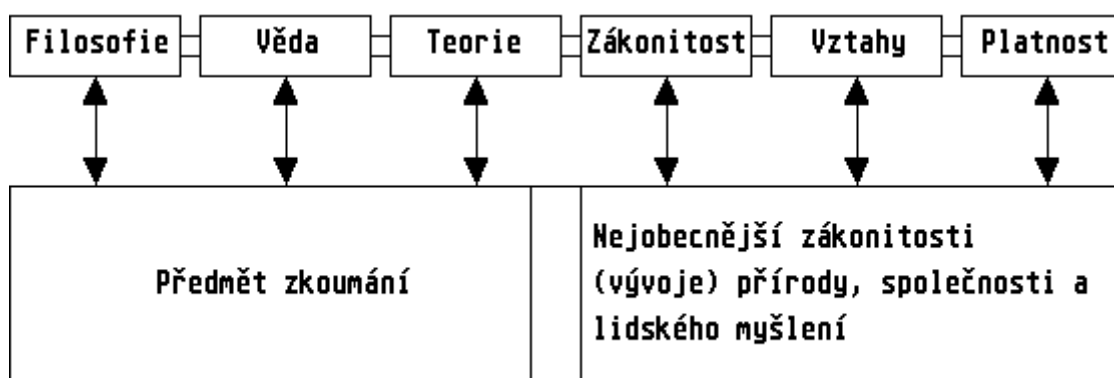

FILOSOFIE

její předmět a smysl, filosofické disciplíny, témata filosofického uvažování ve vývoji filosofie, vztah filosofie s vědou a náboženstvím

PŘEDMĚT A SMYSL

- vznikla před dvěma a půl tisíci lety ve starém Řecku jako snaha o poznání řádu světa a místa člověka v něm (7. - 6. stol. př. n.l.)
- Podstatou filosofického myšlení je *tázání* – a jeho výrazem nejčastěji otázka PROČ? Ptáme se jí po původu jevů a jejich průběhu, neboť každý z nich má v každém okamžiku i místě nejen přítomnost, ale zároveň svou minulost a také již budoucnost
- *Co potom rozumíme vědou?* *Chápeme ji jako teorii předmětu, který zkoumá.*
- *A co je vlastně onou teorií?* *Tou je objevování jeho zákonitostí.*
- *Těmi rozumíme co?* *Vyjadřování průkazných vztahů.*
- *Jak tomu rozumět?* *Tak, že jejich vymezení má obecnou platnost.*
- *Čili?* *Že platí za všech okolností – vždy a všude!*

- Etymologie slova filosofie (z řeckého „*filein*“ – milovat a „*sófiá*“ – moudrost) hovoří jasnou řečí. *Láska k moudrosti* předpokládá nejen vědění, životní zkušenosti, ale také cit, smysl pro mravnost a ctnost
- **Filosofie je obor lidského poznání, zabývající se nejobecnějšími otázkami o původu, podstatě a vývoji světa a člověka, o otázkách bytí a poznání, kritického myšlení, jednání a hodnocení.**
 - **Předmětem filosofie** je celá skutečnost (svět, vesmír, universum), včetně člověka.
 - **Cílem** pak vidění světa vcelku, odhalení jeho řádu, smyslu života a světa pro člověka.
 - **Metody**, jež filosofie při svém bádání používá, jsou ty, které sama vyvinula a které tvoří obecný základ metodologie věd (soustava analytických, syntetických, induktivních a deduktivních postupů vycházejících z logiky, pozorování, introspekce, diskurs, historicko-srovnávací analýza a mnohé další).
- Vzhledem k šíři svého předmětu se řadí filosofie s teologií mezi *vědy univerzální*, ostatní obory mezi *vědy speciální*, které se pak dále člení na *reálné vědy* (přírodní a společenské) a na *vědy formální* (formální logika, matematika)

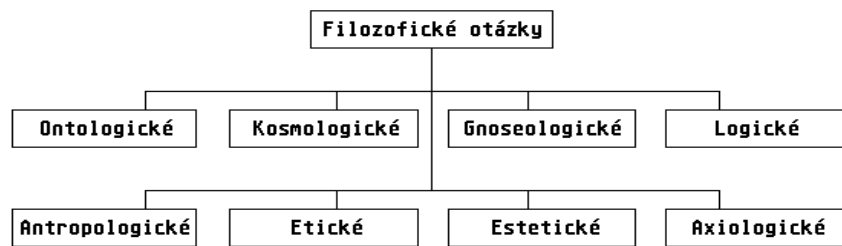
- *Filozofie* patří mezi tzv. humanistické vědy, vymezované též jako společenské a jejím předmětem jsou nejobecnější zákonitosti přírody, společnosti a lidského myšlení.

FILOSOFICKÉ DISCIPLÍNY A OTÁZKY

➤ FILOSOFICKÉ OTÁZKY

- OTÁZKY ONTOLOGICKÉ (metafyzické)
 - Co je lidská existence?
 - Co je bytí a nebytí?
 - Co je jsoučno a v čem jeho podstata?
 - Proč je ze jsoučna tak jednoduché přejít do nicoty?
- OTÁZKY KOSMOLOGICKÉ (přírodovědné)
 - Z čeho sestává svět?
 - Má svět počátek nebo už byl odjakživa?
 - Jaké zákony ho ovládají?
 - Co je hmota, pohyb, čas...?
- OTÁZKY GNOSEOLOGICKÉ (poznávací)
 - Jak poznám to, co je?
 - Odpovídá můj poznatek skutečnosti nebo je klamný?
 - Odrážíme svět věrně nebo jen jevově?
- OTÁZKY LOGICKÉ (myslitelské)
 - Co je možné řešit ryze vědecky?
 - Jsou všechny reálné situace ?
 - V čem spočívají zákonitosti správného myšlení?
 - Co je a není logické?
- OTÁZKY ANTROPOLOGICKÉ (o člověku)
 - Co můžeme vědět?
 - Co máme dělat?
 - V co smíme doufat?
- OTÁZKY AXIOLOGICKÉ (na hodnoty)
 - Co to jsou hodnoty?
 - Jaký mají pro člověka smysl?
 - Kým jsou dány?
 - Nakolik jsou závazné?
 - Které z nich jsou vyšší a které nižší?
- OTÁZKY ETICKÉ (mravní)
 - Co je dobré a co zlé?
 - Co je mravné a co ne?
 - Co je svědomí?
 - Jaký je vztah morálky a práva?
 - Jaké jsou povinnosti jedince vůči společnosti a společnosti vůči němu?
 - V čem spočívá lidské štěstí?
- OTÁZKY ESTETICKÉ (o krásnu)
 - Co je krása?
 - Existuje objektivně nebo pouze subjektivně?
 - Kde jsou kritéria krásna?
 - Proč nás krása okouzluje?
 - Je vztah krásna a užitečna rovnovážný?

■ V čem spočívá význam krásna pro lidský život?

➤ FILOSOFICKÉ DISCIPLÍNY

- Předestřené okruhy otázek, jež si filosofie předsevzala řešit, zakládají její vlastní členění na vědní disciplíny
- existuje mnoho více způsobů, kterými je možno filosofii vnitřně členit -> první klasifikaci jednotlivých oborů navrhl Aristoteles => rozlišil **filosofii teoretickou** (tu dále navrhoval členit na fyziku, matematiku a metafyziku) a **filosofii praktickou** (tu členit na etiku, politiku a poetickou fil., která zahrnuje sféru zhotovování, tvoření)
- V současné době za nejvýznamnější obory filosofie považujeme následující disciplíny:
 - **Ontologie** – nauka o bytí (z řeckého *ontos* - jsoucí)
 - **Gnoseologie** (též *noetika*) – nauka o poznání (z řeckého *gnósis* – poznání, *noésis* – myšlení)
 - **Etika** - nauka, která se zabývá lidským jednáním a posuzováním, zda je dobré či zlé
 - **Axiologie** – nauka o hodnotách a hodnocení (z řeckého *axia* – hodnota)
 - **Filosofická antropologie** – nauka o člověku (z řeckého *anthrópos* – člověk)
 - **Logika a filosofie jazyka** (analytická filosofie) - zabývá se podmínkami správného a přesného uvažování
 - **Dějiny filosofie** – zaznamenávají a hodnotí vývoj filosofického myšlení.
- V dnešní době existuje množství dalších disciplín, například: kritika, filosofie médií, politická filosofie,...

1. ONTOLOGIE

- někdy též metafyzika (v některých případech je mezi těmito dvěma pojmy shledáván rozdíl)
 - Složitost vývoje teorie bytí se odráží v proměnách jejího názvu. Řecký starověk ji chápal jako přírodní filosofii (kosmologii), středověk jako metafyziku, novověk jako metafyziku a ontologii
 - Název *metafyzika* vznikl původně nahodile. Učenec pořadající Aristotelovy spisy zařadil knihy, jež se týkaly nejobecnějších problémů světa za knihy o fyzice (řecky *meta* znamená za, *metafyzika* pak to, co je za fyzikou), čímž bezděky vystihl podstatu problému. Fyzika zkoumá konkrétní přírodní jevy, *metafyzika* pak to, co přesahuje empirickou skutečnost.
- klíčová filosofická disciplína zabývající se různorodými problémy

- především se táže, **co je bytí a co je jsoucno** => toto rozlišení se označuje jako **ontologická diference**
 - **BYTÍ**
 - představuje jakýsi nejhlubší základ, esenci
 - podstata jsoucen
 - možnost existence pro jsoucna => to, co umožňuje existenci jsoucen
 - základní vlastnost jsoucna, která činí jednotlivé jsoucno právě jsoucnem
 - **JSOUCNO** - označuje to, co:
 - jest (co je přítomné)
 - je stvořené
 - má podíl na bytí
 - existuje => konkrétní stůl, či porcelánový hrnek
- dále se ontologie zabývá pojmy jako je substance, čas, prostor, kauzalita, konečno aj.
- existuje několik koncepcí toho, jaká je základní povaha bytí
 - A) *monismus* = existuje jeden univerzální princip, jediná podstata (např. světa), která je často ztotožňována s přírodou (případně Bohem)
 - B) *pluralismus* = existuje více na sobě nezávislých principů, nejčastěji se tento princip objevuje ve formě dualismu, který předpokládá existenci dvou principů (např. duchovního a tělesného, dobrého a zlého)
 - C) *idealismus* = učení, podle něhož je jsoucno ve své existenci závislé na nějakém nemateriálním, duchovním principu, například přesvědčení středověké křesťanské filosofie, že celý svět byl stvořen Bohem - nejdříve byl Bůh, a celý svět je tedy na něm závislý
 - D) *materialismus* = učení, podle něhož má všechno jsoucí materiální povahu, např. marxismus tvrdí, že věci ve světě jsou tvořeny hmotou (např. porcelánový talířek je z porcelánu, tj. z hmoty) a myšlenky, jazyk a další nehmotné věci jsou odrazem této hmoty

Ontologická kauzalita (=příčinnost)

- Princip kauzality (lat. *causa* = příčina) byl formulován různě: „Vše co vzniká, vzniká působením příčiny“ (Platón), „Nic nevzniká bez důvodu“ (Augustin), „Všechny změny se dějí podle zákona sepětí příčiny a účinku“ (Kant). Princip kauzality je filosoficky významný nejméně z trojího aspektu:
 - A) po stránce ontologické – jde o to porozumět principu kauzality jako principu bytí.
 - B) po stránce transcendentální (filosofie Já) – jde o to porozumět principu kauzality jako transcendentálnímu principu poznání.
 - C) po stránce teorie věd – jde o porozumění principu kauzality jako metodickému principu bádání speciálních věd.

2. *GNOSEOLOGIE (=noetika, epistemologie)*

- zkoumá zdroje, podmínky, možnosti a meze lidského (a vědeckého) poznání
- klade si otázky týkající se způsobu našeho poznávání
- ptá se, zda má být správné poznávání založeno na rozumu, nebo na smyslovém vnímání

- studuje také problematiku pravdy a zkoumá, zda můžeme pravdu poznat, jak ji poznáváme atd.

3. ETIKA

- ptá se a posuzuje, jaké lidské jednání je dobré a jaké zlé => označována jako praktická filosofie
- základními pojmy etiky nejsou jen dobro a zlo, ale i svobodná vůle, svoboda, mravní odpovědnost, spravedlnost a další
- je nutno rozlišit etiku, která je filosofickou disciplínou, od morálky, kterou můžeme definovat jako soubor představ sdílených v určité společnosti a době o tom, jaké chování a smýšlení jednotlivého člověka i lidských skupin je dobré, respektive přípustné

4. AXIOLOGIE

- moderní filosofická disciplína
- zabývá se hodnotami a hodnocením v nejobecnějším slova smyslu
- zkoumá stálost a proměnlivost hodnot, snaží se odhalit jejich původ a určit jejich možnou hierarchii

5. LOGIKA A FILOSOFIE JAZYKA (*analytická filosofie*)

- zabývá se podmínkami správného a přesného uvažování
- analytická filosofie je současnou dominantní disciplínou ovlivněnou stylem práce přírodních věd a zabývající se analýzou přirozeného jazyka a otázkami logiky

6. FILOSOFICKÁ ANTROPOLOGIE

- ptá se po tom, kdo je člověk jako celek a v čem je stejný nebo jiný oproti větu, který ho obklopuje

TÉMATA FILOSOFICKÉHO UVAŽOVÁNÍ VE VÝVOJI FILOSOFIE

1. VÝCHODNÍ FILOSOFIE (staroorientální systémy)

- Indie a Čína od cca 6. stol. př. n. l.
 - Indie: védské období, buddhismus, zen buddhismus, lamaismus, hínajána, mahájána
 - Čína: konfucianismus, taoismus

2. ANTICKÁ FILOSOFIE

- vznik 7. stol. př. n. l. v řeckých městech
- A) Před Sokratovské období (7 - 5 stol. př. n. l.)
 - Mílétská škola, Pythagorejci, Hérakleitos, Eleaté, Atomisté, Empedoklés
- B) Klasické období (5 - 4. stol. př. n. l.)
 - sofisté, Sókrates, Platón, Aristotelés
- C) Helénistické období (4. stol. př. n. l. - 2. stol. n. l.)
 - stoicismus, epikureismus, skepticizmus, novoplatonismus, kynismus, gnosticizmus

3. STŘEDOVĚKÁ KŘESŤANSKÁ FILOSOFIE

- od 2. stol. n. l.
- A) Patristika (2. - 8. stol.)
 - Aurelius Augustin
- B) Scholastika (9. - 15. stol.)
 - sv. Tomáš Akvinský, Petr Abelard

4. RENESANČNÍ FILOSOFIE

- 14. - 16. stol. (v Itálii od 13. stol.)
- Erasmus Rotterdamský, Mikuláš Kusánský, Michal de Montaigne

5. NOVOVĚKÁ FILOSOFIE

- 17. stol. - 19. stol.
- A) Racionalismus
 - René Descartes, Baruch Spinoza, Gottfried Wilhelm Leibniz
- B) Empirismus
 - Francis Bacon, John Locke, George Berkeley, David Hume
- C) Osvícenství
 - Voltaire, J. J. Rousseau, I. Kant, K. Marx, F. Nietzsche

6. MODERNÍ FILOSOFIE

- 20. stol. - nyní
- A) Fenomenologie
 - Edmund Husserl, J. Patočka, Martin Heidegger
- B) Existencialismus
 - Jeane- Paul Sarte, A. Camus
- C) Novopozitivismus
- D) Kritický racionalismus
 - Karl R. Popper
- E) Pragmatismus
 - Ch. S. Peirce, W. James
- F) Postmoderna

VZTAH FILOSOFIE S VĚDOU A NÁBOŽENSTVÍM

1. FILOSOFIE A VĚDA

- speciální vědy (humanitní i přírodní) se vydělily z filosofie, přičemž ta jim poskytla základní metodologii

Co mají společné?

- Filosofie sdílí s vědou její zásadní založení v empirickém a racionálním důkazu
- vědy si z filosofie ponechávají její **metodičnost, soustavnost, zaměřenost k opodstatněným generalizacím atd.**

Jak se liší?

- vědy se zabývají jen jedním úsekem skutečnosti X filosofie se snaží o celkový pohled, přesah, vidění souvislostí, pomáhá překonávat hranice partikularity a úzké specializace věd a ukazuje širší obzory => **propojování a interpretace poznatků o nejmenším světě** (kvantová fyzika), **největším světě** (vesmír, kosmologie, astronomie) a **nejsložitějším světě** (mozek - vědomí, neurofyziologie)
- **vědecká metoda:** formulace problému -> pozorování, popis, klasifikace skutečnosti -> zobecnění -> tvorba hypotéz -> analýza -> indukce -> dedukce -> pokus ->

vytváření modelů -> vytváření teorie

2. FILOSOFIE A NÁBOŽENSTVÍ

- náboženství, právě tak jako filosofie, se vztahuje z celku všeho jsoucího, k základu a smyslu veškerenstva
- stejně tak je i určitým obecným náhledem na svět -> názorem na život, jeho smysl i smrt
- nejteoretičtější složka náboženství = **teologie** - systematická reflexe víry, bohatá vzájemná inspirace s filosofií

V čem se liší?

- **filosofie je založena racionálně**, proto je vždy vázána povinností podkládat svá tvrzení rozumově přijatelnými argumenty
- **náboženství je založeno iracionálně** => na víře a na vůli věřit

**IT IS NOT SO MUCH
OUR FRIENDS' HELP
THAT HELPS US
AS THE CONFIDENT
KNOWLEDGE
THAT THEY WILL
HELP US**

- EPICURUS

“Be as you wish to seem.”

Socrates

469 BC – 399 BC

**BE KIND,
FOR EVERYONE
YOU MEET
IS FIGHTING
A HARD BATTLE**

- PLATO

**TRUE KNOWLEDGE
EXISTS IN KNOWING
THAT YOU KNOW**

NOTHING

- SOCRATES

STAROVĚKÁ FILOSOFIE

řecká předsokratická filosofie a její směry, staroorientální filosofie, témata filosofického uvažování v epoše starověké filosofie

PŘEDPOKLADY KE VZNIKU ANTICKÉ FILOSOFIE

1. **Geografická poloha** -> řekové byli na křižovatce tehdejších civilizačních a myšlenkových proudů (Řecko x Malá Asie x severní Afrika)
2. **Ekonomická situace** -> Řecko bylo díky obchodům, zemědělství a řemeslnictví vyspělé a své bohatství investovalo do vzdělání

TŘI ZÁSADNÍ IDEJE ŘECKÉ FILOSOFIE

1. svět má systém, řád, který je označován jako *logos*
2. člověk má rozum, je schopen racionálně myslet, tento rozum (myšlení, řeč) je taktéž označován jako *logos*, jiné možnosti poznání (např. smyslová zkušenost) jsou silně redukovány
3. mezi uvedenými ideami panuje jakási vnitřní harmonie, tj. člověk je schopen pravdivě, racionálně poznávat svět kolem sebe => odtud plyne důraz řecké filosofie na rozumové, tj. racionální poznání => obecně lze tedy říct, že člověk je schopen skrze rozum, tj. racionálně pravdivě poznávat nejen svět kolem sebe, ale i to, co je "za" tímto světem (např. principu vzniku a zániku světa) -> pro mnohé řecké filosofy jsou smysly tím, co nás především klame, a proto je význam ostatních způsobů poznání minimální

PŘEDSOKRATOVSKÁ FILOSOFIE (7 - 5 stol. př. n. l.)

- informace se dochovaly pouze **v útržcích** - "Zlomky předsokratovských filosofů"
- myslitelé se příliš nezajímali o člověka -> zaměřovali se především na **filosofii přírody**
 - hledali jeden společný základ všeho jsoícího => **arché** (= princip, počátek, pralátka)
- **hýlozoismus** => názor, že život patří k neoddělitelným vlastnostem látkové podstaty vesmíru = hmoty (=hýle)
- **kosmologie** => filosofická teze o uspořádanosti světa (svět není náhodou)
- objevují se ontologické spekulace, tedy varianty toho, co je arché

→ MÍLETSKÁ ŠKOLA

◆ *Milétos* = vyspělé město v západním Turecku

THÁLES Z MÍLETU (624 - 543 př. n. l.)

→ považován za prvního řeckého filosofa

- zabýval se také matematikou (Thaletova věta a Thaletova kružnice) a astronomií => velkou vážnost si získal tím, že předpověděl zatmění Slunce
- založil první školu
- pokoušel se o reflexi světa kolem sebe bez zatížení mýty a jen za pomoci svého rozumu
- za arché považoval **VODU** (více skupenství, bez vody není život)

ANAXIMANDROS (610 - 546 př. n. l.)

- autor prvního filosofického spisu *Peri fyseós* (O přírodě)
- pochází od něj pojem **arché**
- za arché pokládal **APEIRON** = něco neomezeného, neurčitého -> jednotlivé věci z něj vznikají vydělováním protikladů
 - ◆ apeiron sám o sobě je našim **myslům nepřístupný**, neboť smyslově můžeme vnímat pouze věci - tvary
 - ◆ konkrétní věci za svojí individuaci/objektivaci platí daň v podobě **nevyhnutelného zániku a rozpuštění se v apeironu**
- Anaximandros pokročil ze sféry bezprostředně vnímatelné do **sféry abstrakce**

ANAXIMENÉS (585 - 524 př. n. l.)

- za arché pokládal **VZDUCH** => neomezený, nediferencovaný, stále se pohybující
- vznik jednotlivých věcí a jejich vzájemné přeměny vykládal zhušťováním a zředováním této pralátky

→ PYTHAGOREJCI

- ◆ druhá škola před Sokratovské filosofie

PYTHAGORAS ZE SAMU (570 - 510 př. n. l.)

- zakladatel filosofické školy pythagoreismu (Krotón, jižní Itálie)
 - ◆ byla současně i náboženským spolkem s velmi přísnými předpisy
 - ◆ kromě filosofie se zabývali teorií hudby, matematikou, astronomií a lékařstvím
 - ◆ jádro učení školy bylo přísně tajné
 - ◆ ideovou podporou zámožných vrstev získala škola značný politický vliv
- filosofické názory pythagorejců výrazně ovlivňoval **intenzivní zájem o matematiku** a příbuzné obory
- **arché je kvantitativně omezující princip**, který chápali buď jako **ČÍSLO** nebo jako jednotku => nehledali pralátku, hledali zákon fungování světa, který by měl číselnou podstatu
- čísla vysvětlovali geometrické prvky jsoucna i jsoucno samo ($1+2+3+4 = 10$), 10 je nejdokonalejší číslo
- Pythagorova věta

- domnívali se, že podle určitých číselných poměrů **vydávají tóny i jednotlivá nebeská tělesa (tzv. harmonie sfér)**
- převzal orfickou nauku o převtělování duší (metempsychóza)
- v dualistickém pojetí duše a těla představovala duše božský prvek a tělo něco zásadně méněcenného
- **tělo (sóma) je hrobem (séma) duše**
- Pythagorovi se připisuje **zavedení pojmu filosofie** => když ho žáci nazývali *sofos* (= mudrc, moudrý), řekl jim, ať mu raději říkají *filosof* (= milovník moudrosti)
- připisuje se mu také výraz **kosmos** (od kosmeó - zdobit), protože ve Vesmíru obdivoval jeho úžasný řád

→ HERAKLEITOS Z EFEZU (540 - 480 př. n. l.)

- bývá označován jako *temný filosof* => obtížně pochopitelný myšlenkový systém
- za arché označil **OHEŇ** => symbolizuje **princip neustále změny**, jenž je základem Herakleitovy filosofie
 - ◆ oheň je chápán spíše v obecnějším a přeneseném významu, zjednodušeně jako jakási počáteční energie
- nejvýznamnějším znakem celého Hérakleitova systému je **neustávající dění**, pohyb všech věcí (podstatou bytí je dění) => tím se odlišuje od rané filosofie, která ještě nerozlišovala otázku bytí od otázky dění -> spíše než *co je svět*, se filosofové ptali, *z čeho svět vzniká*
- Hérakleitos přichází s myšlenkou, **že vše plyne** => *“Nevstoupíš dvakrát do téže řeky”* => nic není definitivní a stálé, ale naopak se stále proměňuje, ovšem nikoli náhodně, ale podle předem daných pravidel světového řádu
- vývoj se podle Hérakleita odehrává v **podivuhodné jednotě protikladů** (den - noc, život - smrt, mír - válka, zima - léto, blaženost - utrpení,...), **kteří nám zároveň dovoluje světu rozumět** (kdybych byl celý svůj život jen zdravý, nechápal bych, co to znamená, být nemocný, a kdybych žil jen v létě, nechápal bych, co je zima)
- další významný znak u Hérakleita je **logos** (= řád, smysl slova), ten považoval za boží řád mravního chování i fungování přírody
 - ◆ *logos je sice pro všechny lidi jen jeden a všem společný, promlouvá však jen k těm, kteří se k němu probudí*

→ ELEJSKÁ ŠKOLA

- ◆ filosofové z jihoitalského města Elea, přišli z maloasijské Iónie kvůli perské nadvládě

XENOFANÉS Z KOLOFÓNU (569 - 470 př. n. l.)

- předchůdce elejské školy

- kritika antropomorfní (= napodobující zjednodušeně tvary lidské postavy) povahy starověkého polyteismu = **lidé si své představy o bozích vytvářejí na základě představ o lidech** -> "my jsme si vytvořili bohy a ne oni nás"
- prosazoval zcela novou koncepci samotného božství => zavádí **pantheistického boha** kosmické povahy => *Bůh je jeden, největší, odlišný od fyzické a psychické podoby lidí, cele všudypřítomný svým vnímáním i myšlením, nehnutý, nepohyblivý, na místě spočívající, přesto zároveň aktivní, výkonný svou duchovností, není to ale jen duch, je také tělesný*

PARMENIDÉS (540 - 470 př. n. l.)

- vystoupil proti Hérakleitovi v otázce problému vztahu bytí a pohybu a nagoval zcela pohyb jako neexistující => proti filosofii dění postavil **filosofii bytí**
 - ◆ atributy bytí: nemá vzniku ani zániku, je věčné, stálé, totožné se sebou samým, souvislé, spojité, nepřetržité, stejné, nedělitelné, bytí je jedno
- tvrdil, že existuje pouze bytí, nebytí není možné - "**bytí je a nebytí není**" - a proto neexistuje pohyb

OPRÁŠKI Z HISTORIE SVJETA

- nic nemůže vzniknout z ničeho a zároveň se žádná věc nemůže změnit v nic
- Parmenidés nedokáže dát změny, které ve světě pozoruje do souvislosti s rozumem, a tak tvrdí, že naše **rozumové poznání má přednost před smyslovým** - "*myslet a být je totéž*" => obraz, který nám poskytují naše smysly, je falešný, je to jen zdání - *doxá*, skutečnost poznáváme jen rozumem (skrze pravé vědění - *epistéme* => opak *doxá*)
- úkolem filosofie je proto odhalování všech forem klamů
 - ◆ mohlo by se zdát, že takovéto myšlení vede k nesprávným soudům, že mnohem spíše bychom se měli řídit jednoduchou a praktickou zásadou: *neuvěřím tomu, dokud to nevidím*, ovšem už jednoduchá zkušenost nás přesvědčuje o opaku: když stojím na tramvajové zastávce a podívám se do dálky, vidím, jak se koleje sbíhají -> vím dobře, že to není pravda, že to je jen zrakový klam - rozumové poznání zde má přednost před smyslovým vjemem

ZENÓN ELEJSKÝ (490 - 430 př. n. l.)

- obhajoval Parmenidovo učení v tzv. **aporiích** (=nesnáz, bezradnost)
- ti, kdo obhajují jsoucnost pohybu a mnohosti se dostávají do logicky neřešitelných rozporů

→ první aporie: DICHOTOMIE (= dělení dvěma, půlení)

- ◆ máme-li dospět z bodu A do bodu B, musíme nejprve urazit poloviční vzdálenost této dráhy -> abychom mohli překonat poloviční vzdálenost, musíme zase urazit $\frac{1}{2}$ z ní a ještě dříve $\frac{1}{2}$ z této $\frac{1}{2}$, až do nekonečna => nemůžeme se ani hnout z místa, majíce před sebou vždy nějakou $\frac{1}{2}$ vzdálenosti

- ◆ první aporie ukazuje **nemožnost pohyb zahájit**

→ druhá aporie: ACHILLES A ŽELVA

- ◆ rychlonohý Achilles se snaží dohonit pomalou želvu, než však dorazí z bodu A do bodu B, v němž se želva v okamžiku, kdy se dala do pohybu nacházela, želva o kousek popoleze do bodu B1, než Achilles urazí tento další úsek (B-B1), želva zase o určitou vzdálenost popoleze do bodu B2, než Achilles uběhne B1-B2, bude již želva v bodě B3, a tak dále, bez konce... třebaže se želvin náskok bude stále zkracovat, vždy ještě nějaký zůstane a Achilles proto želvu nikdy nedostihne

ACHILLES A ŽELVA

- ◆ druhá aporie odhaluje skeptický závěr proti pohybu: **i kdyby pohyb nastal, nemohl by být nikdy dokončen**

→ třetí aporie: LETÍCÍ ŠÍP

- ◆ vystřelený šíp se během svého letu nachází v každém okamžiku vždy v nějakém přesně určeném bodu, tj. v každém okamžiku spočívá nehnutě ve vzduchu

OPRAŠKI Z HISTORJE SVJETA

ŠÍPOVÍ PARADOGZ

◆ třetí aporie ukazuje, že **nelze přesně stanovit žádný okamžik, v němž by docházelo k vlastnímu pohybu**

- Zenón zaměnil nekonečnou dělitelnost abstraktního prostoru (v našem myšlení), která je možná, s nekonečnou dělitelností prostoru reálného, která možná není
- Zenónovy paradoxy matematici vyřešili až za dvacet dva století
- Zenónovi nešlo vůbec o to popírat pohyb jako smyslovou jistotu, šlo o to, **jak pohyb vyjádřit v logice pojmů** a nikoli, zda existuje jako empiricky daná skutečnost
- Zenón při tom učinil geniální objev toho, co bylo později nazváno *diskontinuitou*, *přetržitostí*

→ PŘIPRAVOVATELÉ ATOMISMU

EMPEDOKLÉS Z AKRAGANTU (493 - 433 př. n. l.)

- nalezl řešení na první pohled neřešitelného sporu mezi Hérakleitem a Parmenidem, když tvrdil, že **arché není jen jedno, ale jsou celkem čtyři** - voda, země, oheň a vzduch -> mezi nimi působí dvě síly - Lásky (síla, která spojuje) a Nenávist (někdy též Svár, síla, která rozpojuje)
- s Hérakleitem se proto shoduje v tom, že svět se opravdu proměňuje a vznik a zánik věcí není jen naším zdáním
- zároveň se ale shoduje s Parmenidem v tom, že počátky se nemění, zůstávají stejné - např. z vody se může stát led nebo pára, ale oheň nikdy nevyrobíme => vznik a zánik věcí tedy pouze znamená, že výchozí pralátky se jinak míchají a seskupují - např. když hoří kus dřeva, znamená to, že dřevo, které je zcela jistě složeno ze země a vody, se slučuje s ohněm a vzduchem

ANAXAGORÁS Z KLAZOMEN

- přítel a učitel athénskému státníku Perikla a básníka Euripida
- přenesl iónskou filosofii do Athén

- za základní stavební prvky všech věcí pokládal obrovské **množství nekonečně dělitelných částecek** jednotlivých přírodních látek, které nazýval **semena (spermata) věcí**
- svět vznikl z původní chaotické směsi působením rozumu (*nús*), který je nejjemnější látkou a principem všeho světového dění

→ ATOMISTÉ

DÉMOKRITOS Z ABDÉR (460 - 370 př. n. l.) + JEHO PŘEDCHŮDCE **LEUKIPPOS** (500 - 440 př. n. l.) - v zásadě zformuloval hl. myšlenky, které hlásal Demokritos

- zareagovali specifickým způsobem na aktuální filosofické spory své doby (zejména problém pohyb-klid, bytí-nebytí)
- vytvořili filosofický systém, který předpokládá existenci atomů (specifických jsoucen) a prázdného prostoru mezi nimi (pro snazší pochopení je možné ho označit jako nejsoucn) => existuje bytí i nebytí (neomezené prázdno)
- atomy jsou neviditelné, nedělitelné a neměnné částice, ze kterých se vše skládá -> mezi atomy je vždy volný prostor, který jim dovoluje se hýbat => pohyb nemají atomy v sobě (imanentně), ale vzniká jejich vzájemnými srážkami
 - ◆ tento pohyb atomů je také příčinou vzniku a zániku věcí - např. pokud mi spadne na podlahu porcelánový hrneček, atomy se pohnou po jiné dráze a hrneček se rozbije
- **formulace zákona kauzality** = nic se neděje náhodně, ale vše podle řádu a nutnosti
- **mechanický determinismus** = úplně vše - minulé, přítomné i budoucí je nutně určeno od počátku

STAROORIENTÁLNÍ FILOSOFIE

- Indie, Čína, 6 stol. př. n. l.

A) INDIE

HINDUISMUS

- národní náboženství Indie, vyskytuje se i v jiných zemích indického kulturního okruhu
- zahrnuje pestrý vějíř náboženských tradic a filosofických škol, kde nalezneme koncepce **polyteistické i monoteistické, neteistické i panteistické**
- nemá zakladatele ani závazný kánon
- svorníkem všech směrů hinduismu je uznání autority posvátných textů *véd* a jejich komentářů (vznik asi 1500 až 500 př. n. l.), z nichž nejvýznamnější jsou tzv. *upanišády*

- velké oblibě se těší dva pozdější eposy: *Rámájana* a *Mahábhárata* (z druhého eposu pak část zvaná *Bhagavadgíta*)
- většina náboženských tradic hinduismu sdílí určité náboženské představy
- některé pojmy jsou uvedené v sanskrtu (sa.), posvátném jazyku hinduismu

❖ **Brahma a átman**

- *Brahma* (sa., rod stř., v češtině neskoňujeme) je podle většiny tradic hinduismu absolutní bytí, absolutní vědomí a štěstí
- všechna jeho určení jsou jen přibližná, neboť je slovy nevyjádřitelné
- tvoří duchovní základ celého vesmíru, avšak na proměnlivém světě není závislá
- *Átman* (sa.) je nejvnitřnější a nesmrtelné “já” každého člověka, které je podle některých tradic totožné s *brahma*
- lze říct, že *brahma* je tím, co označujeme jako bůh, božská prapodstata či světová duše, *átman* je pak duše individuální

❖ **Karma (sa.) a koloběh znovuzrození (sa., sansára)**

- *Karma* je označením všeho, co člověk koná
- každý čin, dokonce i úmysl k činu zakládá jeho následek, který určuje situaci člověka v tomto životě i životě příštím
- hinduisté věří v koloběh znovuzrození, během něhož dochází k převtělování či “putování” duší (reinkarnace)
- Kým se stane duše v dalším životě? Znovuzrození je určeno kvalitou předchozího života => dobrá karma přináší štěstí v tomto životě i dobré znovuzrození v dalším životě X špatnou karmou se může individuální duše “propadnout” do nižší kasty nebo do nižšího tvora
- *Karma* je univerzálním zákonem odplaty za minulé činy

❖ **kastovní systém**

- specifikum indické společnosti, je zdůvodňován i nábožensky
- vychází z přesvědčení, že si lidé nejsou rovni a člení se do čtyř základních kast, které se pak dále diferencují
- příslušnost ke kastě nelze změnit, jedinec se do ní narodí, stejně jako se narodí hinduistou
- v právním systému Indie byl kastovní systém zrušen, v praxi ale existuje dodnes

❖ **vysvobození z koloběhu znovuzrození (sa., mókša)**

- člověk se může z koloběhu znovuzrození vysvobodit, a to přerušením karmy a životem v souladu s řádem světa
- existuje několik cest vedoucích k vysvobození nebo k dosažení lepšího znovuzrození, které se mohou vzájemně doplňovat

- **A) cesta poznání** má vést k odhalení totožnosti brahma a átman a objevenou totožnost uskutečnit
- **B) cestu činu** představuje nesobecké jednání ve prospěch světa, při němž člověk přináší veškeré skutky jako oběť bohu
- **C) cesta oddanosti a lásky k bohu** (sa., *bhaktimárga*) je nejrozšířenější, k osvobození vede láska a oddanost k osobně chápanému bohu
- + cestu k osvobození představuje i **jóga**, jedna z filosofických škol hinduismu
 - jejím cílem je dosažení vyššího stavu myšlení a poznání absolutní jednoty individuální duše s duchovním základem veškerenstva
- k typickým rituálům hinduismu patří duchovní očištění v posvátných vodách Gangy a dalších řek

❖ pojetí času

- je cyklické
- svět pochází z *brahma*, božského základu bytí, k němuž se nakonec vrátí
- návrat však není koncem času, neboť se vše opakuje znovu
- cyklu zrození a znovuzrození podléhá i vše stvořené
- průběh jednotlivých epoch vesmíru se vyznačuje postupným úpadkem

❖ základní směry hinduismu

- v hinduismu se prosadilo uctívání **osobně chápaných bohů**
- nejvíce stoupců má bůh **Višnu** a jeho vtělení *Ráma* a *Kršna* (vtělení, sa. *avatár*)
 - k poslední desáté reinkarnaci *Višna* dojde na konci jedné z period dějin světa
 - je pojímán jako Bůh lásky, milosrdenství a soucitu a jako zachránce světa
 - je zobrazován jako krásný mladík se čtyřma rukama (znak božství)
 - *Ráma* je uctíván jako spravedlivý vládce
 - v *Bhagavadgítě* vystupuje *Kršna* jako duchovní rádce odhalující cesty k osvobození
- druhým nejvíce uctívaným bohem je **Šiva**, jenž je chápán jako ničitel nepoznání i jako zdroj plodivé síly
- jako třetí nejvlivnější se prosadila bohyně **Šakti**, zosobnění vesmírné energie zvané *šakti*, jež představuje ženský princip
- základní směry současného hinduismu tedy představuje **višnuismus, šivaismus a šaktismus**

BUDDHISMUS

- zakladatelem Buddhismu je **Siddhárta Gautama** (563 - 483 př. n. l.), který byl po svém osvícení zván Buddhou (Probuzeným či Osvíceným)

- některými představami opustil myšlenkové paradigma *véd* a jejich komentářů a vytvořil základy hnutí, které se z hinduismu vyčlenilo
- Siddhárta pocházel z panovnické rodiny, která vládla na území dnešního Nepálu, žil v přepychu, založil rodinu, ale ve 29 letech se všeho vzdal
- jednoho dne usedl pod strom ("strom osvícení") a po hluboké meditaci dosáhl úplného poznání, tedy stavu "osvícení" či "probuzení" => každý člověk, který dosáhl stavu osvícení a vyproštění z koloběhu znovuzrození je nazýván "buddhou"
- Buddha označil své učení jako střední cestu, neboť vylučuje obě extrémní životní pozice: připoutanost ke světu a připoutanost k askezi
- základem jeho nauky jsou tzv. čtyři ušlechtilé pravdy
 - ◆ 1) *Život je utrpením*. Utrpením je nemoc, stáří, ztráta věcí příjemných i samotné zrození, ale také nedokonalost a neúplnost
 - ◆ 2) *Příčinou utrpení je žádostivost, žízeň po životě*. Žádostivost a touha po jevech tohoto světa působí, že na nich začneme lpět a staneme se na nich závislími. A co podporuje žádostivost? Nevědomost a zaslepenost.
 - ◆ 3) *Utrpení ustane, odstraníme-li jeho příčinu, tedy žádostivost*. Přetneme tím i karmický řetěz příčin a jejich důsledků, unikneme z koloběhu znovuzrození a definitivně zničíme utrpení.
 - ◆ 4) *Ke zničení strasti vede osmidílná cesta*. Po osmi stupních se nevystupuje mechanicky jako po žebříku, jsou totiž vzájemně provázané.
 - lze je rozřadit do tří oblastí: mravnost, meditace a moudrost
 - dosažení kvalitativně nového způsobu bytí se označuje jako *nirvána*
 - tělesnou smrtí se definitivně ztratí nejen důsledky činů a strádání, ale rovněž i pomíjivé "já" => vše ve vesmíru je totiž bez trvalé podstaty, a je proto pomíjivé a "prázdné", a to i *átman* => Buddha se naukou o "ne-já" (sa. *anátman*) nejvíce vzdálil hinduismu
- Buddha považoval otázku existence boha za neřešitelnou, skutečnost nirvány však má božské atributy: je nevzniklá, nesložená a nepomíjivá => Buddhovo učení tím nabývá charakteru náboženského, mimoto některé varianty buddhismu uctívají Buddhu jako Boha, případně uctívají i jiné buddhy
- vznikly různé modifikace buddhismu
 - ◆ A) théravádový buddhismus - je blízký původnímu učení, šířil se jižní cestou
 - ◆ B) mahajánový buddhismus (Buddha je Bůh) se prosadil ve směru severním a východním
 - ◆ C) hínajánový buddhismus - Srí Lanka, Thajsko
 - ◆ D) lámaismus - Tibet
 - ◆ E) zen - buddhismus - Japonsko

B) ČÍNA

KONFUCIANISMUS

- Konfucius (551 - 479 př. n. l.)
 - ◆ nejvlivnější čínský filosof
- uznává autoritu devíti klasických knih rozdělených na a) 5 kanonických knih b) 4 klasické knihy => autorem 4 kanonických knih je Konfucius, pátou sepsali jeho žáci, 4 klasické knihy vycházejí k Konfuciova učení a sepsali je jeho nejvýznamnější žáci
- filosoficky nejvýznamnější je Kniha proměn (nejspíše nejstarší zachovalý filosofický dokument vůbec)
- Konfucius je ve své filosofii zaměřený hlavně na **člověka** a jeho praktický život, nevěnuje se logice ani metafyzice
- na prvním místě stojí blaho lidu => je mu podřízena celá Konfuciova sbírka zásad chování a mravních příkazů
- jako mravní ideál vidí Konfucius ne asketického světce, ale člověka, který získal pravou životní moudrost => Je to člověk ctnostný, poctivý, upřímný, schopný formovat sebe sama. Vnitřní a vnější stránka jeho osobnosti jsou v rovnováze. Za dokonalou ctnost přitom Konfucius považuje lásku k bližnímu podpořenou zlatým pravidlem: „*Co nechceš, aby druzí činili tobě, nečiň ty jim.*“ Tím se konfuciánská etika stává příbuznou etice křesťanství.
- Mravního ideálu může dosáhnout jakýkoliv ušlechtilý člověk (*tun-c'*), který se jím stává, když dodržuje li - normy chování založené na vzájemné lásce, spravedlnosti, moudrosti, mravnosti a upřímnosti

TAOISMUS

- označuje filozofickou školu založenou na textech Tao te ťing (Kniha o cestě a ctnosti - psáno také transkripcí pinyin *Laozi a Dào Dé Jīng*) a Zhuangzi
- Dle Tao te ťing platí, že Tao plodí *jedno* (jednotu, harmonii). *Jedno* plodí *dvě* (protiklady, jin jang). *Dvě* plodí *tři* (Nebesa, Země a mudrce). *Tři* plodí všechny věci. Tao te ťing je také praktickou a mnohdy vtípnou „příručku“ pro vládců jak rozumně spravovat zemi (*"Moudrý muž vyprazdňuje jejich (lidu) srdce (jako sídlo vášní a emocí) a naplňuje jejich mysl (V doslovném překladu břicho, to je ale v čínské mytologii nositelem mysli/ducha) - zpevňuje jejich kosti a zbavuje lid vášní"*). Nebesa určují řád Země a pojátkem mezi nebem a zemí je vládce, který by měl být mudrcem.
- K pochopení taoismu je zapotřebí především pochopení „čínského myšlení“. To je postaveno na několika principech:
 - Svět je v neustálém pohybu
 - Stálost neexistuje
 - Detail nelze oddělit od celku
 - Celek nelze oddělit od detailu
 - Protiklady harmonizují krajnosti
- V taoismu také nalezneme prvky magie, alchymie a šamanismu, ze kterého také vzešel. Náboženský taoismus (*tao t'iao*) měl největší rozkvět v 6.-8. století. V dnešní době najdeme náboženský taoismus zejména na Tchaj-wanu.
- Toto čínské učení hlásá návrat k přirozenosti prostřednictvím ne-zasahování (*Moudrý muž dělá, ale neužívá toho, co je uděláno. Tvoří, ale nevládne tomu, co je stvořeno. Dokončuje díla, ale nevychloubá se*).

- Taoisté ve své filozofii rozvinuli jednu z významných myšlenek čínské filosofické spekulace – myšlenku o vzájemném propojení přírodního řádu a lidského života. Základní silou vesmíru je tao, pralátka vesmíru, jeho prapříčina.

SOFISTÉ, SOKRATES, PLATÓN

objasnění významu řecké klasické filosofie, představení hlavních myšlenek a osobností této epochy, význam Sokrata a Platóna pro vývoj filosofie

KLASICKÁ FILOSOFIE (5. - 4. stol. př. n. l.)

- zásadní změna: filosofové začínají své myšlení orientovat na člověka, na jeho specifický způsob bytí ve světě
- mohutný rozvoj řečnictví
- vytváří se skupina řečníků, učenců, mudrců, nazývají se SOFISTÉ

SOFISTÉ

- jako první začínají své myšlení orientovat na člověka
- rozlišili dvě oblasti: **fysis** (přibližně "příroda", tj. to, čím člověk nedisponuje, např. počasí) a **nomos** (přibližně "zákon", tj. to, co má člověk ve své moci, např. etiku a zákony) a tím oddělili i svět přírody a svět člověka
- základní téma: zda jevy mravní, politické, jazykové apod. vznikly lidským ustanovením (**nomos**) nebo jsou od přírody (**fysei**)
- byli to učitelé moudrosti => za peníze nabízeli školení ve třech dovednostech: **myslet (logika), mluvit (rétorika) a argumentovat (dialektika)**
 - priorita: dosažení úspěchu ve veřejné činnosti => nešlo o objektivní a nezájaté (filosofické) hledání pravdy
- v průběhu dějin byli často kritizováni jako placení učitelé vyučující jen naučené a prázdné moudrosti, dnes jsou však oceňováni jako první filosofové, kteří se zajímali o filosofickou antropologii, problémy jazyka a lidské svobody => **položili základy k budoucím humanitním vědním oborům**, jako je státopěda, pedagogika, filologie, estetika, atd.
- zkoumán problém dobra a zla, určení povahy dobra, hierarchizace hodnot

PERIKLES (443 - 429 př. n. l.)

- ➔ vrchol athénské demokracie => právo i povinnost občanů aktivně se účastnit veřejného života (losem mohl být zvolen kterýkoliv občan výkonným politikem, úředníkem, soudcem)

PROTÁGORAS Z ABDÉRY (481 -411 př. n. l.)

- ➔ relativnost všech na první pohled jasných pojmů, např.: "nemoc je nemocného zlem, pro lékaře dobrem"
- ➔ výrok: "Mírou všech věcí je člověk, jsoucích, že jsou, nejsoucích, že nejsou."
 - ◆ platí tedy, že člověk je tím, na kom závisí poznání skutečnosti, neznamená to ale, že člověk si svobodně určuje, jaké věci jsou: subjekt (člověk) je měřítkem objektu (věcí), ale svým poznáním je nevytváří, jen poznává skutečnost

GORGIAS Z LEONTIN

→ krajní skepticismus: *“Nic není, je-li něco, nemůže to člověk poznat, lze-li to poznat, nelze to ostatním sdělit a vysvětlit.”*

SÓKRATES (469 - 399 př. n. l.)

- Athény, 5 stol. př. n. l.
- stejně jako jeho otec byl sochař
- účastnil se peloponéských válek
- za své působení odsouzen k smrti - obžaloba zněla: *“je vinen tím, že nevěří v bohy, v něž věří stát, a zavádí jiná, nová božstva, je vinen i tím, že kazí mládež”*
- nezanechal po sobě žádné písemné dílo => nejdůležitějším zdrojem našich poznatků o jeho nauce jsou dialogy jeho žáka Platóna: **Obrana Sókratova**
- Sókratovo myšlení se utvářelo především prostřednictvím **DIALOGU** => *“poznej sám sebe!”* -> dvě fáze dialogu

○ 1) NEGATIVNÍ ČI DESTRUKTIVNÍ SLOŽKA DIALOGICKÉ METODY

- uváděny v pochybnost zavedené pojmy, ustálené představy a přejaté, nekriticky zastávané názory
- Sókrates zahajoval rozhovor v tzv. **ironickém postoji** (předstírání), v němž spolubesedníkovu nesprávnou tezi bral zprvu z bernou minci tvářil se, že mu mají partnerovy vývody poskytnout cenné poučení
- Sókrates se svým spolubesedníkem nepolemizoval -> nestavěl proti jeho tezi svou tezi, nýbrž systematickým kladením otázek jej nutil, aby svou výchozí tezi doplňoval, pozměňoval, hledal pro ní důvody => ty pak opět problematizoval či přímo rozbíjel (metoda *elenchická* = vyvracení), vyvracel a krok za krokem jej přiváděl k tomu, že vnitřní logikou **spolubesedník sám dospěl k tezi, která byla v rozporu s tím, co tvrdil na začátku rozhovoru**, nebo s tím, co se o dané záležitosti soudilo všeobecně
- zde byla Sókratova ironie u svého cíle: dokázat, že vědění, na němž si partner dialogu zakládal, je vědění zdánlivým, a dovést jej takto k uvědomění si vlastní neznalosti => **VÍM, ŽE NIC NEVÍM**

○ 2) KONSTRUKTIVNÍ FÁZE DIALOGU

- zvaná též **maieutická** (porodnická) -> Sókrates zde pomáhal k jakémusi duchovnímu “porodu” těm, kteří nejsou prázdní, nýbrž těhotni myšlenkami
- usilovně hledá, co je zbožnost, statečnost, umírněnost, nicméně k žádné pozitivní definici nedospívá - konečným cílem tu není definování obecných pojmů, ale především sebepoznání konkrétních lidí - k tomu se každý musí dobrat sám, nelze mu je dát zvenčí
- Sókrates se domníval, že ostatním v hledání pravdy pouze pomáhá, sám ji nezná => souviselo to se svérázným výkladem, který dal výroku Pythie delfské věštírny - že nikdo není moudřejší než Sokrates

- Sokrates v rozmluvách s těmi, kdo se v obecném a hlavně ve vlastním mínění za moudré považovali, dospěl k závěru, že tito lidé moudřejší nejsou a že **on sám je moudřejší než ostatní jen o to, že si je svého nevědění vědom**
- SÓKRATOVA ETIKA
 - postavil se proti sofistické relativizaci morálních hodnot a stanovil, co je v mravním smyslu pro všechny stejně závazné
 - zdůraznil, že ten, kdo dosáhl správného vědění musí nevyhnutelně konat správně, špatné konání vzniká jen z nevědomosti nebo špatného vědění => **etický intelektualismus**
 - Sókrates byl přesvědčen, že na něho v situacích důležité volby působí **DAIMONION** - jakýsi vnitřní varovný hlas, který jej od některých činů odvrací, avšak nikdy jej k ničemu nenabádá -> hlas svědomí
 - za hlavní cíl života považoval Sókrates dosažení **blaženosti** (*eudaimoniá*) jako následku ctnostného života (antika uznávala čtyři základní lidské ctnosti - moudrost, statečnost, spravedlnost a uměřenost)

PLATÓN (427 -347 př. n. l.)

- pravděpodobně nejdůležitější postava klasického období
- jako první filosof v dějinách po sobě zanechal rozsáhlé literární dílo, jež je až na drobné výjimky psané formou dialogu
- Platón je přezdívka (=široká ramena), původní jméno Aristides
- šlechtický původ
- bylo pro něj klíčové setkání se Sókratem, který ho přivedl k filosofii
- Sókrates inspiroval Platóna především v názorech na společnost a politický život
- naopak, Platónova ontologie je velmi originální -> po smrti svého učitele hodně cestoval a po návratu do Athén založil **filosofickou školu - Akademii**
- nejznámější Platónovy dialogy: Obrana Sókratova, Ústava, Zákony, Symposion, Gorgias, Faidros, Kritias (v dílech často vystupuje Sókrates, nelze odlišit teze Sokratovy a teze Platonovy)
- OBJEKTIVNÍ IDEALISMUS - svět idejí
 - IDEJE = nehmotné podstaty / pravzory (paradigmata) věcí, nehybné věčné
 - ideje jsou nadsmyslovými jsoucnými, existujícími objektivně, na člověku nezávisle
 - **pouze svět nehybných, věčných, se sebou stále identických idejí je větem pravým, prvotním**
 - nejvyšší ideje: dobro, krása, spravedlnost, uměřenost, moudrost
 - duše je uvězněna v těle => nesmrtelné duše kdysi pobývali ve světě idejí => poznávání = rozvzpomínáním se (*anamnésis*)
 - mýtus o jeskyni: z jeskyně pouhého zdání ke světlu pravého vědění

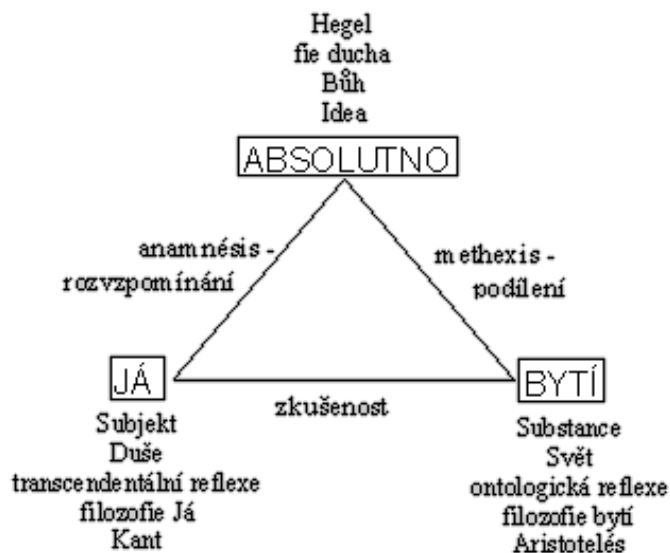
- o hmotný svět v němž žijeme svůj každodenní život a který vnímáme svými smysly, je dle Platóna pouze napodobeninou, odrazem a stínem světa idejí, který je jeho pravzorem

> TEORIE POZNÁNÍ

- o svět pohybujících se, proměnlivých přechodných, smyslových věcí je svět druhotným, odvozeným
- o vnější - smyslově postihovaný svět věcí - se vyznačuje proměnlivostí a mnohostí => je světem pouhého mínění - **doxa**
 - př: kráva -> vnímáme barvy, pachy, tvary, stavbu těla, slyšíme bučení
- o **fenomén = jev = to, co vnímáme smysly, stála proměnlivost**
- o **přesto existuje něco, co se v tomto neustálém střídání měnících se jevů nemění a trvá => esence**
- o **esence = bytnost = to, co zůstává vždy stejné, co se nemění a trvá**
 - vnímáme esenci smyslově? - nikoli, avšak je zřejmá, je v základu jevů a v nich se projevuje
- o DVĚ OBLASTI POZNÁNÍ
 - **A) pouhé zdání - doxa**
 - oblast smysly vnímatelného materiálního, tělesného světa fenoménů
 - **B) pravé vědění - epistéme**
 - poznáváme jím pravé bytí / svět esencí

> PLATÓNSKÝ TROJÚHELNÍK

- o Platón klade otázku pravého poznání v rámci tří pólů/vrcholů:

- o bytí (příroda) - já (duše) - idea (absolutno)
- o ZKUŠENOST
 - smyslové vnímání je jen vnějším podnětem rozvzpomínání

- myšlení vychází z jevů a ptá se na bytí, jež je základem jevů, ptá se na pravé bytí jsoucna

○ MÝTUS ANAMNÉSE

- duše je svou esencí spřízněna s idejemi a je jim podobná
- před vstupem do pomíjejícího těla nazírala na ideje
- dohovně nazřené však bylo při vstupu do těla zasunuto smyslovostí
- => očištěním (*katharsis*) od ponoření do smyslů (vystoupením z jeskyně) je možno znovu si vzpomenout (*amnésis*)
- **pravé poznání (*epistémé*) se uskutečňuje rovpomínáním**

○ MÝTUS METHEXE

- vesmír vznikl působením tvůrce světa = *démiúrga*=> ten vytvořil přírodní věci z pralátky podle idejí
- věci jsou napodobením (*mimésis*) idejí, na nichž jsou závislé jako na svých vzorech (*paradigma*)
- **jako obrazy idejí mají proto přírodní věci účast / podílejí se (*methexis*) na idejích**

> POLITIKA

- ve svém návrhu nejlepšího sociálního a státního zřízení Platón vycházel ze svých názorů psychologických a etických
- základ ideálního státu opíral o jednotnou a zároveň hierarchickou strukturu **tří nerovných stavů**, diferencovaných podle dělby práce, kterým odpovídají analogické složky duše a analogické ctnosti podle následujícího schématu:

PSYCHOLOGIE (nauka o duši)	ETIKA (nauka o ctnosti)	POLITIKA (nauka o státu)
1) Rozumná duše , umístěná v hlavě, založená na milování vědění o pravdě	1) Moudrost	1) Filosofové
2) Vznětlivá, vášnivá duše , umístěná v oblasti srdce, založená na milování slávy a vítězství	2) Statečnost	2) Strážcové, správci a bojovníci
3) Smyslově žádostivé duše , umístěná v oblasti jater, založená na milování jídla, pití a pohlavních rozkoší	3) Sebeovládání	3) Výrobci hmotných statků (zemědělci, řemeslníci) a obchodníci

- vláda v obci přirozeně náleží těm, kdo zosobňují moudrost - a to jsou filosofové

- příslušníci společenské elity - strážci a vládci - mají žít v majetkové a sexuální komunitě
- dobrá vláda je taková, která usiluje o obecné dobro a spravedlnost
 - obecné dobro a spravedlnost ale chápal Platón v tomto případě značně specificky: spravedlnost v obci je založena na tom, aby každý konal své dílo, k němuž je svým přirozeným založením nejvíce způsobilý
 - Platón proto například odmítá prostupnost mezi jednotlivými vrstvami společnosti, která by jinak podle jeho názoru nutně vedla k úpadku obce a prosazuje zavedení jisté selekce v plození (*“aby nejlepší mužové obcovali s nejlepšími ženami co nejčastěji”*)
 - => v mnoha ohledech tak nastínil vizi totalitního státu, za což byl kritizován významným filosofem 20. století Karlem R. Popperem v díle *Otevřená společnost a její nepřátelé*

ARISTOTELES, HELÉNISTICKÁ FILOSOFIE

hlavní filosofické teze Aristotela, význam jeho osobnosti pro další vývoj filosofie, proudy helénistické filosofie a jejich témata

ARISTOTELES ZE STAGEIRY (384 -322 př. n. l.)

- věnoval se všem oborům tehdejšího poznání a shrnul celý dosavadní vývoj řeckého myšlení
- nejvýznamnější Platónův žák a také jeho velký kritik
- zanechal po sobě rozsáhlé dílo které se do Evropy dostalo skrze arabské překlady => byl inspirací pro Tomáše Akvinského
- soubor aristotelských spisů je tradičně uspořádán, patrně už od antiky, do několika tematických oddílů: *Fysika, O duši, Metafysika, Etika Nikomachova, Politika, Rétorika a poetika*
- jeho předci byli lékaři na makedonském dvoře
- od 17 do 34 let studoval v Athénách v Platónově akademii => Platón ho nepověřil vedením Akademie => založil konkurenční školu **Lykeon** = peripatetická škola (chůze sloupořadím a vedení dialogů), **výuka byla systematická** (jednotlivé předměty)
- **sklon k věcné, empirické přírodovědecké orientaci** X Platónovo spekulativní, mystické a poetické myšlení
- byl zřejmě učitelem Alexandra Makedonského
- soubor aristotelských spisů je tradičně uspořádán, patrně už od antiky, do několika tematických oddílů: *Fysika, O duši, Metafysika, Etika Nikomachova, Politika, Rétorika a poetika*
- **VÝZNAM ARISTOTELA:**
 - systematický postup
 - rozsáhlé spisy
 - založil nové obory (metafysika, ekonomie, logika, zoologie)
 - obrovský vliv na pozdější filosofy
- **MYŠLENÍ: KRITIKA PLATÓNOVÝCH IDEJÍ**
 - př: Jak mohou ideje, které jsou podle Platóna samy nehybné, být zdrojem pohybu věcí.
 - nejdůležitější námitka: **Je nemožné, aby podstata byla odloučena od toho, čeho je podstatou, tj. aby byla odloučena od jevu.**
- => **HLAVNÍ TEZE:**
 - Jsoucnost je složena ze dvou podstat, které na sobě závisí - **látka** (hmota) = **hýlé** a **forma** (tvar) = **morfé** => **HYLÉMORFISMUS** - koncepce dvou komplementárních principů
 - 1) **HMOTNÝ PRINCIP - LÁTKA (HÝLÉ)**
 - **látka -> první substrát každé věci**

- sama o sobě nepředstavuje nic konkrétního, je *amorfní* - nediferencovaná - pasivní - inertní (netečná)
 - obsahuje v sobě jen **možnost** (řec. *dynamis*, lat. *potentia*) dospět k nějakému pozitivnímu určení a tedy i k celkové kvalitativní různorodosti skutečného světa
 - **skutečností**, uskutečněním (*energia, entelechia* = realizace vnitřního účelu) **se látka stává až ve spojení s formou**
- 2) DUCHOVNÍ PRINCIP - FORMA (*MORFÉ*)
 - obdobný Platónovým idejím
 - forma jsou míněni zvláštní vlastnosti věci (např. u slepice to je to, co slepice dělá - snáší vejce, kdáká atd.)
 - forma nevystupuje nikdy sama o sobě, nýbrž vždy za určitých dispozičních předpokladů spočívajících v látce samé - v její *fýsis* = přirozenosti (např. socha může povstat z mramoru, nikoli z hromady písku)
 - otázka, zda je prvotní hmotný či duchovní princip u Aristotela odpadá => **oba principy jsou komplementární** (vzájemně se podmiňují a doplňují)
- > UČENÍ O POHYBU
 - pohyb je tvarovou aktualizací látkové potenciality -> pohyb je uskutečňováním možného
 - **forma vyděluje z beztvarého kontinua jednotlivé věci ve shodě s jejich *fýsis* - tj. s jejich přirozenou povahou, přirozeností**
 - v pohybu se odhaluje vnitřní účelovost světa - spění k dosažení od přírody daných cílů
 - *teleologie* = nauka o účelnosti či zaměřenosti k nějakému cíli
 - účelnost je řídicím principem přírody i lidského jednání, což zároveň předpokládá cíl a určenost tímto cílem
 - za hlavní zkoumání označil Aristoteles poznávání účelů, které nás přivádějí k pochopení smysluplnosti světa
 - každý pohyb spěje ke konečné **realizaci svého vnitřního účelu**, své ***entelechie***, své dokonalosti (*echei* = má, *en* = v sobě, *telos* = cíl)
- > TEZE O PŘÍČINÁCH JSOUCNA
 - podle Aristotela mají změny čtyři druhy příčin
 - 1) **materiální** (látkovou) **příčinu**, danou v prvotní látce
 - 2) **formální** (tvarovou) **příčinu**, v níž je látka formována
 - 3) **účinnou** (hybnou) **příčinu**, ukazující zdroj změny (příčina významu)
 - 4) **finální příčinu**, objasňující účel změny (příčina působící)
 - **poslední příčina všech změn = první hybatel neboli Bůh**
 - tato **čistá forma** je na rozdíl od všech ostatních forem vyskytujících se ve světě **naprosto nezávislá na látce**

- první hybatel uvádí vše do pohybu, aniž by se pak dál pohybu světa účastnil
=> **první hybatel je sám nehybný**
- Bůh je takto po všechen věk ryzím myšlením, jež je zaměřeno samo na sebe
- Aristotelovo první hybatel, kterého Bohem nazýval, se od Boha monoteistických náboženství podstatně liší: **není stvořitelem světa, ani pohybu**
- => **svět, látka, forma, pohyb, čas jsou u Aristotela věčné, bez počátku a konce**
- dle 12. knihy Metafysika je Aristotelův Bůh principem, jež vše ve světě zásadním principem přesahuje -> je absolutně “neproměnný” a “nutný”, “vrcholně dokonalý” a “dobrý” (obdoba Platónského božského dobra), “samostatný”, “stále blažený” atd.

> TEORIE POZNÁNÍ

- pravé vědění je vědění o obecném
- svět popisujeme pojmy - **pojmem** je vyjádřením podstatných vlastností věcí => **forma je shodná s pojmem**
- proces poznání - vnímání neruší to, co je vnímatelné (existuje vnější objektivní realita)
- poznávající vědomí připodobňoval k vosku a podněty z vnějšího světa ke zlatému pečetnímu razítku => podobně jako pečetní razítko vtiskuje vosku jen své vnější obrysy, a nikoli zlato, z něhož je zhotoveno, předávají vnímané předměty našemu vědomí jen svou formu a nikoli látku
- na těchto předpokladech je založena tzv. **klasická definice pravdy: pravda spočívá ve shodě věcí a rozumu**
 - přesněji: shoda mezi obsahem našeho soudu o skutečnosti a povahou skutečnosti samozné

> PSYCHOLOGIE - O duši

- Aristotelova kniha *O duši* i některé jeho další spisy přispěly velmi vydatně především k **vytvoření psychologie**
- na rozdíl od Platóna nahlíží Aristoteles na duši z přírodovědeckého stanoviska, tj. jako na souhrn funkcí vlastních živému organismu
 - **A) duše rostlin** (rostlinná část duše v člověku)
 - má pouze schopnost vegetativní (vyživovat se, růst, rozplodovat se)
 - **B) duše živočichů** (živočišná část duše v člověku)
 - má schopnost motorickou, sensitivní a žádostivou
- jen u člověka jsou všechny tyto funkce pospolu ještě s další specificky lidskou:
 - **C) duše rozumová**
 - schopnost rozumová -> rozumem duše “myslí a soudí”
- původ rozumu není přirozené povahy, rozum pochází zvenčí, je jakýmsi božským prvkem v člověku

- Aristoteles rozděluje rozum na trpný a činný

> LOGIKA

- Aristoteles je zakladatelem této vědy, ale používal pro ni termín analytika
- rozpracoval pravidla pojmové logiky (“pojem”, “soud”, “úsudek”, atd.) a prozkoumal zásady, kterými se řídí naše uvažování
- logika = nauka o správném myšlení -> nauka o postupech řešení problémů
- TERMÍNY:
 - 1) POJEM = základní část myšlení, (pojem = cihla, ze které je postaven dům)
 - a) vyšší obecnost (pes)
 - b) nižší obecnost (jezevčík)
 - 2) KATEGORIE = kvality pojmu
 - vymyslel 10 kategorií, 4 pokládal za základní
 - 1) substance (látka)
 - 2) kvantita
 - 3) kvalita (velikost, barva,...)
 - 4) relace (vztah)
 - 3) SOUD = spojení pojmů do tvrzení
 - a) subjekt = pojem, o kterém vypovídám
 - b) predikát = výpověď
 - soudy jsou obecné, konkrétní, kladné, záporné
 - 4) ÚSUDEK = spojení soudů
 - “řeč, ve které z určitých předpokladů vychází něco nového”
 - vytvořil teorii úsudku (=sylogismu)
 - př: a) obecné tvrzení: “lidé jsou smrtelní”
b) speciální soud: “Sokrates je člověk”
c) úsudek: “Sokrates je smrtelný”

> ARISTOTELOVO POJETÍ ČLOVĚKA

- antropologie = nauka o člověku
- člověk je tvor, živá bytost (obecný soud)
- je určen k vyššímu poznání (speciální soud)
- => podle Aristotela je podstatné i smyslové poznání -> každý smysl je speciální, dohromady smysly vytvářejí jednotný obraz

> UČENÍ O SPOLEČNOSTI

- Aristoteles vychází z názoru, že **“člověk je od přírody tvorem společenským”** (*fysei zoon politikon*)
- tak jako oko nemůže být okem mimo organismus, nemůže být ani člověk mimo společnost

- proto i **stát jako určité organické sdružení lidí** nevznikl, jak se domnívali sofisté a jak v novověku bude hlásat Hobbes, nějakou smlouvou/dohodou, nýbrž **je útvarem přirozeným, přírodou daným**
- spis *Politika*
 - k přípravě jedné části této knihy se pustil do enormního díla prozkoumání a komparace 158 ústav řeckých států a státeků
 - na základě tohoto srovnávacího studia dospěl k závěru, že **se opakuje šest základních typů státního zřízení**, ty roztřídil na správné (mají na paměti obecné blaho) a špatné (jsou pouze k prospěchu vládnoucích složek)

KDO VLÁDNE	SPRÁVNÉ ZŘÍZENÍ	ŠPATNÉ ZŘÍZENÍ
vláda jednoho	království	tyranie
vláda několika	aristokracie (vládné skupina ctnostných mužů)	oligarchie (vládné skupina bohatých)
vláda všech	politeiá (vládnoucí skupina stabilní vlády střední třídy)	demokracie (vládnoucí skupina chudých)

- *politeia* byla ústavně vykonávanou vládou *dému* = vláda práva X termínu *demokracie* Aristoteles používal pro případ, kdy se lid může působením demagogů stát despotou -> tedy spíše ve významu pozdějšího termínu *ochlokracie* = vláda lůzy (*ochlos* = dav, lůza)
- sám se s jednoznačnou určitostí pro nějaký typ vlády nevyslovoval, běželo mu jen o stát ústavní, střední velikosti, s převahou středně zámožných vrstev
- otroctví považoval zcela v duchu tehdy převládajících představ, za něco samozřejmého a přirozeného

➤ ETIKA

- základem mravního dobra je podle Aristotela dobro ontologické - dobro být
- úkolem člověka a zároveň lidským dobrem je činnost duše pěstující nejlepší a nejdokonalejší ctnosti a umožňující dosažení **blaženosti** (*eudaimonia*)
- Aristoteles vytváří systém praktické, každodenní etiky, která spatřuje vrchol v každodenně nalézaném zachování středu mezi krajnostmi, který nazývá **uměřenost** (někdy se hovoří o teorii zlaté střední cesty)
- správné jednání především naučená, prakticky vyzkoušená dovednost
- činnost příznačná pro člověka je činnost rozumná, člověk tedy dosahuje blaženosti, pozvedá-li se k *areté*, k rozumové dokonalosti, ctnosti => **nejvyšší blaženost je v činnosti rozjímání**
- proto právě *“filosofie poskytuje slasti podivuhodné čistoty a trvalosti”*, to také odpovídá požadavku, abychom žili ve shodě s tím, co je v nás nejvyššího

HELÉNISTICKÁ FILOSOFIE (4. stol. př. n. l. - 2. stol. n. l.)

- termínem helénismus označujeme období řeckých dějin, které počínají výboji a vytvořením říše Alexandra Makedonského
- přináší řadu sociálních, politických i kulturních změn, které mají vliv i na vývoj filosofického myšlení, ve kterém dochází k několika zásadním změnám
 - **A)** filosofie se otevírá širšímu světu a překračuje omezené horizonty řecké kultury, dochází k seznámení se a kontaktu s jinými kulturami a s jinou myšlenkovou tradicí
 - **B)** dochází k ústupu od velkých ontologických spekulací a souhrnných systémů klasického období a rozvíjí se především etika, která má poskytovat praktickou radu a morální útěchu
 - **C)** rozpadá se určitá pomyslná jednota filosofie a nastupuje několik nezávislých škol
- helénismus uskutečňuje **přechod od polis ke kosmopolis**
- oživení obchodu, kolonizace nových území => přináší vyšším a středním třídám jisté zvýšení spotřebního blahobytu -> to s sebou nese i nové životní naladění, vzrůstající chuť žít a užít, nebo také přesycenost a přání ze života dobrovolně odejít => filosofie se zaměřuje na otázku tzv. **biotechniky** - otázky způsobu života
 - obrácení do soukromí
 - zúžení pozornosti na individuum
 - osobní problémy, jak dosáhnout štěstí
 - jak naplnit smysl svého privátního života
 - => viz **B)**
- *synkretismus* (prolínání světů) a *eklekticismus* (vybírání z cizích vzorů, myšlenek a jejich další interpretace)
 - inspirace východními kulturami -> iracionalismus, religiozita, pod silným vlivem východní magie, mystiky a náboženských kultů dochází ke spojování řeckých a orientálních božstev

STOICISMUS

- *stoický* = klidný, mírný, smířený, bez emocí
- název podle athénské pestré sloupové síně (*stoa poikilé*), kde se stoici scházeli
- pravděpodobně nevlivnější helénistický filosofický směr
- **A) starší stoa** (asi 300 - 150 př. n. l.)
 - ◆ středisko v Athénách

- ◆ zakladatelem byl ZENÓN Z KITIA
- ◆ CHRYSIPPOS - zasloužil se o vypracování vlastní podoby stoicismu i o jeho rozšíření

→ **B) mladší stoa** (1. stol. n. l. - 200)

- ◆ římský stoicismus
- ◆ LUCIUS ANNAEUS SENECA
- ◆ EPIKTÉTOS - propuštěný otrok
- ◆ MARCUS AURELIUS - císař, "filosof na trůně", *Hovory k sobě*

RYSY STOICKÉ FILOSOFIE

→ **PANTEISMUS** = všechno, co jest, tvoří jeden celek, který je božské povahy

- ◆ **pasivní princip** = hmota X **aktivní princip** = *pneuma* = božský oheň (proniká jako horký dech každou věcí, uděluje věcem pohyb)
- ◆ *pneuma* je rovněž rozumem (*logos*) a duší - svět je proto velkou oduševnělou a rozumnou bytostí
- ◆ vše se odehrává nutně ve shodě s nevyhnutelným osudem a zároveň nejúčelněji, nejrozumněji
- ◆ determinismus a fatalismus ústí do **teorie věčného návratu** (vše z ohně povstalo a vše se do něj nakonec obrátí)
 - cyklické střídání vzestupného, tvůrčího období s nevyhnutelným a vše ničícím a očišťujícím světovým požárem (*ekpyrósisis*), po němž opět dochází k obnovení světa

→ **ETIKA**

- ◆ základní zásada: **žít ve shodě s přírodou** -> v souladu s nejvyšším, celý kosmos prostupujícím řádem, **ale i ve shodě se svou přirozeností** = žít ve shodě s rozumem
- ◆ podstata lidské duše je rozumná a člověk ji posiluje výchovou a odoláváním čtyřem základním vášním - strachu, strasti, touze a rozkoši
 - vášně mají časové zakotvení, a tak například strach je nerozumná představa o budoucím zlu
- ◆ **mravní povinnost**: vytvořit v lidském nitru obdobný řád, jaký vládne ve světě
 - člověk (mikrokosmos) by měl sám sebe pořádat do celku harmonické jednoty
- ◆ takovou cestou dosahujeme **ctnosti** (rozumnost, spravedlnost, umírněnost, moudrost,...), která sama postačuje k **blaženosti**
- ◆ stoická etika vrcholí ideálem mudrce, který dosáhl nezávislosti na vnějším světě a který potlačil i vnitřní vášně a dosáhl stavu naprosté **neotřesitelnosti, klidu** (*ataraxia*), **nenáruživosti** = stav osvobození se od afektů -> moudří jsou bez emocí (*apatheia*), a takto celkově **pravé svobody a soběstačnosti** (*autarkeia*)

- ◆ *eutanazie* = dobrá smrt = právo dobrovolně odejít ze světa
- ◆ učení o rovnosti a bratrství všech lidí a národů + nespravedlnost otroctví

EPIKUREISMUS

→ 3 HLAVNÍ CÍLE

- ◆ 1) přátelé žijící v pospolitosti
- ◆ 2) smysluplná práce
- ◆ 3) čas na přemýšlení
- ◆ => splněním těchto cílů dosáhneme *hédóny* (=slast)

→ EPIKÚROS ZE SAMU

- ◆ zakladatel epikureismu
- ◆ svou školu založil záměrně daleko od velkoměsta => "zahrada"
- ◆ dával přednost životu v soukromí => "Žij skrytě."
- ◆ člověk je bytost individuální (X dosud se tradovalo, že je člověk bytost společenská)
- ◆ přirozené společenské vazby mezi lidmi neexistují => každý člověk myslí především sám na sebe

→ ETIKA

- ◆ hraje v tomto směru klíčovou roli
- ◆ je založena **hédonisticky**, jejím ústředním pojmem je **rozkoš** (slast - *hédoné*), **hédonismus** = maximalizace slasti, minimalizace utrpení
 - nikoli ve smyslu tělesném, ale především duševním
- ◆ slast je vrozená, je trvalým stavem - klid duše a bezbolestné tělo, umění radovat se ze života
- ◆ k dosažení blaženosti postačí **nepřítomnost utrpení**
- ◆ úsilí o rozkoš má vždy být podřízeno rozumu
- ◆ soběstačnost - umění spokojit se s málem - upevňuje zdraví a zbavuje strachu z nestálosti osudu
- ◆ epikurejci tvrdí, že člověk nejvíce trpí tím, že je ustavičně zneklidňován nějakými obavami -> má-li být šťasten, musí se proto především zbavit strachu => nejlepším způsobem jak prožít svůj život, je proto žít skrytě, zbaven zbytečného strachu ze smrti, bolesti a bohů a v oddanosti filosofickému rozvažování
- ◆ existují čtyři druhy strachu a duševního neklidu a čtverý lék (*tetrefarmakos*)

- **1) strach, že nemůžeme dosáhnout štěstí** - radost je snadno dosažitelná, žijeme-li rozumným životem
 - **2) strach z utrpení, které je jediným zlem** - překonáme ho tehdy, když máme na paměti, že je-li utrpení silné, netrvá dlouho, a je-li dlouhodobé, pak není silné
 - **3) strach z bohů** - bohové se o svět nestarají, stačí být blažené a soběstačné bytosti
 - **4) strach ze smrti** - lze zaplašit: *“Když jsme tu my, není tu smrt, a když je tu smrt, nejsme tu již my.”*
- epikureismus je filosofií přátelství - má být základem pro uspořádání mezi lidmi ve společnosti, spojovali kult přátelství s láskou ke všem lidem (filantropií)

KYNICI

- 4. stol. př. n. l.
- kýnos = pes
- radikální etická škola
- DIOGENES
- asketický život
- žádný majetek, život v boudě (sudu)
- *ataraxia* je nezávislost na všem vnějším

SKEPTICISMUS

- zdůrazňuje význam pochybnosti (skepse) = nemožnost utvořit si pevný názor o podstatě věcí
- nedůvěra v jistotu a pravdivost jakéhokoliv pevného dogmatu a lidského poznání vůbec
- do značné míry odráží únavu vyplývající již z poměrně dlouhého vývoje řeckého myšlení, které navršilo ve všech oblastech filosofického i běžného života velké množství různých, často protichůdných mínění
- PYRRHÓN Z ELIDY
 - ◆ zakladatel skepticismu
 - ◆ *agnosticismus* = věci jsou nepochopitelné, jejich povaha nám je nepřístupná -> o věcech lze konstatovat jen to, že se nám tak či onak jeví, a nikoli to jaké jsou ve skutečnosti (*“Netvrším, že med je sladký, souhlasím s tím, že se takovým jeví.”*)
 - ◆ skeptici nenacházeli jakékoliv spolehlivé kritérium, abychom mohli rozhodovat o pravdě, či nepravdě
 - ◆ zavádí pojem **epoché** = zdržení se úsudku o věcech
 - ◆ zdrženlivost v úsudcích nás přivádí do stabu neotřesitelného klidu a bezbolestné lhostejnosti (*ataraxia, adiafora*)

→ 3 PROUDY:

- ◆ **1) nihilismus** = člověk nemůže nic poznat
- ◆ **2) subjektivní skepse** = jedinec zřejmě poznává, ale nevíme jak dokonale
- ◆ **3) objektivní skepse** = není možné objektivní poznání

→ skepticismus je stále aktuální

GNOSTICI

- pestrý směr filosofie okolo roku 0
- princip: Svět má dva póly - **dobro a zlo** (inspirace Herakleitem)
- *manichejci* = proud gnostiků
 - ◆ princip dobra = Ježíš
 - ◆ princip zla = Jáhve
- mezi gnostiky patřil také sv. Augustin, než byl svatý

MARCUS TULLIUS CICERO (106 - 43 př. n. l.) /nepatří ke skeptikům - je zvlášť, mimo/

- hlavní představitel římského *eklekticismu* (vybírání a slučování tezí různých systémů)
- největší latinský řečník a prozaik, nedostižný styl - jeho dialog *Hortensius* získal pro filosofii svatého Augustina
- zasloužil se o vypracování latinské filosofické terminologie

NOVOPLATÓNISMUS

- Římská říše, 2. stol. n. l.
- poslední ucelený směr antické filosofie, který měl silný vliv na středověkou renesanční filosofii
- navazuje na Platónovo myšlení, zároveň elekticky spojuje názory řady dalších filosofických a náboženských směrů
- PLÓTINOS (205-270 n. l.)
 - ◆ ačkoliv je jeho filosofický systém je teocentrický (základem všeho je Bůh a vše mu podléhá), je Bůh pojat jako filosofický princip prvotního, jediného, dokonalého a absolutního jsoucná, z něhož vše pochází a který je označen jako **Jedno**
 - ◆ náboženskou ideu stvoření světa zastupuje u Plótina jeho **teorie emanace** (z lat. slova vytékat, šířit se): Bůh svým bytím překypuje, a proto emanuje, aniž by přitom ztrácel něco ze svého bytí. Z Boha (Jednoho) v důsledku emanace vycházejí stále nižší, méně dokonalé stupně jsoucn
 - ◆ věci jsou momenty myšlení, odleskem ideového světa, jejich bytí znamená být myšlen v božském rozumu (podobně pak Augustinus)

- místo pojmu svět idejí používal slovo DUŠE - **a)** duše světa **b)** duše hmoty => princip dokonalosti, zdroj energie
 - ◆ cesta k Bohu je pro Plótina inspirována touhou po dobru a krásnu
 - ◆ abychom se mohli povznést vzhůru, musíme nejprve odložit vše, co jsme na sebe vzali cestou dolů => potlačení tělesné smyslovosti, askezi (*askésis* - cvičení) a očištění (*katharsis*) duše od nečistoty, která na ní lpí pro její styk s tělem => jen tehdy lze s přispěním božské milosti dosáhnout stavu povznesenosti, vytrženosti, extáze
 - ◆ takto dochází ke **zření Boha**, v tomto zvláštním druhu nesmyslového vnímání, to jest v mystické intuici (*intueri* - zřít), jež posléze přejde **ve splynutí duše s Bohem**
- novoplatonici přenesli Platónovo učení blíž křesťanství

FILOSOFIE STŘEDOVĚKU A RENESANCE

*proudy středověké filosofie a jejich východiska, představitelé těchto proudů,
základní téma filosofie renesance a její hlavní představitelé*

KŘESŤANSKÁ FILOSOFIE

- křesťanství se na počátku 4. stol. n. l. definitivně etablovalo jako hlavní náboženství římské říše
- vzhledem k neustálému střetávání rodící se křesťanské myšlenkové tradice s tradicí antickou, která přetrvala i po pádu říše, je jednou z klíčových charakteristik středověké křesťanské filosofie úsilí o překonání někdy vnitřně nesourodých stanovisek antické vzdělanosti a křesťanské víry a jejího pohledu na svět
- zatímco myšlení raného středověku se zajímalo spíše o Platóna, přináší vrcholný středověk obrat k zájmu o Aristotela
- dělí se na dvě období - **patristika** (2. - 8. stol.) a **scholastika** (9. - 15. stol.), kterým předchází apologetika

APOLOGETIKA

- křesťanští autoři, 2. - 3. sto
- obhajoba křesťanských pravd
- polemizují s gnosticizmem a pohanskými kritiky
- hájí křesťany před nespravedlivými nařčeními ze strany římského státu
- k obhajobě a objasnění obsahu víry často využívali řecké filosofie
- jejich odkaz rozvíjí patristika
- JUSTIN MUČEDNÍK
 - ◆ už ve starých filosofických systémech (platónismus, stoa) a náboženstvích (judaismus) můžeme již spatřit semínka Božího slova
 - ◆ Ježíš Kristus představuje vtělené slovo (*logos*), a proto má křesťanství pravdu plnou, zatímco dřívější nauky mají z pravdy jen zlomky
- TERTULLIANUS
 - ◆ autor základní křesťanské terminologie v latině
 - ◆ rozvíjel učení o *eucharistii*
 - *eucharistie* = lámání chleba, večeře Páně, svaté přijímání - vrchol mše
 - ◆ IRENEUS ČI IRENEJ Z LYONU
 - známý jako odpůrce různých forem *gnóze* v rozsáhlém spise *Proti herezím*
 - ◆ HIPPOLYT ŘÍMSKÝ
 - žák Ireneuse
 - vypracoval nauku o církevní tradici a **římský liturgický kalendář**

PATRISTIKA

- cca 2. - 8. stol.
- ve 4. - 5. stol. došlo k systematizaci církevních doktrín
- v 6. stol. byla církevní dogmata stabilizována a vytvářela se jednotná teologie
- hlavním tématem, které bylo v zájmu křesťanských myslitelů (nejvýznamnější z nich jsou označováni jako Otcové - *pátrés*), je snaha o překonání rozporu mezi světem křesťanské víry a světem antické pohanské filosofie
- nejvýrazněji se tento rozpor řešil především v hledání vztahu rozumu a víry
- někteří myslitelé antickou moudrostí opovrhovali a roli lidského vědění a rozumu potlačovali, jiní z antické filosofie čerpali a snažili se hledat kořeny křesťanské moudrosti v antické filosofii
- AUGUSTINUS AURELIUS (354 -430)
 - ◆ nejvýznamnější filosof a teolog období patristiky, stojící na rozhraní dvou epoch - antiky a středověku
 - ◆ díla: *De civitate dei* (*O Obci boží*), *Confessiones* (*Vyznání*), *O trojici*
 - ◆ usiloval především o propojení křesťanství a platonismu -> přijímá v zásadě Platónovo učení o idejích, ovšem sídlo idejí umísťuje do Boží mysli, inspirace novoplatonismem
 - ◆ do svých 32 let vedl zhýralý a prostopášný život -> jeho matka a kázání sv. Ambrože ho přivedli na křesťanskou víru
 - ◆ Bůh je jediný dobrý princip
 - **Bůh je nejvyšším bytím**, jediným nezávislým a nutným bytím, všechna ostatní jsou na něm svým bytím závislá
 - **Bůh je nejvyšší pravdou**, k níž se všechny pravdy našeho poznání sbíhají a vůči níž teprve nabývají jakéhokoliv smyslu.
 - **Bůh je nejvyšším dobrem**
 - ◆ KREACIONISMUS
 - Bůh stvořil svět z ničeho - svět je stvořen podle idejí v boží mysli
 - Bůh svět nejen stvořil, ale také jej neustále zachovává a řídí i v těch nejmenších detailech
 - Bůh svět stvořil z NIČEHO / ne v čase, ale s časem
 - všechny věci jsou v mysli Boha - na způsob Platónových idejí - jako nehmotné vzory, podle nichž stvořil svět
 - Bůh stojí nad časem - věčnost je jakési vykrystalizované, ztuhlé, nehybné, "nyní"
 - ◆ ODKUD SE BERE NA SVĚTĚ ZLO?
 - všechny Bohem stvořené věci jsou dobré, avšak nedokonalé - nejsou natolik dobré jako jejich stvořitel - jsou konečné, proměnlivé, nedokonalé

- zlo samo nemá vlastní podstatu - je porušením, zkažením míry, podoby a řádu stvořených jsoucen, souvisejícím s jejich nebytím
- zlo Augustin přičítá člověku a jeho **svobodné vůli** - je důsledkem prvotního - a dle Augustina - dědičného hříchu = vědomého porušení Božího příkazu - člověk se od Boha odvrátil
- Bůh vidí všechny lidské činy, ale vidí je právě jako svobodné (není jejich příčinou)
- Bůh používá detailu zla k tomu, aby více vynikl celek dobra
- **“Věř, abys rozuměl.”** - tento slavný Augustinův výrok odráží snahu o propojení rozumu a víry -> podle Augustina vede přirozené poznání k náboženské víře, která pak pomáhá lépe poznat Boha i povahu stvoření, tedy svět kolem nás => Boha poznáváme právě sebezpoznaním, ve své duši
- Jde tu o jakési vnitřní vyzářování světla pravdy, kterou Bůh dříve do duše vložil

◆ SVOBODNÁ VŮLE

- spor s Pelagiem, který odmítal teorii dědičného hříchu
 - svobodou své vůle je člověk na Bohu nezávislý
 - člověk je s to činit dobro bez boží pomoci / milosti a dojít tak k “sebespasení” výhradně svými vlastními zásluhami
- Augustinus: samotná lidská iniciativa může vést pouze ke zlu
 - aby člověk mohl cokoliv dobrého učinit, potřebuje pomoci tzv. milosti (*gratia*)
- koncil v Efezu odsoudil Pelagiovo učení a dal za pravdu Augustinovi

◆ NAUKA O PREDESTINACI

- lidé jsou předurčení ke spáse či zatracení -> záleží na nevyzpytatelné Boží mysli
- člověk si svými zásluhami nemůže činit nárok na spásu (pokora)
- člověk neví, jestli je předurčen ke spáse či k zatracení a měl by žít co nejlépe

◆ POLITIKA - *O obci boží*

- Augustinovo učení o dvou obcích (obec Boží a obec pozemská), které spolu vedou neustálý spor, má velký význam
- přispěl k rozvoji filosofie dějin, jelikož se odklonil od cyklického pojetí času, jež v antice převládalo, a přijal pojetí lineární => dějiny v souladu s křesťanskou vírou směřují jednoznačně a nevratně od stvoření k Poslednímu soudu
- *Obec pozemská*: dav hříšníků, kteří chtějí žít podle těla a jsou předurčení k věčnému utrpení s ďáblem, jejich symbolem je BABYLON

- *Obec Boží*: společnost svatých, zbožných lidí, kteří chtějí žít podle ducha a jsou předurčeni k věčnému kralování s Bohem, jejich symbolem je JERUZALÉM

◆ TÉMA ČASU

- popírá objektivní existenci času analýzou ho pouze v lidské duši a v lidském prožívání: analyzoval pojmy “minulost” - to, co již není, “budoucnost” - to, co ještě není, a “přítomnost” - to, co je, ovšem neustále nám uniká, neboť i ten nejmenší zlomek přítomné vteřiny předchází okamžitě v minulost
- tyto tři časy mají svou existenci pouze v lidské duši, a to jako přítomná vzpomínka, přítomné očekávání a bezprostřední prožívání

◆ Augustin se pokusil prozkoumat hlubiny své vlastní duše (využíval introspekci) a tím inspiroval mnoho dalších filosofů, kteří stejně jako on, hledali nezpochybnitelný základ světa

◆ Augustinovo myšlení, vyjádřené myšlenkou ***pochybuji, tedy jsem***, ovlivnilo o 1200 let později Reného Descarta

→ JOHANNES SCOTUS ERIUGENA (810 - 877)

◆ *O rozdělení přírody* -> příroda chápána jako “bytí vůbec”, má čtyři roviny

- **1) Příroda, jež tvoří, ale není stvořena** - to je Bůh jako počátek a princip všech věcí
- **2) Příroda, jež je stvořena a tvoří** - to jsou ideje jakožto archetyp všech věcí, které - samy stvořené Bohem - tvoří věci
- **3) Příroda, jež je stvořena, ale netvoří** - to jsou idejemi stvořené věci
- **4) Příroda, jež netvoří a není stvořena** - to je opět Bůh, pojatý tentokrát jako cíl

◆ Eriugenův Bůh je “vším a všem” a je “ve všem celý”, nicméně nepřestává přítom být “nade vším” (*super omnia*) i “celý mimo vše” (*extra omnia totus*)

- jinými slovy: zůstává Bohem transcendentním

◆ Středem veškerého stvoření je člověk

◆ člověk je jakýmsi druhým světem podobným Bohu, je mikrokosmem

◆ v člověku existuje celá příroda se všemi druhy a částmi, neboť člověk má o všech pojem

◆ S člověkem dostává opět celý kosmický pohyb opačný směr - směr vzestupu od rozmanitosti jednotlivých jsoucen, přes druhy, rody, k prvotním příčinám a nerozlišené Jednotě - je to návrat k Bohu

◆ Když tedy Bůh vyčerpal všechny své možnosti své existence, když takto došel v člověku až k samé hranici svého zjevování, uzavírá spirálovitý cyklus a vrací se k sobě samému

SCHOLASTIKA

- 9. - 15. stol.
- oproti patristice usiluje především o větší systemizaci tehdejšího vědění a je pěstována především v prostředí univerzit (odtud její název)
- univerzity byly od 12. století -> 4 fakulty (právo, medicína, teologie, artistika)
 - ◆ studovali latinsky, často i mezinárodní studium - chodili studovat do zahraničí
 - ◆ 1) Trivium = "bakaláři" - gramatika, rétorika, dialektika
 - ◆ 2) Kvadrivium = "magisterský stupeň" - aritmetika, geometrie, astronomie, muzika
- rozdělení:
 - ◆ A) raná scholastika - 11. - 12. stol.
 - ◆ B) vrcholná scholastika - 13. stol.
 - ◆ C) pozdní scholastika - 14. - 15. stol.
- scholastika je také chápána jako společná metoda středověké učenosti vůbec
- jádrem této metody byla **dialektika** (logika) - vedení učených sporů a disputací
- "filosofie je služkou teologie"
- jednou ze základních otázek, která je řešena především v období rané scholastiky, je problematika univerzálií
- hlavní otázka, kterou však řešili je **vztah víry a rozumu**
- neusilovala o myšlenkovou původnost a novost, stojí naopak o shodu s tím, co již bylo psáno, o soulad s pravdami zjevenými, kanonizovanými, tradovanými
- každý scholastik se snažil vždy doložit, že to, co píše, lze najít již v písmu, ve filosofovi (tak byl označován Aristoteles), u církevních otců, v církevní tradici vůbec
- originalita byla takto něčím nežádoucím, něčím, co hrozilo odklonem od pravověrnosti
- ANSELM Z CANTERBURY (1033 - 1109) - ontologický důkaz boží existence
- ústřední filosofický problém scholastiky: **SPOR O UNIVERZÁLIE**
 - ◆ univerzálie (obecné pojmy), které lze připisovat jednotlivým věcem
 - ◆ v rámci tohoto sporu se vytvořily dva tábory: **realisté** a **nominalisté**
 - ◆ REALISTÉ
 - zastávali názor, že "*universalia sunt realia*" = obecné pojmy jsou skutečné
 - uvnitř realismu byly dvě velké podskupiny
 - **A) Krajiní realisté**
 - "*universalia sunt ante res*" = obecné pojmy jsou před věcmi
 - jejich názor připomínal Platónovu prioritu skutečné existence světa idejí před zdánlivou existencí světa smyslových jsoucen a byli proto často nazýváni **platóniky**
 - **B) Umírnění realisté**
 - "*universalia sunt in rebus*" = obecné pojmy jsou ve věcech

- to bylo blízké Aristotelovu přesvědčení o neodlučitelném spojení formy s látkou, a proto byli nazýváni **aristoteliky**

◆ NOMINALISTÉ

- “*universalia sunt nomina*” = obecné pojmy jsou jména
- obecným pojmům nepřísluší jakákoliv reálná existence
- prvotně a reálně existují jednotlivé věci a k nim se pak příslušné obecné pojmy vztahují jen jako jejich pojmenování (Roscellinus 1050 - 1125) => “*universalia sunt post res*” = obecné pojmy jsou po věcech

◆ PIERRE ABÉLARD (1079 - 1142)

- ve skutečnosti jsou *universalia* jen ve věcech (*in rebus*), které nás obklopují
- pro Boha jsou však před věcmi (*ante res*), jako praobrazy stvořeného
- pro člověka jsou po věcech (*post res*), jako pojmové obrazy, které musíme získat zobecněním

→ TOMÁŠ AKVINSKÝ (1225/1226 - 1274)

- ◆ italský teolog a filosof, člen dominikánského řádu, žák Alberta Veilého
- ◆ dovršil úsilí scholastiky o racionální osvojení víry prostřednictvím přijetí Aristotelovy filosofie
- ◆ **mezi věděním a vírou není rozpor** - filosofie zkoumající svět má sloužit víře
- ◆ *Summa theologická, Summa proti pohanům*
- ◆ 5 DŮKAZŮ BOŽÍ EXISTENCE - neodvolávají se na náboženskou víru, ale jen na lidský rozum
 - **1) první hybatel:** cokoli se pohybuje, pohybuje se proto, že jím něco pohybuje, proto musí být něco (někdo), co je příčinou pohybu
 - **2) první příčina:** všechno, co jest, musí mít nějakou příčinu, a protože řetězec příčin nemůže být nekonečný, musí existovat prvotní příčina
 - **3) prvotní nutnost:** věci mohou být i nebýt a někdy tudíž muselo nastat, že nebyla žádná z nich, proto musí existovat něco, co nutně jest - a teď vždycky bylo
 - **4) nejvyšší dokonalost v hierarchii stvoření:** skutečnost je rozdělena dle stupňů dokonalosti, musí však existovat nejvyšší stupeň dokonalosti
 - **5) nejvyšší účel v hierarchii účelnosti stvoření:** věci v přírodě směřují k nějakým cílům - nejvyšším cílem je Bůh
- ◆ **teologické - zjevné pravdy** (stvoření, učení o Trojici, vtělení, dědičný hřích, vykoupění a zmrtvýchvstání) **však stojí nad rozumovým poznáním**
- ◆ filosofie je nezávislá na zjevení, má svůj vlastní předmět i metody => filosofie a teologie jsou dvě oddělené a nezávislé cesty k plnému poznání Pravdy, které se vzájemně doplňují
- ◆ pravdivé poznání spočívá ve shodě řádu myšlení s řádem stvořeného světa
- ◆ nesmrtelná duše je formou těla, tj. tím, co činí tělo živým

- ◆ ETIKA - 7 základních ctností
 - Bůh je cílem všech bytostí
 - člověk se k Bohu přibližuje, jen když jedná podle přirozenosti, tj. rozumu
- ◆ byl svatořečen v roce 1223, 1279 se tomismus stal oficiální naukou katolické církve a v podobě novotomismu působí dodnes
- ◆ Tomáš formuloval i specifickou a pro středověk charakteristickou **sociální teorii**: Člověk je přirozeně určen pro život ve společnosti a dobrá organizace obce podporuje lidskou mravnost. Přirozené je uspořádání společnosti, které umožňuje její hladký chod. Především staví na **učení o trojím lidu** a rozpracovává také vztah státu a církve (řeší dobový problém nadřazenosti a podřízenosti mezi mocí světskou a církevní). Vychází z toho, že každý stav má svůj úkol. Poddaní a řemeslníci zajišťují společnost materiálně, jejich základní ctností je pracovitost a zbožnost. Světská moc má všechny chránit a její hlavní ctností je statečnost a štedrost. Pán má obtížnější úkol, jelikož je odpovědný nejen za sebe, ale i za svěřené poddané. Církev je odpovědná za všechny, a má proto nejvyšší nárok na rozhodování ve věcech božského zákona.

RENEŠANČNÍ FILOSOFIE

- RENESANCE = kulturně - historická epocha (13. - 16. stol., vznik v Itálii)
 - doba znovuzrození estetického ideálu a životních měřítek antiky a ne něm založeného nového rozkvětu umění, filosofie a přírodovědy
 - **epocha charakterizována a ovlivněna:**
 - námořní objevy a rozvoj mezinárodního obchodu
 - knihtisk => rychlé šíření myšlenek
 - ekonomický, politický a kulturní vzestup měšťanstva
 - vynález a rozšíření palných zbraní = končí éra rytířů, hrady pozbývají svou obranou funkci a šlechta se stěhuje do nového typu sídla - zámku + paláce, vily
 - revoluce ve výtvarném umění: perspektiva, nahé tělo, postavy vyjadřují niterná hnutí, olejomalba, sgrafita
 - **znaky:**
 - autonomie rozumu = na jakékoliv duchovní či institucionální autoritě nezávislý rozum se dotazuje na všechno, nic pro něj není nedotknutelné, zakázané, tabuizované
 - naturalismus - příroda začíná být zkoumána jako svébytná oblast oproti středověkému supranaturalismu (zaměření *supra natura* = za přírodu, k nadpřirozenu)
 - antropocentrismus = zaměření na člověka, člověk je středem všeho X středověkému teocentrismu
 - humanismus (*studia humana* - *studia divina* = teorie dvojí pravdy)

- individualismus - kult umělce jako osobnosti nadané božskou mocí + *virtus / kalokagathia* = ideál harmonicky (fyzicky i duševně) rozvinuté osobnosti, která tvoří a plně využívá svého potenciálu (Leonardo da Vinci a Michelangelo)
- racionalismus - rozumové ovládnutí světa
- panteismus - Bůh je obsažen ve všem

➤ FILOSOFIE PŘÍRODY V OBDOBÍ RENESANCE

○ MIKULÁŠ KUSÁNSKÝ (1401 - 1464)

- *O učené nevědomosti (Docta ignorantia)*
- svět vzniká "seberozvinutím" božské podstaty na základě matematických principů -> k jeho poznání musíme užít týchž principů

○ MIKULÁŠ KOPERNÍK (1473 - 1543)

- *O oběžích nebeských těles* - přelomové dílo => změna pohledu na vesmír a místo člověka v něm
 - Země přestává zaujímat privilegované, ústřední postavení, jak předpokládal křesťanský antropocentrismus
- popřel Ptolemaiovu geocentrismus a nahradil ho heliocentrickým systémem (Z obíhá okolo S a navíc se otáčí okolo své osy)

○ GIORDANO BRUNO (1548 - 1600, upálen v Římě)

- "*Jedinou autoritou má být rozum a svobodné bádání*" - jeho životní zásada
- panteismus = "*příroda je Bůh ve věcech*"
- Bůh je zbaven své nadsvětové a mimosvětové existence
- opadá i "onen svět" a vše, co je s ním spjato: poslední soud, posmrtná odměna,...
- jde tu o Boha naprosto depersonalizovaného, neosobního
- teze o **nekonečnosti Vesmíru** s bezpočtem sluncí, hvězd a světů - střed Vesmíru je všude, jeho obvod nikde, **Vesmír je plný života**
- Vesmír je jednotný a sourodý, hmota je jen jednoho druhu, všude jsou stejné prvky, síly, principy,...

○ GALILEO GALILEI (1564 -1642)

- vědecká revoluce
- teze: Vesmír lze plně popsat jazykem matematiky
- položil základy metodologie věd
- vylepšil dalekohled, obhájce heliocentrického systému
- 1633 inkvizicí přinucen odvolat své učení
- metoda vědeckého zkoumání: formulace problému, pozorování, popis, klasifikace skutečnosti, pokus

- pokrok přírodních věd byl umožněn zaměřením na kvantitativně měřitelné a v zákonitých souvislostech popsatelné rysy a odsunutím otázky po podstatě věcí

➤ STÁTOPRÁVNÍ FILOSOFIE RENESANCE

- NICCOLÓ MACHIAVELLI (1469 - 1527)
 - ve službách mocného rodu Medicejských ve Florencii - stal se jejich oficiálním dějepiscem a byl pověřen, aby napsal Florentské dějiny
 - spis **Vladař** - odděluje politiku od etiky
 - teze: **politika je umění, jak zacházet s mocí**, aby se dosáhlo úspěchu - **aby vládnoucí zvítězili, musí být bezohlední**
 - i když se časy mění, lidé zůstávají v podstatě stejní - nepřijímá tedy myšlenku o zdokonalování lidstva a člověka
 - od lidí se dá očekávat spíše zlo - k dobrému musí být vedeni nebo donuceni
 - za nejlepší formu považuje republiku, ve které nikdo nezíská přílišnou moc - musí být zachována vnitřní jednota, nemá dojít k zásadnímu rozporu mezi bohatými a chudými -> hegemonii mají mít střední vrstvy
- THOMAS HOBBS (1588 - 1679)
 - spis *Leviathan*
 - **teorie společenské smlouvy**
 - člověk je ze své přirozenosti egoista, který touží pouze po svém zachování a k ostatním chová nedůvěru a chce je ovládnout
 - s druhými lidmi jej spojuje pud sebezáchovy (nejzásadnější hodnota) a strach ze smrti
 - v prvotním - přirozeném stavu - je jediným důvodem sdružování mezi lidmi zisk, jelikož každý usiluje o vlastní prospěch na úkor druhého
 - existuje válka všech proti všem (*bellum omnium contra omnes*) => člověk člověku je vlkem (*homo homini lupus*)
 - v takovém stavu je život člověka "ošklivý, zvířecí a krátký" => jelikož je pud sebezáchovy fundamentální, vzniká touha po zajištění míru -> bezpečí lze dosáhnout jen tehdy, pokud se upustí od práva všech na všechno a **jedinec určitá svá práva přeneše nebo se jich vzdá ve prospěch státu**
 - **stát**, jehož symbolem je *Leviathan* (příšera z Bible = démonický netvor) **vzniká jako instituce, z vůle všech a je vůlí všech**
 - je lidským vynálezem - umělým tělesem s obrovskou silou = smrtelným bohem
 - je zastáncem absolutismu - státní moc vzniklá ze společenské smlouvy má být neomezená - vynutí právo, dodržování zákonů
 - HOBBSOVA TEORIE POZNÁNÍ
 - vnější objekty mechanicky dráždí smyslové orgány - vytváří odpovídající představu v mozku

- přímým předmětem zkušenosti nejsou samotné věci, ale představy - těm jsou přiřazeny znaky (jména), které mají funkci charakterizačních a sdělovacích komunikačních značek
- fil. logika: obsahy představ jsou pojaty do vět - pravda se vztahuje pouze k výroků, nikoli k věcem
- JEAN BODIN - *Šest knih o státu*
- HUGO GROTIUS - teorie přirozeného práva, položil základy mezinárodnímu právu
- **koncepte podoby ideálního státu:**
- THOMAS MORE - *Utopia*
- TOMMASO CAMPANELLA - *Sluneční stát*

➤ REFORMACE

- význam individua - důraz kladen na osobní poslání každého křesťana, osobní přístup věřícího ke Kristu -> samostudio písma => naléhavý požadavek překladů Bible do národních jazyků
- odpadá zprostředkování kněžskou svátostnou insitucí, církevními ustanoveními milosti a spásy, autorita dogmatu => každý věřící je knězem sám sobě
- návrat k pramenům - k původní biblické zbožnosti, ke Kristovi, k nezkažené evangelické čistotě
- reformace přinesla **protestantismus**
 - protestovali proti praktikám katolické církve => kritizovali postup a praxe církve
 - chtěli přijímání pod obojí - hostie i víno = **utrakvismus**
- základ protestantské víry:
 - Bůh je stvořitel
 - Ježíš Kristus je mesiáš i vzor člověka
 - evangelium = svatá kniha a zároveň význam Kristova života
- znaky:
 - nemají hierarchické uspořádání
 - neoslavují světce
 - knězi se říká kazatel (nevyžadují celibát)
 - kostely jsou chudší a prostší, nemají na střechách latinský kříž
- MARTIN LUTHER
 - německý filosof, teolog
 - základní myšlenky své reformy církve zformuloval v **95 tezích proti odpustkům** (přibyl je na dveře chrámu ve Wittenbergu) a vyzval všechny, kdo s ním nesouhlasí, k veřejné disputaci => zahájení německé reformace

- v roce 1519 se veřejně přihlásil k názorům J. Husa
- 1520 jej papež vyobcoval z církve a uvrhl do klatby církevní bulou
- byl podporován částí německé šlechty
- => Luteráni se jako vůbec první křesťanská církev na západě rozešli s obecnou katolickou církví
- zrodem luteránské církve se rozpadlo i západokřesťanské pojetí universalismu v duchovní sféře
- Luther ve svém učení zásadně popřel božský původ papežství, ve věcech víry považoval za jediný zdroj písmo svaté, všechny dosavadní církevní zvyklosti, které nebylo možné vyvodit z Bible, označil za pověry, odmítl uznat kněze za prostředníky mezi lidmi a bohem, popřel zvláštní nadpřirozenou milost boží
- usoudil, že o věčné spáse rozhoduje pouze víra (*sola fides*), založená na příslibu spasení ve slově Božím
- **vyjádření svobody svědomí** - osvobození od všech vnějších příkazů, které bychom měli vykonávat bez vnitřního souhlasu, víry, lásky, radosti a vůle, **naší osobní víře nemá žádná lidská autorita co nařizovat**

○ JEAN KALVÍN

- francouzský teolog a reformátor
- zakladatel kalvinistické reformace
- “přísnější” -> snaha žít co nejvíce jako Kristus
- prosazoval roli laiků, odmítal obřadnost bohoslužeb
- ovlivnil hlavně frankofonní část Evropy
- **teorie o predestinaci** = není rozpor mezi bohatstvím a snahou žít jako Kristus -> Bůh si je vybral už v tomto životě

> HUMANISMUS

- důraz na člověka a vše s ním spojené
- obrat k hodnotám tohoto světa
- ERASMUS ROTTERDAMSKÝ (1465 - 1536)
 - syn holandského kněze, uznávaná autorita
 - křesťanství viděl jako završení antické tradice
 - neměl rád spekulativní scholastiku
 - nestranný v otázce sporu katolíků a protestantů
- MICHAL DE MONTAIGNE
 - Francouz, šlechtic, starosta, filosof
 - symbol renesance
 - autor esejí
 - témata: tělesnost, vzdělání => praktické, prostý život
 - “Žijte tak, abyste byli šťastní.”

FILOSOFIE EMPIRISMU A RACIONALISMU

*východiska a zásadní okruhy filosofického uvažování empirismu a racionalismu,
zástupci těchto filosofických proudů a jejich teorie*

RACIONALISMUS (z lat. *ratio*, rozum)

- na konci 16. stol. a v první polovině 17. stol. se dosavadní vidění světa dostává do krize
- klíčovou roli hrají pokroky v **rychle se rozvíjející vědě**
- nejen vědecký úspěch, ale také **společenské události** (třicetiletá válka) mají vliv na vývoj evropského myšlení
- svět přestává být chápán jako neproblematicky poznatelný a k jeho přesnému a vymezenému poznání je potřeba postupovat určitou vymezenou metodou a daným postupem směrem k **nepochybným a jistým poznatkům**
- při dosahování jasných a vymezených poznatků již nejsou primárně používány klamající, nestálé a proměnlivé lidské smysly, ale určitý nástroj - přesně a jasně vymezený, neustále stejný a neměnný prostředník mezi člověkem a přírodou, fungující podle jistých pravidel, jehož správné používání přináší jistotu v poznání => tímto nástrojem se pro **racionalismus** stal **rozum**
- racionalismus představuje významný myšlenkový směr 17. století, jenž za jediný jistý zdroj poznání považuje správně používaný rozum
- prvotně se tedy jedná o **epistemologický postoj**, jehož závěry se následně promítají do ontologie i etiky
- vzhledem k tomu, že představitelé racionalismu pocházeli z evropského kontinentu, označujeme jejich učení také jako **kontinentální racionalismus**
- **pravé poznání je možné díky apriorním rozumovým předpokladům** = “vrozené ideje” (pojmy) či “principy” (věty), které se nedají odvodit ze zkušenosti
- **mění se význam pojmu idea: již ne jako předobrazy jednotlivých jsoucen, ale jako objekty rozumu**
- původ těchto idejí: jsou odvozeny ze struktury lidského myšlení, anebo existují nezávisle na něm
 - pokud existují nezávisle na myšlení, může je lidský rozum pochopit v okamžiku, kdy dosáhne určité úrovně vyspělosti
- způsob poznávání: **DEDUKCE** - logické odvozování -> analytickým rozvíjením budují poznání na základě prvních principů

RENÉ DESCARTES (1596 -1650)

- ➔ francouzský filosof a matematik
- ➔ považován za jednu z nejvýznamnějších postav dějin filosofie
- ➔ jeho filosofie je nazývána *cartesius* - karteziánství
- ➔ novověká filosofie se vyznačuje obratem k **SUBJEKTU** (k sama sebe reflektujícímu JÁ)

- díla: *Rozprava o metodě, Úvahy o první filosofii*
- rozhodujícím způsobem přispěl k novověkému **pojetí přírody jako nekonečného, matematicky propořitelného předvídatelného univerza**
- cíl: vytvoření filosofie opírající se o suverenitu lidského rozumu a vybudované z pravd, jež by měly nespornost pravd matematických
- za základní princip filosofování stanovil **bezprostřední evidentnost** (jasnost a zřetelnost) **poznatku**
- pevné východisko filosofování našel pomocí **METODICKÉ SKEPSE** -> v sebejistotě myslícího (pochybujícího) já (lat. *ego, cogito*)
- K jistotě podle Descarta dojdeme, pokud zpochybníme všechny doposud jasné poznatky: to co je nezpochybnitelné, je jisté. Čím si ale mohu být jistý, pokud jsem vše zpochybnil? Jediné, o čem nemohu pochybovat, je to, že pochybuji, resp. myslím (*cogito*). Pokud je zde myšlení, pochybování, musí být také někdo, kdo pochybuje, nějaký nositel (subjekt) těchto pochybností. Tímto pochybujícím subjektem je JÁ (*ego*). Základem vší jistoty se tedy u Descarta stává sebejistota myslícího subjektu vyjádřená o sobě samé nepochybnou větou: "**COGITO ERGO SUM**" = **MYSLÍM, TEDY JSEM**
- bezprostředně nepoznáváme věci, nýbrž naše ideje o věcech - Jak víme, že nás idejemi neklame nějaký "zlý démon?"
 - ◆ argument tzv. pravdivosti boží - Bůh nechce, abychom se klamali při poznávání věcí
- **SUBJEKT-OBJEKTOVÝ ROZVRH SVĚTA**
 - ◆ tím, že Descartes obrátil filosofii směrem k myslícímu **subjektu** (*ego cogito, myslící*), ukázal se také jeho protipól - **objekt** (*cogitatum, myšlené*)
 - ◆ podle Descarta nepoznáváme věci samotné, ale obrazy věcí v naší mysli (ideje o věcech)
 - ◆ tomuto rozštěpení světa na dva protipóly - subjekt a objekt - mezi nimiž je nutné nově najít vztah a "shodu", lze říkat **subjekt-objektový rozvrh světa**
 - ◆ obsahy naší mysli jsou označovány jako ideje
 - mezi **ideje vrozené**, ideje před jakoukoliv zkušeností, patří základní axiomy matematiky a geometrie a především idea boha
 - mezi další obsahy naší mysli patří **ideje získané a ideje mnou samým vytvořené**
- **DUALISMUS**
 - ◆ Descartovu ontologickou koncepci označujeme jako **dualismus**
 - ◆ substance je podle Descarta dvojí:
 - na jedné straně **rozprostraněná**, tělesná a nemyslicí **věc (*res*) extensa**
 - na druhé straně duchovní, **nerozprostraněná**, myslící **věc (*res cogitans*)**
 - ◆ poté Descartes k uvedeným substancím připojuje ještě nekonečnou substancí - Boha

BARUCH (BENEDIKT) SPINOZA (1632 -1677)

- holandský filosof, původem z židovské rodiny
- pro své názory byl z židovské obce exkomunikován => Ježíše považoval za vzor člověka
- živil se jako brusič čoček
- dílo: *Etika vyložená způsobem užívaným v geometrii*
- **panteistický monismus** = *deus sive natura* = Bůh neboli příroda = základní přirozenost
- základem přírody je jednotná **substance**, jež je příčinou sama sebe (*causa sui*), věčná, nekonečná a totožná s Bohem (*deus sive natura*)
- **psychofyzický paralelismus** - rozprostranělost a myšlení jsou pouze atributy jedné a téže substance
- **MODY** = individuální, proměnlivé, **konečné stavy substance**
 - ◆ na rozdíl od substance jsou na něčem závislé - na substanci a na sobě navzájem
- byl přísným **deterministou** -> protože ve světě panuje kauzální (příčinná) nutnost
- *“Svoboda je poznaná nutnost.”* - svoboda je jistým vztahem člověka, ať již k vnějším podmínkám nebo k sobě samému
- *“Říkáme, že nějaká věc je svobodná, jestliže existuje pouze z nutnosti své přirozenosti a je pouze sama sebou determinována k svému jednání. Říkáme, že nějaká věc je nutná nebo spíše nucená, jestliže je k určitému vymezenému způsobu existence a působení determinována něčím jiným.”*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ (1646 - 1716)

- německý filosof, matematik, vynálezce a diplomaat
- 1700 založil první německou vědeckou společnost v Berlíně (Pruská akademie věd)
- nezávisle na I. Newtonovi položil základy diferenciálního a integrálního počtu
- dílo: *Monadologie*
- za podstatu světa považoval **nekonečné množství nedělitelných duchovních substancí - MONÁD**
- Co jsou monády?
 - ◆ **1) body / bodové substance** - univerzum tedy není kontinuum, nýbrž má zrnitý charakter
 - ◆ **2) síly / silová (energetická) centra** - těleso = komplex bodových silových center
 - ◆ **3) duše / jsou oduševnělé** - liší se ve schopnosti *percepce* (= vnímání) - vyšší monády, jako je lidská duše, mají vědomí, schopnost *apercepce* = vědomí, (sebe)uvědomění, reflexe, apod. - nejvyšší monáda = bůh má nekonečné vědomí, je vševědoucí

- ◆ **4) individua** - neexistují dvě stejné monády, každá monáda, od té nejjednodušší k té nejsložitější, má své nezaměnitelné místo -> **každá zrcadlí univerzum svým vlastním, jedinečným způsobem** - jsou navenek uzavřeny - nemají žádná "okna" - neovlivňují se
- monády mají nadpřirozený původ - vznikly v aktu božího stvoření
- svět je uspořádán proto, že v monádách je uložena "**předzjednaná harmonie**"
- Bůh je jakýmsi prvním hodinářem, jakkoli jsou monády na sobě nezávislé, chovají se v důsledku předzjednané harmonie tak, jako by na sebe působily
- **teodicea** = ospravedlnění Boha - proč je zlo na světě? Jednotlivá jsoucná jsou nedokonalá... viz argumenty u sv. Augustina
- "*Z možných světů vybral Bůh ten nejlepší*"

EMPIRISMUS

- na britských ostrovech se filosofie vyvíjela odlišným způsobem než na kontinentu
- na rozdíl od kontinentu zde vznikl směr nazývaný (britský) empirismus
- zatímco racionalismus neuznával samostatnost zkušenostního poznání, opravdovým zdrojem poznání byl pro něj rozum, empirismus považoval naopak **zkušenost** (řec. *empeiria*, lat. *experientia*) za základní kámen poznání a neuznával samostatnost rozumu -> **poznání je v základu aposteriorní - a posteriori** ("z pozdějšího) = poznání "ze smyslové zkušenosti" (počítky vjemy a až poté pojmy)
- způsob poznávání: **INDUKCE** = od jednotlivostí k obecnému - vyvození obecného závěru z dílčích poznatků / **SYNTÉZA** = skládání z jednoduchých elementárních stavebních kamenů
- za krajní polohu empirismu je považován **sensualismus** (někdy nazýván jako solipsismus - G. Berkeley), který za jediný zdroj poznání považuje naše **smyslové počítky a vjemy**, a zužuje tedy pojem zkušenosti
- prakticky a empiricky orientované myšlení se stalo typickou charakteristikou novověké filosofie na britských ostrovech, zatímco na kontinentu měla novověká filosofie spíše spekulativní povahu

FRANCIS BACON (1561 - 1626)

- vypracoval novou **induktivní metodu poznání**, založenou na experimentu a pozorování
- "*Knowledge is power.*" - "*Vědění je moc.*" -> tento výrok ukazuje vědu jako nástroj k ovládnutí světa
- slavný spis: *Nové organon* - kritika scholastiky a úsilí o velké obnovení věd
 - ◆ přichází v něm s tzv. **teorií idolů**
 - ◆ idoly jsou podle Bacona překážky bránící správnému a objektivnímu poznání
 - ◆ rozlišuje několik typů:

- **A) idoly (lidského) rodu / idoly kmene** - mají je všichni lidé a mohou nás vést ke klamu, jelikož vedou k tomu, že vše poměrujeme lidským měřítkem
- **B) idoly jeskyně** - souvisejí s individualitou každého jedince, který má osobité vlohy, zájmy i specifickou osobní historii - přečtená kniha může například ovlivnit naše názory na určitou problematiku a my pak nejsme ochotni přijímat názory jiné, případně jiné názory upravujeme tak, aby odpovídaly námi preferovaným teoriím
- **C) idoly tržiště** - podle Bacona jsou ze všech nejnebezpečnější, vznikají nesprávným užíváním jazyka, z nevhodného výběru a špatného používání slov, kterým každý rozumí trochu jinak (substance, forma, kvalita, atd.)
- **D) idoly divadla** - jsou to veškeré, ale především filosofické názory, které považujeme za pravdivé, aniž je kriticky analyzujeme

JOHN LOCKE (1632 -1704)

- významná postava britského empirismu
- odmítl jak doznívající scholastickou vzdělanost, tak Descartovy myšlenky
- zhlédl se v moderní experimentální vědě a jejích metodách
- mezi základní kameny jeho učení patří **představa o člověku jako čisté desce** (*tabula rasa*) a **důraz na zkušenostní poznání**
- jeho myšlenky ovlivnily také psychologii a politologii
- základy jeho filosofického systému nalezneme především v dílech *Eseje o lidském rozumu* a *Dvojí pojednání o vládě*
- TEORIE POZNÁNÍ
 - ◆ Locke chce zkoumat původ, jistotu a rozsah lidského myšlení
 - ◆ neexistují vrozené ideje (= pojmy, představy - vše, co je objektem rozumu, mysli, vědomí) => veškeré obsahy vědomí pocházejí až ze smyslové zkušenosti (*aposteriori* / senzualismus)
 - pokládá otázky jako: *Mají malé děti představy matematických zákonitostí? Je možné pozorovat u nějakého nevzdělance, že si je vědom toho, co je to bůh, nebo zná základní mravní zásady?*
 - ◆ před zkušeností není v mysli nic - *tabula rasa*, "Nic není v rozumu, co nebylo dříve ve smyslech."
 - ◆ rozum má pouze pasivní roli, jeho hlavním úkolem je uspořádat zkušenost
- IDEJE
 - ◆ zkušenost lze podle Locka rozdělit na **zkušenost o vnějším světě** a **zkušenost o mém vnitřním světě**
 - ◆ tyto zkušenosti vyplňují naši mysl, obsahem naší mysli jsou ideje
 - ◆ ideje se podle Locka liší podle své složitosti

- **1) Jednoduché ideje** - představují nejjednodušší a nejzákladnější složku zkušenosti - vnější zkušenost => základem jsou počítky, skrze ně do vědomí přicházejí kvality věcí, které se dělí na:
 - a) primární kvality: rozloha, tvar, pevnost, počet, pohyb, klid = jsou v tělesech stále nezávisle na tom, jestli je vnímáme
 - b) sekundární kvality: barva, chuť, vůně, teplota,... = subjektivní kvality -> záleží na našem vnímání
- **2) Složené ideje** - jsou to jednoduché ideje složené pomocí rozumu do složitějších celků - je to vnitřní zkušenost -> rozlišování, srovnávání, poznávání, chtění => vědění reflektuje samo sebe
- **3) Všeobecné ideje** - představují nejvyšší abstrakci vytaženou z jednoduchých a složených idejí, u všeobecných idejí se nejedná o žádné skutečné věci, ale o nejvyšší abstraktní pojmy

→ naše vědění je limitováno naším vnímáním - může skutečnost uchopit pouze neúplně / hranice naší představivosti nejsou hranicemi skutečnosti

→ ve většině oblastí **nelze dospět ke spolehlivé jistotě** - velký význam má **pravděpodobnost**

→ FILOSOFIE STÁTU

- ◆ **přirozený stav - společenská smlouva**
- ◆ **přirozené právo:** zakazuje poškodit nebo zničit život, zdraví, svobodu a majetek druhých
- ◆ někteří jednotlivci tento přirozený zákon porušují => proto **vzniká instance**, která odsoudí a potrestá ty, kdo porušili stav míru a obnoví právo
- ◆ lidé předají část své moci státu - aby se zabránilo hrozbě absolutní vlády, **moc má být rozdělena na dvě nezávislé, vzájemně se kontrolující složky:**
 - A) ZÁKONODÁRNÁ
 - B) VÝKONNÁ

→ VÝCHOVA

- ◆ ne jako rozvíjení vloh a dispozic, ale výchovné působení vnějšího prostředí na žáky

GEORGE BERKELEY (1685 - 1753)

→ kritizoval Lockův empirismus (především jeho pojetí idejí a kvalit) a vypracoval vlastní specifickou filosofickou koncepci

→ díky Berkeleyho důrazu na smyslové poznání je jeho filosofie označována jako **sensualismus** a díky důsledkům, jež z tohoto důrazu vyplývají, také jako **solipsismus**

→ Berkeley tvrdí, že naše smysly jsou jedinou branou našeho poznání

→ jedině ze smyslů se mohu přesvědčit o tom, jaký svět je, všechno ostatní je spekulace

→ **nepoznáváme tedy vnější, objektivní svět, ale pouze naše vjemy okolního světa**

- ◆ to například znamená, že si nemůžu být nikdy jistý, že slyším štěkajícího psa, jedině, co vím jistě, je, že slyším psí štěkání, že mám sluchový vjem štěkotu

- ◆ věci tedy existují pouze v procesu vnímání a svět je podle Berkeleyho pouze kombinací našich počitků - "Být znamená být vnímán." ("Esse est percipi.")
- ◆ je-li však svět pouze kombinací mých počitků, je vlastně celý pouze mou představou a reálně existují toliko já sám (tento postoj označujeme jako **solipsismus**) -> to je samozřejmě zjevný nesmysl
- Berkeley si byl vědom úskalí a paradoxů, které z jeho základního filosofického výroku vyplývají -> aby se vyhnul solipsismu, předpokládá, že existuje velké množství vnímajících subjektů
- může však nastat taková situace, kdy nějaký předmět nevnímá žádný člověk - to ale neznamená, že by v tom okamžiku daná věc zanikla, jelikož existenci nevnímaných věcí zaručuje podle Berkeleyho Bůh -> uspořádání a spojení, která Bůh uplatňuje se nazývají přírodní zákony
- **IMATERIALISMUS** = nepopírá skutečnost vnějšího světa, nýbrž jeho materiální ráz
- **KONCEPTUALISMUS** = konceptus = pojem: pojmy jakožto ideje existují jen v našem duchu, nikoli jako hmotná jsoucna

DAVID HUME (1711 - 1776)

- svou filosofickou koncepci představil v díle *Zkoumání o lidském rozumu*, které je možné považovat za završení britského empirismu
- oslovil svými myšlenkami Immanuela Kanta a jeho kritérium pro smyslové poznání se později stalo inspirací pro pozitivismus
- DOJMY A IDEJE
 - ◆ Hume zastává názor, že veškeré poznání pochází ze smyslových vjemů
 - ◆ podle "intenzity" rozlišuje **dojmy (či imprese)**, což jsou intenzivní a bezprostřední smyslové vjemy (když slyšíme, vidíme, cítíme apod.) a **ideje**, které představují v podstatě otisky dojmů, jsou to méně intenzivní kopie našich dojmů (když vzpomínáme, jak jsme seděli u krbu)
 - ◆ rozumová činnost pak spočívá v pořádání dojmů a idejí
 - ◆ => stal se otcem moderního pozitivismu - chtěl očistit myšlení od metafyzických spekulací
 - ◆ odmítal veškeré vědění, jež překračuje hranice popisu smyslových daností
 - ◆ **platnosti můžeme ponechat jen ty ideje** (pojmy, představy atd.), **kteřé se mohou prokázat smyslově empirickým rodokmenem**
- Humova skepse se projevuje KRITIKOU KAUZALITY
 - ◆ Hume se ve svém díle věnoval také **kritice pojmu příčinnosti (kauzality)** - představy, že jev A přímo způsobuje jev B (např. zjednodušeně v podobě přírodních zákonů: pokud teplota vody stoupne na 100 °C, začne se voda vařit)
 - ◆ Hume tvrdí, že v případě kauzality se jedná jen o náš **zvyk**, naše obvyklé pozorování, které nás vede k závěru, že určitý proces proběhne podle našeho očekávání

- ◆ představa o spojení příčiny a účinku nevychází dle Huma z rozumové úvahy -> vychází pouze ze spojování dvou smyslových počitků následujících po sobě a utvrzených prostřednictvím jejich opakování, tedy pomocí zvyku
- ◆ nemůžeme si však být nikdy dostatečně jistí, že to, co následovalo po sobě a opakovalo se, bude takto následovat a opakovat se dále => v tomto ohledu **je Hume skeptikem**
- ◆ **“Post hoc non es propter hoc” = “Potom nikoli proto.”**
 - = časová následnost není příčinná souvislost
 - příčinná souvislost není objektivní, ale psychologická - zvyk

→ KRITIKA POJMU SUBSTANCE (= neměnný podklad hmotných i duchovních jsoucen)

- ◆ dle Huma hmotná ani duchovní substance neexistuje
- ◆ **hmotná substance má být jakýsi stálý, neměnný podklad - nic takového však odvodit nemůžeme** - smyslová zkušenost je pouze stále se měnící proud počitků a vjemů - věc je jenom sumou počitků a pouze vnitřním psychologickým nutkáním vztahujeme dojmy kvalit k nějakému jejich nositeli
- ◆ **duchovní substance** - pronikáme-li hlouběji k našemu “já”, “duši”, jež má být onou duchovní substancí, která má naše představy jaksi držet pohromadě, pak **narážíme vždy jen takové či jiné vjemy a nepozorujeme nic jiného než pouze a výhradně vjemy**

FILOSOFIE OSVÍCENSTVÍ

východiska a hlavní témata filosofie období osvícenství, významní představitelé osvícenské filosofie a jejich teorie

OSVÍCENSTVÍ

- myšlenkový a společenský proud zejména 18. století
- ačkoliv jeho kořeny můžeme spatřovat v Nizozemsku a Anglii, rozšířil se především ve Francii
- navazovalo na renesanční filosofii (individualismus, emancipace člověka, antropomorfismus,...) i na názory 17. stol. (jak empirismus, tak Descartova filosofie = pochybování o autoritách)
- je příznačný pro nově vznikající typ společnosti - kapitalistické (buržoazní, měšťanské)
 - zejména majetní měšťané se už nespokojovali s osobním bohatstvím, ale jejich cílem bylo získat **podíl na moci**, která původně patřila privilegovaným skupinám (panovník, šlechta, církev)
- etymologický termín OSVÍCENSTVÍ nejen v češtině vychází ze slova SVĚTLO
 - SVĚTLO = rozum, svoboda, rovnost, demokratizace, tolerance, víra v pokrok
 - ROZUM = přesvědčení, že všechny jevy jsou vysvětlitelné racionálně pochopitelnými zákonitostmi
 - OSVÍCENSTVÍ = boj světla rozumu proti tmě nevědomosti a pověr
 - SVOBODA = volnost ve smyslu absolutním, osobním
- pro osvícenství je charakteristická **víra v lidský rozum a pokrok**
- kritizovali poměry ve společnosti, především se zaměřovali na kritiku náboženství, cenzury a absolutismus -> vedou k omezování lidského rozumu
- pro některé osvícence je charakteristický **deismus** = přesvědčení, že Bůh svět stvořil, ovšem nijak do něj v současnosti nezasahuje
- v některých případech se objevuje materialismus, který si vše (i člověka) představoval více či méně složité stroje
- řada osvícenců se podílela na sepsání *Encyklopedie*
- filosofové osvícenství vyjadřovali svoje myšlenky nejen v monografiích, ale i v esejích, novinových článcích, encyklopediích i v divadelních hrách => oslovovali širokou společnost, protože přibývalo gramotných lidí
- vliv osvícenské filosofie byl mimořádný => vznik USA, VFBR, konstitucionalismus v celé Evropě, rozvoj měšťanské společnosti
- OSVÍCENSKÝ ABSOLUTISMUS
 - dějepisný pojem označující typ vlády určitých evropských panovníků v Evropě 18. stol
 - jejich cílem bylo udržet si neomezenou vládu, ale současně šířit vzdělání, průmysl, nové technologie a vědecké poznatky

- jejich vláda byla ve znamení řady reform, nepř.: armády, byrokracie, vzdělávání, náboženství, daní, práva apod.
- příklady panovníků:
 - Habsburská monarchie: Marie Terezie a Josef II.
 - Prusko: Fridrich Veliký
 - Rusko: Petr Veliký, Kateřina Veliká

➤ OSVÍCENSTVÍ VE SVĚTĚ

- nejvlivnější osvícenští myslitelé byli francouzsky mluvící, ale počátky osvícenské filosofie lze najít u britských empiriků (J. Locke, G. Berkeley, D. Hume)
- velmi vlivné byly myšlenky osvícenství v Britý kolonizované severní Americe - > lze tvrdit, že vznik USA a boj za nezávislost je plodem osvícenských ideálů
- zlomovou osobností osvícenství byl Němec Immanuel Kant, jehož filosofií začíná i éra německé klasické filosofie
- dalším mimořádným filosofem osvícenství byl Kantův pokračovatel B. Bolzano, narozen v Praze

FRANCOUZŠTÍ OSVÍCENCI

➤ CHARLES LOUIS MONTESQUIEU

- hlavní myšlenka: **dělbá státní moci do tří sfér**
- díla: *Perské listy*
 - 1. Dílo, satira, popisuje chod Fr. Společnosti návštěvníkům z Persie a vysmívá se jí, důkladná kritika absolutismu ve Francii za doby vlády Ludvíka 16., forma dopisů, které píše fiktivní Peršan, který je na návštěvě ve Francii, domů.
- *O duchu zákonů*
 - základní dílo politologie, svými politologickými myšlenkami předčil Johna Locka, 31 knih o fungování státu, protože zde píše, že státní moc musí být rozdělena nejen na zákonodárnou a výkonnou, ale že musí být rozdělena i na moc soudní!
 - Rozděluje moc na 3 části, ale neříká, jak to má fungovat přesně (každý stát je jiný)
 - Ideální stát neexistuje (obyvatelstvo, jiné geografické podmínky,...)

➤ FRANÇOIS MARIE AROUET - VOLTAIRE

- hlavní teze: **požadavky svobody a tolerance, ostré výpady proti církvi** (ačkoliv se považuje za teistu)
- "létající filosof" - stále musel utíkat
- díla: *Esej o mravech a duchu národů*, *Filosofický slovník*
- "Kdyby Bůh neexistoval, bylo by třeba jej vymyslet, ale celá příroda nám říká, že jest."
- je eklektik (vyběrač) – asi 99 děl – zprostředkovává myšlenky předchozích filosofů jednoduchou cestou

- drama *Mohamed* (věnoval papeži) – útok na náboženství
- nejznámější myšlenka je, že chce prosadit to, aby lidé mohli být svobodného vyznání, i když s vyznáním zrovna nesouhlasil.
- => „*Nesouhlasím s vaším názorem, ale budu se bít za to, abyste ho mohli říkat!*“ (snaha o svobodu projevu)
- **pojednání o snášenlivosti**: každý jednotlivec má různé názory, svoboda, rovnost
- **filosofický slovník**: příspěvek do encyklopedie věd, umění a řemesel
- => později z toho čerpají ateisté v Německu, 19. století, odvolávají se na Voltaire a říkají, že mohou věřit v to, co chtějí
- S Rousseauem jsou symboly této doby, i když spolu nesouhlasili v jediném názoru, tak jejich názory ovlivnily mnoho lidí
- => **Ludvík 16.**: „Voltaire a Rousseau přivedou Francii do záhuby.“ – protože jejich myšlení bylo silně protiabsolutistické, což se Ludvíkovi pochopitelně nelíbilo

➤ JEAN JACQUES ROUSSEAU

- specifika jeho filosofie: důraz na **úlohu citu a individuální vůle**, **problematizoval význam civilizace a společnosti**, zabýval se teorií výchovy, zdůrazňoval **touhu po ryzí přírodě**, je **teoretikem tzv. společenské smlouvy** - > jedna z teorií vzniku státu, podle níž byli lidé původně absolutně svobodní a svobody se vzdali ve prospěch celku - státu
- díla: *Rozprava o vědách a umění*, ***O společenské smlouvě***, *Emil čili o výchově*
- *O společenské smlouvě*
 - shrnul všechny myšlenky → nejdůležitější je, aby vládl suverénní lid, ten může část svých práv předat panovníkovi
 - část moci vládní a zákonodárná (náleží lidu), lid tvoří zákony, kterými se všichni musí řídit (včetně vlády)
 - zákony musí být schváleny všemi lidmi (bylo by to lepší nebo horší?) – propagoval přímou demokracii
 - základ pro vytvoření francouzské ústavy (to je základ vytvoření naší ústavy)
- měl vliv na romantické filozofy i iracionalisty, částečně i na socialisty
- *“Podstatou společenské smlouvy je toto: Každý člen dává svou osobu a všechnu moc pod nejvyšší řízení obecné vůle.”*
- „kázal vodu, ale pil víno“
- *„zpátky na stromy“* – narodili jsme se svobodní, všude jsme v okovech, pokrok nás ničí (potřeba být lepší, vyvíjet se), kazí nás společnost – dílo: **rozprava o vědách a umění**: vědecký pokrok ani kultura nás nedělají lepšími lidmi, hodnota kultury, jak moc na nás kultura působí, štěstí by nám přinesla prostota a chudoba
- „lhář“ – snažil se motivovat lidi k přírodě, nebyl v přírodě, kritizoval šlechtu, rád se s ní stýkal

- během života jeho děti skončily v ústavu, protože zanedbával péči, paradox jeho dílo Emil čili o výchově
- DENIS DIDEROT a JEAN d' ALEMBERT
 - hlavní představitelé tzv. **encyklopedistů**
 - vydali *Encyklopedii věd, umění a řemesel* = nejvýznamnější zdroj osvícenských myšlenek, do encyklopedie přispívali také Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Holbach
- CLAUDE ADRIEN HELVÉTIUS
 - radikální myslitel osvícenství, kritizoval církev absolutisticky řízenou společnost
 - díla: *O duchu, O člověku*

OSVÍCENSKÁ FILOSOFIE V NĚMECKU

- německé osvícenství vycházelo zejména z ideálů racionalisty Leibnitze
- ve srovnání s francouzským osvícenstvím bylo německé mnohem méně kritické k církvi a společnosti
- Německo nebylo tolik vyzrálé jako Francie, teprve se na sjednocení připravovalo (1848)
- Vládne Fridrich Veliký (osvícený absolutista) sám píše filosofii, shromažďuje vědce, ... je 1. služebníkem státu
- Německo nakonec sjednoceno Ottou von Bismarckem, krví a železem
- Jazyk nebyl tak květnatý, výmluvný, bez slovní zásoby
- významní představitelé: Christian Wolf, G. E. Lessing, P. H. D. von Holbach (žil v Paříži - publikoval v Encyklopedii)
- mimořádně významným filosofem byl Immanuel KANT
- IMMANUEL KANT
 - celý život strávil ve východopruském Königsbergu
 - studoval zpočátku teologii, později absolvoval přírodní vědy a filosofii
 - byl **polyhistor** svojí doby (odborníkem na téměř všechny disciplíny) - přednášel logiku, fyziku, geografii, antropologii, etiku, teorii práva, teologická témata
 - stal se velmi uznávaným učencem své doby už za života a ačkoliv získal mnohá pozvání na působení v jiných německých městech i zahraničí, Königsberg nikdy neopustil
- TŘI OBDOBÍ KANTOVO FILOSOFIE
 - nejvýznamněji se ve svém díle věnoval těmto filosofickým disciplínám:
 - Logice, noetice a etice
 - Kantovo učení se dělí do tří období podle vydání základních děl: *Kritika čistého rozumu* a *Kritika praktického rozumu* na:
 - 1) Předkritické
 - 2) Kritické
 - 3) Pokritické

➤ PŘEDKRITICKÉ OBDOBÍ

- zaměřil se na přírodovědu
- navázal na dílo I. Newtona
- zabýval se teorií vzniku vesmíru a planet
- zdůrazňoval důležitost **empirického racionalismu**
- díla tohoto období: *Všeobecná přírodní historie a teorie nebes*, *Fyzická monologie* (navázání na Leibnitze), *Sny duchovídcovy*

➤ KRITICKÉ OBDOBÍ

- v tomto období se zaměřuje na analýzu (rozbor) zkušenosti, věnuje se zejména otázkám a) gnozeologie a metafyziky, b) etiky, c) otázkám účelnosti a krásy
- základní díla tohoto období: *Kritika čistého rozumu* a *Kritika praktického rozumu*
- GNOZELOGIE A METAFYZIKA
 - pojem metafyzika v Kantově pojetí znamená tradiční racionalisticky zaměřená filosofie, odmítal filosofické otázky dokazovat racionalisticky (matematice blízkými metodami)
 - pro otázku teorie poznání vytvořil tzv. **transcendentální teorii** = *“všechno naše poznání začíná zkušeností, ale současně nevyplývá pouze ze zkušenosti”* => kromě **empirického zdroje** poznávání rozeznával i tzv. **zdroj apriorní** (nepodmíněný zkušeností)
 - **Kopernikánský obrat**
 - Koperník otočil zažitou představu, že Slunce obíhá kolem Země, na její opak, čímž provedl revoluci v astronomii
 - stejnou revoluci provedl Kant v teorii poznání -> dosavadní teorie totiž předpokládala, že jsou to poznávané předměty, podle kterých se řídí poznání (předmětem filosofie je objekt)
 - Kant však tuto zažitou představu obrátil a tvrdil, že naše poznání je to, co ovlivňuje, resp. řídí předměty našeho poznávání - **předmětem filosofie se tak stává subjekt** (činnost lidského rozumu)
 - zároveň definoval dvě možnosti získání informací o světě, nazval je: **analytické a syntetické soudy** - jimi se podle něj zahajuje cesta k poznání
 - ANALYTICKÉ SOUDY: říká jim také **vysvětlovací**, podle něj nepřidávají k obsahu poznávaného nic nového, jen ho objasňují - př.: *“Všechna tělesa jsou rozlehlá.”* -> *“Pojem tělesa jsem nerozšířil, protože rozlehlost byla v onom pojmu myšlena už před pronesením soudu.”* = zkrátka těleso, aby existovalo, musí někde být (někde se rozléhat)

- SYNTETICKÉ SOUDY: ty nazývá soudy **rozšiřovacími** - dané poznání rozšiřují o informace, předcházející prostřednictvím zkušenosti - př.: *“Některá tělesa jsou těžká.”* -> *“Tento soud obsahuje informaci, která v obecném pojmu myšlena není”* = To jestli je dané těleso těžké, mohu zjistit jen přímou zkušeností tím, že ho zvážím.
- zásadní otázka, kterou si v této souvislosti kladl, byla tato: *“Existují syntetické soudy a priori?”* => odpovídá kladně a tvrdí, že jimi jsou např. kategorie prostoru a času, nebo v matematice (slavný Kantův příklad vysvětluje, že $5 + 7 = 12$, protože toto poznání je jisté a spolehlivé, ovšem nezaložené na zkušenosti)
- soudy založené na zkušenosti nazýváme *a posteriori*
- **Věci o sobě a věci pro nás**
 - podle Kanta lze za skutečnost v transcendentním smyslu označit svět **věcí o sobě**
 - tento svět, nezávislý na subjektu, ovšem nelze poznat (například neodhalím podstatu tužky, kterou držím v ruce)
 - poznáváme vždy jen to, jak se nám věci jeví - poznáváme **věci pro nás**, které si v procesu poznání vytváříme
 - poznávání, resp. věda je tedy vždy konstrukcí, nikoli přesným popisem reality
- ETIKA
 - základními Kantovými etickými spisy jsou: *Kritika praktického rozumu* a *Základy metafyziky mravů*
 - inspirace u Sokratova Diamona, něco jako svědomí -> *“Ne, že mě potrestá stát, trestem je pro mě vnitřní uvědomění”*
 - jeho cílem bylo najít principy mravního jednání tak, aby byly univerzálně a neodvolatelně platné => formulování tzv. **kategorického imperativu** = *“Kategorický imperativ (příkaz) je tedy pouze jediný, a to tento: jednej jen podle té maximy, o níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem”*
 - zjednodušeně: chovej se tak, aby se tvé chování mohlo stát normou - což je upřímně velmi obtížné
 - **MAXIMA** = zásada pro jednotlivého člověka, obecný rozumový princip, praktická část
„Jednej vždy tak, aby se tvé chování mohlo stát principem všeobecného zákonodárství.“ = chovej se tak, jak bys chtěl, aby se k tobě chovali jiní (Kantův etický zákon)
 - **IMPERATIV** = teoretická část
 - **Hypotetický** (podmíněný) – platí jen někdy, chováme se s nějakou podmínkou, Přestanu kouřit, až to budu potřebovat (může a nemusí fungovat), chci – li žít zdravě, musí to fungovat

- **Kategorický (nepodmíněný)**– pravidla, která platí za všech okolností, zakazuje nám chovat se absolutně, nutně to musí fungovat, všeobecně – základ autonomní morálky, Přestanu kouřit. – bez podmínky
- „Jen svobodný člověk je schopen eticky správného jednání.“
- Maxima + kategorický imperativ → máme chtít, aby platila pro všechny
- Jednej tak, aby se tvoje maxima mohla stát základem pro všeobecnou morálku
- Neměl to být přesně daný zákon nějakou autoritou, ale svobodně přijatý zákon na základě rozumové úvahy
- Čistý praktický rozum – soudy a priori
- Důležitý je motiv ne důsledek
- Mám jednat tak, jako bych zastupoval všechny
- Kategorický imperativ ve formě zákona = kategorická dokonalá povinnost
- Pokud si jde představit svět ve kterém neplatí, je povinnost nedokonalá (příklady: Nedokonalá povinnost pomáhat potřebným. Dokonalá povinnost je nepřipustnost dání slibu, který nechci dodržet.)
- Nepřipustnost sebevraždy – dokonalá
- Nedokonalá – seberozvoj
- Nemorální = chci jednat v rozporu s tím, jak bych si přál, aby jednali ostatní
- Mluví o činech, důsledky vždy nemusí odpovídat úmyslu
- další slavné etické citáty Kanta:
 - *“Svoboda se musí předpokládat jako vlastní vůle všech rozumných bytostí.”*
 - *“Dvě věci naplňují mysl stále novým a vzrůstajícím obdivem, čím častěji a vytrvaleji se jimi přemýšlení zabývá: hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.”*

○ Kant vs utilitarismus

- *„Jednej takovým způsobem, aby lidskost v tobě stejně jako v druhých nebyla jenom prostředkem dosažení cíle, ale i cílem sama o sobě“*
- důraz na lidskost k druhým i k sobě
- *„Racionální bytost náleží ke království cílů jako jeho člen, když v něm stanoví obecné zákony, jimž sám taky podléhá. Jeho členství v něm je suverenní, jestliže jako zákonodárce nepodléhá ničí vůli kromě té své.“*
- *„Racionální bytost musí sebe sama považovat za zákonodárce v království cílů, umožněném svobodnou vůlí, ať jako jeho člen nebo jako suverén“*
- předpoklad, že jakožto racionální bytost jsem schopen stanovit morální zákony platné nejenom pro mě, ale pro všechny
- velké nároky na racionalitu, lidé nejednají většinou racionálně
- svobodná vůle (heteromní a autonomní)

- morální konání vyplývá z autonomní vůle
- možnost morálky předpokládá, že lidé mají svobodnou vůli
- transcendentální důkaz – cirkulární – důkazem svobodné vůle je morální jednání, které předpokládá svobodnou vůli
- jak poznám co je správně? Do jaké míry je mé rozhodnutí svobodné a neovlivněno okolím?
- Racionalita: uvažujte o maximech svobodně a autonomně ale za použití čistého rozumu
- Nejsme vždy racionální bytosti, musíme se rozhodovat rychle, svět je složitý, záleží na situaci, musíme myslet na důsledky – negativa jeho teorie
- Svobodná vůle a povinnost
- Kant nám říká, že bychom měli něco dělat bez ohledu na pravděpodobné důsledky (např. bychom měli vždy říkat pravdu) (problém které dobro je důležitější, budu lhát abych zachránila židovskou rodinu, nebo zalžu že je neschovávám, ale zachráním jim život)
- Svobodná vůle x kategorický imperativ
- ÚČELNOST A KRÁSA
 - dílo: *Kritika soudnosti*
 - Soudnost se projevuje ve dvou úrovních: my - soudící věci pro nás (libost nebo nelibost, krásné ošklivé) X účelnost přírody (souzení účelnosti přírody, nedokážeme poznat, snažíme se přijít na to jak je příroda uspořádaná)

> POKRITICKÉ OBDOBÍ

- „Jen dvě věci mě naplňují obdivem a úctou, hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně“
- **1. Část** = člověk je hrozně malý oproti hvězdám, měli bychom mít pokoru oproti nim!
- **2. Část** = máme v sobě mravní zákon, vůči ostatním jsme největší. Jen člověk má mravní zákon = citát, který má na hrobě, o věcech kterými se řídil po zbytek svého života
- „musel jsem zrušit vědění, abych mohl znovu objevit víru“
- chování podle mravního řádu je totožné s uznáním

NĚMECKÁ KLASICKÁ FILOSOFIE A FILOSOFIE 19. STOLETÍ

směry a témata filosofického uvažování těchto epoch, významní filosofové tohoto období a jejich teorie

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA FILOSOFIE 19. STOL.

- velmi pestré období filosofie: národní francouzský pozitivismus, německá klasická filosofie, voluntarismus, marxismus, pragmatismus, vitalismus
- existují i jasně protichůdné školy: německá klasická filosofie X pozitivismus, hegelianství X marxismus
- období mnoha výrazných osobností filosofie: Hegel, Marx, Schopenhauer, Nietzsche, Comte, Bergson
- filosofové reflektovali politiku a ovlivňovali politiky
- vlivy na utváření filosofie 19. stol.:
 - Kantovy myšlenky - někdy rozvíjené, jindy popírané
 - soudobá věda (ekonomie, sociologie) a literatura
- PŘEHLED HLAVNÍCH SMĚRŮ:
 - **Německá klasická filosofie:** J. G. Fichte, J. G. Herder, F. W. J. Schelling, G. W. F. Hegel
 - **Německá poklasická filosofie**
 - **Marxismus:** K. Marx, F. Engels
 - **Voluntarismus:** F. Nietzsche, A. Schopenhauer, S. Kierkegaard
 - **Pozitivismus:** A. Comte, J. S. Mill, H. Spencer
 - **Pragmatismus**

NĚMECKÁ KLASICKÁ FILOSOFIE

- **období:** přelom 18. a 19. stol. a první pol. 19. stol.
- **politická situace:** útlum německých politických ambic po porážkách od Napoleona - zánik Svaté říše římské národa německého a přetrvávající rozdrobenost národa v řadě německých států
- **kulturní situace:** vysoká úroveň němčiny jako jazyka kultury a vědy, rozmach německé literatury
- **jazyk:** němčina 19. stol. se stala respektovaným jazykem, jehož novodobá podoba sahá až k Lutherově překladu Bible
 - v období pol. 19. stol. byla němčina hlavním jazykem filosofie
 - němčina měla mimořádný význam pro národní identitu Němců rozdrobených až do r. 1870 v početných státech
- **literatura:**
 - J. W. von Goethe - Utrpení mladého Werthera => nejznámější dílo období

■ hlavní myšlenky: láska, svoboda, sebevražda

- F. Schiller - Loupežníci
- **hudba**: obrovský vliv oper R. Wagnera a symfonické hudby G. Mahlera
- Immanuel Kant = vzor filosofa
- Napoleon - všichni filosofové přelomu 18. a 19. stol. se k němu vyjadřovali
 - do r. 1804 byl německými filozofy považován za nositele svobody
 - po korunovaci císařem francouzského lidu a útoku na německé státy přestal být v Německu oblíben
- JOHN GOTTFRIED HERDER (1744 -1803)
 - z východního Pruska, selský původ
 - úředník, ale i univerzitní učitel
 - přítel Goetha
 - dílo: *Ideje k dějinám lidstva* - problematika národů a filosofie dějin, *Dopisy na podporu lidskosti* - vliv velké francouzské buržoazní revoluce
 - byl jeden z prvních kritiků Kanta -> podle JGH Kant příliš sází na *ratio* (rozum) -> příliš chladný
 - nejdůležitější je **ideál, intuice**, neurčité **charisma**, které vede člověka k tomu, že si vybere svou filosofii
 - každý národ má právo na existenci
 - každý národ bude mít svou dobu rozkvětu (v době JGH Francouzi, pak Germáni, po nich Slované) => proto byl oblíben generací českých obrozenců
 - otevřel téma jazyka jako filosofického podnětu
 - pro JGH byl německý jazyk jako spojovací prvek rozdrobeného německého národa
- JOHANN GOTTLIEB FICHTE (1762 - 1814)
 - byl jmenován oficiálním pruským filosofem
 - stal se spoluzakladatelem berlínské univerzity v roce 1810 - přednášel zde filosofii
 - nejvlivnější filosof své doby po smrti Kanta
 - poznal Kanta a obdivoval jeho dílo -> přestěhoval se do Královce a učil se od něj -> Fichteho první dílo považováno za Kantovo
 - byl úspěšnějším řečníkem než spisovatelem - na jeho přednášky chodili cizinci i Metternich
 - zprvu byl omámen Napoleonem -> vnímal ho jako osvoboditele a vládce celé Evropy, ale po jeho korunovaci veškerý svůj obdiv odvolal a nechal svého syna naverbovat do pruské armády bojující proti Napoleonově Francii
 - zemřel na tyfus zavlčený napoleonovými vojáky
 - díla: *Pokus o kritiku všeho zjevení* - o náboženství, první spis, *O pojmu vědosloví neboli takzvané filosofie*, *Mravouka*, *Základ veškerého vědosloví*, *Základy přirozeného práva podle principu vědosloví*

FILOSOFIE

- idealista -> idealismus považoval za jediný důsledný filosofický systém
- subjektivista -> představa veškerého světa a přírody vychází z JÁ
- JÁ je myslící subjekt - máme v sobě příkaz "Mysli sebe sama!"
- sami sebe bychom měli považovat za počátek světa a filosofování -> každý si má najít vlastní filosofii!
- na počátku dějinného vývoje byl čin
- ÚVAHY O STÁTU
 - stát = prostředí, ve kterém jsou jednotlivá já
 - za nejspravedlivější stát 19. stol. pokládal stát s plánovaným hospodářstvím
 - každý stát má mít výsadní roli ve vzdělávání obyvatelstva -> nemá to nechávat na jiných organizacích (např. na církvi)
- ÚVAHY O NÁBOŽENSTVÍ
 - JGF byl pokládán za ateistu
 - nevěřil v církve jako instituci náboženství
 - Bůh podle JGF: Bůh = mravní řád, který můžeme najít v každém náboženství
- > FRIEDRICH WILHELM SCHELLING (1775 - 1854)
 - předčasně intelektuálně vyspělý, geniální -> na univerzitu nastoupil v 15 letech
 - studoval humanitní obory v Tübingen -> zaměření na antiku, teologii, filosofii + studium v Lipsku -> zaměření na přírodní vědy (fyzika, matematika, systém věd)
 - stal se filosofem i přírodovědcem
 - oblíbil si Kanta, studoval Fichtovy teze
 - setkal se s dalšími významnými filozofy, byl spolužákem a přítelem Hegela
 - dílo:
 - a) raná díla - převážně o filosofii přírody
 - *V idejích filosofie přírody, O světové duši, Systém transcendentálního idealismu*
 - b) pozdější díla - etapa mystických spisů
 - *Věky světa, Filosofie mytologie a zjevení*

FILOSOFIE

- objektivní idealista
- hlavní otázka podle FWS: **identita člověka** - "Odkud vím, že já jsem já?"
- definoval přírodu jako živoucí prasílu
 - příroda = nekonečná činnost
 - příroda = důležitá esence našeho bytí
 - příroda stála na počátku světa
 - duch (já) je jejím výtvozem
 - příroda není produktem ducha

- spojil přírodní a humanitní bádání
- GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL (1770 - 1831)
 - pocházel ze Švábska
 - studoval v Tübingen -> spolužák Schellinga
 - přednášel v Jeně (pomohl mu k tomu Schelling)
 - byl přítomen v napoleonské bitvě v r. 1806
 - byl prohlášen oficiálním státním filosofem Pruska (neoficiální, ale vážený titul)
 - byl velmi uznávaný už za svého života, stal se slavným a váženým mužem
 - díla: *Fenomenologie ducha*, *Věda o logice*, *Základy filosofie práva*
 - **absolutní idealismus**
 - **dialektika** - v antice umění vést rozhovor či diskuse, kde se střídají tvrzení a námitky, podepřené racionálními argumenty - cílem takového rozhovoru je přiblížit se pravému poznání tím, že účastníci si navzájem vyvracejí nesprávná, neobhajitelná mínění
 - => Hegel dialektiku nechápe pouze logicky, jako formu našeho myšlení, nýbrž ontologicky, jako zvláštní formu samopohybu skutečnosti
 - IDENTITA MYŠLENÍ A BYTÍ - jak vnitřní vývoj našeho myšlení, tak vnitřní vývoj skutečnosti je v podstatě identický proces
 - pojmy, logické principy, kategorie nejsou jen **zákony myšlení, ale i bytí**
 - základem je tedy **DIALEKTICKÁ TRIÁDA: teze, antiteze a syntéza**
 - všechny myšlenky a pojmy vznikají ze sporu tvrzení (**teze**) a námitky (**antiteze**), jež se nakonec smíří v **syntéze**
 - ZÁKLADNÍ ZÁKONY DIALEKTIKY:
 - 1) ZÁKON JEDNOTY A BOJE PROTIKLADŮ
 - zdrojem všeho vývoje jsou vnitřní rozpory ve věcech samých - teze a antiteze, protikladné stránky se vzájemně podmiňují a zároveň se vylučují a popírají
 - 2) ZÁKON PŘECHODU KVANTITATIVNÍCH ZMĚN VE ZMĚNY KVALITATIVNÍ
 - **kvalita** = nejpodstatnější vlastnost věci - je s předmětem neoddělitelně spojena, dává mu jeho určitost, která jej odlišuje od jiných předmětů a činí jej relativně stabilním
 - **kvantita** = charakterizuje předmět z hlediska stupně vývoje jeho vlastností, kvantitu lze zvětšovat či zmenšovat po určitou mez, aniž by to mělo nějaký důsledek pro kvalitu - překročením této meze se však mění i kvalita
 - 3) ZÁKON NEGACE NEGACE
 - **syntéza** - z teze a antiteze zrušeny/překonány ty stránky, které již nejsou schopny existence, ale zároveň zachovány a pozdviženy na vyšší rovinu stránky životaschopné, na níž už se nejeví jako vzájemně se vylučující protiklady

- př.: jablka jsou syntéza vývoje semínka + rostliny - zároveň jsou negace rostliny, která je negace semínka
- Hegelova ontologie = NAUKA O BYTÍ
- dějiny chápe jako samovývoj absolutní ideje
- nauka o bytí začíná tezí, že ryzí bytí a ryzí nic je totéž, neboť obě jsou naprostou neurčeností
- **bytí - nic** (jako jeho negace) - **dění** (syntéza)
- VĚDA O LOGICE (věda o ideji o sobě)
 - zkoumá samopohyb nepodmíněné absolutní ideje
 - absolutní idea je na počátku mimo prostor a čas, je to abstraktní bezobsažné bytí o sobě
- FILOSOFIE PŘÍRODY (věda o ideji v jejím jinobytí)
 - absolutní idea - myšlení odcizuje (neguje) své bytí v podobě hmoty, přírody
- FILOSOFIE DUCHA (o ideji, která se ze svého jinobytí vrací do sebe)
 - absolutní idea se vrací z jinobytí k sobě samé, jako absolutní duch, který překonal své odcizení a vyvíjí se jako sebeuvědomování lidstva v průběhu světových dějin
 - **subjektivní duch** - jakožto vědomí v protikladu k vyskytující se přírodě (fenomenologie) + ve vztahu ke svým vlastním určením (psychologie)
 - **objektivní duch** - duch utváří vnější svět podle své vůle a sám do něj vnáší obsah - tento duch se manifestuje ve státu, právu, mravnosti
 - **absolutní duch** - umění, náboženství, filosofie - ve filosofii se duch sám poznává jakožto subjekt a jako substance
 - ukázka návaznosti dvou triád
 - tato duchovní substance prochází určitým **dialektem= vývoj**
 - vývoj ducha „**Hegelovská triáda**“
 - **teze**
 - **antiteze** (jinobytí)
 - **synteze**
 - nejdříve je myšlenka, poté se vznese opak a ze dvou tezí se vydedukuje výsledek → protiteze posouvá myšlenku dál (spirála)
 - Hegelova spirála: syntéza je výš než teze a antiteze, syntéza první triády se stává tezí druhé triády
- FILOSOFIE DĚJIN
 - dějiny pojímá jako sebevývoj ducha v čase
 - jejich cílem je realizace svobody
 - dějiny jsou zároveň pokrokem v uvědomění si svobody
- FILOSOFIE NÁBOŽENSTVÍ

- “Člověk ví o Bohu pouze v té míře, v níž Bůh ví v člověku o sobě samém.”
- toto je vrcholné “vědění všeho vědění”, sebevědomí Boží v nekonečném vědomí
- Hegelova gnostická theosofie ztotožňuje lidské vědění s dosažením dokonalosti Boží skutečnosti - je to nejvyšší nárok, jaký kdy filosofie vznesla!

MARXISMUS

- cílem je dovést proletariát k revoluci nastolující **beztřídní společnost**, osvobozujícího člověka od společenského útlaku a rozvíjející jeho schopnosti a síly

KARL MARX

- nejvýznamnější Hegelův žák
- mladohegelovec
- židovského původu, jeho dědeček byl rabín – byl proti židovství i křesťanství
- syn advokáta, otec konvertoval ke křesťanství
- procestoval celou Evropu, byl vždycky vyhoštěn, hlavně byl novinář
- manželka Jenny, 7 dětí, 3 přežili a měl 1 nemanželské dítě
- jeho příjmy byli v určitých letech dvacetinásobkem normální dělnické mzdy, dokázal ho během několika let velmi rychle utratit
- vývoj: **základna** (ekonomika) a **nadstavba** (vše vyprodukováno lidským duchem, rozumem → náboženství, ideologie, filosofie, umění,..)
- nejdřív musí fungovat ekonomika, hospodářství → pak až nadstavba
- byl cenzurován, měl problémy s německou policií, byl pronásledován
- „*kapitalismus jednou překročí hranice*“
- vystudoval ekonomickou školu, působil jako radikální novinář
- **kritika kapitalismu – jeho cílem byla beztřídní společnost= komunismu považuje kapitalismus za neférový systém – vykořisťování tříd**
- **Dialektický a historický materialismus (dvě části učení)**
- **Postavil Hegela z hlavy na nohy** (souhlasí s dialektikou, vývojem, bojem protikladů, ale prvotní není myšlenka, pro Marxe je prvotní hmota)
- Ta hmota v nás vyvolává počitky a vjemy
- Nesouhlasí ani s Kantem, říká že poznáváme reálné věci - realista
- Byl **materialista**
- Vychází z německé klasické filosofie, ekonomů jako Smith, z utopistických filosofů
- Základ všeho je hmota, která v nás vyvolává počitky a vjemy a měřítkem poznání je praxe
- Je organicista, nemůžeme popisovat lidi bez toho abychom je zařadili do historického vývoje a v souvislostech
- Musíme zasazovat vjemy do souvztahů, nemůžeme jevy popisovat individuálně
- HISTORICKÝ MATERIALISMUS
 - ◆ **Teorie třídního boje**
 - Kapitalistická společnost (buržoazie a proletáři, proletáři všech zemí spojte se)

- Problém – výrobní síly vlastní malé množství lidí (kapitalistů) a vytvářejí se továrny, kde pracuje velké množství lidí ale nic nevlastní
- ◆ **Teorie nadhodnoty** (věc se prodá za víc než je výrobní mzda) → jde kapitalistovi, dělníci jsou vykořisťováni
 - Založeno na ekonomických ukazatelích, boje mezi (výrobními prostředky (práce, stroje, technologie) a výrobními vztahy (zákonný rámec, pracovní právo, podmínky,..) → napětí
- ◆ Popsáno i jako **teorie odcizení** (dělám práci pro někoho jiného)
- ◆ Důvod pro vývoj společnosti, měla by nastat socialistická a komunistická společnost
- ◆ Nejlepší demokracie je diktatura proletariátu
- Každému podle jeho možností a potřeb, všichni mají stejně, maximální rovnost, zrušeno soukromé vlastnictví
- Navazoval na něj Vladimír Iljič Lenin (dílo: Stát a revoluce)
- Marx chtěl přerod všude najednou, Lenin začal v Rusku
- Dějiny jsou dějinami ekonomickými
- 3 body marxismu: **ekonomická součást** (navazuje na Smithe), **sociální část** (nastolit revoluci spravedlivější systém – socialismus), **filosofická část** (z Thomase Moora, převrací Hegela do reality, a z Feuerbacha odsouzení náboženství..)
- (komunistické myšlení: hledání nepřítelů, vidí základ v ekonomických vztazích)
- 1848 – **Komunistický převrat/manifest**
- dělníci ztratí svoje okovy a udělají na světě revoluci – radikální převrat, nastolení správného systému
- Proletáři všech zemí, spojte se

Marxova díla:

- **Kapitál**- rozbor kapitalismu 19.století (jen 1. Díl, další dva díly vydal posmrtně Bedřich Engels – syn továrníka, dotoval Marxe)
- **Komunistický manifest**- příručka pro dělnickou třídu,
 - Proletáři všech zemí spojte se!

Co v Komunistickém manifestu najdeme

- sociální aspekt ve společnosti musí být (podpora pro dělníky)
- doporučuje mít rozdílnou daň (větší daň mají mít ti bohatí) => dnes platí
- odstranění dětí z továren, výroby => dnes platí
- veřejná, bezplatná výchova všech dětí (dostalo se i do Ústavy)
- odstranění rozdílů venkov x město
- banka je v rozhodnutích nezávislá – dnes nezasahuje stát, zastupuje
- vše má svůj zdroj**: filosof.zdroj, sociální zdroj, ekonomický zdroj

POZITIVISMUS

- *Pozitus* = dané, položené, zjevné
- **pozitivní** = to, co si můžeme vědecky ověřit, zkoumat, je to dané **prokázanými fakty**, mělo by to pomáhat matematice, fyzice
- chce vycházet pouze z daných faktů, chce mít vše ověřené a podložené

- „vzdálený příbuzný marxismu“

AUGUST COMTE (1798 -1857)

- ➔ zakladatel sociologie, filozof
- ➔ vědecko-technická revoluce je světlá budoucnost lidstva (bral to jen kladně) (protože vynález parního stroje)
- ➔ filosofie je předstupeň k vědám (metodologie věd)
- ➔ **filosofie není věda, ale odrazový můstek pro vědu**
- ➔ nejdříve filosofie → pak reálné vědy (filosofie je jen základ, cíl je reálná věda) – v dnešní době není běžné být filosofem – pozitivismus do dnes
- ➔ Comte tvrdí že filosofie nemá reálný základ
- ➔ inspirace-Francis Bacon a encyklopedismus
- ➔ jeho pokračovatel je Mill
- ➔ dějiny se podle Comta vyvíjí ve 3 stádiích:

1. **teologické** – hlavní je pro lidstvo víra v Boha
 - animismus (uctívání zvířete), polyteismus = nejprimitivnější,
 - z primitivních kultů k monoteismu (domníval se, že se různé monoteismy spojí v jedno univerzální)
2. **filosofické** – přechod k metafyzickému, zapojení rozumu, toto stádium je překonané a lidstvo nyní v 19. století dosáhlo pozitivismu
3. **pozitivní** – -to, co je dané, opak spekulativní, věda a technika
 - 20.století – nastane století vědy, věda se dnes stává až dogmatem, náboženstvím (podlehli jsme tomu i dnes, vědec by měl mít “brzdy“ v podobě filozofa)

Dílo: Kurz pozitivní filosofie - klasifikoval vědy, přirovnání k žebříčku, ve kterém je základ matematika, vrcholem sociální fyzika= sociologie

- matematika základ všech věd
- zakladatel sociologie
- humanitní vědy nejsou vědy
- pravá věda je ta, kterou ověříš

J. S. MILL

H. SPENCER

IRACIONALISMUS, VOLUNTARISMUS

- **iracionalismus** (nerozumnost) = hlavní otázka spočívá ve zkoumání něčeho, co je mimo hranice rozumu (mimo racio), měli bychom věřit intuici
- **voluntarismus** (vůle) = mimo náš rozum stojí také vůle
- protiklad pozitivismu
- staví se proti vědě
- marxismus a pozitivismus preferovali vědu

SÖREN KIERKEGAARD

- Dán, myslitel, básník, mystik, dožil se jen 42 let
- narodil se v Dánsku v rodině 7 dětí (5 a matka zemřely)
- problematické dětství – jeho otec proklel Boha – museli s tím žít
- měl teologické vzdělání
- 1840 se zasnoubil, rok na to je zrušil – velmi nejistý

- zemřel ve 42 letech, nebyl schopen se rozhodnout
- psal pod pseudonymy
- hlavní myšlenka filosofie: možnost volby = základní lidská vlastnost
- odmítá Hegelovo absolutismus a idealismus
- říká, že bychom se měli soustředit na individuuum – má možnost volby – utvářet si život
- Dílo: *Bud' a Nebo* – objevuje se pojem **úzkost** (strach z neznámého, neopodstatněný strach, člověk si uvědomuje konečnost svého života)
- základní pojmy: **osamění, bytí, existence**
- je **preexistencialista**
- existence= poznání sebe sama
- v jeho dílech najdeme **pesimismus a melancholii**
- v jeho myšlení se projevovala **nejistota a tréma**
- **kritik názoru, že vše vnímáme smysly** – bojí se smyslově orientovaných lidí
 - odmítá zkoumat nadosobní princip
 - rozebírá otázku skutečné víry v boha
- podobá se Sokratovi – vzor
- můj pohled na svět jde z vnitra
- abych mohla zkoumat svět, musím prozkoumat své nitro
- jádro je v **existere** (hlubina nitra, pravá podstata nitra = uvědomuji si že existuji) → existence
- **filosofie spojená s psychologíí**
- chmurný /trudomyslný Sokrates z Kodaně
- trpěl depresemi, úzkostmi
- kde se to v člověku bere
- existencialismus
- zavádí slovo **existence** - nejnítěrnější jádro člověka
- musíme překonat deprese, radost, veselí je maska
- **dělí typy osobností: Estetická** – dílo: Deník svůdce (člověk žije ze den na den, požitkář, hedonik, žije život beze smyslu
- **osobnost etická** – musím se starat oděti, mám povinnost
- **osobnost náboženská** - snažím se o propojení se s bohem, tzv. skokem do víry

VOLUNTARISMUS:

ARTHUR SCHOPENHAUER (1788-1860)

- otec obchodník, měl se věnovat obchodu, odchází s matkou do Výmaru a nerozumí si – žije z renty po otci
- „génius“
- hlavní rys: **zatrpklost, ublíženost** (samotář, temné vize)
- **misanthropie = nenávisť vůči lidem, egosimus**
- pesimista, velmi negativní
- zakladatel voluntarismu

- **motivace** = někde v člověku je nějaký „motor“, což je něco mimo rozum, co nás pohání, aby jsme něco dělali = to něco je **VŮLE**, která nás stále tlačí něco v životě dělat (pozitivní stránka)
- preferuje intuici, staví umění nad vědu, pěstuje kult génia
- dílo: **Svět jako vůle a představa** – za princip světa považuje vůli (je to bytí), vůle vnímaná intuitivně, člověk je jediná bytost, která dokáže vnímat „věci o sobě“
- vůle k životu (projevuje se i v neživé přírodě např. magnetismus, elektřina) v živé přírodě (rozmnožování)
- u zvířat vědomí a u člověka poznání
- **vůle**: subjektivní (v jedinci) x objektivní (ve světě)
 - vůle má i tmavé stránky: chceme čím dál víc uspokojovat potřeby
- tvrdí, že **tento svět je nejhorší ze všech světů** => vůle nás dohání k šílenství
- vůle k životu nám způsobuje utrpení, naše civilizace nás vede k zániku
- věc o sobě od Kanta – vůle
- věc pro nás od Kanta – představa
- vůle k životu nás posouvá dopředu ale děsí nás to (nutí nás to jít stále dál až k smrti)
- chceme nějak „uniknout“ vystoupit: 2 možnosti : umění – nasměrujeme tu vůli do umění (od architektury po hudbu) 2. Askeze – asketický způsob života, oprostíme se od chtění, „stanete se meditujícím Budhou“ – vzdát se výtvarného umění společnosti
- uznával Indickou filosofii
- problém sebevraždy, není řešení (protože reinkarnace, nezabijeme duši)
- odsunul se do ústraní do Frankfurtu

FRIEDRICH NIETZSCHE 1844-1900

- „**filosof s kladivem**“ – rozbíjí 7 přídavnými jmény morálku a hodnoty, na kterých stála Evropa – chce začít úplně nanovo
- bořil hodnoty společnosti
- iracionalismus, voluntarismus (vůle k moci)
- navazuje na vůli k životu a darvinismus (teorie přirozeného výběru, přežije nejsilnější)
- antidemokratický, antikřesťanský, antisocialistický, antifeministický (ženy jsou jen k tomu aby pomáhali kultivaci rodu, zase eugenická teorie), antiintelektualistický, antipesimistický
- dva živly: **apolónský živel** (intelektuál, směřující ke klidu a pohodě – představa, věc pro nás) a **dionýsos** (dravec, chce se prosadit, bojuje o lepší postavení) zvítězí
- Dílo: (Ecce homo) – vyhraje vůle k moci
- pořád se v nás střetávají tyto dva principy
- máme ještě třetí princip – racionalista (Sokrates) – chce aby lidé přemýšleli, ale je to takový uklidňující prvek mezi
- byl psychicky labilní – jeho dílo to odráží
- poukazuje na rozdílnou morálku pánů a otroků, je naprostým odpůrcem rovnosti, říká že člověk nebyl stvořen, aby mu byla rovnost přirozená
- morálka pánů je hnacím motorem dějin, otroci jsou jedno vývojové stádium
- vůle k moci je potřeba
- člověk je mezistupňem mezi zvířetem a nadčlověkem

- „**Bůh je mrtev, ať žije nadčlověk**“ – pohybuje se mimo dobro a zlo, použije všechno kromě zrady na příteli (jediná hodnota, člověk je bytost sociální, potřebujeme přátele) aby dosáhl svých cílů
- říká, že budoucnost patří **nadčlověku**
- **svět je jen pouze nekonečný proces zanikání a vznikání**
- nastává doba výjimečných jedinců – **NADČLOVĚK** – ústřední pojem= člověk, který neuznává morálku, je nadaný výjimečnou vůlí k moci
- Nadčlověk má být:
 - **antimoralistický** = nadčlověk bude nadán svoji morálkou, úplně novou
 - **antidemokratický** = nemá se ohlížet na demokratické zákony
 - **antisocialistický** = není pro rovnost, nadčlověk má být výjimečný
 - **antifeministický** = nadčlověk je muž, ženy nejsou jemu rovné
 - **antiintelektualistický** = neměl by moc přemýšlet, jednat podle intuice
 - **antikřesťanský** = Bůh je mrtev, křesťanství zaniká
 - **antipesimistický** = naplněný optimismem
- ztratil se smysl propojení člověka s Bohem
- idea byla zneužita, jeho sestra předala jeho dílo Adolfu Hitlerovi (dílo bylo zneužito k nacismu)
- vyvyšoval individuální jedince (osobnosti, které posunují vývoj dopředu)
- Dílo: **Tak pravil Zarathustra**, Antikrist
- máme dbát na to, aby naše vůle k moci zvítězila abychom byli osobnosti
- křesťanství je morálka poražených, morálka davu

FILOSOFIE 20. STOLETÍ

okruhy filosofického uvažování tohoto období, proudy filosofie 20. stol. a jejich zástupci

- ve 20. století prošla filosofie mohutným rozvojem, díky čemuž se objevilo velké množství nových koncepcí a směrů
- na vývoj filosofie ve 20. století značně působila řada faktorů: vědecké objevy, rozvoj humanitních a přírodních věd (především fyziky) a také historické události - především dvě světové války, které otřásly mj. vírou devatenáctého století v samospasitelnost lidského rozumu a vědy
- důležitou roli sehrál i obrat k jazyku jako k základnímu tématu celého filosofického myšlení (novopozitivismus, analytická filosofie,...)
- dělí se na:
 - **A) vnitřní svět člověka** (antropologické směry)
 - např. filosofie života, existencialismus, křesťanská filosofie
 - **B) vnější svět filosofie** - tradice pozitivismu (odmítají metafyziku, chtějí pouze konkrétní fakta), zabývají se hlavně gnoseologií a dále pragmatismem a analytickou filosofií
 - fenomenologie, hermeneutika, strukturalismus
- SMĚRY
 - Filosofie života (vitalismus)
 - Pragmatismus
 - Fenomenologie
 - Existencialismus (ateistický a křesťanský)
 - Neomarxismus
 - Křesťanská filosofie
 - Novopozitivismus
 - Hermeneutika
 - Strukturalismus
 - Postmoderna

FILOSOFIE ŽIVOTA (VITALISMUS)

- z latinského **elan vital** = životní elán
- také označována jako **vitalismus** (vitea – život), **intuitivismus**
- chtějí prozkoumat vnitřní sílu života, důraz na pohyb a dění
- vystupují proti pozitivismu, racionalismu (navazují na iracionalisty)
- nejdůležitější je **život** (nelze postihnout pouze rozumem, nelze pochopit) -> aby mohl být poznán, musí na něj být nahlíženo iracionálním pohledem – silou, která je schopna rozeznat život (= intuice)

HENRY BERGSON (1859 - 1941)

- zavádí slovo **intuice** = tam kde vypneme rozum, zapojíme intuici (intuice je opozice k rozumu)
- smyslem našeho života je **intuice = šestý smysl, podvědomí** – někdy nám radí něco jiného, než rozum
- intuicí si vybíráme partnera, kamarády, životní směr
- klíčové slovo je **vzpomínka** (lidský život je neustálým vytvářením vzpomínek)
- **přítomnost se každou vteřinou stává minulostí**
- **prostor a čas (od Kanta)** staví do protikladu
 - **prostor** – stálý
 - **čas** – objektivní) – plynutí času každý vnímá individuálně, je velmi subjektivní (někomu matika ubíhá rychle, někomu pomalu)
- klíčové pro život je orientace v čase a něco děláni
- Dílo: *Joyce a Proust* - dílo, kniha, ve které jsou obsaženy různé roviny času

WILHELM DILTHEY (1833 - 1911)

- německý filozof a psycholog
- duchovní vědy mají jiné metody a postupy
- porozumění se dosahuje "zevnitř" vcítěním se do interpreta a vcítěním se do kontextu
- kategorie **prožitku a znovuprožívání** =>díky jim člověk dospívá k pochopení vlastní dějinnosti
- historie je neuzavřenou výzvou

PRAGMATISMUS

- řecky **pragma** = jednání, čin
- zásadní slovo je **praktičnost**
- kritérium pravdivosti našich poznatků je prospěšnost, užitečnost, praktické využití
 - T.G.M. používá výraz **practicismus**
 - hodnoty: zisk, cíl (USA ve školách si vybírají předměty, které chtějí)
- vzniká v USA – přichází z „drzé“ Ameriky do staré Evropy (první fil. směr vzniklý v USA)
- pravda je relativní, pluralitní, různorodá
- vychází z myšlenky, že naše představy, pojmy a soudy jsou pouhými pravidly jednání
- pravda je vždy měřena vztahem k ideálnímu limitu (např. formálně správnému výroku) a zároveň ve vztahu ke zkušenosti (např. u Peirce)
 - ◆ například když vyslovím hypotézu, že pes má 3 300 chlupů, a pak mu je všechny spočítám a zjistím, že jich má 3 500, je 3 500 oním ideálním limitem
- důležitá je při posuzování pravdy také její "síla" - podle Jamesa má např. smysl pochybovat o Bohu, avšak pokud je tak silnou a působivou myšlenkou, která řídí jednání milionů lidí, nelze se jí ve filosofické relaci vyhnout

CHARLES PEIRCE (1839 - 1914)

- předchůdce pragmatismu, americký filozof
- ústřední modem je člověk s jeho zájmy, zálibou – výchozí bod
- subjektivismus, individualismus

WILLIAM JAMES (1842 -1910)

- pravý zakladatel pragmatismu
- „*pravd je tolik, kolik je lidských hledisek*“
- veverka a strom = pravda je pro každého jiná
- nic není stálé, vše je v pohybu
- svět je **multiversum**= každý vidí svět jinak
- důraz na individualismus

JOHN DEWEY (1859 -1952)

- považován za jednoho ze zakladatelů pragmatismu
- filosofie vzdělání -> vychází z kritiky staré herbartovské školy a konstatuje, že jejím těžištěm není dítě

JEREMY BENTHAM

- **utilitarismus**= užitečnost
- v životě neděláme nic, z čeho nemáme zisk nebo profit =>VŠ ekonomická – dělá z lidí businessmany, za vše berou peníze

FENOMENOLOGIE

- *fenomenologie* = filosofie pracující s termínem **FENOMÉN** (jev), zkoumá věci takové, jaké jsou
- filosofie je podle něj věda o podstatě (má zkoumat věci tak, jak se nám jeví). Toho dosáhneme za použití tzv. **fenomenologické redukce** – člověk se dostane k podstatě jen tehdy, když se zřekne přijímaných názorů a tradovaných pravd
- jedna z nejvlivnějších a nejvýznamnějších filozofických koncepcí 20. stol.

EDMUND HUSSERL (1859 -1938)

- německý myslitel českého původu
- z židovské rodiny
- zakladatel fenomenologie
- 2 vazby k naší zemi
 - 1859 se narodil v Prostějově
 - měl vztah k T.G.M. – právě on ho k filozofii přivedl
- podle Husserla se moderní věda vzdaluje světu přirozené zkušenosti a proto je nutné se vrátit před vědecké konstrukce
- tento požadavek návratu před vědecké konstrukce vyjadřuje Husserlovo heslo **k věcem samým**, ke kterým se máme dostat skrze analýzu lidského prožívání
- vše, co vnímám, lze označit jako **fenomény** a právě jejich přesnou a detailní analýzu má fenomenologie provést
- k tomu je nutné “uzávorkovat”, tj. vyloučit veškerou subjektivitu a provést krok, který Husserl nazýval po antickém vzoru **epoché** -> to znamená, že když vidím před sebou psa, je třeba, abych uzávorkoval, tj. vyloučil veškerý svůj

osobní náhled => musíme se oprostit od toho, že psa znám, že se mi líbí jeho barva atd.

- Husserl tvrdí, že potom se mi ukáže pravá podstata psa, tj. **pravda sama**
- pravda tak není ve fenomenologii naším konstruktem anebo shodou mezi psem a mým rozumem, ale něčím, co je ve věcech obsaženo a mému rozumu se pouze zjevuje
- na Husserla navázalo množství dalších filosofů, např. jeden ze zakladatelů moderní antropologie Max Scheler či nejvýznamnější český filosof 20. století Jan Patočka (1907 -1977), nejznámějším žákem je však pravděpodobně Martin Heidegger

MARTIN HEIDEGGER (1889 - 1976)

- německý filozof, který specifickým způsobem navázal na Husserlovy myšlenky a ovlivnil další vývoj filosofie - především existencialismus, do kterého bývá někdy zařazen
- oproti Husserlovy klade Heidegger větší důraz na ontologii a provádí důkladnou, ovšem velmi náročnou a komplikovaně vyjádřenou analýzu lidského **bytí**
- Husserl odlišuje bytí jevů a vědomí, ale bytí samo nezkoumá, což je podle Heideggera chyba
- způsob lidského bytí nazývá Heidegger existencí a člověk je pro něj **pobyt** (jedná se o Patočkův překlad Heideggerova termínu *Dasein*)
- pobyt je podle jeho názoru určován především časem - vědomím smrti a konečnosti lidského života -> mluví o "bytí-k-smrti", proto je bytí vždy vztažené ke svému času
- člověk je jsoucno, které si jako jediné uvědomuje své bytí, a nemá ho proto pojímat jako něco jednoduchého a samozřejmého, ale má se o ně starat, pečovat o ně
- Heidegger rozeznává **pobyt neautentický**, ve kterém lidé utíkají před zodpovědností za své bytí a nepečují o ně a **pobyt autentický**
- dílo: *Bytí a čas*

EXISTENCIONALISMUS

- velice vlivný proud, jeden z nejslavnějších a nejpopulárnějších proudů 20. století
- vrcholí v 50. a 60. letech začíná existenciální boom a vrchol - stává se oficiální filosofií filosofů zaměřených na lidskou existenci
- za předchůdce je považován Søren Kierkegaard, protože se zaměřil na život jednotlivce v konkrétních situacích
- významně ovlivněný filosofií bytí Martina Heideggera
- odklon od boha (po válkách lidé přestávají věřit v boha)
- klade se otázka: *Kde jsou hranice lidské svobody ? Kde je kořen lidství? Co si počít s bolestí v životě ?*
- usiluje o zachycení lidského bytí ve světě, a to nejen formou filosofických textů, ale i v podobě románů a divadelních her
- bývá dělen na francouzskou a německou větev ,případně na existencialismus ateistický (Sartre, Comte) a náboženský (Karl Jaspers, Martin Buber)
- odmítali pouze jednostranný pohled na svět

- existencialisté obecně souvisí s vývojem myšlení ve 20. století: a) reakce na zkušenost II. SV b) reakce na hospodářskou krizi a negativní jevy kapitalismu
- člověk se znovu ukazuje ve své nicotnosti a zranitelnosti

ALBERT CAMUS (1913 - 1960)

- > ve svém filosofickém a románovém díle se zabýval především analýzou **absurdity**
- > na počátku slavného filosofického eseje *Mýtus o Sisyfovi* Camus konstatuje, že existuje pouze jeden opravdu závažný problém, a to je **sebevražda**
- > => rozhodnout se, zda život stojí nebo nestojí za to, abychom ho žili, znamená podle Camuse zodpovědět základní filosofickou otázku
- > k sebevraždě svádí člověka především **pocit absurdity**, který se rodí hlavně z touhy po jasnosti a vědomí smyslu života, která je však konfrontována s iracionálním a chaotickým světem, který je pro nás nesrozumitelný a jehož smysl neznáme
- > Camus sebevraždu ale odmítá a tvrdí, že žít se musí navzdory všemu, co nám život přináší
- > => volí proto **cestu revolty**: Ačkoliv vím, že vše je nesmyslné, **žiji navzdory absurditě**
 - o příkladem revoltujícího člověka je pro Camuse mystický Sisyfos, kterého chtějí bohové zlomit, ale on tlačí kámen s vědomím absurdity a jí navzdory
- > druhou možností, jak řešit pocit absurdity je **cesta revoluce**, kterou ale Camus zavrhuje, jelikož revolucí se snažíme dát životu umělý smysl a snažíme se zakrýt absurdní realitu našeho života
- > Nobelova cena za literaturu
- > popisuje skutečnost jako „chuchvalec náhod“
- > absurdní drama (jednotlivci si vedou svoje monology které spolu nekorespondují, disharmonie) → to je situace každého člověka, musí do ní vstoupit a dát mu smysl
- > dílo: *Cizinec, Mor*
- > v *Cizinci* poukazuje na individuální řešení situací (individualita, nebo sociální řešení – v knize *mor* → vítězí charakterově silní jedinci s hodnotami → vyřeší situaci)
- > **absurdita → štěstí**
- > v životních těžkých situacích si musíme hledat to dobré, abychom to zvládli
- > ateista

JEAN-PAUL SARTRE (1905 - 1980)

- > jedním z klíčových bodů jeho filosofie je myšlenka, že u člověka existence předchází esenci (podstatu), zatímco u věcí esence přechází v existenci
- > to znamená, že člověk nejdříve existuje, není však ničím - podstatu své existence vytváří v průběhu života, jelikož svým jednáním se učiní tím, čím se učinit chce
- > člověk je podle Sartra **odsouzen ke svobodě**, protože ačkoliv se sám nestvořil, je zodpovědný za všechny volby a rozhodnutí -> to znamená, že člověk je odpovědný pouze sobě a nikomu jinému, člověk zodpovídá za to, čím jest
- > dílo: *Bytí a nicota, Existencialismus je humanismus*
- > ateista

- Nemůže existovat bůh, protože člověk je svobodný a má možnost volby
- Pokud existuje bůh nejsem svobodný (Bůh mi říká co mám dělat)
- Nabádá k autonomní morálce (sám sobě člověk musí být smyslem)
- Ty sám si máš určovat co budeš dělat
- Je to symbióza lidí, nežijeme izolovaně, naše volby nás ovlivňují

KARL JASPERS (1883 - 1969)

- Věřící existencialista
- Filosofie je osobním západem
- „obemykající bytí“ = transcendentno
- cílem nás je propracovat se k obemykajícímu bytí (žijeme ve jsooucnech)
- člověk je svobodný, svoboda je ve spolupopráci s druhým
- důležitá je komunikace (s ostatními lidmi)
- svoboda v našem nitru
- dějinnost = do jakého místa jsme byli uvrženi, záleží na tom v jaké fázi vývoje jsme se narodili
- tyto tři nás posouvají k obemykajícímu bytí
-
- bytí = nejnítěrnější život, neustále nám utíká
- **lidský život má několik hlavních prvků:**
 - **Komunikace** – podmínka bytí, sepětí= průnik do druhého, propojení
 - **Mezní situace** – abychom si uvědomili cenu života, musíme zdolat životní zkoušky, např: maturita, smrt v rodině, nemoc, když to přežiješ uvědomíš si svou hodnotu
 - **Transcendování** –„čím více jdeme po smyslu života, tím více jsme mu vzdáleni“

MARTIN BUBER

- navazuje na Jaspersovo komunikaci – samota je pro člověka nepřijatelná, musí být nějaká komunikace = metoda dialogu
- **základ života: komunikace**
 - komunikace vztahu **JÁ-ONO** = povrchní komunikace, vztah k normálním a běžným věcem a lidem okolo nás
 - komunikace vztahu **JÁ – TY** = komunikace s moudrým tvorem, který nás inspiruje, vede k lepšímu člověku, komunikace s bohem

NOVOPOZITIVISMUS (logický pozitivismus, logický empirismus)

- velmi volně se inspiruje myšlenkami Augusta Comta
- využívali především nových výtobytků v teorii matematiky a formální logiky
- významným způsobem **zúžili předmět filosofie**, když konstatovali, že pokud chce být filosofie vědou, musí se do značné míry omezit na analýzu vyjadřování člověka, tedy na **analýzu jazyka**, kterým o světě kolem sebe mluvíme, a na problém vztahu jazyka a vědy
- klade důraz na důkladnou analýzu vypovídacích schopností jazyka, a velký význam přikládá roli moderní logiky ve filosofii a snaží se ji aplikovat na řešení filosofických problémů
- logičtí pozitivisté odmítají metafyziku a spekulativní systémy jako nevědecké, což do značné míry odráží dobovou víru ve význam přírodních věd

- závěry, ke kterým filozofové docházejí prostřednictvím metafyzických spekulací, jsou podle novopozitivistů nevěrohodné, jelikož nejsou empiricky **verifikovatelné**
- novopozitivismus se rozvíjel především v rámci tzv. **Vídeňského kroužku** ve 20. a 30. letech 20. stol. a měl zásadní význam pro vývoj analytické filosofie

LUDWIG WITTGENSTEIN (1889 - 1951)

- > jazykovědec, profesor
- > byl žid, musel utéct do Anglie, zemřel v Cambridge
- > dílo: *Logicko-filosofický traktát* = 80 stránek – krátký, filozofie má 1 smysl -> aby pomáhala logicky objasňovat myšlenky
- > **řeší problematiku sdělitelnosti** (nepřesnost jazyka) => musíme jazyk očesat, stačí pár slov k vyjádření, žádné zbytečné přemýšlení
- > „o čem nelze mluvit, o tom je třeba mlčet“ – **věta je obraz skutečnosti**

RUDOLF CARNAP (1891 - 1970)

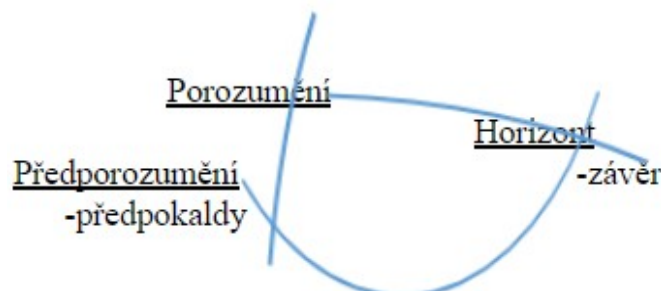
- > hovoří o tzv. **protokolárních větách** => výroky je třeba převést na empiricky vykazatelné záznamy, tedy jakési „protokoly“ – jedině ty je pak možno verifikovat
- > Výroky, které nelze převést do protokolární formy, nelze ani verifikovat a nemohou být tedy prohlášeny za smysluplné

HERMENEUTIKA

- fascinující, zajímavý název
- umění porozumět
- **hermes** = posel Bohů, tlumočník lidem

HANS GADAMER (1900 - 2002)

- > lidská zkušenost se odehrává v neustálé komunikaci
- > klade důraz na jazyk
- > **lidské bytí je podle něj skryto ve slovech**
- > známý **hermeneutický kruh** => každé **porozumění = proces chápání** musí mít nějakou 1. fázi a to je **předporozumění = předpoklad**, když něco pochopíme, uděláme si **závěr = horizont porozumění** -> závěr se stává novým předporozuměním pro nové porozumění

- > hermeneuticky můžeme chápat **dějiny** – vše je se vším propojené, vše na sebe navazuje

KRITICKÝ RACIONALISMUS

- KARL RAIMUND POPPER (1902 - 1994)
 - > Rakousko - britský filosof

- oproti novopozitivismu, který žádá verifikaci našich výpovědí o světě, přichází Popper s požadavkem **falsifikace** -> hledání případů, kdy vytyčená teorie neplatí
- to souvisí s jistou metodologickou skepsí, kterou můžeme v Popperově díle vysledovat
- filosofie a věda nemohou člověku přinést absolutní pravdy - těch totiž nelze dosáhnout
- filosofie a věda nám předkládají pouze dočasnou představu o tom, jak se věci mají, přičemž tyto představy jsou dříve nebo později vyvráceny, a to právě metodou falsifikace
- důsledkem Popperova pojetí pravdy je proto požadavek otevřenosti, otevřené společnosti, tj. takové, která dovoluje falzifikaci a nikomu nepřiznává jednoznačné právo určovat, co je pravdou
- pravou otevřenou společností je pro Poppera společnost demokratická, nikoli proto, že by zaručovala vládu nejlepších lidí, ale proto, že dovoluje každou vládu běžnými a jednoduchými způsoby odvolat, tj. vlastně falzifikovat
- z tohoto pojetí vzniká Popperův velmi kritický vztah k myslitelům, jejichž názory nabádaly ke vzniku uzavřené společnosti
- Popper v tomto ohledu kritizuje ve svém slavném díle *Otevřená společnost a její nepřátelé* především Platóna

KŘESŤANSKÁ FILOSOFIE (NOVOTOMISMUS)

- blízko k náboženství
- situace křesťanství v 19. a 20. století => 2 proudy křesťanství
 - **konzervativní proud** = antimodernismus
 - **moderní proud** = modernismus, církve se má přizpůsobit modernímu světu
- Lev XIII = papež, který se křesťanství snažil přizpůsobit k vědě, otevírá církve moderním věcem X Pius X. = každý kněz musí složit antimodernistický slib
- => **SPOR MODERNITY A ANTIMODERNITY**
- **encyklika** = papežský list, dogma, které musí dodržovat, u Lva XIII. bylo napsáno, že musíme přijmout vědu -> navazuje na Tomáše Akvinského
- **koncil** = sjezd, sejdou se nejvýznamnější představitelé katolické církve

JASQUES MARITIAN

- hlásá myšlenku **jednoduchého, láskyplného křesťanství** => křesťanství je cesta k nahrazení zmatků, nepřátelství => existenciální krize – mělo by ji řešit křesťanství
- ekonomický blahobyt sice lidem nahradí Boha, ale JM si uvědomuje, že ti stejně nenahradí duševní prázdnotu
- schopnost člověka dělat něco pro druhé je silná -> lidé s ní mohou naplnit duševní prázdnotu
- je otázka, co přijde po blahobytu
- příčina krize - odklon od boha
- otázkou, co může křesť. přinést v 21. st.? -> například etiku

PIERRE TEILHARD DE CHARDIN

- velký křesťanský vizionář

- v jeho díle se objevuje **Hegel** (vývoj ducha) a **Darwin** (život se nějak vyvíjí) = toto jsou dva rozpory a on tyto rozpory spojil
- křesťané tvrdili, že přišel Ježíš Kristus a pak se vyvíjely dějiny
- de Chardin ale tvrdil, že **i Bůh se vyvíjí** – je to nějaká etapa
- k Darwinovi přidal něco - „alfa“ – bod vývoje, vznik života, je nazačátku
- spějeme od alfy k omeze
- všechna náboženství se sejdou na vrcholu boží pyramidy => na vrcholu může člověk splynout s bohem
- pro církve je toto nepřijatelné, člověk s Bohem nesplyne
- vývoj materialistický i boží spějí k syntéze

POSTMODERNISMUS

- myšlenkový směr druhé poloviny 20. stol.
- kriticky se vypořádává s nároky moderního myšlení (proto předpona “post”, znamenající “po”) na absolutní poznání, objektivní pokrok a kontinuální dějinný vývoj
- **Postmodernistický slogan:** Filosofie končí, už nemá co říci lidem, filosofie zanikne
- **Projev:** Moderní literatura – do 19. st. jednoznačná interpretace a dílo se dalo vyložit, postmodernismus rozkolísal literární hodnoty a my se v díle nevyznáme, hrozně rovin, které se navzájem prolínají.
 - ◆ **Jméno růže** (U. Eco)- nikdo neví, co je v knize důležité, je to horor, milostná povídka? kdo ví.
 - ◆ **Sto roků samoty** (Marquez)- píše o nesmyslných nereálných věcech, čerpá z Indické mytologie
 - ◆ **Lolita** (Nabokov)- vnímáno jako pedofilní dílo, Humbert je Evropa (starý) a je sváděn Lolitou (mladou) Amerikou, po porozumění knihy je spouště Evropanům ohavná Lolita a ne Humbert.

JEAN FRANCOIS LYOTARD (1924 - 1998)

- nároky moderního myšlení na absolutní poznání atd. označil za **velká vyprávění** (neboli mýty) západního rozumu
- kniha *Postmoderní situace* - popisuje proměnu doby, jeho dílo
- popis 60. let 20. století
- **myšlenky:**
 - Už neplatí žádný pohled na svět, svět je nyní multiverzální
 - Všechno je možné, všechno platí, nikde nemáme jistotu
 - Člověk je svobodný jako nikdy, ale všude je zmatek díky tomu že je vše možné
 - Únik z tohoto světa= únik do soukromí nebo do virtuálního světa

JACQUES DERRIDA (1930 - 2004)

- francouzský filosof
- **filosofie dekonstrukce** -> inspirace Heideggerem

- konstruktivní destrukce, převrácení a rozkládání tradičních významových opozic, aby se jejich složky uvolnily z těchto zkamenělých spojení a daly se znovu oživit v nových souvislostech

WOLFGANG WELSCH (*1946)

- poukazuje na **pluralitu názorů**

TRADICE ČESKÉHO FILOSOFICKÉHO MYŠLENÍ

osobnosti české filosofie a teologie, okruhy jejich uvažování

- pojem “česká filosofie” ve smyslu “klasické řecké” nebo “německé klasické filosofie 19. století” neexistuje, ačkoliv filosofické myšlení u nás má tradici sahající do středověku
- je spojena s mimořádnými osobnostmi a jejich pokračovateli nebo je vyvolána obecným vývojem filosofie
- většina těchto osobností byla činná ve vzdělávacím systému, politice nebo literatuře (často ve všech oblastech)
- první rozvoj zaznamenáváme ve druhé polovině 13. století – mistr Řehoř přednášel Aristotelovu logiku na Pražské katedrální škole
- mezníkem byl rok **1348**, kdy byla **založena Karlova Universita** – roste věhlas, přicházejí studenti z celé Evropy
- **jedno světové prvenství**: jsme (snad) první národ v rámci západní filosofie, který píše filosofická díla ve svém národním jazyce (tedy ne latinsky nebo řecky)
- pro české filosofické myšlení je příznačná „nechuť“ k pěstování systematické (spekulativní) filosofie
- význam naší filosofie odpovídá velikosti naší země, jen málo dobrých filosofů
- Mimořádný myslitel naší země a byl mimo jiné i filosof- Např. Čapek- spisovatel a filosof.
- nikdo z českých filosofů výrazně nepronikl do světové filosofie; snad pouze Komenský, Masaryk a Patočka měli v určité době vliv na vývoj evropského myšlení
- z druhé strany -mnoho evropských myslitelů se narodilo, popř. žilo v Čechách (Sigmund Freud, E. Husserl, B. Bolzano)
- to, že jsme nevstoupili do světového filosof. povědomí ovšem nijak nesnižuje význam české filosofie
- čeští myslitelé ovlivňovali kulturu a myšlení českého národa, byli významnými osobnostmi naší historie
- většinou proto u nás nevzniká „čistá“ filosofie – častěji je spojena s jinými oblastmi duchovna – s uměním, náboženstvím, politikou, výchovou nebo speciálními vědami
- českému myšlení je bližší NESPEKULATIVNÍ, spíše k směřující k praktickým úkolům způsob kladení otázek a hledání odpovědí na ně

ROZDĚLENÍ DO OBDOBÍ

- období vrcholného středověku (J. Hus, P. Chelčický, Jakoubek ze Stříbra, Tomáš Štítný ze Štítného, Mikuláš Biskupec)
- období humanismu (Jan Blahoslav)
- období baroka (J. A. Komenský)
- období osvícenství (B. Bolzano)
- období 19.-20. století (F. Palacký, A. Smetana, Datich, Durdík, F. Krejčí, J. Tvrđý, T. G. Masaryk, E. Rádl, L. Klíma, J. Patočka, E. Kohák, Egon Bondy, M. Machovec, V. Bělohradský a další)

- 21. století

OKRUHY PROBLÉMU, KTERÝMI SE ČESKÁ FILOSOFIE ZABÝVALA

- etika = pravda, dobro
- filosofie náboženství
- česká otázka = Češi, české území, čeština
- otázka vzdělání
- společenský aktivismus

VRCHOLNÝ STŘEDOVĚK

- spíše teologie
- ústřední osobnost je MJH
- požadavky reforem katolické církve, kritika církve, husitství, utrakvismus
- Husovi předchůdci: K. Waldhauser, J. Wycliffe (Viklef)

MISTR JAN HUS (1370 - 1415)

- osobnost, která přerostla naše hranice
- chtěl navrátit křesťanství k pravým ideálům
- **umírněný realista** = kázal, že pravdu musíš najít ve svém životě
- představitel českého reformního hnutí
- Mistr svobodných umění na pražské univerzitě (1409–1412 je rektorem UK Praha)
- od r. 1402 kazatel v kapli Betlémské
- za teoretický a praktický boj proti feudální církvi byl na kostnickém koncilu prohlášen za kacíře a 6.července 1415 upálen
- navazuje na teologické a filosofické názory Johna Wicliffa, je realista, kritizuje světskou moc papeže
- kritizuje bezbožné duchovenstvo a obecná úpadek mravů
- kritizuje prodávání odpustků
- jedinou autoritou je Husovi Písmo svaté, nevybízí ke vzpouře, ale k maximální poslušnosti Božího zákona
- Hus sám ve svých projevech a spisech k revolučním akcím nevybízěl, avšak jeho učení ovlivnilo další průběh událostí (doba husitská)
- husitské hnutí ovlivňuje národní uvědomění v jeho odkazu i dnes
- hlavní spis: „*O církvi*“, *Výklad viery, desastera a páteře*; *Knížky o svatokupectví, O poznání cesty pravé k spasení*
- **pravda = výpověď nebo myšlenka**, která odpovídá skutečnosti, JH na ni velmi apeluje - *“miluj pravdu, haj pravdu, šíř pravdu”*

JAKOUBEK ZE STŘÍBRA

- Husův přítel a spolužák
- mistr na UK
- teolog, reformátor, učitel
- pokračovatel MJH - od roku 1415 kázal v Kapli betlémské

- **utrakvismus** = přijímání pod obojí (krev i tělo Kristovo)
- dílo: *Česká postila, soubor traktátů*

TOMÁŠ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO

- kazatel, Husův současník
- zakladatel pojmu **mravouka** = etika (označení etiky v Čechách)
- dílo: *O víře, naději a milosti, Řeči besední*

MIKULÁŠ BISKUPEC

- duchovní správce Tábora

PETR CHELČICKÝ (1390 -1460)

- jeden z nejpřednějších myslitelů husitské doby a evropského reformačního hnutí vůbec
- ve svých spisech a traktátech kritizuje feudální společnost, církev
- kritik uspořádání společnosti – vyvrací tehdy uznávanou **teorii trojího lidu** (šlechta, duchovní, obyčejný lid) – považoval ho za pohanské (všichni křesťané jsou jedno tělo Kristovo)
- hájil požadavek společenské rovnosti (původní křesťanství = rovnost), zdůrazňuje potřebu mravní obrody společnosti
- vychází z představy, že moc je krutá a špatná, že plodí násilí, je neslučitelná s Kristovým náboženstvím lásky – krutosti plodí další krutosti, válečný konflikt „požírá“ jak poražené, tak vítěze
- dostává se v období husitských válek do názorové opozice vůči husitskému hnutí důsledným odmítáním násilí a vzpoury (toto u něj vyzdvihuje např. Masaryk, Tolstoj)
- argumenty proti násilí nachází v Novém zákoně
- => PACIFISMUS - druh etiky - je inspirace pro filosofy 19. stol.
- jeho názory ovlivnily vznik Jednoty bratrské
- zapůsobil na něj Hus, silně prožíval jeho upálení
- **říká:** když máš zlo, neodporuj mu násilím, odpouštěj => 1450 Jednota bratrská
- „BRATŘI“ - dněs křesťané: katolíci, husité nebo bratři
- ve svých dílech vycházel z Bible, díla jsou velice humánní
- **Dílo:** *O boji duchovním, O trojiem lidu řeč, Postila, Síť víry* (síť = církev a pravá křesťanská víra – lidé se zachraňují z hříchů)

HUMANISMUS

JAN BLAHOŠLAV (1523 - 1571)

- biskup Jednoty bratrské
- zabýval se teologií a češtinou
- díla: *Filipika proti misomusům* = útočná, kritická řeč proti lidem, kteří neuznávají umění a vzdělání, *Gramatika česká, přeložil Nový zákon*
- inspirace pro JAK

BAROKO

JAN AMOS KOMENSKÝ (1592 - 1670)

- narozen na jižní Moravě (pravděpodobně v Nivnici u Uherského Brodu, anebo v Komně od toho Komenský), zemřel v Nizozemí
- poslední biskup Jednoty bratrské
- myslitel evropského formátu
- současník Descartesa (několikrát se spolu setkali, diskutovali spolu, byli rozdílní - v některých dílech Komenský s Descartesem polemizuje)
- pedagogika – prostředek k dosažení cílů (školu chápe jako dílnu lidskosti)
- chtěl dát světu harmonii, provést všenápravu lidských věcí (zničených třicetiletou válkou), hledal návrat k předbělohorské tolerance
- apeloval na morálku
- autor **pansofie** (= vševěda, všemoudrost) – chtěl využít všechno vědění své doby a využít ho k reformě společnosti
- významný myslitel evropského novověku, vynikající filosof, pedagog
- vystudoval na evangelické škole v Heidelbergu, vyučoval na bratrské škole v Přerově, od r.1618 duchovním správcem ve Fulneku
- r.1628 byl nucen opustit vlast (odešel do Lešna v Polsku)
 - 1641 – Anglie
 - 1642 –48 – Švédsko
 - 1648–54 Uhry, zbytek života v Amsterdamu => pohřben v Naardenu
- filosoficky na něj působili: F. Bacon, M. Kusánský, E. Rotterdamský
- *Všeobecná porada o nápravě věcí lidských* – hlavní filosofické dílo
- tvrdil, že všechno zlo pochází z nevědomosti, snažil se vypracovat plán na rozvoj vzdělanosti lidstva = Pansofický plán
- zdůrazňuje harmonii celku, proto neodděluje filosofii od teologie (=pansofie, pan=vše; sofia = věda, moudrost; myšlenka ucelené soustavy veškerého možného lidského poznání)
- všechna činnost poznávací, výchovná, politická aj. směřuje k jednomu cíli: „k opravě“ lidského života do podoby harmonující s poznaným světem a morálními hodnotami
- dílo: *Slovník českého jazyka; Velká didaktika; Všenáprava informatium školy mateřské;*

- **Labyrint světa a ráj srdce** = společenská studie a zároveň snaha nalézt pravdu o tomto světě
- Komenskému se svět jeví absurdní a nelze v něm nalézt štěstí (labyrint světa); štěstí můžeme nalézt je n v sobě (ráj srdce)
- Komenský byl silně věřící člověk, optimista i přesto, že prožil mnoho strádání
- Hlavním přínosem Komenského je propagace pokojného řešení a překonávání všech rozporů náboženských, sociálních a politických, především převýchovou a osvětou člověka
- „**Učitel národů**“ = strašně moc cestoval, kam přišel, tam naučil
- žil v době, kdy všichni bojovali proti všem
- byl donucen jít do exilu (nechtěl se předělat na katolíka) do Polska
- celé jeho dílo mu shořelo
- usadil se v Holandsku, liberární
- **byl Encyklopedista**: čím víc víš jedině dobře, když se budeš učit celý život, jedině dobře

=> **Pansofie** = vševědění, nemá pragmatický pohled

-chtěl, aby všechny informace byly na jednom místě, myšlenka encyklopedie (1. Diderot)

- „**Škola hrou**“= když přehraješ, je to cennější, hodně mluv, opakuj

- „Všechno je v Bohu, Bůh je tvou jistotou, najdi jistotu“

=> dílo Labyrint světa a ráj srdce

- **Všeobecná porada o nápravě věcí lidských**
 - zčásti utopií, ale nechce vybudovat izolovaný dokonalý stát, jde mu o uvedení myšlenek do současného reálného světa
 - slouží jako náprava konfliktního světa → návod jak změnit svět k lepšímu a to vzájemnou tolerancí a vzájemným pochopením – řešit spory jen mírovou cestou, ne válkami, východisko – vzdělání
- FILOSOFICKÁ KONCEPCE JAK
 - **1) světy stvořené Bohem**
 - a) hypotetický svět - absolutní matrice (vzory, ideje)
 - b) svět andělů a ďáblů
 - c) hmotný svět (svět stínů, žijeme v něm)
 - **2) světy stvořené člověkem**
 - a) pozemní svět (svět lidských dovedností)
 - b) mravní svět
 - c) duchovní svět
 - => cílem vzdělaného jedince je poznat všechny světy, pokusit se je pochopit a vysvětlit

OSVÍCENSTVÍ

BERNARD BOLZANO (1781 - 1848)

- otec Ital, matka Němka, narozen v Praze
- češtinu se učí ve školách, a proto ho řadíme mezi české filosofii
- pohřben na Olšanských hřbitovech
- kněz, doktor filosofie, logik a jeden z největších českých matematiků – ve své autobiografii říká, že *“jeho zvláštní záliba v matematice spočívala vlastně jen na její čistě spekulativní části”* tedy na tom, *“co je zároveň filosofií”*
- studoval UK, patřil ke špičce české matematiky -> teorie množin, teorie nekonečna, funkce...
- z němčiny překládal Hegela, Kanta a další německé klasické filosofy, aby se od nich lidé mohli vzdělávat
- snažil se dokázat **možnost přesného objektivního poznání**, z něho vyvozuje možnost vlády člověka nad přírodou a postupné přetvoření společnosti
- žil v době Národního obrození (nacionalistické období)
- jako svůj světový názor přijal osvícenský racionalismus a objektivismus
- věrouku nahrazoval etikou
- **Hlavní myšlenky:**
 - zamýšlel se nad sociální a národnostní nerovností
 - svět je poznatelný a my ho můžeme poznat přesně
 - člověk může přetvářet přírodu podle sebe
 - společnost se může vyvíjet (nemluví ale o revoluci)
- nauka o objektivních větách – **“věty o sobě”** – objektivní věta je na rozdíl od subjektivní (tj. myšlené) věty pravdivá nebo nepravdivá bez ohledu na to, je-li vůbec někým (Boha nevyjímaje!) myšlena
- osvobodil logiku od závislosti na psychologii
- **Dílo: Vědosloví** – snaha vytvořit návod, jak užívat veškeré vědění pro pokrok společnosti; staví se kriticky ke kantovské tradici ve filosofii, usiluje o hledání objektivních (jistých) pravd
- **O nejlepším státě** – jeho sociální názory, utopické dílo
- **Paradoxy nekonečna**

19. STOLETÍ

AUGUSTIN SMETANA (1814 - 1851)

- český hegelovský filosof, exkomunikovaný kněz
- aktivně se účastnil revoluce v r. 1848
- překládal do češtiny německou klasickou filosofii
- svá díla psal německy, do češtiny byla přeložena později
- díla: *Význam současného věku, Obrat a vyústění dějin filosofie, Vznik a zánik ducha*

FRANTIŠEK PALACKÝ (1798 - 1876)

- historik a filosof dějin
- podstatou skutečnosti - **dualita hmoty a ducha**
- vývoj člověka je postupným duševním sebezdokonalováním
- posledním cílem vývoje společnosti i individua je tzv. **božnost** - připodobnění se ideálu boha
- dílo: *Okus české terminologie filosofické*

JOSEF DATICH (1835 -1870) a JOSEF DURDÍK (1837 - 1902)

- stoupenci tzv. **herbartismu**
- zdůvodňovali vědeckou střízlivost, přesnost, racionalismus a úctu k faktům
- připravovali příchod pozitivismu
- **Český pozitivismus** = gnozeologické a metodologické stanovisko, případně způsob myšlení, který se chce vyhnout spekulaci a vycházet jen z „daného“, tj. z jednotlivých ověřitelných faktů, kriticky zaměřen proti metafyzice, ontologii (zabývá se jsoucnem, bytím) a všem spekulativně orientovaným filosofiím; začlenil českou teoretickou

FRANTIŠEK KREJČÍ (1858-1934)

- filosof, politik a psycholog
- považován za zakladatele moderní české psychologie
- v roce 1918 se podílel na vzniku České (později Československé) strany socialistické
- nejvýznamnější český představitel **pozitivismu**
- jeho filosofie je vědecká, omezuje se na zkušenost, vylučuje metafyziku, ale formuluje jistý druh panteistického monismu
- existuje něco, co každý z nás vnímá jinak

- každý si vytváří vlastní církev
- dualismus tělo a duše
- polemika, jestli je duše a tělo to samé
- **Dílo: *O filosofii přítomnosti, Filosofie posledních let před válkou***

JOSEF TVRDÝ (1877 – 1942)

- Meziválečný představitel pozitivismu
- Odmítal ztotožnění filosofie s vědou
- Dílo: **Moderní proudy ve filosofii**

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK (1850-1937)

- Státník, politik, filosof, pedagog
- z chudé rodiny, matka vesničanka, otec řezník
- vzal si Charlotu Garrigue, se kterou měl 4 děti => Jan, Olga, Alice, Herbert
- problémy s češtinou, mluvil lépe německy
- založil Československo -> 1. prezident Československa
- stal se profesorem na UK, později děkanem
- zabýval se **duchovní krizí moderní civilizace**, která je způsobena vlivem sílcí racionality (vědy a filosofie)
- důsledek – rozpad původního názoru na svět, subjektivismus, skepse, polovzdělanost (tj. oddělení vědění od mravního jednání a zodpovědnosti), dokonce i vzrůstající sebevražednost
- možnost překonání – obnovení jednotného světového názoru, který je založen na systému věd
- zvláště výrazně se zabýval i politicko-sociálními problémy
- vychází z pozitivizmu, který však kriticky překonává, kritik marxismu
- spojuje požadavek empirického bádání a racionální kritiky

- uznává roli emocionálních a volných postojů člověka ke světu
- důraz na metafyzické problémy, zejména otázky smyslu světa a lidského života
- vyzdvihuje antropologické, etické a praktické (životní) poslání filosofie
- “božství” přijímá jako tvůrčí a řídicí sílu, dávající veškerenstvu poslední smysl a cíl
- jeho názory a postoje měly silný a různorodý vliv na českou i slovenskou filosofii, inteligenci, kulturu i politický život
- jeho ideový a politický odkaz se stal významnou oporou demokratických sil v zápase s fašismem, nacismem atd.
- okouzlen Platonem => mít nějakou ideu, za kterou v životě směřujeme
 - **1. Manželství**, viděl Charlottu a chtěl ji mít, šel si za tím
 - **2. Pravda**, vzorem Jan Hus, který si šel pokaždé za pravdou => např. Královédvorský a Zelenohorský, kdy Masaryk říká, že jsou tyto spisy chybné a v dnešní době již nepřesné
 - **3. Bojuje za založení samostatného Československa**, v USA, promlouvá s Wilsonem – v prosinci 1918 se vrací jako prezident.
- **Literatura:** Karel Čapek - Hovory s TGM, kde dokáže filosoficky zpochybnit sám sebe
Ideály humanitní- soubor krátkých úvah, které Masaryk psal při cestě do Ameriky
- **Masarykova filosofie:**
 - **1. KRITICISMUS** - nepodléhat dogmatům a kriticky zkoumat poznání
 - **2.** Není přítel zbytečných filosofických směrů, má rád konkrétní věci
= uvádí Konkretismus, směr, který by každý chápal
 - **3. DUCHOVNÍ - HUMANITNÍ - SCIOALISMUS** - soucit a strach o každého člověka, věří, že by každá společnost měla být založena na vyšších duchovních principech a na humanitních principech
- Sub specie aeterbutatis- pod vzorným úhlem věčnosti, dívej se na věci s odstupem
- „Ježíš, ne Caesar!“ -Chová se jako Ježíš, soucítí s lidmi, není bojovník jako Caesar
- „Nebát se a nekrást!“ -buď odvážný a poctivý
- **Masaryka vede demokracie-** „Tož Čapku, demokracii máme, tak ještě nějaké demokraty“
- stát lehce předěláš, ale myšlení lidí je obtížné předělat
- věřil, že teprve za 50 let bude solidní demokracie
- **Dílo: Česká otázka, Naše nynější krize, Moderní člověk a náboženství, Otázka sociální, Základové konkrétní logiky, Třídění a soustava věd**

EMANUEL RÁDL (1873-1942)

- biolog a filosof
- zastánce Masarykovy filosofie kritického realismu; odpůrce pozitivismu
- radikální názory na vědeckou poctivost, sociální spravedlnost, lidskou svobodu – stál v opozici veřejnému mínění
- po roce 1918 cítil velkou odpovědnost za další vývoj demokratického státu a jako vědec a filosof ji projevovat zejména kritickou veřejnou činností
- dlouhodobě spolupracoval hlavně s evangelickým teologem J. L. Hromádkou
- publikoval desítky brožur a článků na aktuální společenská témata sociální a národnostní spravedlnosti, pojetí demokracie, proti rasovým teoriím a antisemitismu a na obranu západního pojetí lidské svobody
- věnoval se mu mimo jiné J. Patočka – označil jej jako „Dona Quijote české filosofie“
- **Dílo: Romantická věda** – kritizuje soudobé vědecké myšlení, zejména německou přírodní filosofii, a vytýká jí, že se vyhýbá zaujímání osobních postojů a vůbec otázkám pravdy a mravnosti
- **Válka Čechů s Němci** – kritizuje moderní nacionalismus jak český, tak německý, i národnostní politiku ČSR vůči německé menšině; proti představě „národního státu“ stavěl představu politického národa, který spojuje ústava a zákony; zároveň byl mezi prvními, kdo si všimli nebezpečí „německé revoluce“ a nacismu
- **Hrdina moderní doby** – kniha o T.G.Masarykovi
- **Útěcha z filosofie** – vyznání věrnosti trvalým hodnotám pravdy a dobra
- **Dějiny filosofie** – osobní vyrovnání se s celou západní filosofií

LADISLAV KLÍMA (1878 – 1928)

- spisovatel ale i filosof
- vyloučen ze všech gymnázií R-Uherska, gympl dodělal až v Uhersku
- hádky s otcem, sváděl mu manželku
- perverzní a úchylný člověk, psychické poruchy
- experimentuje se svým tělem např.- kdy jde ještě sníst buřt, kdo sní buřt rychleji, jak dlouho dokážu být opilý...
- **Egodeistická filosofie**- já jsem sám sobě Bohem- Ludibrionismus tak to nazývá Klíma
- **Ludibrionismus**- svět je moje hračka a já si s ním můžu dělat, co chci
 - hmota není nic a jediné co má smysl je duše a duch
 - budoucnost patří silným jedincům
 - smrt je překonáním nedostatků tohoto života
 - nikdy nevíme, jestli tento svět je fikce nebo realita
- **DÍLO: Utrpení knížete Sternenbacha** - nástupce Bismarka, kníže Sternenbach, vyšinutý jedinec si vezme ošklivou Helgu za ženu, poté ji zavraždí, mrtvolu si nechá a vede s ní dialogy, jakoby byla živá. Nakonec souloží s kostrou Helgy a nakazí se od ní a zemře, *V žáru královské lásky*- filmové zpracování s Ivanou Chýlkovou a Vilémem Čokem, **Vteřiny věčnosti**- eseje Ladislava Klímy

JAN PATOČKA (1907-1977)

- Žák Edmunda Husserla a Martina Heideggera
- zbývá se fenomenologií, filosofií dějin, českou literaturou, uměním a kulturou
- výrazně ovlivnil české myšlení, zejména v kruzích nezávislé inteligence a disentu 60. až 80. let.
- k jeho početným žákům patří mj. V. Bělohradský
- tvrdí, že **při poznávání věci nám vždy zůstane něco skryto**
- navazuje na myšlenkovou tradici **J. A. Komenského** (hodně se mu věnuje), T. G. Masaryka a E. Husserla, vyznačující se snahou o zakotvení mravního rozměru člověka ve věku, který tento rozměr popírá
- rozvinul také Platónovu myšlenku péče o duši, která je podle něho vlastním jádrem evropské identity a jedinečnosti
- kritik marxismu, za komunistů nemůže učit na VŠ
- nežijeme v přirozeném světě, ale žijeme v zajetí přírodních věd- biologie, chemie, fyzika...
- největší úkol člověka je to, jak se dostat k přirozenému světu
- vytváří svůj pojem přirozeného světa jako trvajícího rámce lidské existence (ta není pouze pobýváním v přítomnosti, ale zasahuje i do budoucnosti) – hledá jeho metafyzické základy a zkoumá vzájemnou závislost a souhrn lidské existence a světa
- **lidská existence prochází 3 etapami:**
 - 1) zakotvení – člověk se umisťuje ve světě a vztazích
 - 2) fungování v zařazenosti – zajištění a reprodukování existence
 - 3) sebezískávání sebevydáváním – zaměřena k budoucnosti a k životu jiných lidí; člověk dosahuje plné vztažnosti k celku světa
- (neboli jako trojý pohyb: pohyb zakotvení či přijetí, pohyb práce a boje a pohyb průlomu či pravdy)
- **Bytové semináře** - když nemohl učit na univerzitě, tak v různých bytech provázel semináře, navštěvoval tyto semináře například Václav Havel, Havel ho přemluvil, aby podepsal Chartu 77, spolu s Havlem a Hájkem byli první představitelé Charty
- **DVĚ JEHO TEORIE:**
- **Pohyby člověka**
 - Zakořeněný (život)
 - Sebeproradlovování- uspokojování potřeb, práce, každodenní život
 - Pohyb pravdy- pohyb, kterým překonáš sám sebe, udělá čin, díky kterému po něm na světě něco zůstane. → máme směřovat k tomuto kroku. „Existují věci, pro které stojí za to trpět“ -aby po něm něco zbylo
- **Péče o duši**- tvoje duše je jako rostlinka, o kterou se musí pečovat
Péče: žít v pravdě a žít ve spravedlnosti
- **Dílo: Kacířské eseje o filosofii dějin** – pokus o vytvoření nové filosofie dějin; **Aritoteles, jeho předchůdci a dědicové, Fenomenologické spisy**

SOUČASNOST

MILAN MACHOVEC (1925 – 2003)

- oblíbené přednášky

- zkoumal marxismus s křesťanstvím – jak to jde dohromady, jak to použít v normálním životě
- zajímal se o české dějiny: Masaryk, Dobrovský – prosazoval je v dějinách
- další oblast, které se věnuje: **FEMINISMUS** = propaguje vyšší princip ženskost => kdyby ženy rozhodovaly o věcech, třeba by nebylo tolik válek, mužský princip je neurvalý a válečný
- ke konci života zkoumá **ekologickou tematiku** (vzor Konrád Lorenz- 8 smrtelných hříchů) => 21. st by měla být cirkulační ekonomika = vše promýšlet, aby nedošlo k něčemu, o čem píše Konrád Lorenz

EGON BONDY (1930 – 2007)

- Básník, prozaik, filosof
- Zabývá se ontologií – dospívá k ateistickému modelu bytí (tzv. nesubstančnímu)
- K uchopení bytí není potřeba boha
- Marxista, kritizuje kapitalisty
- **Dílo: Otázky bytí a existence, Filosofické eseje**

ERAZIM KOHÁK (1933 - 2020)

- filosof a publicista, !!!!**SKAUT!!!!**
- často se zabývá ekologickými tématy
- dlouho žil v exilu (USA)
- členem ČSSD
- filosofie – úsilí o orientaci člověka k bohu, ke světu a k člověku
- filosofickou povinností není jen odborná zdatnost
- jeho pojetí ekocentrismu ukazuje člověka jako bytost odpovědnou za následky lidské přítomnosti ve světě
- hledá pojetí lidského pobývání a života ve společenství všeho stvoření
- jeho dílo vychází z fenomenologie a tradičních protestantských hodnot
- **Dílo: Idea and Experience, Krize rozumu a přirozený svět, Pražské přednášky – Život v pravdě a moderní skepse, Jan Patočka – filosofický životopis, Člověk, dobro a zlo**

VÁCLAV BĚLOHRADSKÝ (*1944)

- sociolog a filosof, postmoderní myslitel
- žije v Itálii, působí i u nás
- razantní obhájce progresivního, ekologicky zaměřeného liberalismu
- postmoderní stanovisko spojuje s přesvědčením, že konflikty naší doby lze řešit rozvrácením objektivních a univerzálních verzí světa a překonáním vlády ideologie jako mýtu

- odmítnutí přeceňování symbolů a kultury – biocentrická filosofie
- potřeba odstupu od “my” jako od základu nového společenství
- hledá způsob, jak filosofii prosadit v této mediální době
- **Dílo:** *Kritika banálního zla, Krize eschatologie neosobnosti, Myslet zeleň světa, Sborník Hostina, Přirozený svět jako politický problém, Člověk bez skrupulí, Kapitalismus a občanské ctnosti – články vydané MF, Mezi světy a mezisvěty*

3 JANOVÉ HISTORIE: HUS, PALACH, PATOČKA

ÚSTAVA ČR A KONSTITUCIONALISMUS

význam v oblasti legislativy a dělby moci, struktura a obsah ústavy, obecný význam konstituce v dějinách

ÚSTAVA

- > vrcholná právní norma určitého státu (státní režim, forma vlády)
- > upravuje základní právní vztahy mezi občany a státem
- > listina, na jejímž základě se ustavuje stát (suverenita) a definují jeho cíle
- > zahrnuje dělbu moci státní do tří sfér a zajišťuje ochranu práv a svobod
- > pojem ústava má dva významy:
 - a) dějepisný pojem = vrcholný zákon státu (už od středověku)
 - b) právní (společenskovědní pojem) = norma ochraňující lidská a občanská práva (od konce 18. stol.)
- > TYPY ÚSTAV
 - **A) podle formy**
 - psaná -> dokument, který má speciální uzákonění
 - tvořená jedním zákonem - *monolegální* nebo více zákony - *polylegální*
 - především ústavy kontinentální Evropy a USA
 - ČR má ústavu *polylegální*, neboť je brána jako celý ústavní pořádek, vlastní Ústavou je ale jen ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
 - nepsaná -> vyvinula se na základě zvyků
 - Velká Británie
 - **B) podle způsobu přijetí**
 - oktrojovaná = vnucená
 - jakákoliv ústava vydaná z rozhodnutí panovníka bez souhlasu zastupitelského orgánu
 - v habsburské říši: Pillersdorfova ústava (dubnová oktrojovaná ústava, 1848) a Stadionova ústava (březnová oktrojovaná ústava, 1849)
 - revoluční -> je vyhlášena revolučně
 - např. Prozatímní ústava 1918
 - dohodnutá -> je výsledkem dohody či kompromisu převážné části společnosti => proto je stabilnější než třeba revoluční
 - **C) podle možnosti změn**
 - flexibilní (pružná) -> relativně snadno změnitelná a doplnitelná
 - rigidní (tuhá) -> změna ústavy je obtížnější než u jiných právních norem
 - nejčastěji je pro odsouhlasení její změny potřeba větší množství hlasů členů zákonodárského sboru, než pro přijetí běžného zákona
 - je také možné stanovit, že ústava smí být změněna například jen jednou za pevně daný počet let, nebo že po změně ústavy dojde k rozpuštění zákonodárského sboru, vypsání nových

voleb a změna je platná teprve tehdy, když ji nový zákonodárny sbor schválí

- Také je možné vázat platnost změny ústavy na referendum

○ **D) podle původu**

■ původní

- přijatá určitým zastupitelským sborem pro konkrétní území
- jedinečná, originální

■ přenesená

- jestliže je její platnost přenesena na nové území
- např. německá ústava po roce 1990 na území bývalé NDR

○ **E) podle dodržování**

■ reálná => ústava je dodržována, jde o základní znak právního státu

■ fiktivní => fakticky existuje, ale nedodržuje se

- např. Ústava ČSSR po listopadu 89 do změny ústavy

➤ Situace vzniku ústav:

- při vzniku státu
- po revoluci (změna režimu)
- při obnově státu (po válečném konfliktu)

➤ jádrem každé demokratické ústavy je **princip oddělení moci, princip brzd a rovnováh** a s nimi spojený způsob jmenování volby nejvyšších státních úředníků -> tento systém by měl zabránit zneužití státní moci proti občanům

- **princip oddělení moci** = státní moc je rozdělena do 3 složek (moc zákonodárna, výkonná a soudní) a má oddělené pravomoci, Ústava stanovuje, jak je moc rozdělena a jak je uplatňována vzhledem k občanům ve společnosti
- **princip brzd a rovnováh** = zaručuje, že se jednotlivé složky státní moci se svěřenými pravomocemi navzájem vyvažují a kontolují

KONSTITUCIONALISMUS

- konstituce = ústava
- doktrína, učení, resp. směr prosazující koncepci omezení vlády na základě ústavy a chrání lidská práva
- v původním historickém smyslu konstitucionalismus označoval snahy o prosazení psané ústavy, jako aktu s nejvyšší právní silou ve státě, kterou by byli všichni vázáni, včetně do té doby absolutistického panovníka

PRVNÍ MODERNÍ ÚSTAVY

➤ ÚSTAVA USA

- základní zákon Spojených států amerických
- přijata 17. 9. 1787 na ústavním konventu ve Filadelfii v Pensylvánii a "ve jménu lidu" ratifikována konventy v každém státě

- k Ústavě bylo dosud přijato celkem 27 dodatků z nichž prvních deset je známo jako tzv. Listina práv
- Ústava USA je považována za nejstarší stále platnou psanou ústavu na světě
- **POLSKÁ ÚSTAVA**
 - Ústava ze 3. května 1791
 - regulovala právní řád Polsko - litevské unie
 - obecně se soudí, že Ústava ze 3. května 1791 byla první moderní psanou ústavou v Evropě a druhou na světě
- **ÚSTAVA FRANCOUZSKÉ KONSTITUČNÍ MONARCHIE**
 - přijata v září 1791 na základě Deklarace člověka a občana (1789)
 - Francie se tím stala konstituční monarchií
 - výkonná moc= král
 - zákonodárná moc = Národní shromáždění (bylo voleno na dva roky, zástupci voleni podle majetkového cenzu)
 - soudní moc = soudci
 - tato ústava zajišťovala sice moc buržoazii, ale nezajistila plná práva dělnictvu ani otrokům v koloniích
- **ÚSTAVA FRANCOUZSKÉ REPUBLIKY**
 - 1792 -1804
 - schválena až r. 1793 na základě Deklarace člověka a občana
 - byla schválena Národním konventem

ÚSTAVNÍ VÝVOJ ČR

- 3 fáze
 - 1) 1848 - 1918 (Habsburská monarchie)
 - 2) 1918 - 1992 (Československo)
 - 3) 1992 - současnost (Ústava ČR)
- **1) 1848 - 1918**

- do roku 1848 bylo Rakousko-Uhersko **absolutní monarchii**, monarcha byl „legibus absolutus“ („zákonu nadřazen“) - zákonům, které sám vydával, nepodléhal
- Revoluční rok **1848** se v Evropě nesl ve znamení **revolučního hnutí** (Francie, Itálie, Rakousko), o svá práva se rovněž přihlásili i Maďaři, Češi a Chorvati. 1.petici císaři Ferdinandovi předala česká deputace 22. března, císař na ni zakrátko odpověděl kabinetním listem, ten byl pro Čechy zklamáním, protože císař hlavní požadavky Čechů zamítl.
Reakce radikálů byla taková, že kabinetní list odmítli a deputace znovu odjela 31. března s peticí do Vídně. Obyvatelstvu českých zemí bylo vyhověno hlavně kvůli neklidu císařského dvora z porážek generála Radeckého v Itálii. Proti tomu se postavili čeští, moravští a slezští Němci žijící a působící ve Vídni. Sepsali protest, který zaslali ministru Pillersdorffovi 9. dubna 1848, protest už ale neměl vliv. Ferdinand přislíbujel ústavu a volby.
- dvě fáze - a) 1848 - 1867: oktrojované Ústavy, b) od r. 1867 prosincová ústava
- A) 1848 - 1867
 - **DUBNOVÁ ÚSTAVA (1848)**
 - nazývána také jako **Pillersdorfova**
 - typ oktrojované ústavy
 - Ferdinand I. jí slíbil vydat po revoluci ve Francii
 - pro neuherské země byla vydána 25. dubna 1848, v platnost ale nikdy **nevyšla**
 - reflektovala požadavky evoluce v otázce svobod a práv - nelze však hovořit o úpravě lidskoprávní problematiky
 - založena odpovědnost vlády parlamentu (dvoukomorový) => Říšský sněm
 - **KROMĚŘÍŽSKÝ NÁVRH (1848)**
 - říšský sněm zasedal od října v Kroměříži
 - počátkem října začali zástupci na sněmu vytvářet novou ústavu
 - účastnil se i František Palacký a Rieger
 - návrh nebyl dokončen -> v březnu 1849 byl sněm rozpuštěn (rozehnán vojskem)
 - **BŘEZNOVÁ ÚSTAVA (1849)**
 - nazývána jako **Stadionova**
 - vydána po rozpuštění Kroměřížského sněmu
 - myšlenka: monarchistický stát
 - panovník + parlament = zákonodárná moc
 - panovník + ministři = výkonná moc
 - zřízeny nezávislé soudy + Říšský soud (Ústavní)
 - zrušena 31. května 1851, nikdy **nebyla realizována**

■ 3 CÍSAŘSKÉ SILVESTROVSKÉ PATENTY (31. 12. 1851)

- zrušena březnová ústava (zůstalo ale zrušení poddanství a roboty a rovnost před zákonem)
- zrušena občanská práva
- omezena ústavnost a parlamentarismus, omezena nezávislost soudní moci, zůstala jen Říšská rada

■ ŘÍJNOVÝ DIPLOM (1860)

- vydán 20. října 1860 císařem Frantou Pepou jedničkou kvůli neúspěchu bachova absolutismu
- prohlášení, ve kterém se císař provždy zřikal absolutismu a kterým zřídil Říšskou radu
- vzdal se úplné zákonodárné pravomoci a podělil se o ní se zemským sněmem

■ ÚNOROVÁ ÚSTAVA (1861)

- nazývána i jako Schmerlingova ústava = platná konstituce
- neupravovala občanská práva
- platila pouze pro Předlitavsko, ale její pojetí naznačovala budoucí dualistické uspořádání
- zřízen byl říšský zákonodárný sbor, Poslanecká sněmovna (volena zemskými sněmy) a Panská sněmovna (jmenovaná císařem)
- výkonnou moc měl císař

○ B) 1867

■ PROSINCOVÁ ÚSTAVA (1867)

- důsledek porážky u Hradce Králové
- ustavovala federalizaci státu = R-U vyrovnání => dualismus
- formální vznik Rakouska - Uherska
- výhra uherských stavů (uherská vláda a parlament)
- zřízeny delegace po 60 poslancích pro společné zákonodárství
- potvrzeno říšské zastupitelstvo
- upravena činnost říšského soudu jako ústavního
- upravení všeobecných práv občanů
- moc soudcovská - nezávislá
- moc vládní a výkonná

> 2) 1918 - 1992

○ PROZATÍMNÍ ÚSTAVA (1918)

- navazovala na tzv. recepční zákon z října 1918 ustavující zákon ČSR
- upravovala pouze nejnutnější zásady ve vztahu k jednokomorovému (revolučnímu) Národnímu shromáždění, vládě a prezidentu republiky
- zakotvovala 3 nejvyšší orgány

- ‘Revoluční’ národní shromáždění (RNS): zasedalo v něm 256 poslanců a vzniklo rozšířením Národního výboru
- Výkonnou moc měla v rukou vláda (17 členů)
- Prezident byl volen RNS a měl omezené pravomoci, byl neodpovědný ze své funkce a byl vázán kontrasignací ministra, pravomoci prezidenta byly rozšířeny druhou novelou této ústavy z května 1919
- volební právo měly i ženy !!!!
- ÚSTAVA ČSR (1920)
 - vycházela z ústavy USA, R-U prosincové ústavy a Ústavy Francouzské republiky
 - tvořena třemi částmi: preambulí, uvozovacím zákonem a samotnou ústavní listinou
 - Ústavní listina vytvářela dvoukomorový parlament a parlamentní republiku v čele s prezidentem jako hlavou státu
 - v této ústavě byla zakotvena dělba moci, která se dělila na moc zákonodárnou, moc vládní a výkonnou a moc soudcovskou
 - alespoň formálně deklarovala právo na práci
- DRUHÁ REPUBLIKA
 - říjen 1938 - polovina března 1939
 - samotné odstoupení pohraničních území bez ústavního zákona bylo porušením ústavy
 - přijetí ústavních zákonů o autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi
 - narušení principu dělby moci
 - zrušení demokratického principu konkurence politických stran
- PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA
 - z hlediska ústavního práva mohl nové ústavní předpisy vydávat na základě zmocňovacího ústavního zákona prezident
 - diskriminační a nedemokratický obsah norem
- EXILOVÁ VLÁDA
 - Československá exilová reprezentace vycházela z teze právní kontinuity republiky
 - principy obnovení státu:
 - neplatnost Mnichovské dohody od počátku
 - neplatnost všech ústavních a jiných aktů v době nesvobody
 - neplatnost Benešovy abdikace (jako vynucené)
 - kontinuita hranic (neplatnost Mnichovské dohody a Vídeňské arbitráže)
 - prezident získal zákonodárnou pravomoc, kterou mohl vykonávat prostřednictvím dekretů, avšak jen k návrhu vlády a za kontrasignace premiéra či pověřeného člena vlády

- OBNOVENÍ ČSR
 - zákonnou sílu měly dekrety prezidenta republiky (odsun, znárodňování)
 - na jejich základě bylo zřízeno i prozatímní Národní shromáždění (do voleb v květnu 1946)
 - odtržení Podkarpatské Rusi
- ÚSTAVA Z R. 1948
 - přijata 9. května
 - komunistický režim porušoval základní práva a vlastní zákony - například náboženskou svobodu
 - Ústava byla inspirována ústavou z roku 1920 a sovětskou ústavou z r. 1936
 - nové instituce: Slovenská národní rada (SNR) a sbor pověřenců, národní výbory
 - soukromé vlastnictví bylo omezeno na 50 zaměstnanců a 50 ha půdy
 - ústavu mělo vykládat předsednictvo Národního shromáždění -> absence Ústavního soudu
 - Ústava byla pouze iluzorní, odkazovala na zákony, navíc politbyro KSČ stálo nad zákonem
- SOCIALISTICKÁ ÚSTAVA (1960)
 - připravil ústřední výbor KSČ
 - realizovala přechod od parlamentarismu k jednotě státní moci, ukončila období lidové demokracie
 - s provoláním "*Socialismus v naší vlasti zvítězil!*" zakotvila vizi jeho dalšího budování
- ÚSTAVNÍ ZÁKON O ČESKOSLOVENSKÉ FEDERACI (1968)
 - přijat za účelem transformace Československé socialistické republiky ve federaci
 - bylo vytvořeno Federální shromáždění -> sestávalo ze dvou komor: Sněmovny lidu a Sněmovny národů
- **3) 1992 - současnost**
 - ÚSTAVNÍ POČINY V DOBĚ POREVOLUČNÍ
 - 21. 11. 1989: ústavním zákonem č. 135/1989 Sb. vypuštěn článek o vedoucí úloze KSČ
 - 23. 1. - 31. 3. 1990: platil ústavní zákon o možné kooptaci (= dosazování lidí do mandátů ne podle zvolení, ale podle stranického klíče) poslance po vzdání se mandátu
 - 29. 3. 1990: Československá socialistická republika přejmenována na Československou federativní republiku
 - 23. 4. 1990: nový název Česká a Slovenská Federativní Republika, zkráceno volební období na 5 let, mandát přeměněn na volný

- 9. 1. 1991: Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod

➤ **ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY (1992)**

- 16. 12. 1992 byla přijata Českou národní radou, v platnost byla uvedena 1. 1. 1993 jako zákon č. 1/1993 Sb.
- jako zákon č. 2/1993 Sb. schválena také Listina základních práv a svobod, která podle Ústavy musí být součástí ústavního pořádku
- tvořena preambulí a 8 hlavami, zahrnujícími základní ustanovení, moc zákonodárnou, moc výkonnou, moc soudní, Nejvyšší kontrolní úřad, Českou národní banku, územní samosprávu a přechodná závěrečná ustanovení
- Do června 2013 byla Ústava osmkrát novelizována. 22 článků bylo dotčeno změnami, devět článků bylo doplněno, dva články byly vloženy a jeden článek byl v Ústavě zrušen
- Ústava navazuje na Českou republiku existující v rámci zanikající federace a stanoví přechodná opatření pro působnost ústavních orgánů. Výslovně zrušila Ústavu České a Slovenské Federativní Republiky, ústavní zákon o československé federaci, ústavní zákony, které je měnily a doplňovaly a ústavní zákon České národní rady č. 67/1990 Sb., o státních symbolech České republiky.
- Naopak vyjmenovává, které dosavadní československé i české ústavní zákony platí v České republice jako ústavní zákony i nadále (ty, které upravují státní hranice, a ty, které Česká národní rada přijala po 6. červnu 1992
- Ostatním ústavním zákonům dosud platným na území České republiky pak přiznala sílu (obyčejného) zákona.
- Rigidní – neohebná
- autoři: Motejl Cepl
- STRUKTURA - preambule + 8 hlav, kt. jsou tvořeny 113 články
 - Preambule
 - je slavnostní, vstupní prohlášení, které obsahuje odkaz na dávné tradice zemí Koruny české. Zakotvuje odhodlání budovat, chránit a rozvíjet ČR v duchu moderních hodnot a ideálů jako součást společenství evropských a světových demokracií
 - 1 věta
 - Hlava I: vymezuje podstatu a zásady čes. demokratického státu a polit. systému, státní moc a vztah občana k této moci nebo lidská práva, hovoří se o hranicích státu, hl. městě a státních symbolech
 - Hlava II: moc zákonodárná
 - Hlava III: moc výkonná
 - Hlava IV: moc soudní
 - Hlava V: zavádí nezávislou kontrolní moc v podobě NKÚ
 - Hlava VI: hovoří o ČNB
 - Hlava VII: vymezuje územní samosprávu
 - Hlava VIII: uvádí přechodná a závěrečná ustanovení

○ LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

- přijata 1992, je součástí ústavního pořádku ČR => je stejně závazná jako ústava všechny zákony a normy s ní musejí být v souladu
- složena z preambule a šesti hlav, věnujících se pěti základním okruhům práv (hlavy II - IV)
 - základní lidská práva a svobody - zaručují důstojnost
 - politická práva - umožňují občanům účastnit se veřejného politického života
 - práva národnostních a etnických menšin - ochrana před diskriminací
 - hospodářská, sociální a kulturní práva - jistá životní úroveň
 - právo má soudní a jinou právní ochranu - spravedlnost soudního jednání

PRÁVO I.

disciplína práva, právní řád, prameny práva, právní normy, veřejné právo

- nelze ho pro jeho mnohostranný charakter jednoduše definovat
- v současné době jde především o **společenský normativní systém, jehož dodržování a vynutitelnost jsou zabezpečovány státem a jeho mocenskými nástroji**
- **PRÁVO** = soubor norem vydaných nebo uznaných státem, které jsou pro společnost závazné a jejich dodržování je autoritativně vynutitelné
- **TEORIE PRÁVA** = právní věda systematicky se zabývající právně relevantními skutečnostmi, která zkoumá prádlo jako společenský systém a uspořádanou množinu právních norem. Lidská společnost totiž nemůže prosperovat bezprávní kultury, řádu a pravidel. Úlohou práva je snižování chaosu, jakož i stabilizace a harmonizace společenských poměrů.
- základními znaky práva jsou **normativnost** (tj. systém příkazů) a **regulativnost** (tj. úsilí o uspořádání vztahů ve společnosti)
- dalším aspektem práva je jeho **mocenská stránka**, což je autoritativní možnost dávat příkazy a vynucovat jejich splnění
- právo je průběžně vytvářeno samoregulující se společností za účelem stanovení práv a povinností jejích členů
- právo reguluje chování účastníků, čímž omezuje jejich svobodu, zároveň však **určitou míru svobod zaručuje tím, že:**
 - každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá
 - státní moc slouží občanům a může být uplatňována jen v případech, v mezích a způsoby, které určuje zákon

VÝVOJ PRÁVA

- od počátku vytváření městských států
- nejdříve zvyky a obyčeje, dominance panovníka, později sepsané
- CHAMMURAPIHO ZÁKONÍK
 - 1800 př. n. l., Babylonie, oblast Mezopotámie
 - nejstarší dochovaný zákoník
 - klínopis, stély
 - zásada odvety - „Oko za oko, zub za zub“
 - oblastní práva : rodinné, dědičné, občanské (=majetek)
- ZÁKON 12 DESEK
 - 5. stol. př. n. l., Řím, *lex duodecim tabularum*
 - nejstarší z římského práva-vliv na kontinentální vývoj právních norem
 - obyvatelé -patriciové a plebejci (neplná práva)
 - obsahovaly všechny obory práva
- CODE CIVIL
 - 19. stol.
 - Napoleonův kodex

- šířil se celou Evropou
- šířil ideje osvícenství
- občanské a rodinné právo

VÝVOJ PRÁVA NA NAŠEM ÚZEMÍ

➤ OBDOBÍ PŘED VZNIKEM STÁTU

- do 8., 9. stol.
- delší než ústavní období
- zvykové právo
- nepsaná pravidla, pouze zvyky
- rodové zřízení, matriarchát, patriarchát
- pouze jedno právo

➤ OBDOBÍ PRVNÍHO STÁTNÍHO ZŘÍZENÍ

- Velkomoravská říše
- po rozpadu (r. 906 - nájezdy kočovníků) vznik českého státu - v čele Přemyslovci
- stát arpádovský - Slovensko

ZÁKON SJUDNYJ LJUDEM

- vznik ve 2. pol. 9. stol. na území Velké Moravy
- první staroslověnsky psaný právní spis
- autor sv. Cyril
- zákoník rozdělen do 32 článků
- obsahuje prvky občanského a trestního práva
- vychází z byzantského právního systému

➤ RANĚ STŘEDOVĚKÝ STÁT - ČESKÉ KNÍŽECTVÍ

- správa:
 - soustava hradů - správce hradů -> výběr daní
 - církevní správa
- právo zvykové - zemské
- změna práva - vznik právního řádu
- právní řád = soupis všech pramenů práva, které platí v daném státě, součást právního státu
- právo zemské, právo zvláštní
- právo tvořili stavy a panovník
- nejednotnost práva = právní partikularismus
- vydělování zvláštních práv z práva zemského
- nejednotnost asi do 13. stol.

BŘETISLAVOVA DEKRETA

- nejstarší právní památka českého knížectví, rozpory zda se jedná o zákoník nebo ne
- vyhlášený na území Polska, 1039
- zakazuje pohanské kulty, řeší otázky rodinného práva
- umožňuje tvrdé sankce - např. prodej celé rodiny do zahraničního otroctví, vyhnání ze země, zabavení veškerého majetku, tělesné tresty jako mrskání, peněžité pokuty a řada jiných trestů

STATUTA KONRÁDA OTY

- nejstarší (známý) český zákoník, který byl vydán knížetem Konrádem II. Otou roku 1189 na sjezdu v Sadské
 - zákoník upravoval domácí postavení české šlechty, přiznával jim mnohé hospodářské jistoty a platil pro všechny české země
 - jedná se o kompromis mezi panovníkem a šlechtou
 - v určitých směrech posiluje panovníkovu moc (soudnictví a správa), v určitých zase ustupuje šlechtě (větší podíl na vládě)
- ZEMSKÉ PRÁVO VE VRCHOLNÉM STŘEDOVĚKU
- platilo pro všechny
 - nejprve nepsané (zvykové), ale existují o něm dokumenty
 - Viktor Kornel ze Všehrd - *O Práviech, súdiech i o dskách země české knihy devatery*
 - pokusy o sepsání: Karel IV. -> neúspěšná kodifikace zemského práva (*Majestas Carolina*)
- POZDNÍ STŘEDOVĚK
- Vladislav II. Jagellonský - *Vladislavské zřízení zemské* (1500)
 - autor neznámý - *Práva a zřízení markrabství moravského* (1545)
 - zvláštní právo
 - vyčleněno ze zemského práva
 - platilo pouze pro někoho (poddanské, městské,...)
 - právní partikularismus
 - městská práva
 - prameny pro vznik:
 - zakládající listina měst
 - městská privilegia
 - rozhodnutí městských soudů
 - práva německých přistěhovalců
 - => sepsání: *Koldínův kodex - Práva městská království českého*
- POBĚLOHORSKÉ OBDOBÍ
- 1620 -1848
 - Habsburkové nahradili dřívější kodifikaci
 - obnovené zřízení zemské

■ Čechy 1627, Morava 1628

- uzákonili absolutismus -> dědičný trůn, neomezená moc (díky zřízení zemskému)
- jediné náboženství - katolické
- OSVÍCENSKÉ OBDOBÍ
 - přelom 18. a 19. stol.
 - snaha o sjednocení práva = unifikace
 - reformy k sečtření rozdílů mezi vrstvami (Josef II.)

DĚLENÍ PRÁVA

- PRÁVO PŘIROZENÉ A POZITIVNÍ
 - **právo přirozené existuje nezávisle na státě**, neboť vzniká a vyvíjí se ve společnosti spontánně
 - jde o všeobecně a vzájemně sdílený souhrn principů, které odpovídají vývoji společnosti, její kultuře a právnímu vědomí o tom, co je či není správné, resp. spravedlivé, jako např. princip presumpce nevinny, podle kterého je každý pokládán za nevinného, dokud řádný soud nedokáže opak
 - **právo pozitivní je právo vytvořené státem**, je to souhrn aktuálně platných právních předpisů
 - pozitivní právo má být dáno předem ve formě závazných pravidel, která se vynucují postihováním protiprávního jednání -> s tím souvisí **právo objektivní** = systém pravidel chování, který vymezuje, uznává a sankcionuje stát X **právo subjektivní** = individuální možnost chování, která je normami objektivního práva zaručena, avšak nejedná se o povinnost
 - př.: Objektivní právo stanoví, že alkoholické nápoje může požívat pouze osoba zletilá, tedy starší 18 let. Subjektivní právo chovat se určitým způsobem, tedy alkoholický nápoj požit, získává osoba dnem následujícím po dni, kdy dovršila věk 18 let.
 - Jelikož mimoprávní normativní systémy postupně oslabují (náboženství, morálka, nepsaná pravidla a chování), rozsah právní regulace postupně narůstá a organizace společnosti se stále víc formalizuje
- PRÁVO SOUKROMÉ A VEŘEJNÉ
 - **právo soukromé** je založeno na rovnosti subjektů
 - **právo veřejné** slouží zájmu státu a vychází z nadřazenosti státu nad občanem
 - subjekty tohoto právního vztahu jsou nerovné, nadřazeným účastníkem vztahu je orgán veřejné moci
 - vztah v rámci soukromého práva vzniká na základě dohody a má smluvní charakter
 - vztah v rámci veřejného práva charakterizuje jednostranná rozhodovací pravomoc orgánů veřejné moci jakožto nadřazeného subjektu (stát, soud, orgány samosprávy), který může rozhodovat o právech a povinnostech

druhého subjektu -> práva a povinnosti mohou pro subjekt vzniknout i proti jeho vůli, neboť zde nejde o smlouvu, ale o individuální právní akt, jako je např. rozsudek, nález či rozhodnutí => obranou podřízeného subjektu proti těmto rozhodnutím jsou opravné prostředky (odvolání, stížnost)

- právo soukromé: občanské právo, obchodní právo, rodinné právo
- veřejné právo: právo ústavní, správní, finanční a trestní
- smíšené právo: právo pracovní, živnostenské a právo životního prostředí
- **PRÁVO HMOTNÉ A PROCESNÍ**
 - **hmotné právo** stanovuje konkrétní práva a povinnosti
 - příklady hmotněprávní normy jsou občanský či trestní zákoník
 - **procesní právo** slouží k úpravě postupu při ochraně hmotných práv a stanoví postup jak pro aplikaci práva, tak i pro tvorbu práva
 - příklady procesního práva: podat žalobu, být účastníkem soudního řízení, právo na obhajobu
 - příkladem procesněprávní normy je občanský soudní řád, trestní řád či správní řád
- **MEZINÁRODNÍ PRÁVO**
 - upravuje vztahy mezi konkrétními státy, popřípadě vztahy mezi státy a jinými subjekty mezinárodních vztahů
 - realizuje se prostřednictvím mezinárodních bilaterálních nebo multilaterálních dohod
 - práva a povinnosti z těchto dohod vyplývají pouze státům jako celkům, ne jejich občanům
- **PRÁVO EVROPSKÉ UNIE**
 - zvláštní, samostatný právní řád, odlišný od práva mezinárodního i od práva jednotlivých členských států
 - upravuje organizaci a činnost EU a je tvořeno zakladatelskými smlouvami, které daly vznik společenství, a dále odvozeným právem, vydávaným jednotlivými orgány EU - Komisí, Radou a EP
 - výrazně se odlišuje tím, že od členských států EU získala pravomoc vytvářet právní normy závazné nejen proto státy, ale i pro vnitrostátní subjekty těchto států (právnícké i fyzické osoby)
 - *Acquis communautaire*

TYPY PRÁVNÍCH KULTUR

- pojem právní kultura je značně široký -> zahrnuje úroveň tvorby práva a jeho interpretace, což závisí na tradicích a vyspělosti dané země, znamená však i právní systém se všemi jeho specifiky týkající se způsobu tvorby práva, jakož i způsobu jeho interpretace
- právní geografie rozlišuje dva základní typy právní kultury, a to **kontinentální systém** a **angloamerický systém**
- specifickým druhem právní kultury je **islámské právo šaría**
- **ZÁKLADNÍ ROZDÍLY KONTINENTÁLNÍHO A ANGLOAMERICKÉHO SYSTÉMU**

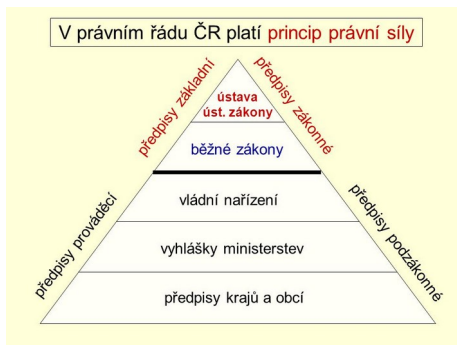
- **prameny práva:** v kontinentálním systému je základem právní předpis, v angloamerickém hraje důležitou roli precedens neboli předchozí soudní rozhodnutí v téže věci
- **postavení soudců:** v kontinentálním systému soudci právo nalézají mezi stranami podle zákona, zatímco v angloamerickém systému mají soudci možnost svým rozhodnutím právo vytvořit tak, že následně působí obecně
- **historický vývoj:** kontinentální systém je založen na odkazu práva římského, angloamerický systém se postupně vytvářel soudcovským hledáním spravedlnosti v konkrétních případech
- **pojetí právního státu a zákonnosti:** kontinentální systém vychází ze zákona, angloamerický z vlády práva, kde každý, včetně orgánů veřejné moci, je podřízen týmž soudům

PRAMENY PRÁVA

- **právní předpisy:** hlavní pramen práva v systému evropského kontinentálního práva, jde o formu rozhodnutí státního orgánu, které obsahuje právní normy jako předem daná pravidla chování => tzn., že zákonodárce má zásadně upravovat vztahy do budoucna (např. určitý skutek může být trestným činem jen tehdy, je-li jako trestný čin uveden v zákoně účinném v době jeho spáchání)
- **soudní precedenty:** jedná se o rozhodnutí soudů, která jsou prvotním řešením případů právem dosud neupravených, tato rozhodnutí jsou následně závazná pro obdobné případy -> pro precedent je tedy typická originalita - neopírá se o jiné prameny práva - a následná obecná závaznost, jde o typický pramen práva v angloamerické právní kultuře
- **normativní právní smlouvy:** co do obsahu jsou blízké právním předpisům, ale vznikají na základě konsensu, tedy smluvně, nikoli imperativně, tj. nařízením, otázky řeší obecně, originalně a obsahují právní normy
 - jsou nejdůležitějším pramenem práva mezinárodního - příkladem je Charta OSN, tedy smlouva, kterou uzavřeli zakládající členové OSN -> státy by měly jimi uzavřené mezinárodní smlouvy učinit součástí vnitrostátního práva
 - v ČR se takto přímo aplikují mezinárodní smlouvy o lidských právech a svobodách
- **právní obyčej:** nejstarší pramen práva, vznikají spontánně, tvoří se řízeně či cílevědomě, nicméně delším opakováním určité činnosti podle nepsaných pravidel se může vytvořit právní tradice a zvyk, který je obecně uznáván za správný postup

PRÁVNÍ ŘÁD

- = souhrn všech právních předpisů ve státě
- každý stát má svůj vlastní právní řád a vyžaduje jeho dodržování po vlastních občanech i cizincích, kteří pobývají na jeho území
- každý je také vázán právním řádem svého státu
- je uspořádán stupňovitě podle důležitosti (= právní síly) právního předpisu
- důležitost právního předpisu záleží na tom
 - 1. který státní orgán právní předpis vydal
 - 2. jak se právní předpis nazývá (zákon, vyhláška, ...)

PRÁVNÍ NORMY

- právní normy jsou obecně závazná pravidla lidského chování, jejichž porušení stát postihuje sankcí

SPECIFICKÉ RYSY PRÁVNÍCH Norem

- ➔ **závaznost:** pravidlo chování je závazné, a tím omezuje alternativy možného lidského chování, je spojeno se státní autoritou, kdy norma je buď uznána, nebo přímo vytvořena státem
- ➔ **formální určitost:** stát uznává normy v určité právní formě, kterou se rozumí pramen práva a vnější forma práva, právní normou je taková norma, která je obsažena ve státem uznaném prameni práva, např. ve Sbírce zákonů
- ➔ **obecnost:** právo platí pro všechny obecně určené osoby na území státu, a to buď pro každého ("každý je povinen", "nikdo nesmí"), nebo konkrétní skupiny osob (občané, vojáci, studenti), kdy se předpokládá, že se každý může v určité roli ocitnout
- ➔ **vynutitelnost:** jestliže stát normu uzná za závaznou, pak splnění stanovené povinnosti mocensky vynucuje

PRÁVNÍ SÍLA Norem

- ➔ právní síla je vlastnost normy, která spočívá v její relevanci odpovídající jejímu postavení v hierarchii norem
- ➔ jedná se o formální kritérium dělení právních norem a to podle statutu a formy, ve které je tato právní norma obsažena
- ➔ pro právní sílu platí následující pravidla:
 - ◆ **1) norma nižší právní síly nesmí odporovat normě vyšší právní síly**
 - ◆ **2) norma může být měněna nebo rušena pouze normou stejné nebo vyšší právní síly**
- ➔ v rámci vnitrostátního práva dělíme normy na ústavní, zákonné a podzákoné
- ➔ normami všech stupňů, tj. celým právním řádem, jsou vázány všechny osoby a orgány veřejné správy
- ➔ Ústavní normy jsou základem celého právního řádu a jsou závazné pro všechny
- ➔ Ústavní soud, který je zřízen na ochranu ústavních norem je vázán pouze těmito ústavními normami a prameny práva, které jsou na stejné úrovni (mezinárodní smlouvy o lidských právech) -> rozhodnutí Ústavního soudu stojí na úrovni zákona a vstupuje do právního řádu tím, že ruší zákony nebo podzákoné předpisy, nemůže však měnit ani rušit ústavní úroveň

PŮSOBNOST PRÁVNÍCH Norem

- osobní působnost: norma se může vztahovat na všechny osoby, které se nacházejí na území daného státu, nebo jen na občany státu, nebo jen na některé skupiny obyvatel
 - ◆ výsadou z osobní působnosti norem jsou imunity prezidenta, diplomatických zástupců, poslanců, senátorů či ústavních soudců
- věcná působnost: je určena druhem společenského vztahu, na který se příslušná norma vztahuje
 - ◆ příkladem je občanský zákoník upravující soukromoprávní vztahy či obchodní zákoník upravující vztahy podnikatelů
- prostorová působnost: vymezuje územní platnost normy, přičemž norma může působit na celém území státu nebo může být omezena na jeho část, např. obec či kraj
 - ◆ každý kdo se nachází na určitém území, se musí řídit místním právem
- platnost a účinnost právních norem: platnost právní normy se rozumí skutečnost, že se stala součástí právního řádu a může být změněna či zrušena pouze normou vyšší či stejné právní síly
 - ◆ samotné nabytí platnosti ještě nezakládá vznik práv a povinností z ní vyplývajících
 - ◆ adresátům právní normy vznikají práva a povinnosti až od okamžiku nabytí **účinnosti právní normy** => **legisvakanační lhůta** je časový interval mezi platností a účinností, kdy se adresáti právního předpisu mohou s novou právní normou obeznámit

PUBLIKACE PRÁVNÍCH NOREM

- aby byl právní předpis platný, musí dojít k jeho publikaci -> touto publikací se stává právní předpis všeobecně dostupným v úředně ověřeném znění
- Ústavní zákony, zákony, zákonná opatření senátu, nařízení vlády a právní předpisy vydávané ministerstvy a ostatními ústředními správními úřady se vyhláší uveřejněním plného znění ve Sbírce zákonů, kterou vydává Ministerstvo vnitra ČR obvykle několikrát do měsíce
- Mezinárodní smlouvy se vyhláší ve Sbírce mezinárodních smluv
- Obce publikují své právní předpisy - obecně závazné vyhlášky a nařízení vyvěšením na úředních deskách obecních úřadů po dobu 15 dnů
- Kraje vyhláší své právní předpisy ve věstníku právních předpisů kraje

PRÁVNÍ ŘÁD ČESKÉ REPUBLIKY

- > = souhrn všech právních předpisů ve státě
- > každý stát má svůj vlastní právní řád a vyžaduje jeho dodržování po vlastních občanech i cizincích, kteří pobývají na jeho území
- > každý je také vázán právním řádem svého státu
- > je uspořádán stupňovitě podle důležitosti (= právní síly) právního předpisu
- > důležitost právního předpisu záleží na tom
 - 1. který státní orgán právní předpis vydal
 - 2. jak se právní předpis nazývá (zákon, vyhláška, ...)

- z hlediska hierarchické struktury stojí nejvýše **ústavní zákon** - Ústava ČR a Listina základních práv a svobod
- **mezinárodní smlouvy** jsou dalším pramenem vnitrostátního práva disponujícím větší právní silou než zákon, a to jsou-li tyto smlouvy schváleny Parlamentem ČR, ratifikovány a vyhlášeny ve Sbírce mezinárodních smluv ČR
- **obecné principy práva** jsou dalším pramenem práva - řada z nich je zakotvena přímo v ústavě či v zákonech, ale ne vždy tomu tak musí být
- hlavním pramenem práva je **zákon** publikovaný ve Sbírce zákonů - pouze na základě zákona je možné ukládat práva a povinnosti
- **zákonná opatření senátu** jsou dočasným právním předpisem, který se může uplatnit v případě rozpuštění Poslanecké sněmovny PČR - v mezidobí, než bude nová PS zvolena má senát pravomoc přijímat zákonná opatření ve věcech, které nesnesou odkladu, senát nemůže přijímat zákonná opatření ve věcech ústavy, státního rozpočtu, státního závěrečného účtu, volebního zákona a mezinárodních smluv
- **druhotnými prameny práva**, odvozenými od zákonů jsou **normativní právní akty výkonných orgánů** -> jedná se o **nařízení vlády**, která lze vydávat jen k provedení konkrétního zákona a v jeho mezích, dále pak **vyhlášky ministerstev** a jiných úředních správních úřadů
- na nižší než celostátní - tj. na regionální a lokální úrovni představují prameny práva **obecně závazné vyhlášky krajů a nařízení krajů a dále obecně závazné vyhlášky obcí a nařízení obcí**
- mezi druhotné prameny práva patří i **rozhodnutí prezidenta republiky** (např. rozhodnutí o udělení amnestie)

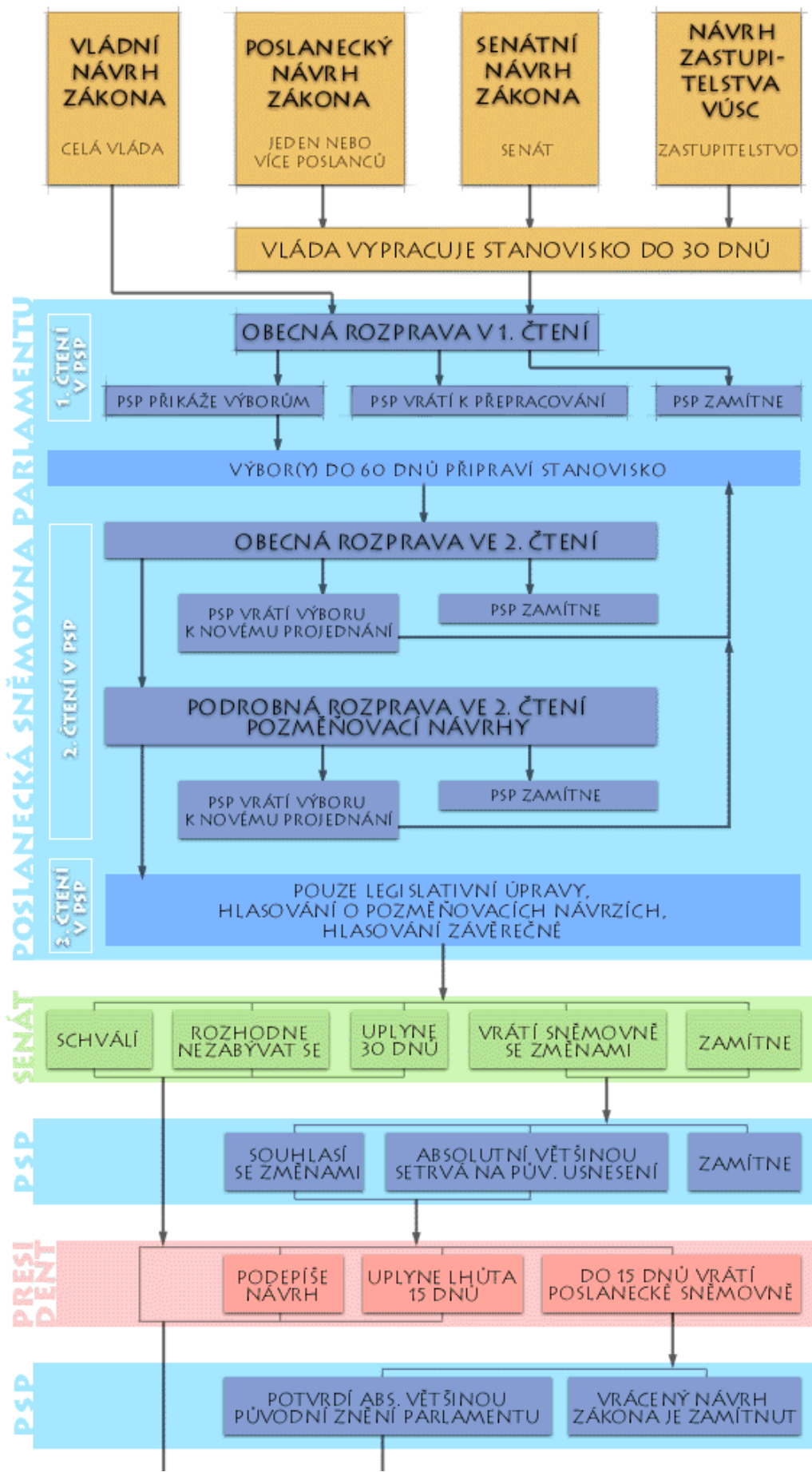

TVORBA PRÁVNÍCH NOREM

- právní normy se v ČR tvoří převážně **legislativním procesem**
- na počátku legislativního procesu je zákonodárná iniciativa
- v Ústavě ČR je vymezen okruh subjektů s pravomocí podávat návrhy zákonů
- návrh musí mít dvě části:
 - **1) osnovu zákona**, kdy návrh musí být předložen v paragrafovaném znění a musí obsahovat normativní věty, což jsou logické věty obsahující pravidlo, předpis, příkaz nebo formu

- **2) důvodovou zprávu**, která má prokázat smysl zákona, vysvětlit příčiny, které vedou k nutnosti přijetí tohoto zákona, jakož i stručné zdůvodnění každého paragrafu
- Zákonodárnou iniciativu v ČR mají: členové zákonodárného sboru - poslanec, skupina poslanců, **senát jako celek, zastupitelstvo vyššího územního samosprávného celku** (tj. kraje) a orgány moci výkonné, konkrétně **vláda jakožto kolektivní orgán** -> vláda nejříve hlasuje o návrhu zákona, který chce předložit sněmovně, nadpoloviční většinou hlasů jej schválí a poté pověří jednoho ministra, aby návrh hájil, **návrhy některých zákonů může podat pouze vláda (např. návrh státního rozpočtu)**
- **Projednání návrhu zákona a hlasování o návrhu zákona** (tyto dvě části se prolínají) probíhá ve více fázích
 - v ČR zpravidla ve trojím čtení (odlišná pravidla platí např. pro legislativní proces podle ústavního zákona o bezpečnosti státu po dobu stavu ohrožení státu nebo válečného stavu nebo pro stav legislativní nouze)
 - **1. ČTENÍ**
 - probíhá v PSČR jako obecná rozprava o tom, zda je taková úprava zapotřebí
 - PS může dojít ke třem závěrům: zamítnutí, postoupení návrhu výborům a následnému 2. čtení, vrácení předkladateli k přepracování
 - ke chválení je třeba nadpoloviční většiny přítomných poslanců
 - **2. ČTENÍ**
 - charakterizuje ho podobná rozprava a končí hlasováním o pozměňovacích návrzích a následně o konečné podobě zákona
 - opět jsou tři možnosti výsledku - zamítnutí, vrácení výborům, postoupení ke 3. čtení
 - až do skončení 2. čtení může návrhovač vzít svůj návrh zákona zpět, později již jen se souhlasem celé sněmovny
 - **3. ČTENÍ**
 - je věnováno hodnocení z legislativního hlediska a odstranění jazykových a logických nepřesností
 - pokud by byla otevřena věcná rozprava, musí být hlasováno o návratu návrhu do 2. čtení
 - mezi 2. a 3. čtení je zpravidla krátká lhůta a 3. čtení končí konečným hlasováním
 - k přijetí usnesení o schválení návrhu zákona, který nebyl vetován prezidentem nebo zamítnut senátem, je třeba nadpoloviční většiny přítomných poslanců, v opačném případě je třeba nadpoloviční většiny všech poslanců
 - u ústavního zákona je třeba ústavní většina = $\frac{3}{5}$ všech poslanců

- do legislativního procesu v ČR dále zasahuje Senát PČR, kterému je postoupen návrh schválený PČR
- senát má však slabší pozici než PS, neboť kromě ústavních zákonů může být přehlasován nadpoloviční většinou všech poslanců
- prezident má možnost suspenzivního veta, které také může být přehlasováno nadpoloviční většinou všech poslanců
- **Vyhlášení zákona:** zákon musí být vyhlášen (publikován) v předepsané Sbírce zákonů
 - bez publikace v plném znění nemůže zákon nabýt platnosti

PRÁVNÍ VZTAHY

- právní vztah = právní poměr, je vztah mezi nejméně dvěma subjekty práva, v němž tyto subjekty navzájem vystupují jako nositelé subjektivních práv a povinností
- k naplnění pv je potřeba dvou podmínek : je dána právní norma, výjimečně vznikne pv ze zákona samotného (*ex lege*) – na základě právní skutečnosti (uzavření pracovní smlouvy atd.)
- **právní skutečnost** může být **objektivní** (nezávisí na lidské vůli, např. plynutí času) nebo **subjektivní** (závisí na lidské vůli) ta se pak dělí na právní jednání a protiprávní jednání
- **právní jednání** = takové jednání, které obsahuje projev vůle, že určité právní účinky mají nastat, a se kterým právní řád právě tyto účinky spojuje
- **vůli** lze projevit ústně, konáním, opomenutím
- PRVKY PRÁVNÍHO VZTAHU
 - **subjekty** = osoby, ti jimž v právním vztahu mohou vznikat práva a povinnosti (fyzické i právnické osoby)
 - **objekt** = předmět, to k čemu směřují vzájemná práva a povinnosti subjektů, cíl právního vztahu (např. kupovaná věc)
 - **obsah** = oprávnění a povinnosti subjektů právního vztahu (oprávnění kupujícího požadovat věc a povinnost zaplatit kupní cenu, na druhé straně povinnost prodávajícího vydat věc a právo vyžadovat zaplacení kupní ceny)
- SUBJEKTY PRÁVNÍCH VZTAHŮ
 - **fyzické osoby** → lidé, mají právní osobnost a způsobilost právně jednat (svéprávnost)
 - **právnické osoby** → uměle vytvořená účelová sdružení osob nebo majetku, která v právních vztazích vystupují vlastním jménem a mají vlastní právní osobnost (oprávnění i povinnosti) – obchodní společnosti, politické strany, spolky, nadace, ...
 - **stát, státní orgány, orgány veřejné zprávy** (např. obce) – právnické osoby veřejného práva

VEŘEJNÉ PRÁVO

- nadřazenost státu, jednostranně rozhoduje o právech a povinnostech
- **upravuje vztahy mezi veřejnou mocí a soukromými osobami**
- veřejné zájmy
- **nerovnost** a asymetrie mezi subjekty právního vztahu
- PRÁVNÍ ODVĚTVÍ ŘADÍCÍ SE DO VEŘEJNÉHO PRÁVA
 - a) ústavní právo
 - b) správní právo
 - c) trestní právo
 - d) finanční právo
 - e) procesní právo
 - f) mezinárodní právo veřejné

ÚSTAVNÍ PRÁVO

- **soubor právních norem upravující nejdůležitější právní vztahy ve státě**
 - ◆ uspořádání státu
 - ◆ Rozdělení a výkon státní moci
 - ◆ základní práva a svobody občanů
- Ústava je souhrn právních norem závazných pro všechny orgány a občany státu
- je uskutečňována v celém právním řádu i v jednotlivých rozhodnutí úřadů a soudů, to znamená, že ČR je státem ústavním a právním

SPRÁVNÍ PRÁVO

- reguluje otázky veřejné správy, její organizaci a činnost a vztahy mezi správními orgány na straně jedné a fyzickými a právními osobami na straně druhé
- = souhrn právních norem o veřejné správě
- prameny: Ústava ČR, zákon o obcích, zákon o krajích, správní řád, zákon o Policii ČR
- **obce** - ohraničený územní celek, zahrnující 1 nebo více katastrálních území. Každá část státního území přísluší k některé obci (kromě vojenských prostor). Je to veřejnoprávní korporace (PO) – má své jméno, může mít znak a obecní vlajku. Vystupuje samostatně svým jménem a na svoji odpovědnost.
- **ZÁKON O OBCÍCH**
 - ◆ rozlišuje **obec, městys, města (min. 3000 obyvatel), statutární města**
 - ◆ Praha je na úrovni vyššího územního samosprávného celku (kraje) a její území se člení na městské části
 - ◆ Hospodaření obce dle rozpočtu na každý rok (má svůj majetek).
 - ◆ Příjmy → výnosy z obecního majetku a z obecních podnikatelských činností, dávky, poplatky, podíly na daních, dotace ze st. rozpočtu.
 - ◆ V činnosti obce → **působnost samostatná** – správa vlastních obecních záležitostí (obec vydává – obecně závazné vyhlášky) a **přenesená působnost** – obec se řídí zákony, nařízeními vlády, vyhláškami ministerstev a vydává nařízení obce.
 - ◆ Obec jedná nezávisle, řídí se pouze zákony.
 - ◆ OÚ v malých obcích – nevykonávají veškerou přenesenou působnost ;
 - ◆ DVOJKOVÉ OBCE – v seznamu měst, jejichž OÚ jsou pověřeny vykonáváním přenesené působnosti i za okolní malé obce
 - ◆ Obce s rozšířenou působností = TROJKOVÉ OBCE – agenda zrušených okresních úřadů, „malé okresy“
 - ◆ Občané obce – FO, v obci trvalý pobyt či uděleno čestní občanství; zletilí – oprávnění účasti na zasedání obecního zastupitelstva -> k podávání návrhů orgánů obce, účasti při volbách obecních orgánů, k hlasování v místním referendu

→ **ORGÁNY OBCE**

- ◆ **Zastupitelstvo**: nejvyšším orgánem obce, dle velikosti obce má 5-55 členů, voleni občany obce na 4 roky, rozhodují o nejdůležitějších záležitostech obce na veřejných zasedáních, konaná min. za 3 měsíce. Obec. zastupitelstvo volí členy obecní rady, starostu, místostarostu

- ◆ **Rada:** výkonný orgán obce, 5-11 členů. Starosta, jeho zástupce a další radní. Při výkonu samostatné působnosti rada odpovídá obecnímu zastupitelstvu
- ◆ **Starosta:** zastupuje obec, svolává a řídí schůze rady a zasedání zastupitelstva. Ve statutárních městech -> primátor; obecní rada zřizuje komise (iniciativní a kontrolní orgány – finanční komise) a odbory (zaměstnanci OÚ – odborné a výkonné orgány pro jednotlivé úseky činnosti)
- ◆ **Obecní úřad:** starosta, jeho zástupci a zaměstnanci; plní úkoly uložené radou a usměrňuje práci organizací podřízených obci. Podléhá krajskému úřadu. Tajemník – administrativní aparát OÚ - je-li víc zaměstnanců, magistrát = OÚ statutárního města

→ **kraje** = celek, zahrnující území stanoveného počtu obcí; veřejnoprávní korporace, ve svých práv. vztazích vystupuje samostatně svým jménem a na svoji odpovědnost. Má své jméno, může mít znak a vlajku. Pečuje o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů. Má svůj majetek -> hospodaření s dotacemi ze stát. rozpočtu, stát. fondu a z fondů EU kontroluje Ministerstvo financí. Působnost samostatná a přenesená (výkon státní správy)

→ **ORGÁNY KRAJE**

- ◆ **Zastupitelstvo** – nejvyšší orgánem, 45-65 členů, záleží na počtu obyvatel kraje; rozhoduje o nejdůležitějších věcech patřících do samostatné působnosti kraje. Výbory (iniciativní, kontrolní orgány). Volí hejtmana, zástupce hejtmana a členy rady
- ◆ **Rada** – výkonným orgánem kraje v oblasti samostatné působnosti. Hejtman, jeho zástupce a další členové. V krajích do 600 000 má 9 členů, nad 600 000 má 11 členů.
- ◆ **Komise** (iniciativní a kontrolní orgány)
- ◆ **Hejtman**- zastupuje kraj navenek
- ◆ **Krajský úřad** – ředitel a zaměstnanci kraje zařazení do krajského úřadu. Ředitele jmenuje a odvolává hejtman po předchozím souhlasu Ministerstva vnitra. Dozor – samostatná působnost à MV, různá ministerstva; – přenesená působnost – různá ministerstva

→ **správní řízení** = zákonem daný postup, jak správní orgány jednají a rozhodují o právech a povinnostech účastníků tohoto řízení

TRESTNÍ PRÁVO

- = Souhrn právních norem o trestání osob za závažná provinění proti společenským a individuálním zájmům
- disponuje souborem nejsilnějších prostředků ochrany společnosti před protiprávními útoky, kterých je možno použít až poté, co již nestačí ostatní prostředky (např. nástroje občanského, přestupkového či správního práva)
- **HMOTNÉ** (materiální) trestné právo definuje trestné činy a určuje tresty, které mohou být pachateli uloženy

- PROCESNÍ (formální) trestní právo upravuje trestní řízení a postup trestních orgánů v trestních věcech
- prameny: Ústava ČR, Listina základních práv a svobod, mezinárodní smlouvy, trestní zákoník, trestní řád

TRESTNÝ ČIN

- = zaviněný (úmyslný či nedbalostní) protiprávní čin, který zákoník označuje za trestný a který vykazuje znaky charakterizující trestný čin
- škodlivost je určována povahou a závažností trestného činu, způsobem provedení činu, následky a okolnostmi, za kterých byl spáchán
- stupeň škodlivosti činu představuje hranici mezi dvěma stupni protiprávního jednání
 - **trestné činy** (přečiny a zločiny) - projednávají je soudy na základě trestního zákoníku
 - **přestupky** - projednávají je zejména obce

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST

- vzniká spácháním trestného činu jakožto odpovědnost pachatele za porušení právních norem trestního práva
- pouze v případě podezření ze spáchání trestného činu může být podezřelý obviněn a obviněný následně obžalován z trestného činu a postaven před soud
- možným následkem trestní odpovědnosti je trestní sankce
- podmínky trestní odpovědnosti:
 - věk: trestní odpovědnost vzniká v den, který následuje po dni 15. narozenin (trestní odpovědnost mladistvých a sankce jim ukládané upravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže)
 - přičetnost = duševní způsobilost být pachatelem trestného činu

OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST

- umožňují provést čin, který by jinak byl trestným činem
- **1) nutná obrana** - o nutnou obranu jde tehdy, když útok hrozí přímo, hrozba je opravdová a bezprostřední, obrana musí být přiměřená, vedená proti útoku, který již začal a ještě neskončil
- **2) krajní nouze** - např. přepadená kurýrní služba vydá pod hrozbou samopalem dopravované peníze ve snaze o záchranu svého života, ale způsobí tím škodu třetí osobě
- **3) oprávněné použití zbraně**
- **4) svolení poškozeného**
- **5) přípustné riziko**

DĚLENÍ TRESTNÝCH ČINŮ

- trestné činy se dělí na přečiny a zločiny

- přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let
- zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou přečiny
-
- trestní zákoník systematicky dělí trestné činy do následujících 13. hlav:
 - 1. proti životu a zdraví
 - 2. proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství
 - 3. proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti
 - 4. proti rodině a dětem
 - 5. proti majetku
 - 6. hospodářské
 - 7. obecně nebezpečné
 - 8. proti životnímu prostředí
 - 9. proti ČR, cizímu státu a mezinárodní organizaci
 - 10. proti pořádku ve věcech veřejných
 - 11. proti branné povinnosti
 - 12. vojenské
 - 13. proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy

TRESTNÍ SANKCE

- trestními sankcemi jsou tresty a ochranná opatření
- trest za spáchaný trestný čin může být uložen jen soudem, jen na základě trestního zákoníku a jen pokud soud uzná vinu pachatele
- ochranná opatření mohou být uloženy nepřičetnému pachateli trestného činu

DRUHY TRESTŮ

- podle trestního zákoníku může soud uložit tyto tresty:
- **Odnětí svobody** - nejpřísnější trest, je možno ho uložit jako trest:
 - **1) Nepodmíněný**, který se ukládá nejvýše na 20 let, vykonává se ve dvou základních typech veznic - s ostrahou a se zvýšenou ostrahou
 - **2) Podmíněný**, na základě zákonného ustanovení o podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody
- **Domácí vězení**
- **obecně prospěšné práce**
- **propadnutí majetku, věci nebo jiné majtkové hodnoty, peněžítý trest**
- **zákaz činnosti**
- **ztráta čestných titulů, vyznamenání nebo vojenské hodnosti**
- **vyhoštění z území ČR** - pouze cizinci

TRESTNÍ PRÁVO PROCESNÍ

- ➔ je zakotveno v trestním řádu a chrání zájmy společnosti a ústavní zřízení ČR
- ➔ odvětví veřejného práva, kterým se řídí trestní řízení

TRESTNÍ ŘÍZENÍ

- zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení (policie, státní zástupce, soud)
- jeho úkolem je náležitě zjistit, zda byl trestný čin spáchán, zjistit pachatele a uložit mu podle zákona trest nebo ochranné opatření a účinně rozhodnutí vykonat
- dokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu vyslovena vina, nelze na toho, proti kterému je se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen, což vychází ze zásady presumpce nevin
- průběh trestního řízení má 5 stádií:
- **1) přípravné řízení** - státní zástupce a policie provádějí potřebná šetření k prokázání trestného činu a jeho pachatele a zajišťují důkazy, končí podáním obžaloby nebo zastavením trestního stíhání
- **2) předběžné projednání obžaloby** - vede buď k nařízení hlavního líčení, k vrácení věci státnímu zástupci k došetření nebo k zastavení trestného řízení
- **3) hlavní líčení** - státní zástupce žaluje, obhájce hájí obžalovaného a soud rozhoduje o rozsudku, o vině či o zproštění obžaloby
- **4) odvolací (opravné) řízení** - odvolání může podat obžalovaný, státní zástupce a další oprávněné osoby, o odvolání rozhoduje soud vyššího stupně
- **5) výkon rozhodnutí** - státní mocí vynucené splnění povinnosti uložené odsouzenému

OPRAVNÉ ŘÍZENÍ

- = přezkoumávání rozhodnutí, které trestní řád umožňuje
- účelem je napravit případné vady rozhodnutí, prověřit rozhodování orgánů 1. stupně a sjednocování rozhodovací praxe orgánů činných v trestním řízení
- zahájení opravného řízení je podmíněno podáním **opravného prostředku** oprávněnou osobou
- řádné opravné prostředky:
 - ◆ **odvolání** - může být podáno proti každému rozsudku soudu prvního stupně
 - ◆ **stížnost** - lze podat proti usnesení vydanému prvostupňovým orgánem trestního řízení
 - ◆ **odpor** - v jednodušších případech může soud rozhodnout o obžalobě bez nařízení hlavního líčení trestním příkazem -> obviněný či státní zástupce mohou podat proti trestnímu příkazu odpor, který ruší trestní příkaz a soud následně nařídí ve věci hlavní řízení
- mimořádné opravné prostředky:
 - ◆ **dovolání** - proti pravomocnému rozhodnutí odvolacího soudu
 - ◆ **stížnost pro porušení zákona** - je podaná ministrem spravedlnosti, který může žádat Nejvyšší soud o přezkoumání pravomocného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení z důvodu nezákonnosti
 - ◆ **obnova řízení** - povolí se, vyjdou-li najevo skutečnosti nebo důkazy soudu dříve neznámé

FINANČNÍ PRÁVO

- vymezuje oblast finančních prostředků státu, zejména státní rozpočet, daně, poplatky, cla

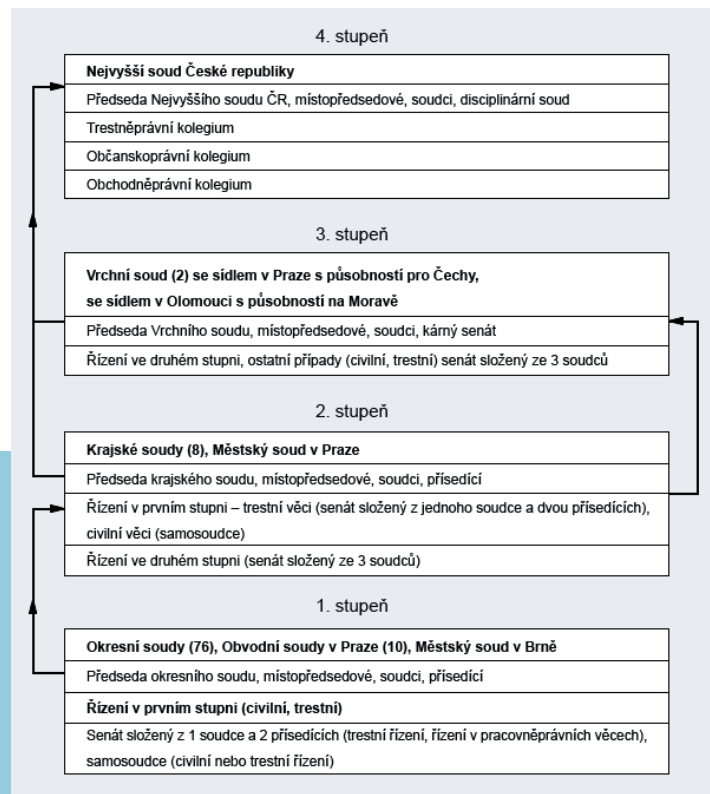
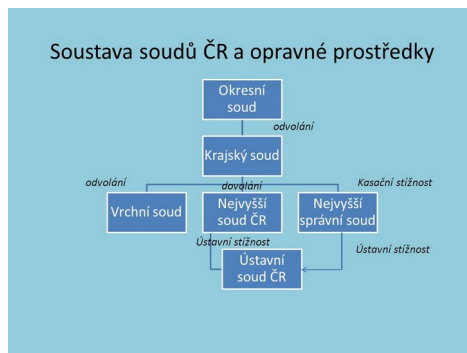
PRÁVO II.

orgány právní ochrany, profese podmíněné právnickým vzděláním, soukromé právo

ORGÁNY PRÁVNÍ OCHRANY

- právní ochrana je zajišťována jak orgány veřejné moci, které mohou být součástí moci soudní i moci výkonné, tak soukromoprávními subjekty
- nejdůležitější orgány právní ochrany v ČR jsou policie, státní zastupitelství a soudy
- v některých případech (např. znečištění veřejného prostranství) mohou zakročovat i obecní úřady, krajské úřady a jiné orgány státní správy
- Zároveň ale platí, že každý je ochránce svých práv a proto záleží i na něm, zda bude právní ochrana realizována -> může při tom využít služeb zejména advokátů, kteří poskytují právní rady a mohou zastupovat před soudy nebo před správními úřady
- prostřednictvím notářů lze získat veřejné ověření důležitých skutečností a nebude-li někomu splněn vykonatelný dluh, může se obrátit na soudního exekutora, aby jej vymohl
- POLICIE
 - hlavní těžiště práce policie je v přípravném řízení
 - jejím úkolem je shromažďovat informace o tom, zda se stal trestný čin a kdo je jeho pachatelem
 - o těchto skutečnostech pak shromažďuje důkazy, které jsou podkladem pro rozhodnutí soudu
- STÁTNÍ ZÁSTUPCE
 - může v přípravném řízení policii dávat pokyny k její práci a dohlíží nad celým přípravným řízením
 - po skončení přípravného řízení rozhoduje státní zástupce o tom, zda podá obžalobu k soudu, nebo zda věc vyřídí sám jinak, neboť může sám např. trestní stíhání zastavit nebo postoupit věc jinému orgánu jako přestupek
 - pokud státní zástupce podá ve věci obžalobu, pak zastupuje stát v řízení před soudem
 - **Státní zástupce** (zastarale též *státní návladní*) je právník, který je zařazen k určitému státnímu zastupitelství a který vykonává jeho úkoly. V České republice státní zástupci působí od roku 1994, před tím existovali *prokurátoři*
 - Státní zástupce jmenuje ministr spravedlnosti na návrh nejvyššího státního zástupce (nejvyššího státního zástupce jmenuje vláda na návrh ministra spravedlnosti)
 - Státní zástupce je jmenován na dobu časově neomezenou
- SOUD
 - vyvíjí činnost hlavně po podání obžaloby, ovšem již v přípravném řízení činí některá rozhodnutí, která se týkají úkonů policie při vyšetřování, jimiž policie zasahuje do základních práv občanů (rozhodnutí o povolení k domovní prohlídce,...)

- po podání obžaloby soud přezkoumá spis, a pokud nedospěje k závěru, že je třeba věc vrátit státnímu zástupci, postoupit ji jako přestupek nebo zastavit trestní stíhání, nařídí ve věci hlavní líčení
- při hlavním líčení provádí soud dokazování, tj. vyslechne obžalovaného, svědky, případně znalce, čte listinné důkazy
- po zhodnocení všech provedených důkazů rozhodne o vině či nevině obžalovaného a o případném trestu
- pokud je proti rozsudku podáno odvolání, přezkoumává celou věc soud vyššího stupně

➤ SOUDCE

- **Soudce** je osoba pověřená autoritativně rozhodovat ve sporných záležitostech, zejména právních
- Soudce vstupuje do sporu dvou stran jako třetí a nezúčastněný, aby rozhodoval nestranně a spravedlivě => proto musí být nezávislý a nemůže rozhodovat o záležitostech, v nichž může mít nějaký osobní zájem (podjatost).
- V moderních demokratických státech je soudce ústavní činitel, nositel soudcovské moci a představitel soudu. Je nezávislý na vládě a svým rozhodováním prosazuje státní moc.
- V Evropě jsou soudci většinou jmenováni, v USA jsou většinou voleni. V České republice jeho právní postavení určuje Ústava (hlava IV., moc soudní) a zákon o soudech a soudcích

- **Vznik funkce soudce:**
 - Zákonem je stále určen institut justičního čekatele, který se po absolvování právnické fakulty připravuje tříletou praxí u soudu na výkon funkce soudce. Není však příliš využíván¹ a proto krajské soudy organizují na volná soudcovská místa ve svém obvodu výběrová řízení. Těch se může obecně zúčastnit každý, kdo splňuje podmínky pro jmenování soudce.
 - České soudce jmenuje prezident republiky
- **+ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA**
 - **Probační a mediační služba (PMS)** je organizační složkou České republiky, která provádí úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení
 - **Probací** je organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu těch alternativních trestů, ve kterých byly uloženy nějaké povinnosti nebo omezení, dále sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, jakož i individuální pomoc obviněnému a působení na něj ve smyslu vedení řádného života
 - **Mediací** je pak mimosoudní zprostředkování řešení sporu mezi obviněným a poškozeným
- **EXEKUTOŘI**
 - soukromé osoby pověřené státem vymáhat rozhodnutí soudu
 - jmenování ministrem spravedlnosti a čelem exekutorské komory
- **ADVOKÁTI**
 - **Advokát** je svobodné právnické povolání, které se zabývá soustavným poskytováním právních služeb, a to zpravidla za úplatu. Poskytováním právních služeb se pak rozumí zejména zastupování v řízení před soudy, správními úřady a jinými orgány, obhajoba v trestních věcech, poskytování právních rad, sepisování listin a zpracovávání právních rozborů
- **NOTÁŘI**
 - **Notář** je fyzická osoba s právnickým vzděláním pověřená státem k sepisování veřejných listin, přijímání úschov a některým dalším činnostem, z nichž významná je zejména činnost notáře jako soudního komisaře
 - V České republice je notářem právník, kterého stát pověřil výkonem **notářského úřadu**, tedy oprávněním k výkonu notářství a dalších činností stanovených notářským řádem
 - Notáře do notářského úřadu jmenuje ministr spravedlnosti, a to na návrh Notářské komory České republiky, přičemž počet notářských úřadů pro obvod každého okresního soudu je stanoven také ministrem spravedlnosti
- **OMBUDSMAN**
 - veřejný ochránce lidských práv
 - radí lidem, jaké kroky mají ve svých problémech, týkajících se porušení jejich osobních práv, podniknout

PROFESE PODMÍNĚNÉ PRÁVNICKÝM VZDĚLÁNÍM

- advokát
- soudce
- notář
- státní zástupce
- šéf exekutorské fce

OSOBNOSTI ČESKÉHO PRÁVA

- Ombudsman: Stanislav Křeček
- ministr spravedlnosti: Marie Benešová
- Předseda Ústavního soudu: Pavel Rychetský
- nejvyšší státní zástupce: Pavel Zeman
- vrchní státní zástupce: Ivo Lštván, Lenka Bradáčová
- advokáti: Tomáš Sokol, K. Samková, H. Marvanová
- podíleli se na Ústavě ČR: Otakar Motejl, Vojtěch Cepl

SOUKROMÉ PRÁVO

- založeno na rovnosti subjektů
- vztah v rámci soukromého práva vzniká na základě dohody a má smluvní charakter, takže nemohou být ukládány žádné povinnosti proti vůli jednoho z účastníků dohody
- příkladem tohoto smluvního práva jsou majetkové vztahy (kupní či darovací smlouva, nákup zboží v obchodě)
- vychází z **autonomní vůle** -> subjekty právního vztahu si mohou svobodně zvolit s kým uzavřou právní vztah, co bude jeho předmětem a jaká práva a povinnosti z toho pro ně budou vyplývat
- mají převahu **dispozitivní normy** (= smluvní strany mohou svůj vztah upravit podle své vůle)
- případný spor o obsah práv a povinností rozhoduje zpravidla soud jako orgán veřejné moci
- zásada prevence - ukládá subjektům právních vztahů, aby předcházeli vzniku škod
- zákaz zneužití práva - právo nesmí být vykonáváno tak, aby tím jednomu subjektu vznikla újma
- dobrá víra - zákon je nutno vykládat tak, aby nebyl poškozen ten, kdo se domnívá, že jedná po právu
- právo občanské, právo obchodní, právo rodinné, mezinárodní právo soukromé

OBČANSKÉ PRÁVO

- je obecným základem soukromého práva ve vztahu k ostatním právním odvětvím
- zabývá se především majetkem, ochranou osobnosti
- základním pramenem je **občanský zákoník**, který upravuje osobní stav osob
- občanské právo upravuje zejména:
 - základní otázky soukromého práva
 - rodinné právo
 - věcná práva
 - dědické právo
 - závazkové právo
 - duševní vlastnictví
- OBČANSKOPRÁVNÍ VZTAHY

- každý právní vztah má své účastníky, předmět a obsah
 - právní vztahy vznikají z právních skutečností a z právního jednání
 - **právní skutečnost** je ta skutečnost, se kterou občanské právo spojuje právní následky, zejména vznik, změnu nebo zánik práv a povinností, rozlišujeme je podle toho, zda jsou závislé na lidské vůli, či nikoliv - vůli lze projevit výslovně, ústně či písemně, jednáním i opomenutím
 - **právní jednání** je projev vůle, který vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran - právně lze jednat konáním nebo opomenutím
- **SMLOUVY PODLE OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU**
- na základě smluv vzniká tzv. **závazkové právo**
 - na základě platného závazku je **dlužník** povinen něco dát, konat, něčeho se zdržet nebo něco trpět a **věřitel** je oprávněn to od něj požadovat
 - Kupní smlouva (koupě)
 - Darovací smlouva
 - smlouva o dílo
 - smlouva o zápůjčce
 - smlouva o výpůjčce
 - smlouva o výprose
 - nájemní smlouva
 - pachtovní smlouva
 - smlouva o úschově
 - atd.

ZÁVAZKOVÉ PRÁVO

- právní normy, určující, jak mají být smlouvy tvořeny, co od sebe mohou jednotlivé strany požadovat
- závazek má:
 - ◆ strany
 - ◆ předmět
 - ◆ obsah
- smluvní forma
 - ◆ písemná smlouva
 - ◆ ústní smlouva (platí to i o telefonických hovorech, kde nám nabízí zboží), lze ji vypovědět do 14 dnů od uzavření smlouvy
- některé smlouvy musí být uzavřené notářem nebo pod jeho dohledem
- konkludentní smlouva = není ani psaná, ani ústní -> vzniká naším jednáním
 - ◆ př: nastoupím do dopravního prostředku
- **REKLAMACE A ODPOVĚDNOST ZA ŠKODY**
 - ◆ záruční doba - je stanovena státem min. na 1 rok
 - ◆ reklamujeme díky záručnímu listu
 - ◆ u nakupování přes internet máme možnost odstoupit od smlouvy bez důvodu do 14 dnů

VLASTNICKÉ PRÁVO

- **právem chráněná možnost věc vlastnit** (držet) - mít ji u sebe, nakládat s ní, užívat ji a používat její plody

- hmotné vlastnictví = skutečné věci
- nehmotné vlastnictví = duchovní (např. myšlenky v knize, jazyk, který se naučíme)
- majetek můžeme koupit, dostat, zdědit, pronajmout si ho, zapůjčit si ho
- převod = darování, koupě
- přechod = dědění
- vydržení = dobrá vůle (=> věc přejde na člověka, který ji nevlastnil, ale v dobré víře se o ni staral a užíval ji, u nemovitostí to trvá 10 let, u movitých věcí 5 let)
- to, že jsme vlastníky je zavazující => musíme se o náš majetek starat, jinak o něj můžeme přijít
- vyvlastnění = nyní u nás pouze ve jménu veřejného zájmu - odebrání majetku ve veřejném zájmu s náhradou, vyplacenou vlastníkovi
- spoluvlastnictví:
 - ◆ podílové = jednu věc vlastní více osob, je přesně určené, kolik kdo má
 - ◆ bezpodílové = týká se společného vlastnictví manželů -> společný majetek, který tak setrvává, dokud se manželé nerozvedou nebo jinak nerozdělí
 - nezapočítává se sem: dědictví, dary, majetek před manželstvím

DĚDICKÉ PRÁVO

- týká se právních norem upravujících přechod práv a povinností ze zemřelé osoby na její právní zástupce
- zůstavitel = osoba, která nám něco poskytla, člověk, který nám něco odkázal
- pozůstalost = to, co po zůstaviteli zbyde
- dědic = osoba, na kterou přechází pozůstalost
- ZPŮSOBY DĚDĚNÍ
 - ◆ **1) dědění ze zákona**
 - vzniká tehdy, zemře-li zůstavitel bez zanechání platné závěti nebo nenabude-li závěti povolaný dědic z jakýchkoliv důvodů dědictví
 - NOZ v rámci zákonné posloupnosti rozlišuje šest dědických skupin
 - do okruhu zákonných dědiců se řadí: manžel, příbuzní v přímé linii, rodiče, prarodiče, prarodiče rodičů, příbuzní v pobočné linii, osoby, které žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti
 - 1. třída dědiců: manžel a děti zůstavitele - rovný díl
 - 2. třída dědiců: manžel, otec, matka, osoba, kt. žila... - manžel má nejméně jednu polovinu dědictví
 - 3. třída dědiců: sourozenci zůstavitele a ti, kt. žili se zůstavitelem....
 - 4. třída dědiců: prarodiče zůstavitele
 - 5. třída dědiců: prarodiče rodičů zůstavitele
 - 6. třída dědiců: děti dětí sourozenců zůstavitele a děti prarodičů zůstavitele
 - ◆ **2) odúmrtí**
 - situace, kdy není žádný dědic => dědictví přejde na stát
 - ◆ **3) dědění ze závěti**
 - závěť je formální, jednostranný, měnitelný a odvolatelný projev vůle o tom, komu má v případě pořizovatelovy smrti zanechaná majetek připadnout

- z obsahu závěti musí být patrné, koho pořizovatel určuje svým dědicem
 - druhy závěti:
 - **závěť pořízená soukromou listinou** - zůstavitel může celou závěť sepsat vlastní rukou a vlastní rukou ji podepsat -> nepotřebuje svědky, závěť může být napsaná jinak než vlastní rukou, ale musí být pořizovatelem vlastnoručně podepsaná a pořizovatel musí před dvěma svědky současně přítomnými výslovně prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli
 - **závěť pořízená veřejnou listinou** - notářský zápis o závěti může sepsat kterýkoliv notář bez ohledu na místo trvalého bydliště pořizovatele
 - **závěť s úlevami** - neboli privilegovaná závěť, je určena pro osoby, které se díky nějaké události nacházejí v situaci, kdy jsou v ohrožení života a nemohou využít tradiční formy pro pořízení závěti
 - pokud chceme někoho vydědit, musíme uvést důvody podle NOZ - a) neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nouzi, b) o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevovat měl, c) byl odsouzen za trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze, d) vede trvale nezřízený život
- ◆ **4) dědická smlouva**
- podle právní síly se jedná o nejsilnější dědický titul
 - zůstavitel ji může uzavřít se smluvními dědici
 - musí být uzavřena ve formě veřejné listiny

RODINNÉ PRÁVO

- dříve byl základním pramenem rodinného práva zákon o rodině, nyní je to občanské právo
- upravuje především manželství, osobní a majetkové vztahy mezi členy rodiny, vyživovací povinnost, náhradní formy péče, registrované partnerství,...
- **Manželství**
 - ◆ trvalý svazek muže a ženy vzniklý zákonem stanoveným způsobem
 - ◆ základní předpoklady k uzavření manželství: svéprávnost, prohlášení snoubenců, že nejsou známy skutečnosti bránící uzavření manželství, a že navzájem znají svůj zdravotní stav
 - ◆ manželství se vylučuje mezi určitými osobami (příbuzní)
 - ◆ dva druhy sňatku:
 - církevní
 - civilní
 - ◆ uzavřením trvalého sňatku vzniká vyživovací povinnost a bezpodílové spoluvlastnictví
- **Zánik manželství a neplatnost**
 - ◆ k zániku může dojít na základě rozhodnutí soudu o rozvodu či neplatnosti manželství, dále smrtí nebo prohlášením jednoho z manželů za mrtvého
 - ◆ smluvený rozvod = manželé se dohodnou dopředu, kdo se bude starat o děti
- **Registrované partnerství**

- ◆ upravuje soužití dvojic stejného pohlaví podle zákona o registrovaném partnerství
 - ◆ vytváří se kvůli možnosti zastupovat, dědit
 - ◆ mají menší práva než manželé
 - ◆ nemohou si osvojit dítě
- **Rodičovská zodpovědnost**
- ◆ zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě
 - ◆ vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti
- **FORMY PRÁVNÍCH REŽIMŮ NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ**
- ◆ rodinné právo definuje a rozlišuje několik způsobů, jak se o dítě postarat
 - ◆ **1) opatrovnictví** (v tomto případě nejde o standardní zajištění dlouhodobé péče, ale o řešení střetu zájmů)
 - opatrovník je ustanoven proto, aby zastupoval dítě při určitém úkonu, určitém řízení nebo jednání
 - soud určuje rozsah jeho práv a povinností
 - opatrovnictví se uplatňuje v případech střetu zájmů zákonných zástupců a dítěte nebo mezi dětmi týchž rodičů navzájem
 - ◆ **2) pěstounská péče**
 - dítě nemá k pěstounům stejná práva, jaká má k rodičům (dědictví)
 - pěstounská péče zaniká nejpozději, nabude-li dítě plné svéprávnosti, jinak jeho zletilosti
 - pěstounská péče je určena především dětem, které ze zdravotních nebo sociálních důvodů nemohou být osvojeny
 - ◆ **3) poručenská péče**
 - vyšší typ než pěstounská péče -> poručník je zákonným zástupcem dítěte místo rodičů
 - rodiče nemohou do poručenské péče zasahovat
 - od osvojení se poručenská péče liší především tím, že poručník nemá k dítěti vyživovací povinnost
 - ◆ **4) svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby**
 - nemůže-li o dítě pečovat žádný z rodičů anu poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče jiného člověka
 - při výběru vhodné osoby dá soud zpravidla přednost příbuznému dítěti
 - ◆ **5) osvojení (adopce)**
 - osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní, které zakládá rodičovskou odpovědnost osvojitelů
 - osvojit lze nezletilé dítě, které nenabýlo plné svéprávnosti, ale také zletilého, neodporuje-li to dobrým mravům
 - o osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele
 - mezi osvojovaným dítětem a osvojitelem musí být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než 16 let
 - nelze osvojit dítě mladší 1 roku
 - je potřeba souhlas biologických rodičů
 - ◆ **6) ústavní výchova**

- výchova probíhá v různých ústavech (kojenecký ústav, dětské domovy, školy, výchovný ústav, diagnostický ústav,..)
- jsou zde děti, u kterých se teprve rozhoduje, jaký typ výchovy na ně bude aplikován anebo jestliže je výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj jsou vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte
- soud vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěření dítěte do péče fyzické osoby

OBČANSKÉ SOUDNÍ ŘÍZENÍ

- účastníky občanského soudního řízení jsou především **žalobce a žalovaný**
- okruh účastníků řízení vymezuje žalobce, proto je jeho povinnost též konkrétně označit žalovaného
- žalobce tvrdí v žalobě, že má právo a označuje v žalobě subjekt, o kterém tvrdí, že je povinen, tj. žalovaného
- tyto subjekty se stávají účastníky řízení výlučně na základě procesních úkonů, tj. projevů vůle, které jsou adresovány soudu
- **Žaloba** je návrh soudu, jímž se žalobce domáhá rozhodnutí soudu v konkrétní věci
 - je rozdíl mezi pojmy žaloba a obžaloba: obžalobu může podat pouze státní zástupce v trestním řízení, zatímco žaloba se podává v občanském soudním řízení
- **Petit** je to, čeho se žalobce domáhá
 - je to formulace, v níž žalobce uvede přesné znění výroku, jaký by měl být v rozsudku uveden
- **Právní moci** nabývá rozsudek, který je konečný a nelze jej napadnout řádným opravným prostředkem
 - odvolání lze podat předtím, než rozsudek nabude právní moci
- Odvolání je základním řádným opravným prostředkem
 - je nutné ho podat zpravidla do 15 dnů od doručení rozhodnutí
- **Výkon rozhodnutí - exekuce**
 - samotná skutečnost, že soud rozhodl ve věci samé, ještě neznamená, že se povinný rozhodnutí soudu dobrovolně podřídí
 - na základě pravomocného a vykonatelného rozsudku má oprávněný (např. úspěšný žalobce) možnost požádat o úřední výkon rozhodnutí - exekuci
- DRUHY ŘÍZENÍ
 - nalézací řízení
 - sporné řízení - začíná podáním žaloby, končí vynesemím rozsudku
 - nesporné řízení - týká se zvláštních případů (péče o nezletilé dítě)
 - žalobu zde většinou podává stát a stát nás zastupuje

PSYCHOLOGIE

předmět studia, oblasti a metody výzkumu, proudy psychologie, významní psychologové

- = psyché (duše, motýl) + logos (slovo, věda) – z řečtiny učení o duši
- empirická přírodně-společenská věda o člověku
- 3P – popsat, porozumět a předpovědět lidské chování a prožívání
- jejím předmětem je prožívání a chování jedince
- vědní obor zkoumající psychické jevy, vznik, vývoj a funkce psychiky, psychické procesy, stavy a vlastnosti a jejich vnější projevy (chování, činnosti), vztahy jedince a okolí
- za zakladatele je považován Aristoteles (spis O Duši)
- úkolem psychologie je popsat a vysvětlit zákonitosti a mechanismy vzniku, utváření a průběhu lidské psychiky
- je interdisciplinární – spolupracuje jak s přírodními vědami, tak se společenskými vědami

PŘEDMĚT STUDIA

- předmětem psychologie je psychika (duševní dění)

PROŽÍVÁNÍ:

- souhrnný název pro všechny vnitřní, subjektivní psychické procesy a stavy (např.: vjemy, představy, emoce, rozhodování, vybavování z paměti), které tvoří celek
- člověk si psychické stavy uvědomuje jen do určité míry
- **vědomé** a **nevědomé** prožívání
- projevuje se navenek v chování člověka - např. výraz emocí

CHOVÁNÍ

- soubor vnějších projevů, který je zpracováním a vyjádřením vnitřní situace člověka
- zahrnuje všechny činnosti, pohyby, úkony, jednání, reakce, řeč, výrazy člověka
- formy chování:
 - **expresivní**
 - vyjadřující skutečné smýšlení a pocity – bezprostřední výraz prožívání
 - **adaptivní**
 - účelně se přizpůsobující dané situaci – předstírání, zastírání, stylizace

OSOBNOST

- = celek duševního života

- souhrn vlastností, procesů, stavů, návyků, postojů, které tvoří celistvou strukturu a dynamiku, individualitu konkrétního člověka
- osobnost má své jedinečné psychické, biologické a sociální vlastnosti

DISCIPLÍNY

- psychologie se dělí na disciplíny :
 - základní
 - aplikované
 - (speciální) např. zoopsychologie, psycholinguistika,..

ZÁKLADNÍ:

- zabývají se např. obecnými zákonitostmi lidské psychiky, způsoby jak člověk získává a zpracovává informace, psychickými onemocněními

- jsou teoretické

- **Obecná psychologie**
 - věnuje se základním teoretickým otázkám psychologie a podává celkový obraz o člověku
 - zabývá se problematikou poznávacích procesů, dynamikou citového života, problematikou lidské zaměřenosti a usilování, autoregulací člověka
 - Je úzce spojena s dějinami psychologie a psychologickou metodologií
- **Psychologie osobnosti**
 - zabývá se strukturou a vývojem osobnosti, zkoumá podobnosti a odlišnosti mezi lidmi
 - Je úzce spojena s obecnou psych. a s vývojovou a sociální psych.
- **Vývojová psychologie**
 - = ontogenická
 - zabývá se otázkami pojetí psychického vývoje člověka, zkoumá činitele ovlivňující vývoj, věnuje se charakteristikám vývojových období člověka
- **Sociální psychologie**
 - řeší otázky forem a mechanismů začleňování lidí do mezilidských vztahů, sociálních skupin a společenských institucí i samotné mezilidské vztahy a sociální skupiny
- **Psychopatologie**
 - zabývá se otázkami pojetí psychických poruch a potíží, zkoumá příčiny jejich vzniku, hledá léčebné metody, které je odstraňují

APLIKOVANÉ:

- zkoumají psychické jevy, které se projevují v souvislosti s určitou praxí a snaží se o praktickou aplikaci
 - věnují se konkrétním oblastem lidské činnosti z psychologického hlediska
 - Např.: klinická psychologie, poradenská psychologie, pedagogická psychologie, forenzní psychologie, psychologie reklamy, psychologie práce, psychologie zdraví,...
- **Pedagogická psychologie**
 - řeší psychologické aspekty rozvoje člověka v podmínkách výchovy a zkoumá problematiku účinného vyučování i poznávání žáka
 - **Klinická psychologie**

- se orientuje na diagnostiku duševních nemocí a potíží a na psychoterapeutickou péči o nemocné, včetně somaticky nemocných lidí
- **Poradenská psychologie**
 - se zabývá školním, výchovným, profesním a manželským poradenstvím
- **Soudní psychologie**
 - zabývá se studiem zločinnosti, psychologií pachatelů trestných činů, psychologickými expertizami pro soudní potřeby
- **Psychologie zdraví, práce, reklamy, ...**

SPECIÁLNÍ A HRANIČNÍ VĚDY:

- úzký obor studia
- **Psychometrika**
 - zabývá se tvorbou psychologicko-diagnostických testů, měřením psychických vlastností
- **Psycholingvistika**
 - zabývá se souvislostmi mezi myšlením, řečí a jazykem
- **Biopsychologie**
 - věnuje se biologicko-fyziologické determinaci psychiky
- **Psychofyziologie**
 - zabývá se fyziologickými základy psychických procesů
- **Farmakopsychologie**
 - zkoumá účinky léků, chemických látek na psychiku člověka

METODY

POZOROVÁNÍ:

- je metoda, kterou sledujeme člověka a jeho projevy bez záměrného zásahu psychologa a zaznamenáváme je
- krátkodobé a dlouhodobé
- v přirozených situacích a v uměle navozených situacích
 - introspekce
 - = pozorování vlastních vnitřních psychických jevů (myšlenek, pocitů,..)
 - extrospekce
 - = pozorování projevů druhých osob
 - pozorování vnějších projevů člověka v přirozených nebo speciálně upravených situacích

ROZHOVORY:

- nejvíce používaná metoda, spočívá v dotazování
- individuální a skupinový
- standardizovaný a nestandardizovaný

DOTAZNÍK:

- soustava otázek sloužící k hromadnému zkoumání
- otevřené (volná odpověď) a uzavřené otázky (výběr z možností)

- **typy otázek:**
 - otevřená/uzavřená
 - zjišťovací (ano/ne)
 - doplňovací
 - otázky se škálou
 - 1. A B C D
 - 2. číselné ohodnocení
 - 3. přídavná jména
 - 4. příslovce (častosti/libosti)

EXPERIMENT

- vědecká metoda, kde experimentátor vědomě zasahuje do podmínek a vlivů na zkoumanou osobu tak, aby se z toho daly utvořit souvislosti
- př. experiment apatický svědek a efekt přihlížejícího

EXPLORAČNÍ METODY

- sociálně-psychologické výzkumné metody sloužící ke sběru dat
- **sociometrie**
 - slouží ke zjišťování a analýze vztahů mezi členy malých skupin, a to preferenčními volbami
- **obsahová analýza**
 - zkoumá výskyt určitých témat v mediích a jinde, slouží k charakteristice určitých jevů a jejich historických proměn, může sloužit také k identifikaci autora, ...
- **sémantický diferenciál**
 - slouží k měření významu různých objektů a jeho srovnání
 - dotazovaný je požádán, aby popsal něco/někoho pomocí několika připravených škál

PSYCHODIAGNOSTICKÉ METODY

- soubor metod popisující úroveň člověka, jeho osobnosti, vlastností, aktuální stav, příznaky, potencionální možnosti dalšího rozvoje
- ke sběru dat se využívají např. : výkonové testy, testy osobnosti, analýzy slovních projevů, pozorování, rozborů výsledků činností,...

PSYCHOLOGICKÉ ŠKOLY A PŘEDSTAVITELÉ

HISTORIE

EXPERIMENTÁLNÍ PSYCHOLOGIE

- zabývá se funkčními vztahy mezi tělem a duší
- první psychologové byli fyzici

➤ **Wilhelm Wundt**

- 19/20. stol.
- založil první experimentální laboratoř v Lipsku
- orientoval se na oblast poznání duševních pochodů pomocí vědecké introspekce
- zkoumal asociace, paměť, myšlení a účinky léků na vědomí

BEHAVIORISMUS

- v USA, od poč. 20.let
- behavior - chování
- psychologii chápe jako vědu o chování
- jeden z nejvýraznějších směrů
- zkoumá podněty (stimuly) a reakci na ně
- přeceňování výchovy a neuznávání vrozené psychické dispozice
- zabývá se prioritně chováním, usiluje o rozvoj technik, předpovědí a kontroly lidského chování
- Předchůdci behaviorismu
 - **Ivan Petrovič Pavlov** – experimenty se psy
 - získal Nobelovu cenu za výzkum trávicích reflexů
 - implantoval psům do ústní dutiny vývod, aby mohl sledovat jejich produkci slin při krmení a v průběhu výzkumu se ukázalo, že psi začali slinit ještě dříve, než měli vůbec možnost ucítit potravu - reagovali například na zvuk dveří, kroky, či rozsvícení světla

➤ John B. Watson

- 19/20. stol.
- zakladatel
- využil objevy Pavlova
- „Dejte mi na výchovu tucet zdravých dětí a já vám zaručím, že z každého z nich vychovám specialistu, jakého náhodně zvolím – lékaře, právníka, umělce, obchodníka, dokonce i žebráka, zloděje bez ohledu na jeho talent, sklony i bez ohledu na vlastnosti jeho předků“
 - jakékoliv dítě lze ovlivnit jakýmkoliv směrem – bez ohledu na dědičnost
- podle něj a jeho následovníků je mysl člověka pouhá „black box“, do níž nelze nahlédnout a proto je nevědecké se jí zabývat
- psychologie má být správně vědou o chování člověka, protože pouze to lze pozorovat, měřit a měnit.
- vědomí pro něj neexistuje, protože není vidět, jen se o něm mluví
- zkoumal podněty z okolí, reakce na ně a odměny a tresty, které následují
- **experiment:** The little Albert experiment 1920 (CHUDÁK DÍTĚ!!!! JUST WHY?)
 - 11. měsíční dítě, dával mu různé zvířata a věci, když se poté chtěl A. dotknout bílého potkana, tak práskl Watson obrovským kladivem do ocelové tyče a Albert se rozbrečel a to opakoval několikrát
 - tím se u A. vybudoval podmíněný strach a bál se každé bílé věci
 - v 6. letech umřel

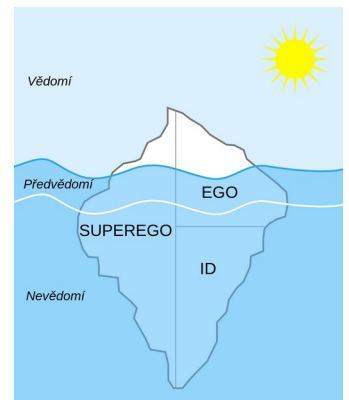
- B.F.Skinner
- Albert Bandur

PSYCHOANALÝZA

- zabývá se nevědomými procesy, zkoumá význam fantazijních, snových a halucinačních představ
- psychoanalýza se soustředí především na nevědomé procesy a obsahy
- vychází z díla S. Freuda

➤ Sigmund Freud

- původně Čech (Příbor), ale většina života v Rakousku
- ve Vídni vystudoval neurologii a psychiatrii
- lékař, neurolog
- zakladatel psychoanalýzy
- specializoval se na léčbu **neuróz a hysterie**
 - ve Francii se seznámil s hypnózou a hypnotickou sugescí jako metodou léčení hysterie
 - Freud se domníval, že hysterikové jsou nemocní potlačenými vzpomínkami
 - pomocí hypnózy lze od nemocného získat informaci o vzniku jeho symptomů, přitom tyto informace pacient v bdělém stavu nedovede podat.
 - hypnózu nahradil tzv. **volnou asociací**
- spolupráce s Josefem Breuerem
- struktura osobnosti: ID, EGO, SUPEREGO
 - ID: ono – zde vládou pudy a principy slasti, vášeň, libido...
 - je hybnou silou člověka
 - je zdrojem energie pro ego i superego
 - je iracionální
 - jeho cílem je okamžité uspokojení svých přání, řídí se principem slasti
 - část nevědomí; nemůžeme ovlivňovat
 - dospělý člověk by tohle měl umět ovládat, děti to neumí
 - vrozená složka osobnosti
 - EGO: já – funguje na principu reality, důležitou roli hrají zkušenosti jedince, sféra vnímání
 - slučuje se zde část vědomá, předvědomá i nevědomá; řídí se principem reality (neukradnu hračku, i když ji chci)
 - je racionální
 - výsledkem jeho činnosti je naše chování
 - SUPEREGO: nadjá – zahrnuje svědomí, ideální ego, zvnitřněné hodnoty a morálka společnosti
 - část nevědomí

- řídí se principem dokonalosti: „chce“ být dokonalé z hlediska společnosti
 - vzniká působením výchovy neboli okolí, které se snaží nás civilizovat do standardů společnosti; moralizující síla
 - zdroj nevědomého pocitu viny a vnitřní tísně;
 - perfekcionista – vysoké superego, potenciaální zločinci – nízké superego
- vědomí, předvědomí, nevědomí
- Vědomí - snadno přístupné; část osobnosti, kterou si jedinec plně uvědomuje
 - Předvědomí - jsme si schopni uvědomit pokud chceme; obsahuje zapomenuté, ale vybavitelné myšlenky
 - Nevědomí - nejrozsáhlejší a vědomí nepřístupná část psychiky; vytěsněné myšlenky a city, které by byly při uvědomění příliš zraňující
- vývoj libida
- rozlišuje 3 základní fáze psychosexuálního vývoje dítěte:
 - *I. Orální stádium* – 1. rok života. Oblast slasti je **ústní dutina**. Dítě prožívá uspokojení, když saje, pije, cucá si prst. Jestliže dítě prožívá v tomto ohledu zklamání, mohou u něho vzniknout psychické problémy. Uspokojení mu poskytuje především matka.
 - *II. Anální stádium* – 2. – 3. rok života. Centrem slasti se stává **konečník**, uspokojení přichází s vyprazdňováním střev a zároveň prožívá uspokojení z tohoto výkonu darovaného rodičům. Dítě se nyní učí dávat a poté zároveň zadržovat, než rodič přistrčí nočník. Přístup rodičů k problematice vykonávání stolice se později projeví v tom, jak dítě zvládá problematiku vlastnění a dávání.
 - *III. Falické stadium* – asi 3. – 5. rok. Dítě zaměřuje pozornost na **genitální oblast**. Trestání „přistiženého“ dítěte posiluje u něj úzkost z odmítnutí, ztráty lásky a strach z tělesných trestů.
 - Do tohoto období spadá také vznik oidipovského komplexu /u chlapců/ a Elektrina konfliktu /u dívek/: Dítě si vytváří silný vztah k rodiči opačného pohlaví a vůči stejnopohlavnímu rodiči pociťuje nepřátelství, považuje ho za rivala, protože nestejnopohlavní rodič je pro něho objektem eroticko-sexuálně podbarvených citů, chce ho vlastnit, případně si ho vzít. Hoch zakouší úzkost, že se mu otec bude mstít tím, že ho vykastruje, dívka je zase frustrována, prožívá pocit méněcennosti, neboť postrádá část anatomie svého otce – závidění penisu.
 - *IV. Období latence /skrytosti/* - 5. rok – puberta. Vytěsnění sexuality- Zdánlivý spánek sexuálních impulsů. Sexuální energie je odváděna do školní práce, skupinových činností, zájmových aktivit
 - *V. Genitální stádium* – v pubertě libido, sexuální pud, propuká s novou silou. Člověk opětovně prožívá pudová přání z dětství, které jsou posíleny reálnou možností jejich naplnění.

- zdroje veškeré energie člověka:
 - 1. EROS - pud sexuální - směřuje k sebezáchově a uchování druhu
 - 2. THANATOS - pud smrti - destruktivní a agresivní síly - pracují proti EROS

INDIVIDUÁLNÍ PSYCHOLOGIE

➤ Alfred Adler

- 19/20. stol.
- zakládal ústavy pro tělesně postižené děti, trpěl křivicí
- největší a nejdůležitější pro nás jsou zážitky z dětství
- kritik Freudovy teorie libida (pudy převažují)
- pudy nejsou nejzásadnějšími motivy
- vytvořil vlastní školu individuální teorie
- chtěl vyjádřit to, že každý člověk je nedělitelná jednota, individuum, které funguje jako celistvá bytost
- odmítal Freudův důkaz na ÉROS
- socializace: osobní Adlerova zkušenost z dětství
- základním cílem jedince je zařazení do jeho společnosti – životní styl, dosažení vlivu

KULTURNÍ PSYCHOANALÝZA

➤ Karen Horneyová

- 19/20. stol.
- americká psycholožka německého původu
- zakládala speciální ústavy pro znásilněné a týrané ženy
- teoretička ženské otázky
- s psychoanalýzou souhlasila pouze, že rozhodující úlohu ve vývoji osobnosti mají zážitky z dětství
- základní úzkost: pocit osamocení a bezmocnosti v nepřátelském světě (rodiče panovační, přehnaně opatrující, nadržují – li sourozencům, cítí se nejisté a zranitelné)
- interpersonální teorie - uznává vliv pudů i individuality osobnosti, ale zároveň zdůrazňuje interakci (vztah mezi lidmi)
- 3 typy **neurotického postoje** neboli **pohybů**:
 1. *ke společnosti*
 - nechceme být sami
 - vzniká z předpokladu, že druzí poskytnou člověku pomoc a ochranu, když se jim podrobí
 - vede to k častému sebeobětování nebo k sebezničení
 2. *proti společnosti*
 - vzbouříme se
 - předpoklad, že mocnému se nikdo neodvážá ubližovat
 - příčinou tohoto postoje není síla, ale úzkost a strach
 3. *od společnosti*
 - chceme být sami

- neurotik vyhledává fyzickou i duševní samotu
- chce zůstat stranou, protože lidé jsou podle něj příčina všech problémů
- o tvrdila, že používá-li člověk všechny 3 pohyby rovnoměrně, neměl by se stát neurotikem
- o ostře kritizovala Freudovy názory na vývoj děvčete a psychologii ženy, jedna ze zakladatelek feministické psychologie
- o odmítala Freudova tvrzení, že kritickým momentem ve vývoji dívek je zjištění, že nemají penis a že mateřství je pouhou kompenzací za závidění penisu (tvrdila, že mateřství může být znak biologické nadřazenosti žen nad muži)

ANALYTICKÁ PSYCHOLOGIE

➤ Carl Gustav Jung

- o švýcarský lékař a psychoterapeut
- o jeho otec byl protestantský duchovní
- o od mládí se zajímal o literaturu, filozofii a náboženství
- o zakladatel analytické psychologie (s psychoanalýzou sdílí metody volné asociace pojmů, analýzy dětství a analýzy snů)
- o spolupracoval se S. Freudem
- o zdokonalil volnou asociaci pojmů
- o zabýval se i náboženstvím a filosofií
- o teorie osobnosti: introvert, extrovert
- o archetypy - vzpomínky ukládající se do nevědomí
 - 1) Animus = mužský princip (kluci nebrečí)
 - 2) Anima = ženský princip
 - 3) Matka – zdroj života a plodnosti, zároveň představuje duševní život
 - 4) Otec
- o kolektivní nevědomí
 - Specifický typ nevědomí podle C. G. Junga
 - Členové určitých společenství sdílejí kolektivní nevědomí
 - Neuvědomovaná zkušenost dřívějších staletí a tisíciletí, která prostupuje formou archetypů
- o autor Červené knihy

HUMANISTICKÁ PSYCHOLOGIE

- zdůrazňuje tvořivost osobnosti, oproti psychoanalytickému nevědomí zdůrazňuje vědomí a sebeuvědomování
- zajímá se o každodennost normálních lidí, řešení jejich problémů
- zaměřen terapeuticky (tedy léčebně), poradensky, či výchovně
- k člověku přistupuje jako k celku (nerozkládá ho)

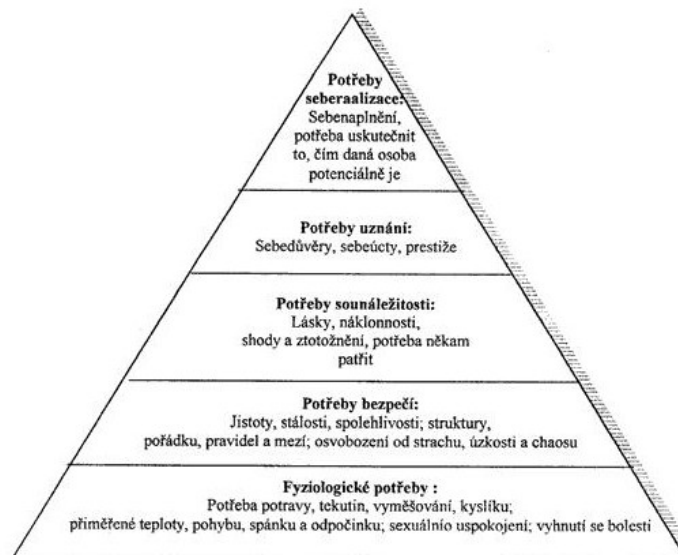
➤ J.T.F. Bugental

➤ Carl R. Rogers

➤ Abraham H. Maslow

- o americký psycholog

- rodiče byli chudí židé z tehdejšího Ruského impéria, kteří emigrovali do USA
- Maslowova pyramida potřeb:
 - uspokojenost nižších potřeb otevírá zaměřenost na potřeby vyššího stupně

TVAROVÁ PSYCHOLOGIE (GESTALTISMUS)

- odmítání dělení člověka na pocitové a představové jednotky, člověk musí být chápán jako celek
 - > **M.Wertheimer, W.Köhler, K.Kofka**

PSYCHOFYZIKA

- měření psychických jevů a zkoumání působení fyzického světa na vnímání
 - > přírodovědci: **H.Hemholz, E.H.Weber, G.T.Fechner**

SOUČASNOST

HLUBINNÁ PSYCHOLOGIE

- zahrnuje v sobě klasickou psychoanalýzu, analytickou psychologii, individuální psychologii a neopsychoanalýzu

NEOBHAVIORISMUS

- na základě analýzy vztahů mezi podněty z vnějšího prostředí a chováním organismu vznikají určité pochody uvnitř organismu, které tyto podněty zprostředkovávají
 - > zakladatel: **Edward C. Tolman**

KOGNITIVNÍ PSYCHOLOGIE

- za rozhodující považuje kognitivní procesy, kterými si vytváříme tzv. vnitřní obrazy vnějšího světa
- jsme schopni sebereflexe a utváření své hodnotové orientace
 - > **George A. Kelly**

HUMANISTICKÁ PSYCHOLOGIE

- zabývá se sebevyjadřováním člověka, jeho pravou identitou a seberealizací

TRANSPERSONÁLNÍ PSYCHOLOGIE

- zabývá se mimořádnými stavy vědomí (medikací, drogami, ...)
 - > **Stanislav Grof**

PSYCHOLOGIE OSOBNOSTI I.

struktura osobnosti, vývoj osobnosti, psychické jevy a vlastnosti, teorie o psychologii osobnosti, typologie osobnosti

STRUKTURA OSOBNOSTI

OSOBNOST:

- celek duševního života
- má své jedinečné biologické a sociální vlastnosti
- rysy osobnosti - odlišují jedince od ostatních

SLOŽKA OSOBNOSTI:

- fyzická = tělesné vlastnosti
- sociální = zařazení do společnosti
- psychická = psychická procesy, jevy, vlastnosti, rysy osobnosti
 - relativně trvalé charakteristiky
 - ovlivňují chování, prožívání a myšlení
 - můžeme podle nich chování předvídat
 - příklady: temperament, myšlení, schopnosti, postoje, vůle

TYPY OSOBNOSTI:

- BIG FIVE (OCEAN)
 - od druhé poloviny 20. století
 - pětifaktorový model osobnosti
 - Openness – otevřenost (vůči zkušenosti)
 - Conscientiousness – svědomitost
 - Extraversion – extraverze
 - Agreeableness – přívětivost
 - Neuroticism – neuroticismus
 - využití: v personalistice a řízení lidských zdrojů při vytváření a obsazování pracovních míst - analýza pracovních míst
 - při různých pracovních úkolech a činnostech se různou měrou uplatňují různé složky osobnosti.
 -

VÝVOJ OSOBNOSTI

Podle věku

- Prenatální období – období od početí po chvíli před narozením, nejdůležitější roli hraje psychohygienu těhotné ženy
- Natální období – porod
- Postnatální – od narození po smrt

- Rané dětství – jedinec odkázán na péči rodičů
 - Novorozenec
 - 1. měsíc života – adaptování jedince na vnější prostředí (první reflexy – sací, uchopovací, polykací, dýchací)
 - Kojenec
 - 1. rok života – intenzivní růst, rozvoj očí a mozku
 - Batole
 - 2-3. rok života – učí se samostatnosti, chůzi, přestává nosit pleny, rozvoj řeči a vnímání
- Předškolní věk
 - 3-6. rok – rozvoj paměti, učení, vnímání, pohybu, postavy (hlava přestává být tak velká vůči zbytku těla), hlavní činnost – hra, poprvé se socializuje ve větší skupině (první soc. skupina byla rodina)
- Mladší školní věk
 - 6 až 11 let - dítě navštěvuje první stupeň základní školy, učí se učení, pozornosti
- Střední a starší školní věk
 - Puberta
 - 11 – 15 let – psychosociální, tělesné a fyziologické změny, zahájení činnosti pohl. žláz
 - Adolescence
 - 16 – 20 let – pohlavní zralost, konec růstu těla do výšky, postava se dovytváří
- Dospělost
 - Mladší
 - 20 – 30 let – největší fyzická a psychická aktivita, vrchol fyzických sil, konec studií
 - Střední
 - 30 – 45 let - nastavena kariéra, děti, práce (krize středního věku, stereotyp)
 - Pozdní
 - 45 – 60 let – převažuje práce, úbytek fyzických sil, zúročeny všechny zkušenosti
- Stáří – po 60. až 65. roce – únava, snižování výšky, vrásky, smrt

VÝVOJOVÁ TEORIE OSOBNOSTI

- **Piagetova kognitivní teorie**
 - členění z hlediska poznávacích procesů
 - senzomotorické stádium (do 2 let)
 - rozvoj záměrného chování
 - dítě odlišuje sebe od objektu
 - hlavní úloha - pohyb, jednání
 - předoperační stádium (2-7 let)
 - dítě se učí užívat jazyk
 - objekty jsou reprezentovány pomocí představ a slov, předměty třídí dle jen jednoho rysu (červené, hranaté, hebké)

- myšlení je egocentrické (nevnímá názory druhého)
- stadium konkrétních operací (7-12 let)
 - dítě dokáže logicky přemýšlet v operacích, objektech, událostech; chápe stálost počtu (v 6 letech), množství (v 7 letech) a hmotnosti (v 9 letech); předměty třídí podle různých vlastností a dokáže je logicky seřadit (nejtmavší - nejsvětlejší, největší - nejmenší)
- stadium formálních operací (12 let a výše)
 - dítě dokáže myslet logicky o abstraktních pojmech a systematicky testuje hypotézy; zabývá se abstrakcí, budoucností, ideologickými problémy

➤ Eriksonova psychoanalytická teorie

- 0-1 rok - důležitý vztah matka-dítě
 - úkolem dítěte je získat **pocit důvěry** v život a ubránit se proti pocitům nejistoty
- 1-3 roky
 - úkolem je zvládnout rozpor mezi svými **pocity autonomie** (nezávislosti) a **pocity studu**, které vyplývají ze závislosti na okolí a jejich požadavcích
- 3-6 let - předškolní věk
 - začíná se vyvíjet **svědomí**
- 6-12 let - do počátku dospívání
 - úkolem je osvojit si pocit vlastní **snaživosti** ve školní práci a ubránit se pocitům méněcennosti
- 12-19 let - dospívání
 - úkolem je hledání vlastní **identity** a boj proti pocitům nejistoty o své vlastní roli mezi lidmi
- 19-25 let - mladá dospělost
 - člověk je ochoten vzdát se vlastní identity a nechat ji splynout s totožností druhého člověka (**intimita**); nebezpečím je pocit izolace, tj. sklon vyhýbat se intimním vztahům
- 25-50 let - střední dospělost
 - úkolem je **zplodit a vychovávat další generaci**, pečovat o někoho; získat pocit generativity a bojovat proti pocitům stagnace a osobního ochuzení
- 50+ let - pozdní dospělost a stáří
 - úkolem je přijetí vlastního života - životní moudrost, strach ze smrti, zoufalství

➤ Freudova teorie (více v otázce 14. u Freuda!!!)

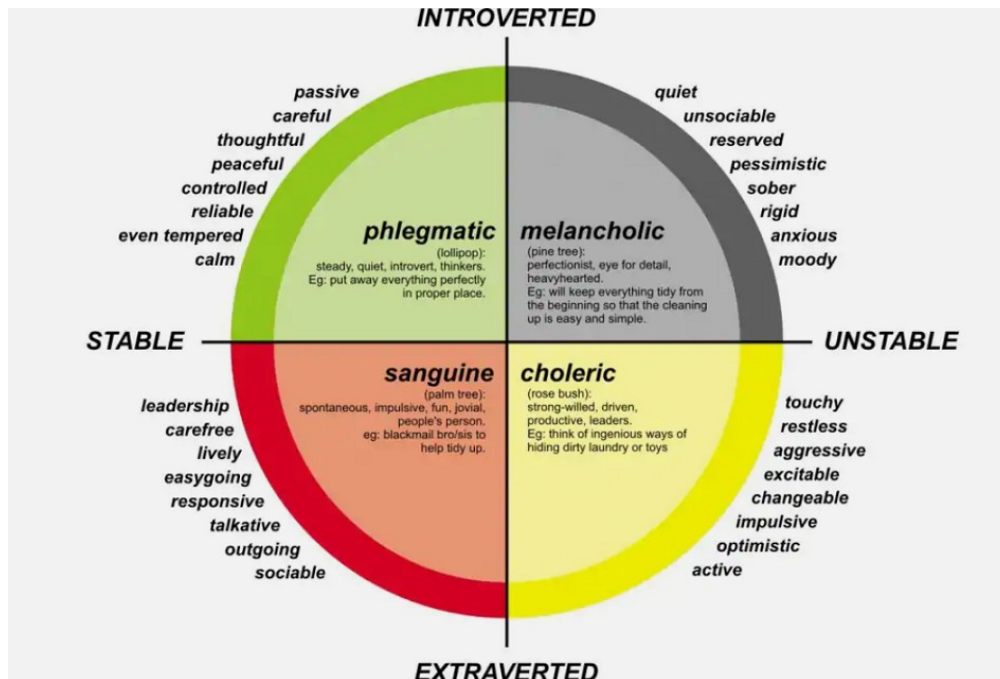
- Orální
 - sídlem smyslné rozkoše jsou ústa. Slasti se dosahuje sáním, žvatláním a jídlem (novorozenec - 1,5 roku).
- Anální
 - zdrojem potěšení je oblast konečníku. Dítě si uvědomuje vylučování a začíná jej ovládat (1,5 - 3 roky).
- Falické

- rozkoš pochází z dráždění genitálií (3 - 6 let)... pak přichází Oidipovský komplex.
- Po 5. až 6. roce nastává vytěsnění sexuality a až do 12. roku dítěte hovoříme o období latence. Pak hormonální změny probouzejí utlumenou sexualitu a vytěsněné city se projevují navenek společensky osvědčeným způsobem.

PSYCHICKÉ JEVY A VLASTNOSTI

TEMPERAMENT

- původ z latiny - TEMPERAMENTUM = poměr, přiměřená směs
 - je to soubor rozených psychických vlastností, které nám v životě určují dynamiku chování a prožívání jedince
 - projevuje se intenzita chování, když poznáme svůj temperament, můžeme ho měnit, upravovat, pracovat s ním
 - dynamika prožívání - tempo průběhu a střídání ps. procesů, stavů, činností a jednání
 - Hippokratés (5. st. př. n. l.) - rozdělil temperament
- ❖ **GALÉNOS** (2. st. př. n. l.) - upřesnil rozdělení temperamentu
- temperament je takový, jak se namíchají 4 žaludeční šťávy (krev, žluč, černá žluč a hlen)
- **SANGVINIK** (krev) - veselý, optimistický, pohotový, nekonfliktní, společenský, čilý, přesná reaktivita (slabé podněty - slabá reakce, ...), přizpůsobivý, emočně vyrovnaný, ale citově nestálý a lehkovážný, prožitky a city jsou mělké
 - emočně stabilní extrovert
 - **FLEGMATIK** (hlen) - klidný, lhostejný, klidný až apatický (nic ho nezajímá), vzrušují ho jen silné podněty, rozvážený, snášenlivý, přátelský, pasivní, spolehlivý, málo iniciativní (bez ambicí a požadavků), hlubší vztahy chová jen k blízkým, nemá rád změny, pohybově úsporný
 - emočně stabilní introvert
 - **CHOLERIK** (žluč) - agresivní, podráždění, silně vzrušivý, časté výbuchy vzteku, reaguje nerozvážně a impulzivně, netrpělivý, panovačný, egocentrický, emočně labilní, soužití s ním těžké,
 - emočně labilní extrovert
 - **MELANCHOLIK** (černá žluč) - pomalý, náladový, introvertní, zodpovědný, důkladný, city jsou trvalé ale nedává najevo, pesimistický, strach z budoucnosti, usiluje o klid, nesnáší vypjaté situace, hluk, obtížně navazuje kontakt (navázaný vztah je však trvalý a pevný),
 - emočně labilní introvert
- 4 tekutiny se mohou promístit

❖ **CARL GUSTAV JUNG** - rozdělil temperament v závislosti na přístupu ke světu - extrovert a introvert

➤ **EXTROVERT**

- člověk zaměřený na vnější svět, společenský, otevřený, aktivní
- všemu otevřený, společenský, aktivní, přístupný, snadno přizpůsobivý
- člověk žijící povrchně a spontánně - snadná komunikace, hovor o ničem,
- jedná snadno, rychle často až zbrkle;
- spokojený, když je středem pozornosti, člen akcí a společnosti více lidí vnímá hodně z okolí ale v menší intenzitě

➤ **INTROVERT**

- člověk zaměřený do svého nitra, plachý, nejistý
- zaměřený do sebe, plachý, nejistý, málo průbojný, má intenzivní vnitřní život, hluboké city, ale jedná opatrně
- hodně vnímá z okolí, přemýšlivý, emfatický pozorovatel, rozvážný v jednání, sklony k mlčenlivosti
- preferují nepřímou komunikaci - sms, emaily, dopisy ...
- preferují spíše společnost s menším počtem lidí

❖ **I.P. PAVLOV** - temperamenty jsou spojeny s činností nervové soustavy - dělí se dle síly podráždění a útlumu nervového procesu

➤ **SLABÝ**

- melancholik - není schopen přizpůsobit se

➤ **SILNÝ, VYROVNANÝ A POHYBLIVÝ**

- sangvinik - vyrovnaný, nervové procesy jsou dostatečně silné
- **SILNÝ, VYROVNANÝ A NEPOHYBLIVÝ**
 - flegmatik - k aktivitě potřebuje silnější podněty
- **SILNÝ, NEVYROVNANÝ**
 - choleric - impulzivní, převládá u něj vzruch
- ❖ **ERNST KRETSCHMER** - vztahem mezi temperamentem a tělesnou konstitucí se zabýval německý psychiatr
- ve své konstituční typologii popsal tři základní typy, které mají svůj tělesný i temperamentový charakter:
- **pyknický typ** (endomorf) - jedinec malého vzrůstu se sklonem k hromadění tuku, má větší břicho, krátké končetiny
 - jde o člověka otevřeného, přizpůsobivého, jeho reakce jsou srozumitelné a jednoznačné
- **astenický typ** (ektomorf) - člověk vyšší postavy, štíhlý s malou hlavou a dlouhými štíhlými končetinami
 - jedná se o člověka uzavřeného, nepřizpůsobivého, obráceného do sebe, jeho reakce nejsou vždy zcela srozumitelné a jednoznačné
- **atletický typ** (mezomorf) - jedinec sportovní postavy se silnou kostrou a vyvinutým svalstvem
 - jde o člověka důkladného, pomalého, s nedostatkem fantazie a tvořivosti.

SCHOPNOSTI

- =jsou vlastnosti, které jsou obecným předpokladem pro úspěšné vykonání nějaké činnosti, jsou pouhým předpokladem, vyvíjejí se, nejsou vrozené, vznikají na základě anatomicko-fyziologických dispozic člověka = **vlohy**

Úrovně schopností:

- **nadání** – souhrn schopností určitého druhu, které umožňují nadprůměrné výkony v určité oblasti činnosti
- **talent** – vysoce rozvinuté nadání, které umožňuje člověku dosáhnout vynikajících výkonů ve svém oboru
- **genialita** – mimořádně rozvinutý talent, díky němuž je člověk schopen vytvářet vrcholná díla
- schopnosti mohou být obecné (obecná inteligence) a specifické (hudební, herecké, matematické,..)

Rozlišujeme je na:

- **smyslové** (percepční; zrakové, sluchové, čichové, ... např. schopnost rozeznávat barvy, rychlý postřeh, schopnost hmatem poznat materiál...)
- **psychomotorické** (schopnost pohybové rychlosti, koordinace dvou a více současných pohybů, přesnost pohybů)
- **umělecké** (spojují spojení smyslové a psychomotorické + nadání a talent)
- **intelektuální** (např. schopnost orientovat se v nových situacích, řešit problém, obecně označováno jako inteligence)

INTELIGENCE

- = schopnost jedince učit se ze zkušenosti, přizpůsobovat se okolnímu prostředí, řešit problémy
- Je to komplexní schopnost, v níž se uplatňují různé činitele: orientace, myšlení, vnímání, paměť, koncentrace
- znaky: dobré myšlení, paměť, schopnost koncentrace, přesné vyjadřování

- Rozvoj inteligence je závislý na dědičnosti (75%) a vlivu vnějšího prostředí (25%)

Dva základní druhy:

- **Fluidní** – vrozená, neměnná, nezávislá na učení (např. v oblasti vnímání, senzomotorických dovedností, manipulaci s obrázky a symboly,..)
- **Krystalická** – založena na zkušenostech, vědomostech získaným učením a schopnosti je využívat (např. slovní a početní úlohy), je lépe ovlivnitelná než fluidní, dá se zlepšit

Rozlišení inteligence **podle oblastí**, ve kterých se uplatňuje:

- **Teoretická** – zahrnuje operace na úrovni znaků, lze ji měřit pomocí testů inteligence
- **Praktická** – zahrnuje operace s objekty, schopnost řešit každodenní problémy
- **Sociální** – zahrnuje specifické operace se sociálními signály, obecně jde o schopnost rozumět sociálním vztahům a umět v nich přiměřeně jednat

- K měření inteligence se používají **IQ testy** (IQ – inteligenční kvocient)
- Průměrná hodnota IQ je 100. IQ 70 je hraniční pásmo defektu. IQ 120 a víc je nadprůměr.
- Specifickou formou inteligence je emoční inteligence (**EQ**) vyznačuje se ve znalostech vlastních emocí, zvládnutím emocí, schopnost sám sebe motivovat, schopnost vnímat emoce jiných lidí, schopnost dosahovat dobrých mezilidských vztahů, ...

PSYCHOLOGIE OSOBNOSTI II.

psychické procesy a stavy, duševní hygiena, duševní poruchy, stres a zátěžové situace

PSYCHICKÉ PROCESY

VNÍMÁNÍ

- = psychický proces, kterým poznáváme to, co zrovna v daném okamžiku působí na naše smyslové orgány
- vnímání předchází čítí (proces, při kterém smysl.org. přijímají informace z okolí)
- **Tři procesy**
 - recepce – schopnost přijímat podněty smysl.org.
 - percepce – schopnost nervového systému uvědomovat si podněty
 - apercepce – vnímání využívající předchozí zkušenost, rozpoznat
- výsledkem vnímání je **počitek** - braz některého jednotlivého znaku vnímaného předmětu (např. vůně, barva), jsou součástí vjemů
 - vjem - zobrazuje obraz předmětu jako celek, výsledek vnímání
-

PŘEDSTAVIVOST

- =schopnost vybavit se podnět, který zrovna nepůsobí na naše smysly
- zakládá se na minulém vnímání
- představa= obraz, který vzniká minulými počitky a vjemy
- jsou zrakové, sluchové, hmatové, čichové...
- konkrétní (můj dům) a abstraktní (dům obecně)
- paměťové (znovuvybavení si minulosti – vzpomínky) a fantazijní (nezávislé na předchozích vjemech – relativně nové představy)
- představy si člověk vybavuje na základě asociací
- **asociační zákony:**
 - zákon dotyku a času (spojování představ, které vznikly na stejném místě ve stejném čase)
 - zákon podobnosti a kontrastu (spojování představ, které si jsou podobné, nebo jsou naopak v kontrastu)
 - zákon novosti – představy novějších zážitků se vybavují snáze

FANTAZIE

- = obrazotvornost
- vytváření si relativně nových představ
- základem jsou vždy zkušenosti, vjemy, představy ty jsou různě pozměněné, zkombinované
- **rekonstrukční** (vytvoření představy na základě popisu) a **tvůrčí** (nové, originální představy)
- záměrná a bezděčná fantazie

MYŠLENÍ

- = proces řešení problémů
- zachází s vjemy a představami
- zpracovávání a využívání informací
- **formy myšlení:**
 - pojem – vystižení obecných a podstatných znaků jevu/předmětu
 - soud – vyjadřuje vztah mezi jevy/předměty
 - úsudek – sděluje vztah mezi dvěma či více soudy
 - induktivní – vyvození obecného tvrzení z jednotlivých případů
 - deduktivní – uplatnění obecného poznatku na konkrétní jev
- **druhy:**
 - motorické – řešení problémů pohybovou manipulací s předměty
 - imaginativní – pracuje s názornými obrazy a představami
 - propoziční – pracuje se slovy, větami a pojmy, abstraktní myšlení
- **myšlenkové operace:**
 - analýza (myšlenkové rozdělení celku na části) a syntéza (myšlenkové sjednocení)
 - abstrakce (vyčleňování podstatných a obecných vlastností předmětu/jevu) a konkretizace (odhaluje to, co je pro předmět/jev jedinečné)
 - indukce (vyvozování obecného tvrzení z jednotlivých případů) a dedukce (uplatnění obecného poznatku na konkrétní jev)
 - generalizace = zobecňování, vydělení společných znaků
 - klasifikace (třídění, porovnávání, uspořádání) – nové pojmy jsou srovnávány se zámými

ŘEČ

- **Poruchy řeči**
 - afázie
 - částečná či úplná ztráta schopnosti rozumět řeči
 - mutismus
 - útlum schopnosti verbálně komunikovat
 - jedinec umí mluvit, ale odmítá to - negativní zážitek (trauma)
 - kóktavost
 - porucha plynulosti řeči
 - dyslalie
 - porucha artikulace (výslovnost), některé hlásky

PAMĚŤ

- = schopnost organismu přijímat, uchovávat a vybavovat předchozí zkušenosti
- člověk si pamatuje 20% z toho, co slyší, 50% z toho, co vidí, až 90% z toho, co dělá, pamatuje si hlavně to, co používá a co pro něj má význam
- lépe si pamatujeme konec a začátek, méně pak prostředek, a věci konkrétní
- lépe si také pamatujeme to, o co máme zájem nebo to, k čemu máme citový vztah
- pro uchování paměti je důležité opakování
- špatné zkušenosti z paměti vytěsňujeme

- **Druhy paměti**

- podle délky uchování obsahu
 - krátkodobá
 - zapamatování si info na pár sekund/minut
 - často pracuje se sluchovými a zrakovými vjemy
 - dlouhodobá
 - slouží k uchování info na delší dobu (měsíce, roky)
 - uchování a vybavení závisí na tom, jakým způsobem byla informace osvojena
- podle poznávacího hlediska
 - deklarativní
 - ukládá vzpomínky
 - sémantická (znalosti o světě) x epizodická (znalosti o sobě - autobiografické)
 - nedeklarativní
 - uchovává motoristické návyky, zručnosti
- podle způsobu ukádání
 - mechanická paměť
 - memorizování, např. telefonní čísla
 - logická paměť
 - utřídění látky a pochopení

➤ Poruchy paměti

- hypomnézie
 - sníží se paměťová výkonnost
 - např. demence
 - u starých; ale i vliv únavy, farmak, toxinů
- hypermnézie
 - nadměrná výkonnost paměti
- amnézie
 - úplná x částečná
 - nepamatuje si vzpomínky z dětství
 - ohraničeno časově
-

-

EMOCE

- DD

MOTIVACE

- FF

VŮLE

- DD

PSYCHICKÉ STAVY

POZORNOST

- G

VĚDOMÍ

- D

DUŠEVNÍ HYGIENA

- = soubor pravidel, která slouží k udržení, prohloubení nebo znovuzískání duševní rovnováhy a duševního zdraví
- duševní zdraví – stav duševní pohody, všechny duševní pochody probíhají nejlepším možným způsobem
- zásady: vhodné naplánování denních aktivit a volného času

> význam

- o prevence tělesných a psychických nemocí
 - duševně zdravý člověk bývá odolnější vůči nemocem
 - současnost: stres → civilizační choroby (cukrovka, rakovina, deprese)
- o dobrá pracovní výkonnost
 - vyrovnanost = lepší soustředěnost
- o fungující sociální vztahy
 - schopnost působit pozitivně na svoje soc. okolí = uspokojivé soc. vztahy
- o subjektivní spokojenost
 - člověk nežije pod vlivem stresu a neprožívá silná citová napětí/nejistotu

> metody

- o jednoduché pozitivní věty: „Mám na to!“
- o představy dobrého řešení situace/problému
- o relaxační techniky – jóga, odpočinek
- o úprava životosprávy, zdravý životní styl (pohyb, strava, spánek)

DUŠEVNÍ PORUCHY Psychopatologie

- obor, zabývá se psychickými poruchami a obtížemi
- diagnostika poruch
- výzkum duševních poruch, metody a intervence (jak odstranit obtíže, psychoterapie)
- v dnešní době bohužel velmi rozšířená onemocnění, podceňována společností

Duševní poruchy vyjadřují změnu některých psychických jevů, která se projevuje v chování a prožívání a znesnadňuje interakci člověka s jeho sociálním okolím.

PŘÍČINY VZNIKU DUŠEVNÍ PORUCHY

- > biogenní příčiny
 - o dědičné (genetické) zatížení a dispozice, vrozené (př. nemoc)
 - o poškození plodu v těhotenství nebo při porodu
 - o faktory související s věkem (např. demence ve stáří)
- > organické (somatogenní) příčiny
 - o poškození mozku během života infekční nemoci

- poranění mozku při úrazu
- psychogenní příčiny
 - dlouhotrvající vnitřní konflikt, deprivace (sociální, emoční), stres
 - psychotrauma (výrazně negativní zážitek)
- sociální (sociogenní) příčiny
 - trvale nepříznivé sociální prostředí (především z dětství)
 - disharmonické sociální prostředí

ZÁKLADNÍ TRADIČNÍ DĚLENÍ DUŠEVNÍCH PORUCH

- **neurózy**
 - dočasné funkční nervové poruchy bez onemocnění mozku (poruchy fungování nervové soustavy)
 - nejde o organické poškození CNS
 - psychogenní příčiny - dlouhodobé, neřešené, potlačované konfliktní nebo frustrační situace, nejčastěji z dětství
 - k léčbě je nutná terapie - pomoc nemocnému, ale i jeho blízkým
- **psychózy**
 - vážné neuropsychické poruchy, které narušují osobnost člověka
 - mohou být přechodné, periodické, dlouhodobé
 - nevyléčitelné
 - některé jsou vyvolány chorobnými změnami mozkové tkáně (nádor, drogy, alkohol)
 - chování a myšlení jedince je natolik narušeno, že ztratil kontakt s realitou

INDIKÁTORY DUŠEVNÍHO ZDRAVÍ

- přiměřené vnímání reality (nepřeceňování ani nepodceňování)
- schopnost ovládat své chování
- sebeúcta a akceptance
- schopnost ovládat citové vazby (blízké a uspokojivé vztahy)
- činnost (uplatnění se, dostatek energie)

Porucha není nemoc, ale může vést k duševnímu onemocnění...

DUŠEVNÍ ONEMOCNĚNÍ

- když člověk prožívá něco jinak, než je realita
- **iracionální prožívání** = to je jeho realita, ale ve skutečnosti to tak není
- podle vnějšího okolí se chová neadekvátně, zvláštně = "blázen"

Poruchy nálad (psychózy)

DEPRESE

- jedná se o patologických depresivní náladu, zoufalství, smutek, pocity méněcennosti
- pesimistické uvažování, černé myšlenky
- způsobena klesání hladiny látky serotonin v mozku
- vnější příčiny: následek vnějšího stresu, který člověk nemůže zvládnout
- přesné příčiny nevíme
- někdy se objeví bludy - např. přesvědčení o své bezvýznamnosti a bezcennosti, pocity nepřiměřené viny za vše, zasloužení trestu

➤ **Symptomy deprese:**

- emoční symptomy = smutek a sklíčenost, pocity bezmocnosti, pláč, přemýšlení o sebevraždě, ztráta radosti ze života, potěšení ze života, ztráta zájmu o koníčky, rodinný život, blízké osoby
- kognitivní symptomy = negativní myšlenky, nízké sebevědomí, pocity nedostatečnosti, obviňování se, obavy z budoucnosti, pesimistické hodnocení výhledů do budoucna, negace smyslu života
- motivační symptomy = motivace je utlumena, pasivita
- tělesné symptomy = ztráta chuti k jídlu, poruchy spánku, pocit únavy, ztráta energie, ochablí držení těla, tichá mluva

MANIODEPRESIVITA (BIPOLÁRNÍ AFEKTIVNÍ PORUCHA)

- jedná se o extrémní výkyvy nálad, afektů
- střídání deprese s mánií a normální náladou
- **Fáze mánie** - nepřírozené veselí, absolutní bezstarostnost, pocit schopnosti měnit svůj život, podnikat, nekritičnost k tomu, co zamýšlím, co dělám a jak se chovám
 - během manických epizod je jedinec energický, nadšený a sebevědomý
 - neustále se žene z jedné činnosti do druhé
 - malá potřeba spánku
 - spřádá velkolepé plány, ale málo se stará o jejich realnost, cítí se ke všemu kompetentní
 - je stále nabuzený a aktivní, když se někdo pokusí narušit jejich činnost, dostanou vztek a nadávají
- **Fáze deprese** - prožívání stavů beznaděje, bědování nad těžkostmi života, sklon k sebevraždě

LAKTAČNÍ PSYCHÓZA

- speciální onemocnění žen - matek po porodu
- matka nemá zájem o narozené dítě, nezáleží jí na jeho osudu, odmítá ho
- někdy usiluje i o jeho poškození a dokonce zabití
- toto onemocnění po několika dnech nebo týdnech (do šestinedělí) ustupuje

Úzkostné poruchy (neurózy)

ÚZKOST

- považujeme za abnormální pouze tehdy, když se vyskytuje v situacích, která většina lidí zvládne bez nesnází
- je to skupina poruch, kde je hlavním symptomem úzkost, nebo ji jedinec prožívá, když se pokouší ovládnout určité maladaptivní chování
- **4 hlavní příznaky:**
 - fyziologické = somatické
 - kognitivní (člověk si např. myslí, že umře)
 - behaviorální (ztuhnutí, ...)

- emoční (strach, hrůza, ...)
- generalizovaná úzkostná porucha se projevuje jako stav neustálého napětí a obav, pro další úzkostné poruchy (panická, obsedantně-kompulzivní, ...) je typická konkrétnější událost

PANICKÉ PORUCHY

- hlavním rysem - ataky těžké úzkosti, které nelze předvídat
- během záchvatu jedinec cítí, že se musí stát něco strašného (má strach, že to nepřežije)
- příznaky vegetativního podráždění (např. zrychlený pulz, pocení, třes...)
- nepříjemné psychické prožitky (např. neklid, pocit, bezmoci, strach...)

FOBIE

- jedná se o intenzivní strach z něčeho, co ostatní lidé nepovažují za výrazně nebezpečné
- jedinec si obvykle uvědomuje, že strach je iracionální, ale přesto prožívá úzkost, kterou lze zmírnit jen vyhýbáním se objektu svého strachu
- **druhy:**
 - prosté fobie = strach z různých zvířat, výšek, tmy, prostoru, ...
 - sociální fobie = strach ze styku s lidmi, strach že ztrapnění, z hodnocení
 - agorafobie = obává ze všech míst, odkud by člověk nemohl uniknout (např. hromadné dopravní prostředky, přeplněné prostory, kino)
- řada fobií vzniká po prožití traumatické situace
- původně neutrální podnět je spojen s traumatickou událostí, nastává úzkost, vyvolána klasickým podmiňováním (dítě se topí, napadení psem, ponížení...)
- některé fobie jsou patrné výsledkem prožitků strachu, jiné mohou být získané pozorováním (úzkostní rodiče mívají úzkostné děti)

OBSEDANTNĚ-KOMPULZIVNÍ PORUCHA (OCD)

- **obsese** = nežádoucí, vtíravé myšlenky, obrazy nebo impulzy vzbuzující úzkost
- **kompulze** = neodolatelná nutkání provést určitý čin nebo rituál zmenšující úzkost
- subjektivní prožitek ztráty vůle
- usilování o zbavení se nepříjemných myšlenek či odolání opakujících se činů
- uznání, že jejich myšlenky jsou iracionální, ale neschopnost potlačit je
- je geneticky podmíněna, vyskytuje se asi u 2,5 % populace
- **rituály** = odměnou je dočasný pocit uvolnění
 - časté je např. umývání a kontrolování, nebo touha vykřikovat sprostá slova
 - odměnou je dočasný pocit uvolnění

NEURASTENIE (CHRONICKÝ ÚNAVOVÝ SYNDROM)

- projevuje se neustálou unaveností (= syndrom únavy), bolestí hlavy, podrážděností
- neurastenika všechno vyrušuje
- nesnáší určité zvuky, hluk, prudké světlo, citlivě a nepříjemně vnímá změny teploty

- odmítá řešit běžné problémy s tím, že ho to vyčerpává

Konverzní poruchy (dříve "hysterické neurózy")

- jejich podstatou je únik od subjektivně neřešitelných, traumatických problémů
- psychické problémy jsou transformovány do tělesných příznaků např. ztráta citlivosti ruky, která reálně neexistuje (pacient to nedělá úmyslně, jde o obrannou funkci - získává výhodnější sociální postavení než předtím = je více tolerován)

Hysterická reakce

- teatrálnost, proměnlivost psychických projevů, touha být středem pozornosti
 - vyžadují naprostou oddanost a závislost blízkých, konfliktní v partnerství i v zaměstnání
 - nadměrný význam tělesného vzhledu

Schizofrenie

- těžká dezintegrace osobnosti, zkreslené vnímání reality a neschopnost zvládat nároky běžného života
- patří k nejzávažnějším psychickým poruchám
- objevuje se zejména v mladém věku mezi 16-25 let
- postihuje max. 1% populace, zastoupení jsou zhruba stejně muži i ženy
- schizofrenie obvykle vyžaduje hospitalizaci

příznaky 1. řádu: ozvučování myšlenek, bludné vnímání, slyšení hlasů, pocity tělesného ovlivňování, pocity ovlivňování dalších psych. procesů (citů, vůle...)

příznaky 2. řádu: bludné nápady, smyslové klamy, změny emočního ladění, bezradnost, ztráta schopnosti orientace v sobě samém i v okolním světě

Porucha myšlení a pozornosti u schizofrenie:

- slova a fráze, která samy o sobě dávají smysl, jsou ve vzájemném vztahu nesmyslné
- nedostatek náhledu, svůj stav si neuvědomují jejich chování jim připadá adekvátní
- **bludy** = přesvědčení, která by jiní lidé považovali za nesprávnou interpretaci skutečnosti (přesvědčení, že jsou něčím ovládnuti)
- **paranoia** = přesvědčení, že ostatní proti nim organizují spiknutí nebo je sledují - nikomu nevěří

Poruchy vnímání - svět i jejich tělo se jim zdají jiné, slyší zvuky hlasitější, vidí barvy výraznější, deformované tělo, někdy se nepoznají v zrcadle.

- **halucinace** = smyslové prožitky, které se objevují bez odpovídající stimulace z prostředí
 - sluchové = slyší hlasy
 - zrakové = vidí neobvyklé tvory nebo božské bytosti,
 - čichové = puch z těla, chuť jedu v jídle, pocity bodání nožem...

Poruchy emocí - nenormální emoční projevy (apatie, agrese nebo radost v neadekvátních situacích).

Poruchy motoriky - bizarní motorika, grimasy, gestikulace, chození sem a tam nebo naprostá apatie, katatonní nehybnost (stojí jako socha...).

FORMY SCHIZOFRENIE

- paranoidní = patologická podezřívavost
- hebefrenní = vypadá jako prohloubená, protažená puberta, klackovitost
- katatonní = nepřiměřená pohybová aktivita (zaseknuté opakování určitých pohybů, nehybnost...)
- simplexní = plíživé, apatie ke všemu, nezvládání běžného života, nerespektování soc. norem, zahálení, izolace od spol.
 - člověk přestává mít zájem o svůj budoucí život a postupně o cokoli jiného
 - toulají se, je jim jedno, jak žijí, neumí dlouhodobě plánovat, bývají sexuálně promiskuitní
 - obracejí se do sebe, pokud jsou rodiči, odmítají odpovědnost za děti

Disociativní porucha identity

- přechodné změny vědomí nebo dočasné narušení vnímání vlastní osobnosti
- jedná se o vícečetnou osobnost
 - existence dvou či více osobností v jednom jedinci, které střídavě řídí jeho chování
 - každá má své jméno, vzpomínky a vzorce jednání
 - někdy se liší i rukopisem, či schopnostech a znalostech (cizí jazyk)
 - jedna z nich je primární identitou
- zvýšená schopnost autohypnózy = uvést se do tranzu charakteristického pro hypnózu
- většinou únik od emoční bolesti - náchylnost vytvářet další osobnosti

Poruchy osobnosti

- dlouhodobé, nevyléčitelné a sociálně nežádoucí chování
- např. histriónská porucha
- porucha s trvalou potřebou po pozornosti, kterou si jedinec vynucuje
- sebedramatizace, teatrálnost, vyhledávání vzrušení, egocentrismus
- člověk s touto poruchou manipuluje s ostatními, aby dosáhl svých cílů, chová se dětsky, infantilně
- je nadměrně soustředěn na svou fyzickou přitažlivost, přehnaně, nápadně se obléká

Poruchy příjmu potravy

MENTÁLNÍ ANOREXIE

- jedná se o chorobný strach ze ztloustnutí a z něho vyplývající odmítání potravy
- pocit hladu je pro jedince uspokojivý, poněvadž je pro něho signálem, že netloustne
- objevuje se většinou mezi 14-18 rokem, ale i u mladších i starších
- dalším projevem je úmorné cvičení, kterému se postižení věnují až několik hodin denně a jenž je opět vázáno na redukci vlastní hmotnosti
- vnímání vlastního těla je narušené, nemocný se stále subjektivně vnímá jako tlustý
- v důsledku hladovění dochází i k somatickým obtížím (ztráta menstruace, neschopnost termoregulace, snížená imunita), v krajním případě může vést až ke smrti (5 %)
- ke vzniku mentální anorexie mohou přispět jak faktory sociální, tak i genetická dispozice

- průběh onemocnění je zpočátku celkem nenápadný
- nejví se jako porucha, dívka či chlapec jsou dokonce často okolím kladně hodnoceni pro jejich pevnou vůli dodržovat dietu a cvičit - to bývá impulsem v dalším pokračování
- nemocní argumentují zdravou životosprávou, bagatelizují svou nezdravou vyhublost a problémy, lžou a podvádějí, co se týče jídla
- popírají, že by měli jakékoli potíže
- většina z hladovějících občas propadne záchvatu "žravosti" a pak cítí obrovskou vinu, která je dožene ke zvracení nebo použití projímadla

MENTÁLNÍ BULIMIE

- je charakteristická opakujícími se epizodami přejídání a následného zbavování se potravy pomocí zvracení či projímadel
- hmotnost bulimiček bývá většinou v normálu, což jim umožňuje dlouhodobě svou nemoc tajit před okolím
- bulimie je mnohem častější, než anorexie
- důvodem pro vznik nemoci může být více faktorů
- příčinou může být nedostatek serotoninu, který hraje důležitou roli při regulaci nálady a chuti k jídlu
- bulimie se vyskytuje většinou u dívek a žen
- rozvíjí se plynule, množství potravy, které nemocný při záchvatu sní bývá někdy neuvěřitelně velké
- tito lidé se již nedovedou normálně najíst
- buď hladoví, nebo se přejídají
- jezení i zbavování se potravy probíhá tajně, neboť se za své chování stydí
- opakované záchvaty přejídání není nemocný schopen ovládat, stejně jako nutkavý pocit zbavit se jídla jakýmkoliv způsobem
- hnacím motorem je strach z obezity a často nereálné představy o vlastních proporcích
- bulimičky nemají zdaleka tak silnou vůli jako anorektičky, což vede k větší kritičnosti sama k sobě
- cítí se samy sebou zhnusené a zároveň bezmocné

➤ Psychologická pomoc

- duševními poruchami se zabývá **psychiatrie** - lékařský obor zabývající se diagnostikou poruch a jejich léčbou
- někdy využívána **psychoterapie** - léčení duševních životních poruch a hraničních psychických stavů
- krizová intervence - zaměřena na akutní problémy a psychické stavy
- **linky důvěry** - telefonická pomoc
- krizová centra - pracoviště zaměřena na nepřetržitou pomoc (možnost přijít bez ohlášení)
- **poradenství** - krátkodobá forma psychologické pomoci, zabývá se spíše konkrétní situací
- institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků

- manželské a rodinné poradenství - zabývá se prevencí, poradenskou činností týkající se partnerských, manželských a rodinných problémů
- poradenství zaměřené na konkrétní problematiku - na alkohol, drogy, poruchy příjmu potravy atd.

STRES A ZÁTĚŽOVÉ SITUACE

- = odpověď organismu na dlouhodobou zátěž – tělesné nebo psychické přetížení
- (z lat. strigo, stringere - utahovati, stahovati jakoby smyčkou kolem krku odsouzenec) je stav organismu, který je odezvou na nadměrnou tělesnou či psychickou zátěž.
- taktéž lze uvést, že stres je odpovědí organismu na frustraci.
- individuální odolnost vůči stresovým situacím → vlivy vyvolávají stresory

Stresory

- jsou příčiny, podněty, okolnosti vyvolávající stresovou reakci
- **vnější** - jsou podněty z okolního prostředí, které mohou být:
 - fyzikální - dlouhotrvající hluk, chlad, příliš velké teplo
 - sociální - závažné životní události (např. úmrtí blízkých, rozvody, svatby, výkon trestu, výhry v loterii), sociálním stresem jsou také všechny sociální deprivace
- **vnitřní** - ležící uvnitř jedince:
 - tělesné - situace fyzické frustrace, tj. neuspokojení základní lidské potřeby, ale také pocity bolesti, únavy, nastupující nemoci
 - psychické - všechny negativní emoce (strach, úzkost, napětí, silná nervozita), příliš velký pocit zodpovědnosti, neadekvátní očekávání od sebe i od druhých a z nich plynoucí psychické přetížení, neschopnost relaxace apod.
- nejčastějšími zdroji stresu jsou frustrace a přetížení
- odolnost vůči stresorům je velmi individuální
- zdravého jedince drobné stresory neničí, ale naopak zvyšují jeho odolnost a mnohdy mobilizují k vyšším výkonům

❖ Hans Selye

- Kanadský lékař, biolog, chemik a endokrinolog rakousko-maďarského původu
- je považován za otce moderního výzkumu stresu
- rozdělil stres na:
 - **dva základní druhy stresu**
 - pozitivní (eustres) – podněcuje k lepším výkonům
 - negativní (distres) – vyvolává nepříjemné pocity
 - **adaptační syndrom**
 - poplachová reakce - u člověka, který se dostane do stresového šoku. Začínají pracovat obranné mechanismy a člověk se pokouší svůj stres zvládnout.
 - fáze adaptace, přizpůsobení - mizí příznaky prvního stádia poplachu, dochází již k lepšímu využití uvolňované energie
 - stadium vyčerpání – nastává, pokud nedojde k vyřešení stresové události ve fázích poplachu a adaptace. Dochází k vyčerpání adaptačních schopností organismu a k jeho zhroucení, což může mít

podobu psychosomatického onemocnění, psychické poruchy, ale také syndromu vyhoření, deprese

- **podle délky**
 - krátkodobý – nepříjemná situace
 - dlouhodobý – úmrtí v rodině, může způsobit psych. a zdravotní potíže

- **působení stresu – 4 základní oblasti**
 - myšlení – negativní, představa katastrofických scénářů
 - emoce – špatná soustředěnost, pochybnosti, nejistota, dlouhodobé deprese
 - chování – vztek, plačtivost, netrpělivost
 - tělesná oblast – bušení srdce, zrychlení dechu, bolest hlavy, nechutenství

- **reakce na stres**
 - úzkost – pocit napětí a starosti
 - vztek a agrese – reakce brání se situaci; nadávky, rozbíjení, napadení
 - apatie – uzavření se do sebe

- **řešení zátěžových situací:**
 - adaptivní (úspěšné) – konstruktivní chování – přijetí, změna situace, obecně prospěšné náhradní řešení
 - maladaptivní (neúspěšné) – destruktivní chování – agresivita, zneužívání alkoholu a jiných návykových látek

- **adaptivní řešení zátěžových situací:**
 - relaxace – uvolnění svalového napětí
 - dechová cvičení
 - meditace – hluboké zamyšlení
 - imaginace – představení si situace s uklidňující atmosférou (př. letní ráno)
 - humor, poslech hudby, čtení, pohyb

SOCIOLOGIE

předmět studia sociologie, oblasti a metody výzkumu, vývoj sociologie

- sociologie je věda o společnosti -> o společenských jevech, vztazích a procesech
- *societas* (lat.) = společnost, *logos* (řec.) = rozum, věda
- na rozdíl od ostatních společenských věd se sociologie zabývá společností **komplexně** a snaží se podat její celkový obraz, postihnout její charakteristické rysy a formulovat obecně platné principy společenského vývoje a života ve společnosti
- sociální psychologie - nahlíží na věci z pohledu jedince
- **teoreticky - empirická věda** => na jednu stranu se snaží formulovat různé teorie a obecně platné závěry, na stranu druhou provádí sociologické výzkumy a zkoumá konkrétní fakta, která zhodnocuje a klasifikuje
- předmět zkoumání sociologie není zcela jednoznačně vymezen a různí myslitelé pokládají za předmět sociologie odlišné jevy
- obecně ale můžeme konstatovat, že **předmětem zkoumání sociologie je společnost** (souhrn individuí, která jednají s ohledem na jednání druhých, a to v určitém historickém, prostorovém, kulturním a sociálním kontextu), **společenská struktura, sociální vztahy, sociální jevy** atd.
- vznikla v polovině 19. stol -> za zakladatele je považován francouzský filosof **August Comte** - sociologii jako vědu poprvé pojmenoval v díle *Kurz pozitivní filosofie*
- původně sociologii nazval sociální fyzikou a členil ji na **sociální statiku** (zkoumání společenské struktury a sociálních institucí) a **sociální dynamiku** (studium vývoje společnosti a pokroku)
- protosociologie = názory na společnost před vznikem sociologie jako vědního oboru
- sociologie souvisí s filosofií, historií, ekonomii, psychologií, antropologií, politologií, ekologií
- sociologie se zabývá věcmi, o kterých všichni máme nějaké povědomí, ale od běžného náhledu na problém se její přístup liší především těmito fakty:
 - sociologie se na problémy dívá pohledem skupiny
 - sociologie na věci nepohlíží s předsudky, stereotypy a domněnkami
 - sociologie na události nahlíží jako na nezamýšlený důsledek jednání
 - sociologie zkoumá a kriticky posuzuje vše, co se nám zdá samozřejmé
- sociologická imaginace = postup na nahlížení historie a dění v širším měřítku (než jen omezené na jednotlivce)

PŘEDMĚT SOCIOLOGIE

- dva hlavní předměty sociologie
 - podle Émila Durkheima - sociální fakta -> jsou člověku vnější a působí na něj nátlakem)

- podle Maxe Webera - sociální jednání -> smysluplné, obvykle zaměřené na cíl, orientované na druhé lidi)
- **sociální fakta** = reálné skutečnosti, nezávislé na lidském vědomí, které ho formulují a ovlivňují náš každodenní život
- **sociální jednání** = spjata s každodenními aktivitami jedinců, jím vytvářejí společnost, je postaveno na jedincích, sociologický nominalismus = vymezení předmětu sociologie Weberem
- => dnes se tyto dva předměty často kombinují
- sociologii dnes tvoří zejména dva problémy:
 - sociální problém = týká se celé společnosti a jsou to věci, které za problémy považuje celá společnost
 - sociologický problém = týká se sociologie jako vědy, zabývá se tím, proč určité věci fungují tak, jak fungují a jaké společenské vztahy určují

SOCIOLOGICKÁ PARADIGMA

- paradigma = označuje specifický úhel pohledu, souhrn základních domněnek, pojmů, metod, představ a názorů určité skupiny vědců na určité téma
- sociologie se označuje jako **multiparadigmická věda**
- **Objektivistické paradigma**
 - chápe společnost jako soubor relativně stabilních struktur, které vytvořila lidská činnost a jimž se jedinci přizpůsobují
- **Interpretativní paradigma**
 - vidí člověka jako aktivní subjekt, který uvádí všechny "danosti" v život teprve tak, že jim přisuzuje smysl, význam, určitým způsobem je chápe, různě je interpretuje a teprve na základě této interpretace jedná
 - toto paradigma rozvíjel především směr symbolický interakcionismus
- **Konsensuální paradigma**
 - rodí se společně s tím, jak se rodí sociologie
 - opravdu je rozpracováno až strukturálním funkcionalismem Talcotta Parsonse a Roberta K. Mertona
 - sociální řád je založen na určitém minimálním konsensu (= shoda mínění jistého společenství) ohledně základních hodnot
- **Konfliktní paradigma**
 - 50. léta 20. stol., vzniká jako kritická reakce na paradigma konsensuální
 - ptá se, pro koho je vlastně existující stav funkční, komu daná instituce nebo organizace slouží

METODY VÝZKUMU

- dvě základní výzkumné strategie
 - kvantitativní výzkum
 - kvalitativní výzkum
- každý sociologický výzkum se skládá z celé řady kroků, které můžeme seřadit například následujícím způsobem: 1) definování problému, 2) studium literatury, 3)

formulace hypotéz, 4) projekt výzkum - výběr reprezentativního vzorku a výzkumného nástroje, 5) sběr dat, 6) analýza dat, 7) formulování závěrů

KVANTITATIVNÍ VÝZKUM

- jeho cílem je **ověření dopředu stanovené hypotézy na rozsáhlém vzorku dotazovaných**
- kvantitativní metody umožňují obvykle získat **omezené množství informací o mnoha jednotlivcích**
- jsou odvozené z metodologie přírodních a matematických věd a pracují se statistickými souvislostmi mezi **proměnnými**
- obecně zdůrazňují **deduktivní postupy**
- hlavní výhodou je **ověřitelnost závěrů a zobecnitelnost** těchto závěrů na určitou populaci, ovšem na úkor zjednodušení pozorovaných jevů
- základní techniky:
 - ◆ standardizovaný rozhovor
 - ◆ standardizovaný dotazník
 - ◆ přímé pozorování
 - ◆ analýza dokumentů

KVALITATIVNÍ VÝZKUM

- jeho cílem není primárně testování hypotéz, ale hledání významů lidského jednání
- sociolog využívající kvalitativní výzkum chce **pochopit** jednání lidí a **porozumět mu** tak, jak ho vidí a chápou sami zkoumaní lidé
- obvykle umožňuje získat **relativně více informací o spíše malém počtu jedinců**
- redukce počtu sledovaných má za následek nemožnost zobecnění získaných informací na populaci
- základní techniky:
 - ◆ zúčastněné pozorování
 - ◆ terénní výzkum
 - ◆ nestandardizovaný rozhovor
 - ◆ biografická analýza
 - ◆ focus group
 - ◆ metoda sněhové koule

- v sociologii dochází ke kombinaci těchto dvou přístupů => **sociologický fenomén** = jev má obě povahy a poznatky obou výzkumů se navzájem doplňují

VÝVOJ SOCIOLOGIE

- sociologie vzniká v 19. století do značné míry jako reakce na významné hospodářské a sociální změny, ke kterým docházelo v důsledku průmyslové revoluce a VFR
- její vznik byl také podmíněn předchozím filosofickým, myšlenkovým a vědeckým vývojem, především osvícenstvím a nástupem pozitivismu

- tři vývojové fáze:
 - klasické období
 - zakladatelská generace
 - 2. generace
 - 3. generace
 - od 20. let do 50. let 20. sto.
 - od 50. let 20. stol.

KLASICKÉ OBDOBÍ

- ZAKLADATELSKÁ GENERACE : A. COMTE, H. SPENCER
 - hlavní body:
 - založení oboru
 - definování sociologie
 - metodologie
 - pojmosloví

AUGUST COMTE (1798 - 1857)

- Francouzský sociolog, matematik, fyzik, filosof, teoretik vědy
- těžce navazoval vztahy s lidmi
- zakladatel **pozitivismu**
- zkoumal měřitelná, verifikovaná fakta => sociologii chtěl na těchto faktech postavit
- teoreticky definoval dva obory sociologie => a) sociální statika, b) sociální dynamika
- byl teoretikem vědy => preferoval sociologii a přírodní vědy, velmi kriticky se stavěl k psychologii (= pavěda)
- publikace *Kurs pozitivní filosofie* - zde poprvé definoval sociologii jako nový obor

HERBERT SPENCER (1820 - 1903)

- britský biolog, vědec, univerzitní profesor
- organistický směr - **organicismus** => metoda, která zkoumá společnost jako obdobu biologického organismu
- hlavní otázky: vliv hierarchie, chod společnosti

- DRUHÁ GENERACE: KARL MARX

- hlavní body:
 - definice kapitalismu
 - sociální třídy
 - práce a kapitál
 - propojení sociologie, ekonomie, filosofie a politické ideologie

KARL MARX (1818 - 1883)

- filosof, sociolog, ekonom, ideolog
- pocházel z německé židovské rodiny
- studoval práva a filosofii

- chtěl se stát univerzitním profesorem
 - živil se jako novinář => byl radikální
 - dokázal popsat kapitalismus na jeho zrodu
 - zavedl pojem **sociální třída** (práce a kapitál)
 - 2 základní třídy:
 - ◆ buržoazie (kapitalisté)
 - ◆ proletariát (zaměstnanci)
 - proletariátu kázal nápravu formou revoluce
 - dílo: *Komunistický manifest*, *Kapitál*
- > TŘETÍ GENERACE: E. DURKHEIM, M. WEBER
- o hlavní body:
 - definice moderní doby
 - moderní společnost X tradiční společnost
 - kapitalismus, byrokracie, funkce peněz
 - hierarchie společnosti
 - založení sociologie jako moderní vědy 20. stol.

ÉMILE DURKHEIM (1858 - 1917)

- francouzský myslitel
- vlivný intelektuál své doby
- zakladatel moderní sociologie jako univerzitního oboru
- zavedl sociologii na univerzitě v Paříži a v Bordeaux
- témata:
 - ◆ **moderní společnost** => individualizace: jedinec chce vlastní prospěch, hrozí anomie (= společnost bez norem)
 - ◆ **rozdíl mezi tradiční a novodobou společností**
 - ◆ definoval princip **sociologismu**: jádrem sociologie jsou **sociální fakta**
 - ◆ **socio-patologické jevy** - sebevraždy
 - ◆ vliv náboženství na společnost
 - ◆ **analýza dělby práce** - pro tradiční společnost je charakteristická tzv. mechanická solidarita a málo rozvinutá dělba práce, pro společnost moderní je typická velmi rozvinutá dělba práce a tzv. organická solidarita

MAX WEBER (1864 - 1920)

- německý sociolog, právník, historik, filosof
- už ve 33 se stal univerzitním profesorem, ale brzy přestal učit
- pomohl několika učitelům židovského původu, aby mohli učit
- jeho přednášky se staly společenským fenoménem, byl považován za nejvlivnějšího odborníka na sociální vědy přelomu 19. a 20. stol.
- témata:
 - ◆ moderní společnost = kapitalismus

- pozitivita kapitalismu podle MW: soutěživost jedinců, flexibilita, kreativita, principy kalvinismu
- ◆ zkoumal legitimizaci moci (typy panství)
- ◆ byrokracie - profesionální byrokracie = atribut moderní společnosti => kapitalistická byrokracie je vzdělaná, plat = nezávislost, byrokratický aparát: základ státní správy (stabilizační prvek)
- ◆ lidské jednání ve společnosti => tradiční jednání účelově racionální (akceptuje autoritu)

→ dílo: *Protestantská etika a duch kapitalismu*

OD 20. LET DO 50. LET 20. STOL.

- A) americká sociologie
 - sociologie se stává empirickou disciplínou
 - pro hospodářství velmi funkční - užití statistiky
 - sociologové z laboratoří odcházejí do praxe (továren)
 - hl. předmětem studia je "využití lidských zdrojů"
- B) evropská sociologie - Frankfurtská škola (1931)
 - kritická teorie společnosti
 - zázemím ústav pro sociální výzkum (vedení se ujal Max Horkheimer)
 - vycházel i časopis sociálního výzkumu -> položeny základy sociologie
 - s nástupem Hitlera se stěhuje: Ženeva -> Paříž -> New York -> Frankfurt
 - po válce se vrátila a ředitelem se stal Teodor Adorno až do roku 1969
 - myšlenky:
 - 1) kritika rozumu v osvícenském smyslu (rozum zaměřený na ovládnutí přírody vědou, průmyslem) -> ovládnutí přírody nutně vede k vládnutím nad člověkem (Weber hovoří o "z fetišování rozumu")
 - 2) v civilizaci vzniká to, co je typické pro moderního člověka - konzumní společnost
 - 3) zdůrazňují úlohu inteligence

MAX HORKHEIMER

- 1931 zakladatelem ústavu a jeho prvním ředitelem
- názor: v průmyslové společnosti dochází k úpadku rozumu -> lidstvo spěje k barbarství (pesimistické pojetí dějin i budoucnosti)
- *Dialektika osvícenství*

THEODOR W. ADORNO

- ředitelem ústavu po 2. sv. v. do roku 1969
- kritika systémového myšlení (nestačí pojmout složitost moderní společnosti)
- *Negativní dialektika*

ERICH FROMM

- obdivoval Švýcarsko, narodil se ve Frankfurtu 1900, umírá 1980
- *Umění milovat* - zkoumá biofilní a nekrofilní orientaci člověka

- *Mít nebo být?* - kritika konzumní společnosti (špatské mezilidské vztahy, hrozba ekologické katastrofy, společnost orientovaná spíše na "mít" - moc, majetek, slávu)

HERBERT MARCUS

- kritizuje, že člověk této doby je okleštěn, jeho nazírání je zúženo, moderní člověk je konzumní (vycházel ze svých profesorských zkušeností z USA)
- kritizuje industriální společnost (ač je produktivní, je i destruktivní vůči přírodě)
- věda si podřizuje přírodu, ovládá člověka -> tím dochází k "jednorozměrnosti" ve všech oblastech lidského života (odcizení, zvěcnění)
- *Jednorozměrný člověk*

JÜRGEN HUBERNASS - *Teorie a věda* (nová ideologie)

WALTER BENJAMIN => *Dílo a jeho zdroje*

MILAN MACHOVEC

- dobově (pouze dobově!) sem náleží i český sociolog => *Monografie o Masarykovi*

2. POLOVINA 20. STOLETÍ

- v sociologii převládají 3 základní paradigma myšlení
- střídají se dominantní paradigmata (podle toho, jaké jevy ve zkoumání převládají)
- **konsenzuální teorie** - předpokládá se, že existuje nepsaná smlouva ve společnosti a lidé se zavazují ji dodržovat, předpoklad většinového souhlasu

TALCOTT PARSONS (1902 - 1979)

- konsenzuální teorie -> strukturální funkcionalismus - vysvětluje trvání soc. institucí z hlediska jejich funkcí
- stratifikace společnosti: kulturní, socializační, biologický, psychologický
- člověk nemůže jednat libovolně, ale řeší **dilemata**:
 - ◆ **askripce** - a jedince pohlíží, čím jsou
 - ◆ **výkonu** - podle toho co jedinec udělal

ROBERT KING MERTON (1910 - 2003)

- kritika Parsonse, ověřoval v praxi jeho teorii
- strukturální funkcionalismus
- teorie středního dosahu
- pojem dysfunkce - vše, co společnost destabilizuje
- funkce manifestní - školství (vzdělání), armáda (obrana)
- latentní funkce - skrté
- **teorie konfliktu** - vychází z přesvědčení, že společnost je rozdělena a mezi skupinami dochází ke konfliktu, konflikt někdy dovede skupinu stmelit (stávka), sociální systémy založeny na protikladech, život ve společnosti vytváří opozici a ve společnosti vzniká mocenská nerovnost, základním pojmem jsou zájmy => a ty jsou ve vzájemných konfliktech

RALF DAHRENDORF

- vychází z definice moci (Weber) - na jakých principech může být založena:
 - ◆ vlastnictví
 - ◆ úřad
 - ◆ politická moc
- konflikt chápe jako boj protikladných sil (nadřízený x podřízený)
- nerovné rozdělení moci ve vyspělých společnostech se projevuje např. v ekonomice
- byrokracie = servisní třída, měla by sloužit a ke společnosti být loajální

LEWIS COSER

- sociologický poradce 66. USA prezidenta

RANDALL COLLINS

- **interpretativní teorie** - lidé proti úřadům používají symboly, symboly jsou předpokladem pro místo člověka ve společnosti, plnění a dávání příkazů, tvoří jednotnou školu
 - ◆ jedinci ovlivněni (Giddens, Berger)
 - ◆ sociologie fenomenologická (Alfred Schütze)
 - ◆ symbolický interakcionismus (lidské bytosti jednají na základě významů, významy jsou produktem sociální interakce, nejsou stabilní v čase)

GEORGE HERBERT MEAT

- učení o "**sociální já**" - vytváří se interakcí s ostatními - vyměňujeme si symboly, gesta, slova, je-li reakce adresáta shodná s předávajícím, pak se oba chápou

ERVING GOFFMAN

- "**sociologie přetvářky**"
- člověk se stává hercem sociálního dramatu v okamžiku, kdy začne komunikovat a postupně se dotváří jeho myšlenky (lidé jsou v předepsaných rolích, v nichž sledují své cíle)
- všímá si i toho, kdy je člověk ze své role vyveden (odpykávání trestu ve vězení)
- **mystifikace publika**: různé způsoby sebekontroly herců, např. volební boj - zabývá se praxí, pozorováním v terénu

ČESKÁ SOCIOLOGIE

- TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK
 - zakladatel české sociologie v Čechách, 19. stol.
 - díla: *Sebevraždy*, *Sociální otázka*, *Podstata a metody sociologie*
 - problematika náboženství v moderním světě
 - rozlišuje sebevraždu a sebeobětování
- EDVARD BENEŠ

- zabýval se sociologií politiky, problematika politických stran, dějinami sociologických idejí, alkoholismem, rolí násilí v dějinách
- studia u Durkheima
- díla: *Stranictví, Demokracie dnes a zítra*
- BŘETISLAV FOUSTKA
 - autor české sociologické terminologie
 - analýza nezaměstnanosti, prostituce, bezdomovectví
- INOCENC ARNOŠT BLÁHA
 - studoval u Durkheima
 - založil časopis Sociologické revue
 - zabýval se chudobou, alkoholismem
- v 50. letech u nás byla sociologie 2x zrušena, v polovině 60. let obnovena (vznik sociologické společnosti, sociologického ústavu, katedry sociologie), po roce 1969 ideologicky omezována
- sociologie po roce 1989:
- IVO MOŽNÝ
 - sociologie rodiny
 - díl: *Moderní rodina, Sociologie rodiny*
- PETR MAREŠ
 - nezaměstnanost chudoba
 - díla: *Nezaměstnanost jako sociální problém, Sociologie nerovnosti a chudoby*
- LADISLAV RABUŠIC
 - stárnutí české populace
 - dílo: *Česká populace stárne*
- MILOSLAV PETRUSEK
 - doporučuje rozlišovat dvě základní paradigmaty dnešní sociologie: objektivistické a interpretativní
 - díla: *Sociometrie, Malý sociologický slovník, Společnosti pozdní doby*
- JAN KELLER
 - sociolog, politik, ekolog
 - dějiny sociologie, teorie organizace, problematika sociálního státu, teorie modernizace a globalizace
 - environmentálním tématům se věnuje od počátku 90. let
 - *Úvod do sociologie*

STRUKTURA SPOLEČNOSTI

stratifikace společnosti, sociální útvary a jejich typy, jedinec a sociální skupina, sociální role a pozice

SPOLEČNOST

- společnost = skupina jednotlivců, která je charakterizována společnými zájmy a může mít i svou vlastní kulturu a instituce, členové společnosti mohou pocházet z různých etnických skupin, mohou ale mít i různý věk, pohlaví, státní příslušnost a náboženské vyznání
- soubor jedinců a jejich interakcí
- je tvořena časoprostorem, členy, tradicemi, zvyky
- řídí se podle platných norem
- součástí života ve společnosti je sociální kontrola (viz jedinec a sociální skupina)
- TYPY SPOLEČNOSTI PODLE HODNOT
 - otevřená - uzavřená
 - propustná - nepropustná
 - tradiční - moderní - postmoderní
 - demokratická - totalitní - rovnostářská
 - patriarchální - konfesijní - ateistická
 - anomická
- TYPY SPOLEČNOSTI PODLE VÝVOJE
 - 1) Archaická společnost
 - nejstarší fáze lidské kultury
 - období člověka před neolitickou revolucí
 - 2) Tradiční společnost
 - rodina, patriarchát, rodič = autorita
 - žádná sociální mobilita
 - hlavní je náboženství
 - autorita vládce
 - uzavřená vůči lidem a změnám
 - nepropustná (př. indické varny)
 - většina populace pracuje v zemědělství
 - 3) Moderní společnost
 - individuum (jedinec)
 - sociální mobilita
 - demokratické principy
 - zaměstnání - kariéra, vzdělání
 - otevřená a propustná zrovnoprávnění všech lidí
 - 4) Postmoderní společnost

- západní euroamerická společnost 2. pol. 20. stol., kdy dochází k zásadním změnám, globalizace

SOCIÁLNÍ KONTROLA

- je velmi důležitá pro zajištění správného chodu společnosti
- slouží k uchování stávajících institucí a sociálních organizací, které se osvědčily jako užitečné z hlediska fungování společnosti a uspokojování lidských potřeb
- sociální kontrola se zakládá na **konfrontaci reálného chování jedince nebo skupiny s kolektivně sdílenými hodnotami a normami v průběhu sociální interakce**
- je obvykle neuvědomovaná, každodenní a zjišťuje deviace (odchylku) od standardů společenského soužití
- k odstranění těchto odchylek slouží **system sankcí**
- užití sankcí následuje zpravidla po porušení sociálních norem
- cílem sociální kontroly a používání sankcí ze strany společnosti je vynucení odpovídajícího a očekávaného chování a jednání ze strany jedince
- sankce dělíme dvojím základním způsobem:
 - **Pozitivní a negativní sankce:**
 - pozitivní sankce představují odměnu nebo ocenění za dodržování sociálních norem (ředitelská pochvala)
 - negativní sankce jsou trestem za porušení norem (odnětí svobody za jízdu v podnapilém stavu)
 - **Formální a neformální sankce:**
 - formální sankce jsou vázány na přesně vymezené postupy formulované písemně nebo udržované přesně stanovenými pravidly (porušení školního řádu vedoucí k udělení důtky)
 - za neformální sankce můžeme označit méně organizované a spontánnější reakce na nekonformní jednání (opovržení nebo výsměch ze strany kolegů v důsledku nevhodného chování na pracovišti)

SOCIÁLNÍ STRATIFIKACE

- označuje sociální rozvrstvení, tedy různé typy strukturování společnosti
- je výsledkem sociální **nerovnosti** jedinců ve společnosti, promítající se do hierarchického uspořádání různých typů sociálních uskupení
- v sociologii se pro vyjádření sociální stratifikace používá velmi často konceptu **sociálních vrstev** (strat)
- každého člověka můžeme zařadit do určité sociální vrstvy například podle jeho věku, vzdělání nebo přístupu k určitým statkům a službám
- stratifikace společnosti se měnila od jejího vzniku po současnost
 - **středověk:** společnost byla nazývána trojím lidem, který sestával z kněží, válečníků a venkovského pracujícího lidu
 - **Indie:** kastovní systém - zcela nepropustný

- od **pozdního středověku v Evropě** se začala tvořit střední vrstva, která nabývala na síle především v době industrializace
- ve **20. století** je střední vrstva potlačovaná, především komunistickým režimem -> vzniká společnost dvou vrstev (vyšší a nižší), ta se ještě víc rozvíjí ve 21. století ve většině postkomunistických státech
- **TYPY STRATIFIKAČNÍCH SYSTÉMŮ**
 - **otrokářský systém** - svobodní X nevolníci
 - **kastovní systém** - viz. Indie
 - **stavovský systém** - funguje zde i právo regulující společenský život, propustnější než kasty, charakterizuje nerovnost v tradiční společnosti
 - **třídní systém** - třídy se dělí na základě vlastnictví výrobních prostředků (podle Marxe), nebo také podle postavení na trhu práce (podle Webera), třídy jsou propustné
 - + Jan Keller - **hruška** -> nejbohatších lidí je málo, nejchudších nejvíce, **jablko** - > málo nejbohatších, ale i málo nejchudších, střední vrstva je nejpočetnější
- **elita** = označení lidí, kteří mají v rukou určitou moc (nemusí mít největší kapitál)
- **celebrita** = mediálně známý jedinec
- sociologové obvykle využívají 3 - 7 základních stratifikačních kritérií a strukturních řetězců, např.
 - **Demografická struktura:** pohlaví, věk, vzdělání
 - **Etnická a národnostní struktura:** zachycuje obraz vztahů mezi etnickými skupinami, národnostmi a národy
 - **Profesní struktura:** je odvozena od dělby práce, povolání a klasifikace
 - **Socioekonomická struktura:** zahrnuje především vztahy a postavení v systému vlastnictví, příjmů, majetku a životní úrovně
 - **Struktura moci:** odráží možnost a schopnost ovládat a ovlivňovat chování druhých

SOCIÁLNÍ MOBILITA

- označuje pohyb mezi společenskými pozicemi v různých strukturách, neboli přesun z jedné společenské vrstvy do druhé
- rozlišujeme mobilitu **vertikální** a **horizontální**
- **Vertikální mobilita:**
 - přesun mezi vyššími a nižšími pozicemi v rámci sociálního systému
 - může být vzestupná (získání vysokoškolského diplomu, povýšení v práci) nebo sestupná (degradace vojáka)
 - charakteristické pro změnu pozice na vertikální ose je, že současně dochází ke změně statusu
- **Horizontální mobilita:**
 - především prostorové přemísťování (stěhování z jedné městské části do jiné, žák, který začne navštěvovat jinou školu z důvodu nižší časové náročnosti dojíždění)

- v rámci horizontální mobility nedochází ke změně společenského statusu

SOCIÁLNÍ STATUS

- tento pojem zavedl do sociologie antropolog Ralph Linton a chápal ho jako objektivní místo člověka ve společnosti
- status vyjadřuje místo člověka v hierarchizované struktuře společnosti (resp. v jakémkoli sociálním útvaru)
- každý status je spojen s určitou mírou ocenění ze strany druhých a je svázán s výkonem určité role
- o tom, jaký status zaujímají jedinci ve společnosti, rozhodují kritéria označovaná jako **ukazatele statusu** => k těm patří například ekonomické postavení, vzdělání, mocenskopolitické postavení, životní styl, způsob bydlení, prestiž atd.
- Ralph Linton rozlišoval status **připsaný** a **získaný**
- **Připsaný (askriptivní) status:**
 - jedinec ho nabývá bez vlastního přičinění - například etnický původ nebo dědictví
- **Získaný status:**
 - jedinec ho nabývá na základě vlastního úsilí
 - za získání sociálního statusu je možné považovat například dosažené vzdělání, velikost vlastním úsilím získaného majetku a podílu na moci atd.

SOCIÁLNÍ ROLE

- představuje souhrn od jedince očekávaných způsobů chování, jež vyplývají z určitého postavení (statusu) nebo situace, ve které se daný jedinec nachází
- role je činnou stránkou statusu: každý jedinec ví, že druzí očekávají, že se bude chovat způsobem odpovídajícím jeho statusu (např., že v roli studenta při hodině, jehož status je nižší než status učitele, bude pozorně poslouchat a reagovat na podněty od kantora)
- pokud by jedinec nejednal v souladu s očekáváním na něj kladeným, mohou vůči němu druzí uplatnit negativní sankce, aby si vynutili žádoucí chování
- KONFLIKTY ROLÍ:
 - **Konflikt mezi rolami**
 - situace, kdy jedinec není schopen úspěšně sladi výkon dvou a více rolí
 - např. pokud se po vyčerpání podnikatelce vyžaduje, aby byla zároveň vzornou matkou a manželkou
 - dochází k rolovému přetížení z důvodů neschopnosti dostát všem svým povinnostem
 - **Konflikt "já - role"**
 - situace zapříčiněná nevhodným typem osobnosti pro výkon dané role
 - např. když je do čela vedoucího týmu krizových manažerů postaven introvertní, ostýchavý a nerozhodný člověk
 - jedinec může za jistých okolností takovou situaci zvládnout, zpravidla ale za cenu vzniku problémů v jiných oblastech života

- **Konflikt v roli** (konflikt uvnitř role, komplex rolí)
 - situace, kdy se k jedné roli, kterou jedinec zastává, vztahují rozličná očekávání
- **Křížení rolí**
 - situace, kdy přenesením vzorce chování jedné roli na jinou roli vzniká nová role
 - např. duchovní, který slouží jako voják

SOCIÁLNÍ ÚTVARY

- = skupiny lidí, které jsou vymezené specifickými vztahy mezi jedinci tvořícími tyto útvary, skupiny lidí v nichž lidé kolektivně organizují své institucionální činnosti
- **sociální instituce** = způsob jednání, který nám pomáhá naplňovat naše potřeby, říká nám, co je správné a co ne
 - DĚLENÍ:
 - společenská instituce - rodina, přátelé
 - ekonomická instituce - trh, banky, podniky, firmy
 - sportovní instituce - sport. svaz, sport. klub
 - náboženská instituce - církev
 - politická instituce - stát, parlament
 - každá instituce má konkrétní náplň
- **sociální organizace** = specifikovaná instituce, způsob provázání lidí, jednajících určitým způsobem
 - zpravidla známe její název a můžeme si přesně vymežit, kdo sem patří
 - př: Gymnázium Písek
 - u některých organizací existuje jistá hierarchie (u školy)
- **formální sociální vztahy** = vymezené neosobními pravidly
 - jsou na nich založeny formální organizace
 - symbolická vzdálenost lidí, vzájemná úcta, vykání a vymezená konverzační témata
- **neformální sociální vztahy** = vztahy vedené osobním zájmem
 - základ neformálních organizací
 - mohou být vřelými emocionálními vztahy
 - symbolická blízkost jedinců, společně sdílená intimita, všechna možná témata k hovoru

SOCIÁLNÍ SKUPINA

- jeden ze základních sociálních útvarů
- jedná se zpravidla o tři a více jedinců. mezi nimiž fungují vzájemné vztahy, spojuje je společný cíl, vlastnost, funkce
- TYPY SKUPIN
 - ◆ podle socializace
 - ◆ podle členství
 - ◆ podle velikosti

- ◆ podle normy

→ TYPY SKUPIN PODLE SOCIALIZACE

◆ 1) Primární skupina

- tvořená lidmi, mezi kterými fungují těsné neformální vztahy, jedinci na sebe mají citové vazby, je mezi nimi jistá intimita
- motivem této skupiny je uspokojení vyplývající z pozitivních citových vztahů
- dlouhodobé trvání
- podstatná úloha v procesu socializace
- např. rodina, partnerství, kamarádství v útlém věku, dříve i sousedství (dnes jen výjimečně na vesnici)

◆ 2) Sekundární skupina

- větší skupiny než primární
- členové mezi sebou nemají tak úzké citové vazby, udržují mezi sebou spíše formální vztahy
- bližší vztah k druhému jedinci získáváme příslušností k téže skupině
- druhotný vliv na socializaci jedince
- př: pracovní skupiny, kluby, politické strany, etnické skupiny, třída
- členy se stáváme buď proto, že z toho máme užitek nebo proto, že jsme k tomu nuceni, nebo sami chceme

→ TYPY SKUPIN PODLE ČLENSTVÍ

◆ 1) In - group

- moje skupina, já jsem členem, pomáhá mi identifikovat sám sebe, adaptovat se

◆ 2) Out - group

- skupina jiných jedinců, nejsem členem

◆ 3) Referenční skupina

- skupina, které nejsme členem, ale chci jím být

→ TYPY SKUPIN PODLE VELIKOSTI

◆ 1) Malá

- osobní interakce, komunikace kdykoliv
- nukleární rodina, třída

◆ 2) Velká

- prostředník, domluva na schůzi, ne všichni se znají

→ TYPY SKUPIN PODLE NOREM

◆ 1) Formální skupina

- fungují zde přesně vymezená pravidla, uměle vytvořené
- např. vězení, dětské domovy, zaměstnání
- mohou se z nich vytvořit neformální skupiny

◆ 2) Neformální skupina

- spontánně vytvořená skupina

- pouze malé množství pravidel, jejichž dodržování se příliš nevyžaduje

→ TYPY SPOLUPRÁCE VE SKUPINÁCH

◆ A) hierarchická

- pyramidová struktura, síť vztahů podřízenosti a nadřízenosti
- nic by nemělo narušovat strukturu pro výkon skupiny
- příkazy trvalé x jednorázové

◆ B) synergická

- snaha lidí uvádět své chování do souladu s jednáním druhých
- dobrovolně se jim přizpůsobujeme => kooperace

→ RODINA

- ◆ skupina jedinců, mezi kterými existují citové a příbuzenské vztahy
- ◆ původní a nejdůležitější sociální skupina
- ◆ hraje velkou roli v procesu socializace
- ◆ vznik manželství - církevní sňatek nebo civilní sňatek
- ◆ zánik manželství - rozvod, smrt nebo prohlášení za mrtvého
- ◆ nezadané páry: druh a družka
- ◆ registrované partnerství - u párů stejného pohlaví
- ◆ základní fce: reprodukční, výchovná, sociální, ekonomická
 - vše na základě vyživovací povinnosti
 - dnes již odpadá fce ekonomická
- ◆ dnešní rodiny: rozvodovost, neuzavírání sňatků, změny sociálního zabezpečení rodiny (změny rolí), snižování počtu dětí v rodině, stárnutí společnosti

→ ŘÍZENÍ SOCIÁLNÍCH SKUPIN

◆ A) autoritativně

- o věcech rozhoduje jen člověk s autoritou
- autorita = člověk, který má nezpochybnitelné postavení a nějakou moc
- moc = prostředek autorit k rozhodování
- funguje ude vertikální dělení (existence hierarchie)
- tendence poslouchat člověka s přirozenou autoritou
- v tomto uskupení si lidé nejsou rovni
- např. armáda, bezpečnostní složky

◆ B) demokraticky (liberálně)

- o věcech rozhoduje skupina jedinců
- pokud zde existuje "šéf", mezi ním a jeho podřízenými existuje volný vztah
- členové musí být disciplinováni a ochotní podřídit se rozhodnutí skupiny
- není zde pevně daná kontrola, která by na věci dohlížela -> proto v tomto uskupení někteří jedinci naplno nefungují

- sociometrie - zjišťuje postavení jedince ve společnosti
- konformita - schopnost podřídít se skupině
 - ◆ každá skupina potřebuje takové členy, aby mohla fungovat

KOMUNITA

- velmi těsné společenství, lidé tráví většinu času v komunitě odříznutí od světa
- pojí je společná ideologie, víra, stejné oblečení,...
- často se vyskytuje vedoucí, který je až dogmaticky přijímán (např. guru)
- striktní dodržování norem
- bez soukromí: velká obtíž, nedostatek vlastního prostoru
- členové se dají snadno využít, protože pevně věří
- je těžké se vyčlenit, narušit normu - komunita nechce pustit
- např. náboženská sekta, menšina, politická hnutí

SOCIÁLNÍ AGREGÁT

- společenství lidí, které sdílí jenom časoprostor, který je většinou plošně vymezen
- plocha je významná, větší - lidé jsou na stejném místě a můžou se potkat
- dochází k interakci, ale nenašli bychom osobnější motivy
- proměnlivý útvar
- např: lidi na katastru města, národ

SHLUK

- dočasný útvar, který je vyvolán náhlým podnětem a skončí, když skončí podnět
- menší než agregát
- konkrétní motiv (podnět), ale je náhodný
- krátkodobý - nedojde ke strukturalizaci - není to organizovaný útvar
- např. čumilové u bouračky

DAV

- skupina lidí, kteří se shromáždili na jednom místě za nějakým účelem
- dav se chová jinak než samotný jedinec - jednotliví členové dělají věci, které by normálně neudělali
- teoretik davu: Gustave Le Bon
- znaky: ztráta individuality, převaha primárních pocitů nad rozumem, ztráta rozumové kontroly a morálky, anonymita
- vůdce je hlavní představitel davu, stačí mu málo k jeho akceptování - dá se to zneužít
- TYPY DAVU

- ◆ manifestační (organizovaný) - stávka, demonstrace
- ◆ únikový (alarm)
- ◆ likvidační (ničící, destruuující)
- ◆ heterogenní dav - různorodá skupina, jen jeden společný znak
- ◆ homogenní dav - více společných znaků. např. fanoušci na stadionu
- ◆ pasivní dav - diváci, posluchači => nezasahují do dění
- ◆ aktivní dav - jedinci jsou v něm nějak aktivní - panický dav, únikový dav, expresivní dav = vyjadřuje své názory

- ◆ sociálně strukturovaný dav - jednotlivé členy lze nějakým způsobem popsat
- ◆ nezákonný dav
- ◆ amorální dav
- ◆ znepríjemňující dav - ostatní členové nám znepríjemňují pobyt v něm

PUBLIKUM (diváci)

- motiv: jdou se na něco podívat (hudební skupina, sportovní utkání,..)
- chceme sdílet představení
- někdy tak velké, že je bráno jako agregát
- lidé jsou ochotni investovat čas, peníze, cestování
- přizpůsobení chování podle události, prostředí
- dochází k identifikaci a vytváření podskupin publika
- může docházet k agresivitě

DYÁDA

- dva jedinci => nejmenší sociální skupiny
- kultura = vše, co stvořil člověk
 - dělení podle zaměření:
 - A) materiální
 - B) duchovní
 - C) normativní = soubor pravidel, druh duchovní kultury
- subkultura = kultura existující uvnitř jiné kultury
- kulturní difúze = vzájemné prolínání kultur

JEDINEC A SOCIÁLNÍ SKUPINA

- **individualizace** = historický proces, při kterém roste význam jedince
- v dnešní společnosti se klade velký důraz na individualitu, i přesto však stále děláme dost věcí masově
- **individuace** = proces každého jedince, při němž hledá sebe sama, svůj osud
 - první ho zmínil Carl Gustav Jung
- **masová společnost** = společnost lidí, kteří jsou anonymní
 - často se jedná o jedince ovlivňované politickou propagandou a masovými médii
 - masová společnost není kolektiv

SOCIALIZACE

principy socializace, sociální interakce, sociální komunikace, sociální deviace, sociálně patologické jevy

SOCIALIZACE

- celoživotní proces, v jehož průběhu se jedinec začleňuje do společnosti a osvojuje si její normy, hodnoty a ideje
- během tohoto procesu se člověk v důsledku aktivního styku se společenským prostředím vyvíjí z biologického tvora v originální osobnost
- v průběhu socializace se lidským tvorem teprve stává
- osvojuje si specifické vidění světa, určité názory, postoje a přesvědčení charakteristické pro danou společnost a kulturu
- socializace probíhá jak záměrně v příslušných institucích (škola), tak nezáměrně během každodenní interakce a komunikace s ostatními členy společnosti
- význam socializace spočívá v tom, že se v jejím průběhu **z každého jedince stává společenská bytost**, která se nechová nahodile a nepředvídatelně -> naopak díky socializaci je jednání každého jedince v dané společnosti do určité míry předvídatelné, jelikož se jedinec učí sociálním rolím spojeným s určitými pozicemi
- charakter socializace se během životního cyklu jednotlivce mění, stejně jako právě dominující socializační činitelé - z tohoto hlediska dělíme socializaci na:
 - **Primární socializaci**, která probíhá v dětství v primárních sociálních skupinách (hlavně v rodině) a má klíčový význam pro vývoj jednotlivce, do určité míry se mezi skupiny, které ovlivňují primární socializaci, řadí i vrstevnické skupiny
 - **Sekundární socializaci**, která se uskutečňuje ve školském systému a v pracovním kolektivu, vliv na sekundární socializaci ale mají například i massmédiá, církve, armáda a další instituce

SOCIÁLNÍ INTERAKCE

- jakákoliv forma setkání nebo komunikace mezi ostatními lidmi, kteří na sebe vzájemně reagují
- nemusí se vždy jednat o verbální komunikaci
- sociální interakce zahrnuje i dopisy, telefonáty, chatování na sociálních sítích
- **interakce neformální**: vztah mezi jedinci, kde se objevují i emoce
- **interakce formální**: s druhým jedincem nemáme osobní vztah, pouze se s ním setkáváme => fungují zde formální normy (např. návštěva u doktora)
- sociální interakce se liší místem a situací

FORMY SOCIÁLNÍ INTERAKCE:

- **interakce tváří v tvář (přímá)**
 - fyzické setkání dvou lidí

- ví o sobě pouze věci, které si navzájem sdělili (pokud se neznají z dřívější doby)
- **interakce zprostředkovaná**
 - komunikace prostřednictvím něčeho (dopisem, telefonem, sociální sítě)
- **zprostředkovaná kvaziinterakce**
 - komunikace nebo přijímání informací jen jednostranně (televizní vysílání, rádio, při němž diváci/posluchači nemohou reagovat na dění)

DALŠÍ POJMY

- empatie = schopnost vcítit se do někoho jiného
- asertivita = schopnost vyjádřit ve zdravé míře své názory, postoje, emoce
 - není to však snaha na sebe upozorňovat
- sociální jednání = činnost, při které člověk reaguje na jiné lidi a odhaduje jejich reakce
 - např. hezky se obléknu, abych na někoho zapůsobila
 - snažíme se potlačovat agresivní a násilné chování
- iracionální chování = bezmyšlenkovité chování, věci které děláme automaticky
 - habituální jednání = navyklé chování
 - např. každý den vstávám v osm hodin
 - =>máme k němu dispozice
 - afektivní jednání = chování ovlivněné emocemi
- racionální jednání = předem promyšlené chování
- altruismus = rozhodnutí, které nás může ohrozit, ale stejně ho uděláme, protože tím druhému pomůžeme
- solidarita = uvědomění si, že nejsme na světě sami, ochota ke vzájemné pomoci a podpoře v rámci nějaké skupiny, soudržnost sobě rovných
- spolupráce = sdružení lidí do skupin, aby pro nás bylo snazší dosažení našich cílů

3 ZÁKLADNÍ DRUHY SOCIÁLNÍHO JEDNÁNÍ

- pasivní (submisivní) -> přizpůsobujeme se skupině
- asertivní -> zdravě se prosazujeme
- násilné -> převládá sebezduřazňování

SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE

- > proces sdělování a vyměňování informací
- > typ sociální interakce
- > dělení na:
 - verbální
 - neverbální (gesta, mimika, tón hlasu, pozice těla,...)

3 ZÁKLADNÍ FORMY KOMUNIKACE:

1. primitivní (tvář v tvář) -> zdrojem je pouze lidská paměť
2. tradiční (psané texty) -> zdrojem jsou knihy, schopnost čtení je nezbytná
3. moderní (masová komunikace) -> zdrojem jsou sdělovací techniky

- vývoj komunikačních systémů: znamení a signály -> mluvení -> psaní -> tisk -> masová komunikace
- interpersonální komunikace = komunikace mezi dvěma jedinci, verbální i neverbální (běžný hovor, telefonování, chatování)
- intrapersonální komunikace = komunikace jednoho člověka sama se sebou
 - naše vnitřní komunikace
 - může jít o způsob, kterým se motivujeme a ulevujeme si
- interkulturní komunikace = komunikace při střetu více kultur
 - za tuto interakci se považuje i když Čech mluví cizím jazykem
- skupinová komunikace = komunikace lidí ve skupině
 - vytváří se většinou vlastní způsob dorozumívání, který má sloužit k zabránění chybám v této skupině
 - verbální i neverbální
 - občas je těžké pro jedince mimo tuto skupinu rozumět, o čem se baví
- masová komunikace = komunikace pomocí masmédií
- verbální komunikace
- neverbální komunikace
 - mimika -> vyjadřuje náladu
 - gesta -> vyjadřuje temperament
 - posturika -> vyjadřuje sebevědomí
 - proxemika -> vyjadřuje vzdálenost, kterou si lidé od ostatních udržují
 - haptika -> vyjadřování množstvím doteků
- efektivní komunikace = nezkreslená výměna informací

KOMUNIKAČNÍ STYLY

1. konvenční -> výměna zdvořilostních frází
 2. konverzační -> využívají se zde i emoce, naše názory,...
 3. operativní -> při domluvách
 4. intimní -> sdělení intimních pocitů, názorů,...
- manipulace v komunikaci = snahy prostředkem komunikace ostatní ovlivňovat
 - komunikační fauly = prostředky, kterými probíhá manipulace
 - čtení myšlení - do sdělení druhého si vkládám vlastní názor
 - nereagování na sdělení
 - nekonkrétní a nejasné sdělení
 - přehánění
 - značkování - druhému dáváme nálepku s negativním nádechem
 - přepisování úmyslu - obviňujeme druhého z úmyslu, který není podmíněný

MASOVÁ KOMUNIKACE

- znaky: jednostrannost, anonymita příjemce, různorodost příjemců
- masmédiá = hromadné sdělovací prostředky

- hlavní funkce:
 - orientační a informační - zdroj informací (i dezinformací)
 - interpretační - vykládání souvztažnosti
 - veřejná kontrola moci pomocí médií
 - socializační
 - zábavní a oddechová

SOCIÁLNÍ DEVIACE

- **odchylka od pravidel vytvořených společností** a osvojených během socializace
- sociální deviace se odlišuje od společenských norem, nemusí to ale být vždy hanlivý pojem
- sociální deviant je člověk, který se nějakým svým znakem liší od toho, co společnost považuje za normální
 - např. i člověk, který nosí brýle nebo rovnátka, je sociální deviant
- není bezprostředně nutné toto chování odstranit, i když naše okolí to nemusí dobře přijímat

SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

- označení nezdravých, obecně nežádoucích společenských jevů, které jsou pro existenci společnosti nebezpečné
- sociální patologie = vědecká disciplína, zabývající se jednotlivými projevy chování, jež jsou klasifikovány jako deviantní
 - kriminalita, vandalismus, diskriminace
- pojem sociální patologie zavedl Herbert Spencer

SOCIOLOGICKÉ TEORIE SOCIÁLNÍ PATOLOGIE

- **1) Teorie anomie v díle Émila Durkheima**
 - Durkheim v řadě svých studií analyzoval sociální změnu a sociální integritu
 - zajímal se o situaci, kdy je v důsledku sociální změny integrita společnosti ohrožena
 - v každé společnosti existuje podle Durkheima normativní a hodnotový řád -> pokud se s ním členové společnosti identifikují, funguje společnost normálně => pokud ale hodnoty nejsou jasně stanoveny, dochází k ohrožení integrity společnosti
 - => tuto situaci nazývá Durkheim **stav anomie**, tedy **stav beznormativnosti a rozkladu norem** ve skupinách a ve společnostech
 - tendence k anomii Durkheim nalézá v souvislosti se sociální změnou v moderní společnosti
 - třídní konflikty druhé poloviny 19. století například nechápe jako příčiny krize, ale jako její projevy -> vznikly v důsledku příliš rychlého rozvoje ekonomiky, na který nedostatečně rychle zareagovala proměna morálních norem

- anomie jako rozpad řádu může být také historicky podmíněná například válkami, revolucemi či společenskými změnami, při nichž přestávají platit staré normy, dochází k celkovému uvolnění sociální kontroly a současně nové normy nejsou ještě utvořeny a všeobecně akceptovány
- teorii anomie rozpracoval Durkheim především ve své studii o sebevraždě jako sociologickém jevu
- Durkheim rozlišuje mezi **sebevraždou egoistickou**, motivovanou přetržením vazeb jedince k druhým a **altruistickou sebevraždou**, charakterizovanou zdůrazněním pocitu identity se sociální skupinou, který vede až k odhodlání obětovat za ni svůj život
- hlavní příčinou egoistické a altruistické sebevraždy je příliš slabá nebo příliš silná sociální integrace
- dále Durkheim rozlišuje mezi **sebevraždou anomickou** a **sebevraždou fatalistickou**, které jsou motivovány příliš slabým nebo příliš silným pocitem sociální regulace
- k anomické sebevraždě dochází v okamžiku, kdy přestávají platit závazné normy chování skupiny nebo společnosti -> anomie je stavem vyvolaným rozpadem hodnotových a normativních systémů
- o fatalistické sebevraždě se Durkheim ve svém díle zmiňuje jen okrajově, hlavní motivací je na rozdíl od anomické sebevraždy přílišná společenská regulace -> uchylují se k ní jedinci, jejichž touhy jsou potlačovány společenskými normami (např. otroci, kteří v minulosti nemohli změnit své společenské postavení)

	Sociální integrace	Sociální regulace
Příliš silná	Altruistická sebevražda	Fatální sebevražda
Příliš slabá	Egoistická sebevražda	Anomická sebevražda

➤ 2) Teorie etiketizace

- teorie nálepkování, labelling
- vychází z interpretativního sociologického paradigmatu a čerpá z teze, že lidská identita se utváří v procesu interakce
- podle této teorie je možné za zdroj etiketizace považovat reprezentanty moci ve společnosti (bohaté, starší, politiky,...)
- pravidla, podle kterých jsou deviace definovány a posuzovány, jsou koncipovány mocnými -> proto můžeme říct, že žádná čin není kriminální sám o sobě, ale pouze pokud je jako kriminální chápán ze strany mocných
- přichází s myšlenkou tzv. **primární** a **sekundární deviace**, která odráží přechod od situační deviaci k deviaci systematické => obecně o prvním přestupku můžeme hovořit jako o primární deviaci, je-li ovšem chování

jedinice jednou označeno za delikventní, roste pravděpodobnost, že takovou “nálepkou” takto označený člověk potvrdí další delikvencí

- často proto, že primární nálepka změní postavení jedince v očích ostatních a ten se postupně identifikuje s deviantní rolí

➤ 3) Teorie delikventních subkultur

- opírá se především o studie **chlapeckých gangů**, které vznikaly v lokálních subkulturách
- deviantní chování je v této teorii interpretováno jako kolektivní reakce na problémy vznikající ze sociální nerovnosti, kdy společnost není s to jedinci nabídnout uspokojivé řešení jeho situace podmíněné sociálními důvody
- delikventní subkultura představuje mechanismus, jímž se **mladiství z nižší třídy vyrovnávají s hodnotami střední třídy, a vzniká na základě statusové deprivace**: subkultura slouží k uspokojování emočních, sociálních a statusových potřeb osob, které nedokážou své potřeby uspokojit konvenčními prostředky ve školním prostředí => jednotlivec nemůže dosáhnout sociálního statusu, který je v dané společnosti příznivě hodnocen => vzniká pocit frustrace, který si jednotlivci kompenzují vytvářením skupin, jejichž členové se potýkají s obdobnými problémy
- => příslušníci nemajetných vrstev získávají v prostředí delikventních gangů mladistvých jinak nedosažitelný status, jelikož jsou ve “své” skupině uznáváni a mohou se posunovat v hierarchii skupiny

DRUHY SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ

- sociální percepce = proces vnímání jedince jedincem, vytváření dojmů o druhých, porozumění jejich emocím
 - sociální percepce je ovlivněna stavem percepčních filtrů (= aktuální stav našich smyslů)
 - dobře se projevuje u vytváření prvních dojmů
- chyby v sociální percepci - úzce souvisí se subjektivitou a výběrovostí
 - většinou vznikají neúplným vjemem, kdy si část doplníme z vlastních zkušeností
 - nejčastější chyby:
 - haló efekt -> celkový dojem je zúžen na jednu výraznou vlastnost člověka
 - efekt primarity -> lidé dají na prvotní informace
 - projekce -> tendence projektování našich vlastností do druhých lidí
 - očekávání
 - chyby mírnosti a přísnosti -> jiné hodnocení lidí, kteří jsou nám sympatičtí a těch, kteří ne
 - percepční obrana

■ předsudky -> předem negativní vnímání člověka/ věci

● stereotypy = zjednodušené, zobecněné vnímání druhých

- závislost - alkohol, drogy
- vandalismus, delikvence
- kriminalita
- záškoláctví
- lhan, xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus, sebevraždy

POLITOLOGIE

předmět studia politologie, hlavní oblasti zkoumání, vývoj disciplíny, státoprávní teorie, významní státoprávní teoretici a politologové, formy státu, formy vlády

- vědecká disciplína zabývající se studiem politiky (teoreticky)
- *polis* = řecký městský stát, *logos* = věda, rozum
- vzniká na přelomu 19. a 20. století, dříve byla v rámci filosofie
- předmětem politologie je moc jako nástroj prosazování politických zájmů, fungování státu, politické teorie a ideologie, politické systémy a instituce, politické strany, politické chování lidí, ale rovněž nátlakové skupiny či mezinárodní vztahy
- metoda výzkumu: komparace, observace, analýza, dotazníky
- FUNKCE POLITOLOGIE
 - vysvětluje politické situace
 - popisuje je
 - předpovídá nastávající politickou situaci (= predikce)
 - radí, jak postupovat při kampaních
- 3 SMĚRY POLITOLOGIE
 - normativní politologie -> aplikuje obecně platné věci na konkrétní případy
 - deskriptivní (pozitivní) politologie -> popis politických jevů, procesů, struktur a událostí
 - predikativní (prognostická) politologie -> umožňuje předpoklady v nastávající politické situaci
- 4 ZÁKLADNÍ OKRUHY ZKOUMÁNÍ
 - politické teorie (dějiny politických teorií)
 - politické instituce (ústavy, formy vlády, regionální formy vlády, veřejná správa)
 - strany, skupiny, veřejné mínění (politické strany, skupiny, asociace, veřejné mínění, média)
 - mezinárodní vztahy (mezinárodní a zahraniční politika, organizace)
- politologie souvisí s dalšími společenskovědními disciplínami a využívá jejich poznatky (filosofií, státovědou, sociologií, historií, ekonomii, právní vědou, psychologii)

VÝVOJ DISCIPLÍNY

ANTICKÉ POLITICKÉ MYŠLENÍ

- evropské politické myšlení je založeno na antickém politickém myšlení, a to především řeckém
- jako první se myslitelé zabývali řeckými městskými státy (= *poleis*)

- první antičtí myslitelé reagovali především na vznik a problémy polis, která byla založena na aktivní politické účasti svobodné části městského obyvatelstva

SOFISTÉ (5. stol. př. n. l.)

- jako první se důsledně zabývali otázkami chodu společnosti a správy obce
- za úplatu učili zájemce všem dovednostem, které byly nezbytné pro zastávání některé z veřejných funkcí

SOKRATES (469 - 399 př. n. l.)

- první antický filosof, který zdůrazňoval nezbytnost vědomosti pro účast v politickém životě
- demokracií byl odsouzen k smrti

PLATÓN (427 - 347 př. n. l.)

- spis *Ústava*
- pokusil se v něm systematicky vyložit politickou teorii
- jeho vize ideálního státu spočívala ve striktním oddělení jednotlivých společenských tříd (správci, strážci, řemeslníci)
- ideální státní formou byla podle Platóna monarchie nebo aristokracie v níž vládnou ti, kteří znají pravdu a vědí, co je pro společnost nejlepší
- vědění a schopnost vládnout nadřazoval Platón nad ostatní vědy a umění, dokonce i nad zákony
- => **sofokracie** = vláda moudrých

ARISTOTELES (384 - 322 př. n. l.)

- odmítl Platonův projekt ideálního státu a postavil proti němu stát založený na ústavě a zákonech
- spis *Politika* - první velký mezník ve vývoji politické vědy
- shromáždil v něm fakta o většině tehdy známých států, popsal jejich uspořádání a roztřídil je podle typů ústav
- ve státě by se mělo rozhodovat ve prospěch celku

KDO VLÁDNE	SPRÁVNÉ ZŘÍZENÍ	ŠPATNÉ ZŘÍZENÍ
vláda jednoho	království	tyranie
vláda několika	aristokracie (vládné skupina ctnostných mužů)	oligarchie (vládné skupina bohatých)
vláda všech	politeiá (vládnoucí skupina stabilní vlády střední třídy)	demokracie (vládnoucí skupina chudých)

STOIKOVÉ (3. stol. př. n. l. - 5. stol. n. l.)

- přišli s ideou všeobecné rovnosti -> za občany státu považovali i otroky, cizince či barbary

STŘEDOVĚKÉ POLITICKÉ MYŠLENÍ

- > ve středověku bylo politické myšlení plně pod vlivem křesťanství a teologie, výrazněji se nerozvíjelo
- > důvodem byla i existence **feudální monarchie**, která vylučovala většinu společnosti z účasti na politickém životě
- > hlavním problémem se stala otázka křesťanské monarchie, případně soulad mezi církevní a světskou mocí

SVATÝ AUGUSTIN (354 - 430)

- vyjádřil ve svém díle O obci boží myšlenku existence dvou obcí a jejich vzájemného zápasu
- Pozemská obec je zdrojem zla a hříchu, zatímco obec boží je symbolem dobra - dokonalého a věčného státu
- církevní moc považoval za nadřazenou moci světské

TOMÁŠ AKVINSKÝ (1225 - 1274)

- uvedl ve středověku Aristotelův racionální pohled na svět do souladu s křesťanstvím
- chápal společnost jako seskupení lidí, jehož cílem je společné a rozumné jednání
- dle něj je úkolem státu vést obyvatele k ctnostnému a spravedlivému životu

RENEŠANČNÍ POLITICKÉ MYŠLENÍ

- > s rozvojem renesance ve 13. - 15. stol. se jedinci znovu přisoudila důležitější úloha v politickém životě
- > významnou roli sehrál i ústup tradičního feudalismu
- > současně klesla závislost politického myšlení na církvi a jejím učení

NICCOLÒ MACHIAVELLI (1469 - 1527)

- nejvýznamnější renesanční filosof zabývající se politickou vědou, pocházel z Florencie
- ve spise **Vladař** se velmi realisticky věnuje ospravedlnění moci a vztahu mezi úspěšnou politikou a křesťanskou morálkou
- podle Machiavelliho názoru se politika nemá příliš zatěžovat morálkou
- je nutné vše podřídit silnému státu a panovníkovi
- je zastáncem teorie, že mír je možné udržet pouze uvnitř státu, s jeho okolím je to nemožné

THOMAS MORE (1478 - 1535)

- anglický politik, právník, spisovatel
- dílo *Utopia*, které líčí ideální společnost
- má dvě části - první je kritikou současné evropské společnosti, druhá pojednává o Utopii
- v Utopii neexistuje soukromé vlastnictví, obyvatelé žijí skromně a prostě

NOVOVĚKÉ POLITICKÉ MYŠLENÍ

- > novověk přináší výrazný novověk politického myšlení
- > v tomto období postupně rostla role světského státu

- v souvislosti s reformací a počátky kapitalismu se posilovala role jedince v politickém životě, byl podporován individualismus
- objevila se teorie přirozených lidských práv, která se stala důležitou myšlenkou v období osvícenství a následné Velké francouzské revoluce
- koncem 18. stol. se prosazovala idea politické suverenity lidu, který začal být chápán jako zdroj veškeré politické moci

TOMMASO CAMPANELLA (1568 - 1639)

- italský pozdě renesanční filosof a literát, katolický kněz
- utopistický spis *Sluneční stát*
- společnost bez násilí, harmonie s přírodou, přítomnost Boží moudrosti v lidském světě
- fiktivní dialog námořníka z Kolumbovy výpravy a člena rytířského řádu

HUGO GROTIUS (1583 - 1645)

- holandský právník, spisovatel a politický geograf
- tvrdil, že dokonalé a spravedlivé právo je možné odvodit jen z rozumu a lidské přirozenosti
- zakladatel teorie mezinárodního práva
- dílo *Svobodné moře*

THOMAS HOBBS (1588 - 1679)

- anglický filosof, který se zabýval hlavně politickými otázkami
- stál u konceptu tzv. **společenské smlouvy**, který byl rozveden osvícenci
 - ◆ společenská smlouva je koncept vzniku státu za předpokladu, že lidé byli původně svobodní a své svobody se vzdali ve prospěch celku
- spis *Leviathan* (biblická příšera)
- představitel státu, ať se jedná o monarchii, aristokracii nebo demokracii (Hobbes preferuje absolutismus), musí být leviathan = absolutní autorita
- člověk je ze své přirozenosti egoista, který touží pouze po svém zachování a k ostatním chová nedůvěru a chce je ovládnout
- s druhými lidmi jej spojuje pud sebezáchovy a strach ze smrti
- v prvotním - přirozeném stavu - je jediným důvodem sdružování se mezi lidmi zisk
- válka všech proti všem (*bellum omnium contra omnes*) - člověk člověku je vlkem (*homo homini lupus*) - takový život je zvířecí a zlý
- jelikož je pud sebezáchovy základní, vzniká touha po zajištění míru

JOHN LOCKE (1632 - 1704)

- dílo *Dvě pojednání o vládě*
- představil v něm smluvní stát - občané mají přirozená práva jak před vznikem, tak i po vzniku státu, mají navíc možnost odvolat svého panovníka
- výsledkem uzavření dohody je konstituční monarchie
- Locke také poprvé představil zásady **dělení moci**

CHARLES DE MONTESQUIEU (1689 - 1755)

- představitel francouzského osvícenství 18. stol.
- spis *O duchu zákonů* -> rozvedl v něm Lockovu teorii dělby moci => moc výkonná, moc soudní, moc zákonná

JEAN JACQUES ROUSSEAU (1712 - 1778)

- spis *O společenské smlouvě*
- měl vliv na formování moderní demokracie - nově definoval demokracii jako přímou účast lidu na zákonodárné a výkonné moci a ztotožnil ji s právem národů na sebeurčení
- kritikou soukromého vlastnictví v díle *O původu nerovnosti mezi lidmi* se stal předchůdcem radikálního socialismu

IMMANUEL KANT (1724 - 1804)

- v politice považoval za nezbytný mravní zákon, který je zakladatelem Kantovy vize trvalého míru.

	Thomas Hobbes (1588–1679)	John Locke (1632–1704)	Jean Jacques Rousseau (1712–1778)
Dílo	<i>Leviathan</i>	<i>Dvě pojednání o vládě</i>	<i>O společenské smlouvě</i>
Přirozený stav	Válka všech proti všem (člověk člověku vlkem), vzájemný vztah nedůvěry; neexistuje přirozené vlastnictví; vlastnictví vzniká smlouvou; člověk z přirozeného stavu uniká racionální úvahou s cílem vlastní sebezáchovy.	Dokonalá svoboda, rovnost všech vůči všem a každý je sám sobě soudcem; existuje všeobecné vlastnictví a člověk je proměňuje na soukromé tím, že k němu přidává vlastní práci; chybí kodifikace práva, nestrannost soudů a moc prosadit zákon.	Přírodní harmonie vycházející z dobré přirozenosti člověka; všichni mají vše; neexistuje přirozené vlastnictví; rozvoj a založení zemědělství a průmyslu vedly k založení vlastnictví, čímž vzniká prapůvodní nerovnost.
Důvod uzavření společenské smlouvy	Urovnání vnitřních poměrů ve společnosti (nutnost úniku z válečného stavu); ochrana před vnějším nepřítelem.	Ochrana svobody, života a majetku.	Sjednocení sil pro zachování svobody a majetku.
Společenská smlouva	Výsledek racionálního konstruktivního procesu; lidé postupují svou suverenitu vládci – jednotlivci; nejlepším řešením je zrození Leviathana, absolutního vládce a garanta prosazování přirozeného zákona.	Společenská smlouva je výsledkem historického procesu; je to vzájemná dohoda všech s možností kontroly vlády; vzdání se přirozené moci chránit vlastnictví za účelem trestat přestupky a její odevzdání do rukou společenství.	Podřízení své individuální moci pod nejvyšší řízení obecné vůle; každý je přijímán jako nedělitelná část celku.
Stát	Jako ochrana před strachem z bezvládní.	Jako výhodná forma koexistence.	Jako nástroj bohatých na ochranu jejich soukromého vlastnictví.
Zákony	Obraz vůle autority.	Kodifikace přirozených práv; pozitivní zákon lze porušit, přirozená práva však nikdy.	Prostředek manipulace s chudými. Ve státě se tvoří bludný kruh nerovnosti – bohatí více bohatnou a chudí více chudnou – to je třeba změnit revolucí.
Ideální forma vlády	Autoritativní vláda; absolutní monarchie.	Většinový princip a dělba moci; konstituční monarchie.	Rovnostářství; přímá demokracie.

POLITICKÉ MYŠLENÍ 19. A 20. STOLETÍ

- 19. a 20. stol. přináší politickým myslitelům řadu nových výzev
- dosud neznámé tempo společenských, ekonomických a politických změn v souvislosti s modernizací a průmyslovou revolucí vyvolalo mnoho otázek a problémů

- objevily se radikální teorie socialismu a komunismu, které se snažily vyřešit špatné ekonomické postavení nižších vrstev společnosti
- prosazovalo se všeobecné volební právo a moderní podoba demokracie
- rostla ale taky hrozba nedemokratických režimů, které zneužívaly masovou politiku
- na všechny tyto jevy politické myšlení reagovalo

JOHN STUART MILL (1806 - 1873)

- anglický obhájce lidské a občanské svobody, významný představitel politického liberalismu
- prosazoval rozšíření volebního práva, stavěl se proti příliš silnému státu
- díla *O svobodě, Úvahy o vládě ústavní*

KARL MARX (1818 - 1883)

- významná osobnost politického myšlení
- materialistické pojetí dějin
- idea proletářské revoluce, která je předpokladem pro svržení kapitalismu a budování beztřídní společnosti
- dílo *Kapitál*

MAX WEBER (1864 - 1920)

- zabývá se kapitalismem
- v díle *Protestantská etika a duch kapitalismu* nastínil myšlenku, že kapitalismus je důsledkem protestantské askeze a střídmosti, s níž lidé rozmnožují Bohem svěřený majetek

KARL RAIMUND POPPER (1902 - 1994)

- v díle *Otevřená společnost a její nepřátelé* představuje **uzavřenou společnost**, založenou na kolektivní kmenové tradici, pasivitě občanů a cenzuře, a **otevřenou společnost**, ve které se jednotlivec rozhoduje osobně a nese za svá rozhodnutí odpovědnost
- uzavřená společnost se mění v otevřenou ve chvíli, kdy dojde k vědomému sledování osobních a skupinových zájmů a k aktivnímu zasahování do politického života
- otevřená společnost je založena na lidskosti, rovnosti a svobodě
- kritizoval Platónovu sofokracii

HANNAH ARENDTOVÁ (1906 - 1975)

- věnovala se teorii totalitarismu a prováděla srovnání jednotlivých totalitních režimů
- díla *Původ totalitarismu, Eichmann v Jeruzalémě*

JOHN RAWLS (1938 - 2002)

- představitel liberální politické filosofie
- ve svém díle *Teorie spravedlnosti* vycházel z teorie společenské smlouvy
- přišel s pojmem **přirozený (hypotetický) stav**, ve kterém se lidé pokoušejí nalézt nejlepší společenské uspořádání, založené na **principu spravedlnosti**
- tento princip volí pod "závojem nevědomí" (neznají své budoucí třídní postavení, sociální status atd.), což zaručuje, že nikdo nebude zvýhodněn či znevýhodněn

- lidé se v přirozeném stavu shodnou na dvou základních principech spravedlnosti: Každý má právo na co nejrozsáhlejší systém základních svobod, sociální a ekonomické nerovnosti jsou legitimní, pokud je zaručena rovnost šancí a co největší výhody nejvíce znevýhodněným lidem

ROBERT NOZICK (1938 -2002)

- v díle *Anarchie, stát a utopie* se hlásil k přirozenému stavu Johna Locka a principům volného trhu Adama Smithe
- lidé v přirozeném stavu mají právo uzavírat smlouvy a vytvářet ochranná sdružení
- podle Nozicka je ospravedlnitelnou formou státu pouze tzv. **minimální stát**, jehož funkce jsou omezeny na obranu proti násilí, zajištění dodržování smluv a ochranu základních práv
- jiný než minimální stát porušuje práva osob

SAMUEL PHILLIPS HUNTINGTON (1927 - 2008)

- v knize *Střet civilizací* analyzuje světovou politiku po ukončení studené války
- dělí svět do civilizačních celků (západní, islámská, pravoslavná,...)
- dle Huntingtona se budoucí světové konflikty nebudou odehrávat na základě ideologií či bojů mezi národními státy, ale budou probíhat mezi civilizacemi

FRANCIS FUKUYAMA (1952)

- ve své knize *Konec dějin a poslední člověk* vyslovil domněnku, že rozpadem Sovětského svazu v roce 1989 a šířením liberální demokracie nastal konec dějin - základní principy a instituce se již nemají kam vyvíjet
- liberální demokracie jako forma vládnutí zvítězila

ČEŠTÍ POLITOLOGOVÉ

- JAN NOVÁK (1975)
 - otázka české státnosti, státní symboliky
 - práce v kanceláři prezidenta
- JOSEF SMOLÍK (1976)
 - terorismus, krajní levice, organizovaný zločin, vlastenectví, kriminální politika

TEORIE VZNIKU STÁTU

- **stát** je forma politické organizace lidské společnosti, která sdružuje obyvatele určitého území v právní celek
- státní moc je nezávislá, neodvozená od žádné jiné - stát je tedy suverénní
- vnitřní i vnější záležitosti si řeší každý stát sám
- ZNAKY STÁTU
 - území a obyvatelstvo
 - organizace státu - soustava státních orgánů spjatá se státním aparátem
 - právo - nejdůležitější prostředek pro stanovení obecně závazných politických, hospodářských a kulturních úkolů dané společnosti a stanovení pravidel a mezi chování lidí, které jsou s těmito zájmy v souladu
 - státní suverenita

➤ FUNKCE STÁTU

○ Vnitřní funkce státu:

- bezpečnostní
- právní
- ekonomické
- sociální
- kulturní

○ Vnější funkce:

- obranné
- diplomatické
- hospodářské

➤ DĚLBA MOCI VE STÁTĚ

- výkonná (exekutivní) -> vláda, prezident
- zákonodárná (legislativní) -> PČR
- soudní (jurisdikční) -> soudy

TEORIE VZNIKU STÁTU

- okolnosti a podmínky vzniku jednotlivých států se lišily
- stát mohl v minulosti vzniknout násilným podmaněním jiných kmenových společností, jinde růstem počtu obyvatelstva, jeho soustředováním do větších sídel a spojováním do územních celků
- v politologii se objevily různé teorie vzniku státu
 - A) **teorie smluvní**
 - stát vznikl smlouvou mezi lidmi, na základě níž lidé zrušili přirozený stav, zorganizovali se a založili stát -> každý občan se přitom zřekl části své svobody ve prospěch celku
 - B) **náboženská teorie**
 - vychází z božského původu státu -> stát vznikl a existuje z boží vůle a odráží v sobě boží dokonalost
 - C) **teokratická teorie**
 - božský původ není přisuzován jen státu, ale i panovníkovi
 - D) **patriarchální teorie**
 - stát vznikl postupným rozšiřováním rodiny - státní moc monarchy se uplatňuje podobně jako moc otce nad rodinou
 - E) **mocenská teorie**
 - chápe stát jako vládu silnějšího nad slabším
 - F) **násilí**
 - vysvětluje vznik státu jako produkt uplatnění síly
 - G) **marxistická teorie**
 - stát je ve správě vyšší třídy
 - když zaniknou společenské třídy, zanikne stát

- H) **organická teorie**
 - stát spravují státní složky
- CH) **psychologická teorie**
 - stát je shluk lidí, kteří potřebují, aby jim někdo říkal, co mají dělat

NÁROD

- národ je skupina lidí se společným původem, hlásící se ke stejným historickým a kulturním tradicím
- národy mají objektivní rysy (společný jazyk, původ, území) a subjektivní rysy (vědomí příslušnosti a loajality k vlastnímu národu)
- existence národa je dána buď vlastním státem, nebo federativním či autonomním statutem v rámci vícenárodního státu
- vzniku národa předchází etnická jednotka zvaná národnost -> je charakterizována společným jazykem, vírou a tradicí
- národní příslušnost získává člověk narozením a přijetím určitého životního stylu

FORMY A TYPY STÁTU

- jednotlivé státy světa se liší svou formou
- forma státu je dána několika složkami: formou vlády, politickým režimem a státním zřízením

FORMA VLÁDY

- je způsob organizace státní moci
- zahrnuje složení nejvyšších orgánů státu a jejich vztahy k nižším státním orgánům a občanům
- podle formy vlády rozlišujeme státy na demokratické a autokratické (autokracie je společný pojem pro všechny nedemokratické typy státu)
- v **demokraciích** se na správě a řízení státu podílejí všichni jeho občané
- v **autokratických státech** vládne jen úzký okruh osob, nebo dokonce jedinec
- PODOBY AUTOKRATICKÝCH STÁTŮ
 - aristokracie - vláda privilegovaného stavu, šlechty
 - plutokracie - vláda úzké skupiny bohatých
 - oligarchie - vláda privilegované skupiny magnátů (nejbohatších)
 - monokracie - vláda jedinice, samovládce, diktátora

POLITICKÝ REŽIM

- je souhrn metod vládnutí, které se v daném státu využívají
- v demokratických režimech platí ústavní řád a základní lidská práva a svobody a státní moc se odvíjí od občanů
- nedemokratické režimy lidská práva a svobody potlačují, nepřipouštějí opoziční názory a k prosazení svých cílů neváhají užít ani fyzický a psychický teror
- DEMOKRACIE
 - vláda lidu

- politická rovnost
- většinové rozhodování
- politický pluralismus
- demokratická politická kultura
- svoboda projevu, dodržování lidských práv a svobod
- **nepřímá demokracie** (zastupitelská) -> volíme zástupce, kteří za nás rozhodují,
- **přímá demokracie** -> občané sami rozhodují o daných otázkách
 - referendum, plebiscit, iniciativa, odvolání
 - nyní se moc nevyskytuje - Švýcarsko, dříve starověké Řecko
- demokratické ideály se mimo antiku vyskytují v renesanci, osvícenství a 19. století
- **TOTALITARISMUS**
 - nedemokratický politický systém
 - je spojen s fašistickým, nacistickým a komunistickým režimem
 - příklady totalitních režimů nalezneme spíše v historii (SSSR Stalinovo éry, nacistické Německo, Kambodža v době Pol Pota), ale můžeme se s nimi setkat i dnes (Severní Korea)
 - podmínkou pro rozvoj totalitních diktatur je vznik masové společnosti a rozvoj moderních technologií
 - režimy, které v dávnější minulosti vykazovaly totalitní rysy, jako například orientální despotie či řecká tyranie, označovali pojmem autokracie => tyto režimy nebyly schopny zahrnout do svého vlivu člověka v jeho celistvosti, to umožnil až koncept masové společnosti
- **AUTORITÁŘSKÉ REŽIMY**
 - další typ nedemokratického režimu
 - Giovanni Sartori označil za autoritářské ty režimy, v nichž se setkáváme s autoritou, která neuznává plně svobodu, tedy zneužívá autoritu a ponechává minimální prostor svobodě
 - hlavní rozdíl mezi demokracií a autoritářstvím je v omezeném pluralismu
 - příklady autoritářských režimů: meziválečné Maďarsko v době vlády Miklóse Horthyho, meziválečné Polsko v době vlády Jozefa Piłsudského, Španělsko v období vlády Francisca Franca, současné Bělorusko Alexandra Lukašenka

TYPY STÁTU

- jsou jednotlivé druhy státního zřízení
- rozlišujeme dva základní typy státu - **monarchii** a **republiku**
- republika odpovídá nejčastěji demokracii, slučitelná je s ní i parlamentní monarchie, v níž má prvek královské moci spíše symbolický charakter a monarcha má velmi omezenou moc
- **MONARCHIE**
 - zaručuje dědičnou, doživotní vládu jednoho panovníka

- vzhledem k moci, kterou ve svých rukou panovník soustřeďuje, rozlišujeme monarchie:
 - absolutní (neomezené) - panovník má veškerou výkonnou moc, je nejvyšším zákonodárcem i soudcem (Francie za Ludvíka XIV)
 - konstituční (omezené) - panovník je omezen pravomocemi dalších (ústavních) státních orgánů, se kterými se dělí o vládu, panovník je omezen ústavou (Jordánsko)
 - parlamentní (omezené) - výkonnou moc má v rukou vláda, která je sestavována na základě výsledků voleb, panovník má pouze ceremoniální a formální pravomoce (Velká Británie)

➤ REPUBLIKA

- z lat. *res publica* - věc veřejná
- státní zřízení, ve kterém neexistuje dědičný panovnický úřad a jehož představitelé jsou voleni pouze na základě ústavy (zákonodárným sborem, přímo občany,...)
- znakem moderní republiky je oddělení tří složek státní moci
- podle vztahu zákonodárné a výkonné moci rozlišujeme republiku:
 - A) parlamentní
 - vyznačuje se vedoucím postavením parlamentu složeného z poslanců více stran, kterému je odpovědná vláda
 - prezident má spíše formální postavení a nemá mnoho pravomocí
 - např. Česká republika, Itálie, Irsko
 - podle role a pravomocí premiéra se dále odlišují jednotlivé varianty parlamentní republiky
 - kancelářská republika - SRN => spolkový kancléř má významné pravomoce
 - B) poloprezidentská
 - je charakteristická rozdělením výkonné moci mezi prezidenta a vládu, resp. předsedu vlády
 - v čele republiky stojí prezident, který je volen přímo
 - spolu s vládou spolupracuje na výkonu exekutivy
 - vláda je nezávislá na prezidentovi, ale závislá na parlamentu
 - např. Francie
 - C) prezidentská
 - v jejím čele stojí prezident, který je volen přímo
 - prezident je v čele výkonné moci, vybírá si členy kabinetu, kteří mají spíše poradní funkci
 - výkonná moc je nezávislá na moci zákonodárné
 - např. USA

ÚZEMNÍ STRUKTURA STÁTU

- struktura, kde ústřední a místní orgány vykonávají státní moc v příslušných částech území, na které je stát členěn
- UNITÁRNÍ STÁT
 - z lat. *unus* - jeden
 - jednotný stát s jedinou vládou, jedinými zákony a jediným občanstvím na celém území státu
 - jednomu centru moci jsou podřízeny nižší správní jednotky
 - např. ČR, Slovensko, Itálie, Nizozemsko, Polsko

- FEDERACE
 - složený (spolkový) stát -> vznikl spojením více států (zemí, provincií, kantonů), které se vzdaly části své suverenity ve prospěch celku
 - vedle jednotného federálního zákonodárství mohou mít jednotlivé části státu vlastní ústavu a zákony i dvojí soustavu nejvyšších státních orgánů
 - federace mívají společnou zahraniční politiku, měnu, soudní systém
 - např. USA, SRN
- KONFEDERACE
 - svaz států - volné smluvní sdružení samostatných států, které úzce spolupracují v některých oblastech
 - při zachování vlastních ústav i občanství vytvářejí státy orgány pro společné zajištění obrany, zahraniční politiky a měny
 - konfederace existovaly zejména v minulosti - např. Švýcarsko, Nizozemsko, Commonwealth of Nations)
- podle rozvržení výkonu moci se státy dělí na:
- CENTRALIZOVANÉ
 - jsou tvořeny jednotnou a hierarchicky budovanou skladbou státních orgánů
 - nadřízený orgán řídí orgány podřízené a zasahuje do jejich záležitostí
 - cílem je koncentrace moci v jednom centru
 - např. Francie
- DECENTRALIZOVANÉ
 - dávají centrálním orgánům menší pravomoci a působnost
 - na základě ústavy nebo zákonů jsou vymezeny oblasti státní moci, které jsou vyňaty z působnosti ústředních orgánů, je posílená samospráva
 - např. Švýcarsko

POLITIKA

politické ideologie, politické strany, volby a volební systémy, volby v ČR

- politika je společenská činnost vztahující se k řízení věcí veřejných a mající dva základní charakteristické znaky: obecný dopad a mocenský dopad
- politika má **tři dimenze** (úrovně):
 - *polity* (dimenze institucionální) - institucionální rámec, ve kterém se politika odehrává, tento rámec je dán právním pořádkem, ústavou, atd.
 - *policy* (dimenze obsahová) - obsahová stránka politiky, odkazuje na cíle a úkoly politiků a politických seskupení
 - *politics* (dimenze procesuální) - politický boj, způsob jakým se cíle a úkoly politiků a politických seskupení uskutečňují

POLITICKÉ IDEOLOGIE

- IDEOLOGIE je soustava myšlenek, teorií a názorů vyjadřujících zásadní životní postoje a cíle určité sociální skupiny, zabývá se základními problémy společnosti a státu, vnitřní i mezinárodní politikou, problematikou hospodářského a sociálního vývoje, souvisí vždy s politickou praxí
- ideologie má čtyři základní funkce:
 - **vysvětlující** - pomáhají objasňovat politické jevy a události (příčiny krizí, válek apod.)
 - **hodnotící** - poskytují hodnotový systém a kritéria hodnot (co je dobré a co je zlé)
 - **orientující** - poskytují vědomí identity a sounáležitosti k určité sociální skupině
 - **legitimizující** - nabízejí základní rysy politického programu a cíle politické činnosti
- vývoj západní demokracie byl ovlivněn střetáváním tří ideologických proudů liberalismu, konzervatismu a socialismu, uplatňovaly se také ideologie vystupující proti demokratickým principům: anarchismus, komunismus nebo fašismus

ZÁKLADNÍ IDEOLOGICKÉ PROUDY

- LIBERALISMUS
 - z lat. *libertas*, z angl. *liberty* - svoboda
 - formoval se hlavně v Anglii od 17. stol.
 - prvními představiteli liberalismu byli Thomas Hobbes a John Locke
 - ústřední hodnotou tohoto směru byla **svoboda jednotlivce** a důraz na jeho **individualitu**
 - stát by měl plnit pouze funkce ochrany svobody a majetku občanů proti vnějšímu nepříteli a zachování vnitřního řádu - minimální stát

- maximálně omezeny mají být pravomoci vlády ve prospěch svobody podnikání
- vládní formou odpovídající liberalismu je parlamentní demokracie - občané se v ní podílejí na správě veřejných věcí prostřednictvím svých svobodně vytvořených organizací, svobodné diskuze a všeobecného a rovného hlasovacího práva
- KONZERVATISMUS
 - upřednostňuje hodnoty, jež co nejvíce zachovávají přítomný politický, sociální a ekonomický řád (z lat. *conservare* - zachovávat)
 - preferuje tradiční hodnoty a osvědčené principy života společnosti (silný stát, autoritu, ochranu rodiny a rodinných hodnot atd.)
 - směr vznikl v 18. stol. jako projev znepokojení části společnosti se šířením liberálních idejí a se změnou politických režimů a také z obavy před revolucí
 - za zakladatele konzervatismu je považován anglický filosof **Edmund Burke**
 - ve 20. století začalo docházet ke sblížení liberálních a konzervativních proudů
 - konzervatismus se výrazněji prosadil např. v 80. letech 20. stol. (vláda Margaret Thatcherové ve VB a Ronalda Reagana v USA)
- SOCIALISMUS
 - z lat. *socialis* - společenský, *socius* - *společník*
 - politická a ekonomická koncepce vedená ideálem sociální spravedlnosti, rovnosti a bratrství
 - snahou je podřídit jedince společnosti, která si stanoví za cíl vítězství obecného dobra nad individuálním zájmem
 - odmítáním volné konkurence a soukromého vlastnictví výrobních prostředků stojí socialismus v protikladu k individualismu i ekonomickému liberalismu
 - moderní socialismus vznikl jako reakce na modernizaci, průmyslovou revoluci a její důsledky (špatné životní podmínky dělnictva) v průběhu 19. stol.
 - jeho nejvýznamnějším teoretikem se stal **Karl Marx**
 - postupem vývoje se rozdělil do dvou hlavních proudů:
 - **reformní socialismus** -> snaží se prosadit sociálně spravedlivou společnost postupnými reformami
 - jeho politickými reprezentanty se staly jednotlivé sociálnědemokratické strany
 - **revoluční socialismus (komunismus)** -> základem je myšlenka revoluce a násilné změny
- KOMUNISMUS
 - z lat. *communis* - společný, obecný
 - radikální kritika kapitalismu
 - základem je myšlenka nastolení **sociální rovnosti a beztřídní společnosti**, v níž není třeba státu jako utlačovatelské instituce

- nástrojem změny společnosti je dle komunistů **proletářská revoluce**, která předá politickou moc do rukou pracujících - dělnické třídy
- za zakladatele komunismu jsou považováni **Karl Marx** a **Friedrich Engels**, který spolu s Marxem sepsal *Komunistický manifest*
- v teorii marxismu-leninismu je vybudování socialismu předpokladem pro budování komunismu

➤ NACIONALISMUS

- z lat. *natio* - kmen, národ
- ideologie, jejíž základní hodnotou je národ, který má nadřazenou pozici nad ostatními hodnotami
- pro nacionalismus je klíčové přesvědčení, že každý národ by si měl politicky vládnout sám
- hlavním cílem je prosazení zájmů vlastního národa
- moderní nacionalismus se formoval v průběhu 19. stol. v souvislosti s modernizací
- extrémní verzí nacionalismu je šovinismus, pro který je příznačná víra v nadřazenost vlastního národa nad ostatními národy, šovinismus je agresivní ideologie, často spojená s rasismem

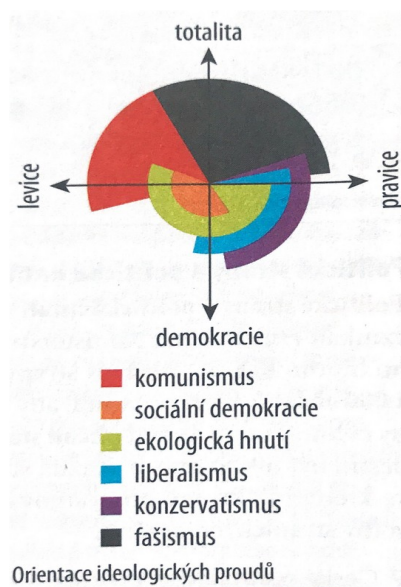
➤ FAŠISMUS

- z lat. *fascio* - sjednocení
- nedemokratická forma vlády, která vychází z nesouhlasu s modernitou
- základem jsou **silná protidemokratická východiska, uctívání státu, jednota, preference boje a vůdcovství**
- v rámci fašismu vznikly dvě základní formy této ideologie:
 - **fašismus** - prosadil se v Itálii v roce 1922 a byl spojen se jménem Benita Mussoliniho, klíčovou hodnotou se stala povinnost občana sloužit státu a být mu bezmezně oddán
 - **nacismu** (též nacionální socialismus) - objevil se v Německu ve 20. letech 20. století jako reakce na porážku Německa v 1. sv. v. a na následnou hospodářskou krizi
 - podstatou nacismu je **rasismus, antisemitismus, přesvědčení o nadřazenosti árijské rasy a čistotě rasy**
 - v praxi vyústil v agresivní politiku, terorismus, útočné války a genocidu
 - nejznámější ideolog nacismu - Adolf Hitler

➤ RASISMUS

- z arab. *ras* - hlava
- snaží se legitimizovat biologické nerovnosti mezi lidmi a tím polečensky i právně zvýhodňovat jednu rasu před ostatními
- diskriminace "nižší rasy" spočívá v nerovnosti před zákonem, nepřítomnosti hlasovacího práva, nižší mzdě za stejnou práci atd.

- velkého rozměru nabyl rasismus zaměřený proti černošskému obyvatelstvu v USA v první polovině 20. stol.
 - jako oficiální ideologie byl zaveden v nacistickém Německu, jemuž sloužil k ospravedlnění války a likvidace některých národností
- ANARCHISMUS
- z řec. *anarchia* - bezvládí
 - odmítá jakoukoliv formu politické autority, státní moc i právní řád
 - hlásá neomezenou svobodu jednotlivce, spravedlivé rozdělování hmotných statků a dobrovolné rozhodování
 - zrodil se v 19. stol. na půdě vznikajícího dělnického hnutí
 - často se spojoval s jinými ideologiemi a také inspiroval některé teroristické skupiny
- ENVIRONMENTALISMUS
- z angl. *environment* - prostředí
 - staví do popředí zájmu vztahy mezi přírodou a společností
 - ustanovil se v 60. letech 20. stol.
 - usiluje o změnu společenských, ekonomických a politických mechanismů, které brání snahám o ochranu životního prostředí
 - ideově zastřešuje řadu protestních ekologických hnutí, včetně radikálních ekoteroristů
- FEMINISMUS
- z lat. *femina* - žena
 - ideologie ženského hnutí, která prosazuje společenské, politické a ekonomické zrovnoprávnění žen s muži
 - po svém vzniku na konci 19. stol. se zaměřoval především na získání volebního práva žen
 - přívrženci feministického hnutí zakládají sdružení, poukazují na vžitě společenské stereotypy nebo organizují kampaně upozorňující na problematiku potratů, pornografie, domácího násilí na ženách nebo prosazení rovných příležitostí atd.

POLITICKÉ STRANY

- jsou organizované dobrovolná sdružení občanů se stejnými politickými názory a cíli, která se účastní politického života
- vzájemnou konkurencí se snaží získat politickou moc a prosadit svou politickou vůli
- v demokratické společnosti je politická scéna **pluralitní** - na politické scéně se tak mohou objevit kromě politických stran např. politická hnutí, zájmové skupiny nebo skupiny zaměstnanců a zaměstnavatelů
- všechny se snaží prosadit své zájmy
- zájmová skupina se narodí od politické skupiny zaměřuje pouze na jedno téma - chce moc spíše ovlivňovat, než ji sama vykonávat
- politické hnutí zase nemá ve srovnání s politickou stranou tak vysokou organizovanost, hierarchii a disciplinovanost
- politická hnutí bývají často zárodkem politických stran
- ZNAKY MODERNÍCH EVROPSKÝCH POLITICKÝCH STRAN
 - **vlastní politický program**, kde jsou vysvětleny jejich hodnoty, zájmy, cíle
 - **účastní se voleb** do nejvyšších zákonodárných orgánů a do orgánů místní samosprávy
 - **působí na veřejnosti**, získávají voliče, členy, sympatizanty
 - disponují stálou, demokraticky volenou **organizační strukturou**
 - **činnost financují** z členských příspěvků, příjmů z vlastní hospodářské činnosti, z darů od sponzorů a ze státních příspěvků (6 mil. ročně stálý příspěvek, pokud strana získá ve volbách do PS min. 3% hlasů)
- FUNKCE POLITICKÝCH STRAN
 - **zprostředkovatelské** - vytvářejí most mezi lidmi a vládou
 - **integrativní** - soustřeďují zájmy
 - **socializační** - učí hrát politické role atd.
 - **mobilizační** - mobilizují voliče
 - **rekrutivní** - vybírají politické elity
 - **ústavní** - sestavují vládu
- politická seskupení podobně smýšlejících občanů existovala již ve starověkém Řecku
- důležitým mezníkem ve vývoji stranictví byla anglická a francouzská revoluce a vznik USA
- moderní politické strany se začaly v Evropě formovat od konce 19. stol.
- politické strany se zpravidla dělí podle **politických ideologií**, ze kterých vycházejí a na jejich základě zauímají místo v politickém spektru na **pravici, levici** či ve **středu**

	LEVICE	PRAVICE
PRIORITY	sociální politika, soc. jistoty	podpora podnikání a osobní odpovědnosti
STÁT	sociálně odpovědný, silný stát	minimalizace kompetencí státu
ROVNOST	výsledků	příležitostí
ČLOVĚK	kolektiv	jednotlivec
SPOLEČENSKÝ VÝVOJ	rychlá změna - revoluce nebo reforma	postupný vývoj - evoluce
STÁT A EKONOMIE	státní ochránářství	liberalizace
EKONOMICKÉ PRIORITY	snížení nezaměstnanosti	snížení inflace a státního dluhu
DANĚ	vysoké, progresivní	nízké, rovné

➤ **dělení podle členství:**

- kádrová strana - založená na významných členech strany
- masová strana - tendence získávat co nejvíce lidí, široká členská základna

➤ **dělení z hlediska šířky spektra oslovených voličů:**

- strany ideologicky úzké - zaměřují se na specifické skupiny voličů (zemědělce, dělníky, katolíky,..)
- catch - all parties - usilují o podporu ze všech částí společnosti

POLITICKÉ STRANY A POLITICKÁ HNUTÍ V ČR

- pol. strany a hnutí v ČR jsou právnické osoby, které vznikají registrací na Ministerstvu vnitra a zanikají vlastním či soudním rozhodnutím
- k založení strany je nutné předložit petici s podpisy alespoň 1000 občanů, kteří požadují, aby strana či hnutí vzniklo
- členem může být občan starší 18 let
- k členství nesmí být nikdo nucen
- každá strana musí mít svůj vlastní organizační řád (stanovy), ve kterém je uveden název, sídlo, způsob volby stranických orgánů a programové zásady

HISTORIE POLITICKÉ SCÉNY

- v ČR se po roce 1993 ustálil systém více stran
- v letech 1996 až 2013 dominovaly politické scéně dvě velké pol. strany - levicově orientovaná Česká strana sociálně demokratická (ČSSD) a pravicová Občanská demokratická strana (ODS)

- tyto strany bývaly při volbách do PS PČR doplňovány zpravidla dvěma až čtyřmi dalšími úspěšnými menšími stranami, které do PS pronikly
- stranou, která získává pravidelně dostatečný počet potřebných hlasů je KSČM
- obvykle se prosazuje také KDU - ČSL
- při volbách v roce 2006 poprvé do sněmovny pronikla Strana zelených (středová, mírně levicová strana), od té doby úspěch nezopakovala
- v roce 2010 se do PS dostala nově založená konzervativní pravicově orientovaná strana TOP 09 (Tradice, odpovědnost, prosperita) a také Věci veřejné (VV), které ale svou pozici kvůli různým skandálům v předčasných volbách neobhájily
- **předčasné volby v roce 2013 významným způsobem otřáslы českou politickou scénou** => tradičně silná ODS zůstala hluboko v poli poražených, volby sice vyhrála ČSSD, ale v těsném závěsu za ní skončila nová strana na české politické scéně - ANO (Akce nespokojených občanů - nelze ji jednoznačně na levo - pravé ose zařadit, nejvíce se patrně pohybuje v pravém středu)
- dále se do sněmovny dostaly čtyři další subjekty včetně krajně pravicového Úsvitu přímé demokracie
- do parlamentu proniklo sedm stran - nejvíce od vzniku samostatné ČR
- český stranický systém se tak posunul k polarizovanému pluralismu (multipartismu)
- některé trendy z roku 2013 potvrdily i volby z podzimu 2017 -> do PS proniklo devět subjektů, z toho dvě strany, které j emožno považovat za antisystémové
- tradiční strany zůstaly hluboko v poli poražených - nejvíce ztratila ČSSD, která získala pouze 7,2 % hlasů, ODS mírně posílila, přesto jako druhá strana voleb získala pouze 11,32 % hlasů, výrazně ztratila také KSČM s 7,76 %
- => jednoznačným vítězem se stalo ANO se ziskem 29,64 % hlasů
- do PS poprvé pronikly tři strany - Piráti, STAN a SPD
- prezident jmenoval premiérem Andreje Babiše - ten se pokusil sestavit jednobarevnou menšinovou vládu hnutí ANO => ta v lednu 2018 nezískala důvěru
- na začátku března 2018 vládla vláda v demisi a hnutí ANO jednalo o sestavení koaliční vlády

		LEVICE ← → PRAVICE							
	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ANO	Piráti	ODS	Stan	TOP 09	SPD
Název	Komunistická strana Čech a Moravy	Česká strana sociálně-demokratická	Křesťanská a demokrat. unie – Česká strana lidová	Akce nespokojených občanů	Česká pirátská strana	Občanská demokratická strana	Starostové a nezávislí	Tradice, odpovědnost, prosperita	Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura
Ideologie	kunismus	sociální demokracie	sociální konzervatismus	liberalismus	obtížně zařaditelná strana tíhnoucí k liberalismu	liberalismus, částečně konzervatismus	liberalismus a konzervatismus	liberalismus, konzervatismus	obtížně zařaditelná strana, převažuje nacionalismus

2010	KSČM 11,3% 26 křesel	ČSSD 22,1% 56 křesel		VV 10,89% 24 křesel		ODS 20,2% 53 křesel		TOP 09 16,7% 41 křesel	
2013	KSČM 14,9% 33 křesel	ČSSD 20,5% 50 křesel	KDU-ČSL 6,8% 14 křesel	ANO 18,7% 47 křesel		ODS 7,7% 16 křesel	TOP 09 12,0% 26 křesel	Úsvit 6,9% 14 křesel	
2017	KSČM 7,8% 15 křesel	ČSSD 7,3% 15 křesel	KDU-ČSL 5,9% 10 křesel	ANO 29,6% 78 křesel	Piráti 10,8% 22 křesel	ODS 11,3% 25 křesel	STAN 5,1% 6 křesel	TOP 09 5,3% 7 křesel	SPD 10,6% 22 křesel

STRANICKÝ SYSTÉM

- je soustava vztahů mezi politickými stranami
- je to systém, prostřednictvím něhož spolu politické strany jednají a ovlivňují politické rozhodování
- podle počtu politických stran rozlišujeme tyto stranické systémy:
 - A) **systém jedné strany**
 - existuje pouze jedna politická strana nebo jen jedna politická strana má možnost ucházet se o politickou moc => tato strana má mocenský monopol
 - ostatní politické strany jsou z podílu na moci vyloučeny
 - převážně v nedemokratických systémech
 - B) **systém dvou stran**
 - dvě politické strany se střídají u moci
 - mohou zde existovat další politické strany, ovšem ty nemají reálnou šanci dostat se k moci
 - strana, která vzejde z voleb jako vítěz vládne většinou sama, druhá strana tvoří opozici
 - např. Velká Británie
 - C) **systém více stran**
 - existuje více politických stran, které se účastní voleb a které se následně podílejí na výkonu státní moci
 - strany vytvářejí koalice

VOLBY

- volby jsou akt, při kterém volí oprávnění voliči své zástupce do určitých funkcí nebo orgánů
- svobodné, všeobecné a pravidelně pořádané volby jsou základním principem demokracie
- FUNKCE PRAVIDELNÝCH VOLEB
 - umožňují pokojnou **změnu vlády** a **řešení politických konfliktů**
 - **určují reprezentaci** (kdo bude vládnout a v jaké síle), zjišťují aktuální rozložení politických sil ve společnosti
 - jejich prostřednictvím je **udělována legitimita** parlamentu a vládě, tj. oprávnění vydávat a vykonávat zákony
 - zahrnují **zpětnou vazbu** pro politiky i občany (volební kampaň slouží jako dialog mezi voliči a uchazeči o vládu, veřejnost je informována o tom, co politická reprezentace dělá)
 - vyjadřují **mínění voličů** a posilují **občanské vědomí**
 - poskytují občanům možnost **kontrolovat vládu** a její politiku (jsou-li spokojeni, podpoří opět vládnoucí strany, chtějí-li změnu, změní volbami poměr sil v parlamentu)

➤ ZNAKY VOLEB:

- jsou **svobodné** - volič má svobodný výběr mezi politickými subjekty, volí svobodně a bez nátlaku
- **všeobecné** - aktivní volební právo (volit) i pasivní volební právo (být volen) má každý občan po dovršení požadovaného věku, a to bez ohledu na pohlaví, národnost, rasovou nebo etnickou příslušnost, politické přesvědčení apod.
- **rovné** - hlasy všech voličů mají stejnou vládu
- **přímé** - voliči hlasují přímo pro politické subjekty neb pro jednotlivé kandidáty
- **tajné** - voliči projeví svou politickou vůli a přízeň určitému politickému subjektu bez jakékoliv kontroly nad tím, koho podpořil svým hlasem

VOLEBNÍ SYSTÉM

- je ústavou nebo zákonem stanovený způsob voleb do zastupitelských sborů
- rozlišujeme volební systém:
 - většinový (majoritní)
 - poměrný (proporcionální)
 - smíšený
- **VĚTŠINOVÝ VOLEBNÍ SYSTÉM**
 - je zvolen pouze jediný kandidát, který získá v daném volebním obvodu nejvíce hlasů
 - v každém volebním obvodu spolu soupeří několik kandidátů z různých politických stran
 - volba probíhá většinou v jednomandátových obvodech, jejichž počet odpovídá počtu mandátů v parlamentu
 - dvě základní formy:
 - systém relativní většiny - mandát získá ten, kdo získá **prostou (relativní) většinu** => velikost této většiny není určena
 - systém absolutní většiny - mandát získá ten, kdo obdrží **nadpoloviční počet odevzdaných platných hlasů**
 - pokud ani jeden z kandidátů tuto většinu neobdrží, koná se druhé kolo voleb, do kterého postupují dva nejúspěšnější kandidáti
 - ve druhém kole již rozhoduje prostá většina
 - např. UK, Austrálie => systém dvou stran, + Senát v ČR

VÝHODY	NEVÝHODY
Systém umožňuje snadno vytvořit parlamentní většinu, protože se do voleného sboru dostane	Zvolený parlament nedostatečně odráží skutečné rozložení politických sil v zemi,

jen několik stran s nejvyšší voličskou podporou. Výsledkem jsou obvykle stabilní vlády tvořené jednou stranou. Zvolený reprezentant je v úzkém spěti s obvodem, v němž byl zvolen.	protože nezastupuje společenské menšiny a je nepříznivý pro nově vzniklé strany

➤ **POMĚRNÝ VOLEBNÍ SYSTÉM**

- rozdělení mandátů odpovídá procentu odevzdaných hlasů
- volební obvody jsou vícemandátové, větší, jejich počet je však nižší
- pro jednotlivé obvody připraví politické strany kandidátní listiny (počet míst na listině zpravidla odpovídá počtu mandátů, jež se v daném obvodu rozdělují)
- volič nevolí jednotlivce, ale celé kandidátské listiny
- např. volby do PS v ČR, v Polsku

VÝHODY	NEVÝHODY
Systém přenáší vůli obyvatelstva i jeho menšin do politického systému a umožňuje určit rozložení politických sil. Ulehčuje vytváření nových politických stran.	Volí se kandidátní listiny. Politická moc se tříští, často vzniká koaliční vláda, která bývá nestabilní. Sepětí poslance s volebním obvodem není tak silné, při rozhodování se řídí více stranickými zájmy.

- tříštění politických sil se částečně zamezuje **stanovení procentní hranice**, kterou musí strana překročit, aby získala poslanecké mandáty (v ČR 5 % - při koalici dvou stran x2)
- aby měl volič možnost ovlivnit výběr kandidátů, bývá systém doplněn mechanismem **osobních preferencí** => označením kandidáta na kandidátní listině jej volič může posunout na volitelné místo
- protože mají oba systémy své přednosti i nedostatky, je v řadě zemí používáno více druhů volebních systémů
- **SMIŠENÝ VOLEBNÍ SYSTÉM**
 - kombinace většinového a poměrného systému
 - např. Itálie, Německo

VOLBY V ČR

- volby do parlamentu i zastupitelstev krajů a obcí **vyhlašuje prezident republiky** nejpozději 90 dnů před jejich konáním
- volbu prezidenta **vyhlašuje předseda Senátu** tak, aby se případné druhé kolo konalo nejpozději 30 dnů před uplynutím volebního období úřadujícího prezidenta
- přípravu, organizaci, průběh a provedení voleb koordinuje **Státní volební komise**
- ústředním orgánem státní správy pro volby je **Ministerstvo vnitra**
- voličem je občan ČR, který dosáhl věku 18 let

- zajišťování výsledků voleb provádí poměrně komplikovaným způsobem **Český statistický úřad** - podle počtu hlasů a volených členů zastupitelstva vypočítá potřebnou procentní hranici pro získání mandátů a s přihlédnutím k preferenčním hlasům je přidělí kandidátům

PARLAMENTNÍ VOLBY

- pro účely českých parlamentních voleb je ČR rozdělena na volební obvody a okrsky:
 - ◆ **volebním obvodem pro volby do PS PČR** je 14 vyšších územně samosprávných celků - krajů - v nichž se volí poslanci
 - ◆ **volebním obvodem pro volby do Senátu** je 81 územních jednotek (částečně kopírují okresní hranice), v nichž se volí senátoři a které jsou upraveny zákonem
 - ◆ **volebním okrskem** je část volebního obvodu, stanovená pro příjem volebních lístků a sčítání hlasů
- VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČR
 - ◆ konají se podle zásady poměrného zastoupení ve 14 volebních obvodech
 - ◆ PS má 200 poslanců, kteří jsou voleni na dobu 4 let
 - ◆ poslancem může být každý, kdo dosáhl 21 let
 - ◆ oprávnění voliči jsou zapsáni ve stálých seznamech v místě trvalého bydliště, ti kteří chtějí volit v jiném volebním okrsku, mohou požádat o vydání voličského průkazu a jsou zapsáni na zvláštních seznamech
 - ◆ každá politická strana, hnutí či koalice podá krajskému úřadu nejpozději 38 dní před volbami kandidátní listiny pro jednotlivé volební kraje spolu s příspěvkem na volební náklady ve výši 15 000 Kč
 - ◆ volič zvolí jednu kandidátní listinu, na níž může označit kandidáty, jimž chce dát preferenční hlasy -> každý volič má 4 preferenční hlasy
 - ◆ podle počtu získaných hlasů obdrží jednotlivé politické subjekty určitý počet mandátů, avšak pouze v případě, že tyto subjekty získaly alespoň 5 % platných hlasů
 - ◆ při rozdělování mandátů je závazné pořadí kandidátů na kandidátní listině ve volebním obvodu => jestliže však nejméně 7 % voličů označí některého z kandidátů na listině preferenčními hlasy, mění se pořadí kandidátů na listině
- VOLBY DO SENÁTU PARLAMENTU ČR
 - ◆ konají se podle zásady většinového systému v 81 volebních obvodech - v každém obvodu se volí jeden senátor
 - ◆ senát má 81 senátorů, kteří jsou voleni na dobu 6 let
 - ◆ každé dva roky se obnovuje třetina Senátu
 - ◆ senátorem může být zvolen každý, kdo dosáhl věku 40 let
 - ◆ kandidáty na senátory přihlašují registrované politické subjekty
 - ◆ nezávislý kandidát podává přihlášku k registraci sám, ale musí ji doplnit peticí s nejméně 1000 podpisy oprávněných voličů z obvodu, kde kandiduje

- ◆ všichni kandidáti skládají kauci 20 000 Kč - kauce je kandidátovi do Senátu vrácena, získá-li ve volbách alespoň 6 % hlasů
- ◆ každý kandidát je uveden na samostatném hlasovacím lístku s vylosovaným číslem
- ◆ zvolen je kandidát, který obdržel nadpoloviční většinu odevzadných platných hlasů - pokud žádný kandidát více než 50 % hlasů nezískal, koná se druhé kolo voleb, do nějž postupují dva kandidáti, kteří obdrželi nejvyšší počet hlasů v prvním kole
- ◆ mandát získá ten, kdo ve druhém kole obdrží více hlasů
- ◆ v případě rovnosti hlasů rozhodne los

KRAJSKÉ A KOMUNÁLNÍ VOLBY

→ VOLBY DO ZASTUPITELSTVA KRAJE

- ◆ zastupitelstvo se skládá z členů, jejichž počet se určuje podle počtu obyvatel v kraji
- ◆ právo volit a být volen má občan starší 18 let, který je přihlášen k trvalému bydlišti v daném kraji
- ◆ krajské zastupitelé jsou voleni na 4 roky podle zásad **poměrného systému**
- ◆ volby do krajských zastupitelstev se konají podle podobných pravidel jako volby do PS
- ◆ na základě kandidátních listin jsou vytištěny hlasovací lístky
- ◆ volič může opět použít 4 preferenční hlasy
- ◆ zvoleny jsou ty volební strany, které obdrží min 5 % hlasů

→ VOLBY DO ZASTUPITELSTVA OBCE

- ◆ zastupitelstvo se skládá z členů, jejichž počet stanoví na každé volební období stávající zastupitelstvo podle počtu obyvatel obce
- ◆ právo volit a být volen má každý občan ČR starší 18 let s trvalým pobytem v dané obci
- ◆ volby se konají každé 4 roky systémem **poměrného systému**
- ◆ volič obdrží hlasovací lístek s kandidátními listinami všech politických stran
- ◆ může označit křížkem jednu volební stranu nebo může také zakřížkovat ve sloupci libovolné politické strany preferované kandidáty (nejvýše tolik, kolik zastupitelů má být zvoleno)
- ◆ zvolí tím předně jednotlivé strany a teprve poté se rozdělí mandáty mezi kandidáty

PREZIDENTSKÉ VOLBY

- od roku 2013 probíhá volba prezidenta přímou volbou
- volit může každý občan ČR starší 18 let
- kandidovat může každý občan starší 40 let
- prezident je volen na 5 let, může být zvolen maximálně dvě funkční období za sebou
- kandidátní listinu se jménem kandidáta podává nejméně 20 poslanců nebo nejméně 10 senátorů

- může ji podat i občan starší 18 let, podpoří-li jeho návrh petice s 50 tisíci podpisy
- kandidátní listina se podává nejpozději 66 dní před volbami Ministerstvu vnitra
- prezidentem je zvolen kandidát, který získá nadpoloviční většinu hlasů
- pokud ani jeden nadpoloviční většinu nezíská, koná se za 14 dnů další kolo, kam postupují dva nejlépeší kandidáti => poté je zvolen ten, kdo obdrží více hlasů

VOLBY DO EVROPSKÉHO PARLAMENTU

- poslanci EP jsou voleni na dobu 5 let a Češi dle Lisabonské smlouvy obsazují 21 křesel
- volby do EP se konají ve všech členských státech EU
- volební systém není jednotný, liší se podle tradic a ústavních pravidel jednotlivých zemí
- v ČR se uplatňuje systém **poměrného zastoupení**
- právo volit má každý občan ČR starší 18 let a občan jiného členského státu EU starší 18 let, pobývá-li v ČR nejméně 45 dnů
- poslancem EP může být zvolen každý občan ČR starší 21 let či občan jiného členského státu starší 21 let, který pobývá na území ČR nejméně 45 dnů

Název volené instituce	Počet volených zastupitelů	Délka volebního období	Volební systém
Poslanecká sněmovna	200	4	Poměrný
Senát	81	6	Dvoukolový většinový
Evropský parlament	21 (za ČR)	5	Poměrný
Krajské zastupitelstvo	Podle velikosti kraje (do 600 tis. obyvatel 45 zastupitelů, do 900 tis. obyvatel 55 zastupitelů, nad 900 tis. obyvatel 65 zastupitelů; hl. m. Praha 55 až 70 zastupitelů).	4	Poměrný
Obecní zastupitelstvo	Podle velikosti obce od minimálně 5 zastupitelů po 55 zastupitelů.	4	Poměrný

MEZINÁRODNÍ VZTAHY

*význam a struktura mezinárodních organizací, spolupráce mezi státy,
zahraniční politika, česká zahraniční politika*

MEZINÁRODNÍ VZTAHY JAKO VĚDA

- mezinárodní vztahy jsou širokým souborem aktivit a projektů, které přesahují hranice jednotlivých států
- vztahy mohou být povahy politické, kulturní, ekonomické, diplomatické, právní i vojenské
- VĚDA O MEZINÁRODNÍCH VZTAZÍCH
 - zabývá se zkoumáním bezpečnějších a efektivnějších prostředků pro organizaci vztahů mezi lidmi, společnostmi, vládami a ekonomikami
 - soustřeďuje se na vývoj a strukturu mezinárodních společenství
- jako samotná disciplína se studium mezinárodních vztahů začalo ustavovat na počátku 20. století
- věda o mezinárodních vztazích má úzkou spojitost s ekonomikou, právem, historií, psychologíí, apod. - bezprostředně souvisí zejména s politologií, s níž je v mnoha oblastech propojena
- INTEGRACE
 - proces prohlubování spolupráce mezi jednotlivými státy, který může zahrnovat hospodářskou, politickou, právní i bezpečnostní stránku
 - cílem integrace bývá vyšší stabilita a prosperita integrujících se zemí
 - státy si v takovém případě buď mohou zachovat svou suverenitu (OSN), nebo se její části vzdát ve prospěch celku (EU)

FORMY MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

- existují dvě formy mezinárodních vztahů:
 - vztahy budované mezi státy na základě **mezistátních dohod a smluv**
 - vztahy, jež mají státy určeny v rámci **mezinárodní organizace**
- MEZINÁRODNÍ DOHODY A SMLOUVY
 - upravují vztahy mezi státy a vytvářejí základ pro mezinárodní spolupráci
 - mohou být bilaterální (mezi 2 státy) nebo multilaterální
- MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE
 - jsou vyšší formou spolupráce mezi státy
 - díky vzniku těchto organizací nabývá spolupráce institucionální podoby
 - státy na základě právního aktu (obvykle mezinárodní smlouvy) postupují část svých pravomocí společným orgánům či se v nich snaží prosadit svůj vliv
 - spolupráce států v rámci mezinárodních organizací je trvalá a neustále se rozvíjí (na rozdíl od smluv a dohod)
 - lze rozlišovat několik druhů mezinárodních organizací
 - **PODLE VELIKOSTI**

- regionální - zahrnují jen aktéry z určité geografické oblasti
- globální - členy jsou různé státy světa
- PODLE OBLASTI ZÁJMŮ A CÍLŮ
 - politické
 - hospodářské
 - sociální
 - kulturní
 - vícefunkční
- PODLE PRAVOMOCÍ
 - mezivládní organizace - státy si ponechávají všechny podstatné pravomoci ve svých rukou
 - nadnárodní organizace - dochází k přesunu podstatných pravomocí na dané organizace a jejich orgány

ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ

- OSN, angl. UN (United Nations)
- nejznámější a celosvětově nejuznávanější mezinárodní organizace
- posláním OSN je udržování celosvětového míru, bezpečnosti a spravedlivých vztahů mezi státy
- snaží se zajistit členským státům jejich suverenitu
- poskytuje jim však také rozsáhlou a trvalou humanitární a rozvojovou pomoc
- vznikla **26. 6. 1945** na základě podpisu **Charty OSN** na konferenci v **San Franciscu**
- Charta byla podepsána 50 státy včetně tehdejšího Československa
- chtěla důsledněji navázat na činnost meziválečné Společnosti národů, založené v roce 1919, která ukončila svou činnost na začátku 2. sv. v. a formálně byla zrušena 1946, protože neobstála jako garant kolektivní bezpečnosti a světového míru
- podnětem založení OSN byla také snaha navázat na principy tehdejšího spojení USA, SSSR a VB, které se utvořilo v boji proti nacistickému Německu a jeho spojencům
- hlavní sídlo OSN je v **New Yorku**
- má **193 členských států**
- OSN zastřešuje několik desítek institucí a orgánů, které vyvíjejí vlastní činnost po celém světě - WHO, UNICEF, UNESCO, Mezinárodní měnový fond, Světová banka

ORGÁNY OSN

1. Rada bezpečnosti

- nejvyšší výkonný orgán OSN se základní odpovědností za **udržení míru**
- její rezoluce jsou právně závazné - vyzývá jimi členské země ke změně jejich politiky
- v pravomoci Rady bezpečnosti je mimo jiné **uvalení mezinárodních sankcí** na státy a **schválení mezinárodních mírových operací**, příp. přímých **vojenských akcí**

- Rada bezpečnosti má **15 členů** -> 10 je volených Valným shromážděním na dva roky, 5 členů je stálých
 - rozhodující vliv mají **stálí členové**: USA, VB, Francie, Ruská federace, Čína
 - tyto státy mají právo veta, kterým mohou zamítnout jakýkoliv návrh Rady bezpečnosti

2. Valné shromáždění

- spolu s Radou bezpečnosti je vrcholný politický orgán OSN (jedná se o hlavní jednací orgán) a jsou v něm zastoupeny všechny členské země
- při hlasování se řídí principem: jedna země - jeden hlas
- rezoluce a doporučení, které přijímá, však **nejsou závazné** (výjimkou jsou usnesení týkající se vnitřního chodu OSN)
- shromáždění volí **generálního tajemníka OSN a nestálé členy Rady bezpečnosti**
- Valné shromáždění na rozdíl od Rady bezpečnosti nedisponuje žádnými donucovacími prostředky

3. Mezinárodní soudní dvůr

- soudní orgán OSN
- řeší **mezinárodní spory** mezi státy
- jeho rozhodnutí jsou sice právně závazná, ale exekutivně nevynutitelná
- soud může rozhodovat jen tehdy, pokud mu sporné strany své problémy předloží k posouzení
- byl založen v roce 1945, sídlí v **Haagu** a je tvořen sborem 15 soudců volených na devět let Valným shromážděním a Radou bezpečnosti

4. Ekonomická a sociální rada

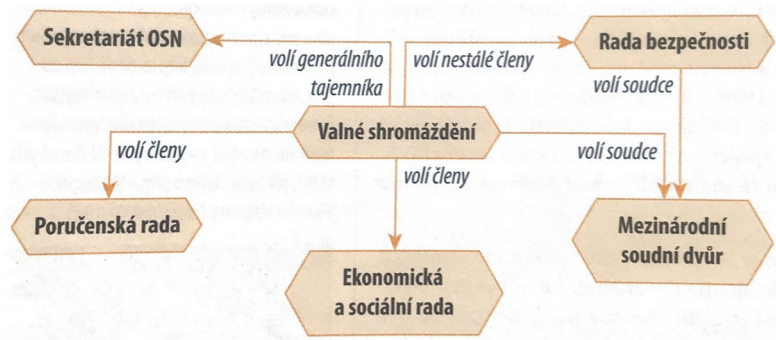
- orgán **monitorující** celkovou **hospodářskou situaci** v regionech
- vytváří **prognózy dalšího vývoje** a **navrhuje** příslušným vládám **opatření**
- není zaměřen pouze na finance a měnu jako například Světová banka a Mezinárodní měnový fond, sleduje i vedlejší aspekty hospodářského rozvoje (např. podporuje dodržování lidských práv a základních svobod)

5. Poručenská rada

- orgán, který vznikl pro **správu 11 oblastí**, jež po druhé světové válce **nezískaly status samostatných států**
- jednotlivá území postupně získala samostatnost nebo se stala součástí jiného územního celku
- Poručenská rada formálně ukončila svou činnost 1994, kdy se nezávislým státem stalo tichomořské souostroví Palau, poslední území pod dohledem OSN
- Rada se může znovu sejít v případě, kdy to situace bude vyžadovat

6. Sekretariát OSN

- výkonný orgán OSN, tvořený generálním tajemníkem a jemu podřízeným správním sekretariátem
- **generální tajemník** je do funkce jmenován na 5 leté funkční období a zastupuje OSN navenek
- má i některé mimořádné pravomoci - může např. předkládat Radě bezpečnosti návrhy v případě všech otázek, které podle jeho názoru ohrožují světový mír a mezinárodní bezpečnost
- nyní je generální tajemník **António Guterres** (od 1. 1. 2017)

MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ TRIBUNÁLY A MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ SOUD

- V 90. letech vznikly na půdě OSN dva mezinárodní trestní tribunály, které po vzoru norimberského Mezinárodního vojenského tribunálu pro německé válečné zločince z roku 1945 stíhají pachatele novodobých zločinů proti míru a lidskosti
- ve statutu Mezinárodního vojenského tribunálu pro soud nad hlavními válečnými zločinci v Norimberku byly určeny tři hlavní zločiny:
 - zločiny proti míru
 - válečné zločiny
 - zločiny proti lidskosti
- Mezinárodní trestní tribunály posuzují vinu i nejvyšších politických představitelů zemí zúčastněných na konfliktu a jsou oprávněny vynášet tresty
- nejvyšší možný trest je doživotní vězení, na které se nikdy nebude vztahovat žádná amnestie

MÍROVÉ SÍLY OSN

- tzv. modré barety
- vojenské jednotky, které členské státy na základě příslušné rezoluce poskytnou OSN k udržování míru v nestabilních částech světa
- každý stát může sám rozhodnout, kam své vojáky vyšle

OPATŘENÍ PROTI OHROŽENÍ MÍRU

- OSN disponuje řadou prostředků pro udržení míru
- **REZOLUCE** (rozhodnutí)
 - může přijímat jen Valné shromáždění nebo Rada bezpečnosti

- pouze rezoluce přijaté Radou bezpečnosti a schválené všemi stálými členy jsou **závazné** -> obsahují požadavky Rady bezpečnosti a jsou **adresovány členským státům OSN, které hrubě porušují její nejzákladnější principy**
- rezoluce většinou požadují ukončení vojenských agresí a mezinárodního násilí
- **EMBARGO** (zábrana)
 - nejmírnější donucovací prostředek OSN vůči státům, které porušují mír
 - členské státy **nesmějí vyvážet zbraně ani vojenský materiál** do států, vůči nimž je embargo vyhlášeno
 - někdy se embargo týká také strategických surovin, zejména dovozu ropy a zemního plynu
 - smyslem těchto opatření je **oslabení vojenské síly embargovaných států**
 - embargo na vývoz zbraní bývá velmi často porušováno, a to nejen vládami, ale rovněž obchodními firmami a výrobci zbraní
- **SANKCE** (usnesení, příkaz)
 - bývají většinou **hospodářské a plošné**
 - státy, které se neřídí přijatými rezolucemi a ignorují mírové úsilí OSN, jsou sankcemi **hospodářsky izolovány od zbytku světa**
 - členské státy nesmějí po přijetí sankcí vůči některému státu s tímto státem obchodovat
- **BOJKOT**
 - politický nástroj, kdy je postiženému státu **dočasně pozastaveno jeho členství v mezinárodních organizacích** (včetně sportovních) a je politicky izolován od zbytku světa
 - stát postižený bojkotem zpravidla nesmí navštěvovat ani cizí státníci a výjimkou zvláštních vyslanců OSN
 - formou bojkotu je rovněž omezení nebo úplné **přerušování diplomatických styků**

SEVEROATLANTICKÁ ALIANCE - NATO

- nejvýznamnější vojensko-politická organizace na světě
- její členové plánují společnou obrannou politiku a armády členských států podléhají společnému vedení
- založena **4. 4. 1949 ve Washingtonu**
- vznik NATO byl důsledkem napjatých mezinárodních vztahů v závěru 40. let, kdy se naplno projevil počátek studené války
- sovětská blokáda západních částí Berlína přivedla koncem roku 1948 svět na pokraj nového konfliktu
- USA a jejich západní spojenci v čele s VB a Francií se rozhodli pro vytvoření vojenské obranné aliance, která by byla zaměřena především proti možné sovětské expanzi
- aliance také měla zabránit vypuknutí nové války mezi západoevropskými státy a podpořit procesy politické integrace v Evropě

- **sídlo NATO je v Bruselu**
- **z 12 zakládajících států vzrostl počet členů NATO na 29 států**
 - USA, Kanada, VB, Německo, Francie, Španělsko, Itálie, Norsko, Dánsko, Island, BeNeLux, Portugalsko, Řecko, Turecko, Polsko, Maďarsko, ČR, Estonsko, Lotyšsko, Litva, Slovensko, Slovinsko, Rumunsko, Bulharsko, Albánie, Chorvatsko, Černá hora
- členské státy si vzájemně garantují územní celistvost a státní suverenitu
- vstupem do NATO každý stát přijímá závazek podílet se na společné obraně a v případě potřeby pomoci jinému členskému státu, pokud bude napaden třetí stranou

ORGÁNY NATO

- struktura NATO je tvořena dvěma částmi - **politickou** (Severoatlantická rada, Skupina pro jaderné plánování, generální tajemník) a **vojenskou** (Vojenský výbor a alianční strategická velitelství)

1. Severoatlantická rada

- nejvyšší politický orgán NATO
- jsou v ní zastoupeny všechny členské země (zastupují je ministři, předsedové vlád, hlavy států, velvyslanci)
- **přijímá rozhodnutí o společné zahraniční politice a společném postupu členských zemí**
- má zvláštní pravomoci zejména v době ohrožení světového míru nebo svrchovanosti některé členské země
- rozhoduje o **přijetí nových členů** nebo o **společných vojenských akcích**

2. Skupina pro jaderné plánování

- orgán, rozhodující o jaderných otázkách a s tím související politice NATO

3. Generální tajemník

- nejvýše postavený civilní představitel NATO
- předsedá Severoatlantické radě a reprezentuje NATO navenek
- nemá rozhodovací pravomoc, během jednání však sehrává klíčovou roli jako prostředník
- nyní je generální tajemník Jens Stoltenberg

4. Vojenský výbor

- nejvyšší vojenský orgán NATO
- poskytuje rady a doporučení hlavním civilním orgánům NATO a spadají pod něj obě alianční strategická velitelství
- výbor sám o sobě nemá přímé rozhodovací pravomoc, vykonává vůli Severoatlantické rady a Skupiny pro jaderné plánování a připravuje realizaci jejich rozhodnutí
- členské země v něm jsou zastoupeny stálými vojenskými představiteli

EKONOMICKÉ MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE

- SVĚTOVÁ OBCHODNÍ ORGANIZACE (WTO)

- 1995, sídlí v Ženevě
- prosazuje zjednodušení výměny zboží i služeb mezi státy a odstranění obchodních bariér ve světovém obchodu
- ORGANIZACE PRO HOSPODÁŘSKOU SPOLUPRÁCI A ROZVOJ (OECD)
 - 1961, sídlí v Paříži
 - sdružuje hospodářsky vyspělé státy a prosazuje liberalizaci obchodu
- EVROPSKÉ SDRUŽENÍ VOLNÉHO OBCHODU (ESVO)
 - 1960, obdoba EU
 - sdružuje vyspělé evropské země, které nejsou členy EU
 - sdružení je pouze hospodářskou mezinárodní organizací, která neusiluje o politickou integraci ani o úplné sjednocení trhu
- ORGANIZACE ZEMÍ VYVÁŽEJÍCÍCH ROPU (OPEC)
 - založena 1961 v Bagdádu, sídlí ve Vídni
 - hospodářsko-politická organizace sdružující největší světové producenty ropy, reguluje ceny ropy a její těžbu v členských státech
- G8
 - volné politické sdružení osmi hospodářsky nejvyspělejších průmyslových států světa => USA, Kanada, Rusko, Japonsko, Německo, VB, Francie, Itálie

LIDSKOPRÁVNÍ A HUMANITÁRNÍ MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE

- RADA EVROPY
 - založena 1949 v Londýně, sídlo ve Štrasburku
 - politická organizace monitorující stav lidských práv v evropských zemích
 - podporuje rozvoj demokracie
- EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
 - 1955, sídlí ve Štrasburku
 - spadá pod Radu Evropy
 - mohou se na něj obracet jen občané členských států se stížnostmi na porušování lidských práv ve své zemi
 - jeho rozhodnutí jsou závazná
- MEZINÁRODNÍ ČERVENÝ KŘÍŽ
 - založen 1863 Jeanem Henrim Dunantem v Ženevě - sídlo
 - nejstarší nepřetržitě fungující mezinárodní organizace zaměřená pouze na poskytování humanitární pomoci státům postiženým válkami či přírodními katastrofami
 - několikrát obdržel NC za mír
 - v ČR založen 1919

EVROPSKÁ UNIE

- EU je regionální uskupení, které sdružuje evropské státy a jehož cílem je politická a hospodářská integrace členských zemí

- nejedná se o klasickou mezinárodní organizaci a obvykle se považuje za originální a svébytné těleso, jež nemá v historii předchůdce
- vznikla v roce **1993** na základě **Maastrichtské smlouvy**, která navazovala na předchozí integrační proces
- většina hlavních institucí EU sídlí v Bruselu
- EU má 27 členů (do nedávna měla 28, ale - BREXIT)
 - Německo, Francie, Itálie, BeNeLux, Finsko, Dánsko, Švédsko, Řecko, Rakousko, Litva, Lotyšsko, Estonsko, Polsko, Slovensko, ČR, Maďarsko, Slovinsko, Kypr, Malta, Španělsko, Portugalsko, Irsko, Rumunsko, Bulharsko, Chorvatsko

ROK	POČET ZEMÍ	ČLENOVÉ
1952	6	ESUO, zakládající členové: FR, NĚM, IT, BeNeLux
1973	9	+ VB, Irsko, Dánsko
1981	10	+ Řecko
1986	12	+ ŠPA, PORT
1995	15	+ SWE, FIN, RAK
2004	25	Největší vlna rozšíření: LIT, LOT, EST, PL, CZ, SVK, HU, SL, Malta, Kypr
2007	27	+ RUM, BUL
2013	28	+ CHorvatsko
2020	27	- Velká Británie

- EU se vyznačuje několika symboly: vlajka, hymna, motto “Jednota v rozmanitosti”, euro, den 9. května - Den Evropy

DĚJINY EVROPSKÉ INTEGRACE

- EU je výsledkem dlouhodobého integračního procesu
- myšlenka jednotné Evropy se objevovala během celých dějin kontinentu
- **MYŠLENKA EVROPSKÉ INTEGRACE DO KONCE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY**
 - kořeny evropské integrace lze najít již u českého krále **Jiřího z Poděbrad** (1420 - 1471)
 - jeho snaha o sjednocení evropských států směřovala k nastolení míru na kontinentu
 - cílem bylo vytvořit **Unii evropských států**, která by měla společný legislativní orgán a soudní dvůr

- v 17. stol. se myšlenka evropské integrace dostává do popředí nejen na poli politickém, ale i filosofickém
- Immanuel Kant ve svém díle *Idea věčného míru* představil myšlenku zřízení **federace evropských států**, která by byla ukotvena evropskou ústavou av níž by existoval jendotný právní systém
- 18. a 19. stol. nebylo evropské integraci příliš nakloněno
- v Evropě se objevují snahy o upevnění národních států, převládající ideologií byl nacionalismus, který myšlenku sjednocení evropských států nepřál
- nejvýznamnějším předchůdcem evropské integrace bylo **Panevropské hnutí** - základní myšlenky tohoto hnutí představil rakouský hrabě **Richard Mikuláš Coudenhove-Kalergi** v díle *Pan-Evropa*
- počátek 2. sv. v. umocnil potřebu sjednocené Evropy
- myšlenku evropské integrace přijala řada odbojových hnutí
- významným krokem podporujícím aktivitu k vytvoření evropské federace bylo vydání **Manifestu z Ventotene** v roce 1941 => autorem byl představitel italského odboje **Altiero Spinelli**
- manifest obsahoval požadavek na vybudování poválečné politické unie, která by zajistila stabilitu v Evropě
- **EVROPSKÁ INTEGRACE PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE**
 - v roce 1950 byl představen **Schumanův plán**, jehož cílem bylo vytvořit volný trh s uhlím a ocelí
 - plán byl realizován Smlouvou o založení Evropského společenství uhlí a oceli - ESUO, jež byla podepsaná 1951 a v platnost vstoupila 1952
 - proč? - Francie se obávala, že Německo i přes důsledky války obnoví svůj ekonomický potenciál, zejména díky těžbě černého uhlí a ocelářského průmyslu v Porúří
 - plán je pojmenován po francouzském ministru zahraničí **Robertu Schumannovi**
 - skutečným autorem byl **Jean Monnet**, který stál v čele francouzského Vysokého plánovacího úřadu
 - vláda Německa v čele s kancléřem **Konradem Adenauerem** plán okamžitě přijala, i když bylo jasné, že jeho hlavním cílem je nalézt řešení mezinárodní kontroly německého těžkého průmyslu => otevíral totiž Německu cestu k rovnoprávnosti
 - k nově vytvořenému společenství přistoupilo šest zakládajících zemí: BeNeLux, Německo, Itálie, Francie
 - zakládající země podepsaly v roce 1957 **Římské smlouvy** - **Smlouvu o založení Evropského hospodářského společenství** (EHS) a **Smlouvu o založení Evropského společenství pro atomovou energii** (EURATOM)

- cílem EHS bylo vytvoření celní unie, která by směřovala k vytvoření společného trhu, postaveného na čtyřech svobodách - volný pohyb osob, zboží, služeb, kapitálu
 - cílem EURATOM bylo vytvořit společný trh s nukleárním materiálem a podporovat jeho mírové využití
 - 1965 byla podepsaná **Slučovací smlouva** - ESUO, EHS a EURATOM sloučeny do **Evropského společenství**
- **SNAHY VB O PŘIJETÍ DO EHS**
 - počátkem 60. let 20. stol. FRA opouštěla původní představy zakladatelů evropského integračního procesu o přínosech nadnárodní koncepce integrace
 - 1958 byl zvolen fr. prezidentem **Charles de Gaulle**
 - => chtěl dosáhnout dostatečné nezávislosti Francie v oblasti mezinárodních vztahů a usiloval o vybudování velmocenského postavení
 - FRA směřovala k tzv. Evropě států (Evropě vlastí) => koncepce, která předpokládala sdružení suverénních států spolupracujících na mezinárodním principu
 - de Gaullovy požadavky přivedly EHS do vnitřní krize (1963 -1969) -> krize se promítla do otázky rozšiřování EHS
 - VB v roce 1961 požádala o zahájení rozhovorů o přistoupení k EHS, spolu s Irskem a Dánskem => de Gaulle však 2x vetoval
 - až odchod de Gaulla otevřel cestu k rozšíření -> 1973 se přidalo VB, Dánsko, Irsko
- **SMLOUVY ZAKLÁDAJÍCÍ EVROPSKOU INTEGRACI**
 - letopočty označují rok podepsání a v závorce je uveden rok, kdy daná smlouva vstoupila v platnost
 - **1951 (1952) PAŘÍŽSKÁ SMLOUVA**
 - smlouva zakládající ESUO
 - **1957 (1958) ŘÍMSKÉ SMLOUVY**
 - souhrnný název pro dvě smlouvy zakládající EHS a EURATOM
 - **1956 (1967) SLUČOVACÍ SMLOUVA**
 - neoficiální název pro Smlouvu o zřízení společné Rady a společně Komise Evropských společenství => smlouva sloučila orgány do té doby existujících evropských společenství - ESUO, EHS a EURATOM
 - od roku 1967 se začal používat název Evropská společenství - ES
 - **1985 SCHENGENSKÁ DOHODA**
 - odstraňuje kontroly na vnitřních hranicích členských států
 - **1986 (1987) JEDNOTNÝ EVROPSKÝ AKT (JEA)**
 - první revize Římských smluv
 - reformní kroky, které napomohly k dokončení budování jednotného vnitřního trhu
 - **1992 (1993) SMLOUVA O EVROPSKÉ UNII - MAASTRICHTSKÁ SMLOUVA**

- podpisem smlouvy vznikla Evropská unie zastřešující všechny integrační aktivity, které se rozdělily do tří oblastí
- **1997 (1999) AMSTERODAMSKÁ SMLOUVA**
 - měnila určitá ustanovení Smlouvy o EU a přinesla užší spolupráci v oblasti vnitra a justice v rámci EU
 - začleňovala Schengenskou smlouvu do právního systému EU
- **2001 (2003) NICESKÁ SMLOUVA**
 - změny v hlasování
 - úpravy, aby Unie zůstala akceschopná po plánovaném rozšíření
- **2007 (2009) LISABONSKÁ SMLOUVA** (Reformní smlouva)
 - novelizace zakládajících smluv
 - na základě LS EU nahrazuje ES a je jejích nástupkyní => tím EU **získává jednotnou právní subjektivitu**

➤ tři pilíře EU

- hospodářská jednota
- společná zahraniční politika
- spolupráce v oblasti justice a vnitřní bezpečnosti

INSTITUCE EVROPSKÉ UNIE

➤ **EVROPSKÁ RADA (ER)**

- nejvyšší politický orgán EU
- je složen z nejvyšších představitelů členských států (předsedů vlád, prezidentů)
- v čele ER stojí **stálý předseda Evropské rady**, který zajišťuje koordinaci a kontinuitu práce Evropské rady - je volen na dva a půl roku Evropskou radou a může být zvolen maximálně 2x po sobě
 - **Charles Michel** (bývalý belgický premiér)
- ER se schází obvykle 4x ročně, a to v Bruselu
- **stanovuje směřování EU**, dává impuls ke směřování hlavních politik EU

➤ **EVROPSKÁ KOMISE (EK)**

- nejvyšší výkonný orgán EU
- sídlí v Bruselu a Lucemburku
- složena z 27 komisařů (z každé členské země jeden) -> každému je přidělena jedna oblast
 - za ČR Věra Jourová - v letech 2014 až 2019 komisařka pro spravedlnost, ochranu spotřebitelů a otázky rovnosti pohlaví v Junckerově EK, od prosince 2019 místopředsedkyně pro hodnoty a transparentnost v komisi Ursuly von der Leyen
- komisaře navrhuje členské státy a poté jsou schváleni Evropským parlamentem, svou funkci zastávají po dobu 5 let
- v čele EK stojí předseda a místopředsedové

■ **předseda: Ursula von der Leyen**

- EK reprezentuje EU navenek
- vypracovává návrhy právních předpisů a evropského rozpočtu - ty poté předkládá Radě EU a Evropskému parlamentu ke schválení
- spravuje evropský rozpočet, spolu se Soudním dvorem EU dohlíží na dodržování evropského práva

➤ **RADA EVROPSKÉ UNIE (REU)**

- instituce složená z resortních ministrů jednotlivých členských zemí unie
- sídlo v Bruselu
- schvaluje právní předpisy a rozpočet EU (spolu s Evropským parlamentem)
- v čele stojí příslušný ministr ze země, která byla pověřena předsednictvím EU
 - výjimku tvoří Rada pro zahraniční vztahy - té předsedá vysoký představitel Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku

➤ **EVROPSKÝ PARLAMENT (EP)**

- jediný přímo volený orgán EU
- sídlí ve Štrasburku, Bruselu a Lucemburku
- je složen ze 751 poslanců volených na 5 let (ČR má 21 poslanců)
 - Dita Charanzová (ANO), Jan Zahradil (ODS), Jiří Pospíšil (TOP 09), Marcel Kolaja (Piráti), ...
- v čele stojí předseda (volen na 2,5 roku) a 14 místopředsedů
 - **David Sassoli**
- poslanci se sdružují do politických frakcí, podle své politické příslušnosti
- nejsilnější politickou frakcí je frakce **Evropské strany lidové (ELS)** a skupiny **Pokrokové spojenectví socialistů a demokratů (S&D)**
- EP spolu s REU schvaluje právní předpisy a evropský rozpočet a vykonává demokratický dohled nad ostatními orgány EU (např. vyslovuje nedůvěru EK, interpeluje jednotlivé komisařem schvaluje komisaře)

➤ **SOUDNÍ DVŮR EVROPSKÉ UNIE**

- nejvyšší soudní orgán EU
- sídlo v Lucemburku
- může se na něj obrátit i jednotlivec
- je složen ze tří orgánů:
 - **Soudní dvůr**
 - složen z 27 soudců (1 soudce za každý členský stát) a 8 generálních advokátů
 - soudci i advokáti jsou jmenováni na dobu 6 let
 - rozhoduje o předběžné otázce, žalobě pro nesplnění povinností, žalobě na neplatnost

■ **Tribunál**

- řeší případy předložené jednotlivci a podniky i případy hospodářské soutěže

■ Soud pro veřejnou službu

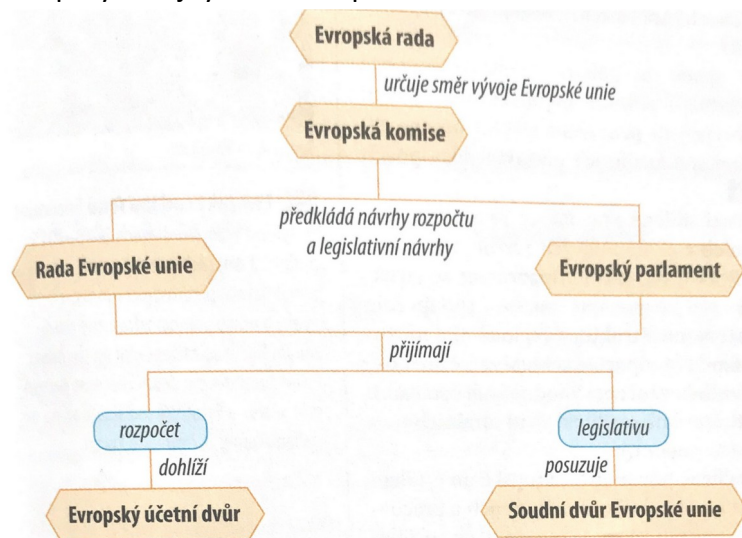
- řeší spory mezi Unií a jejími zaměstnanci

> EVROPSKÝ ÚČETNÍ DVŮR

- instituce dohlížející na správné hospodaření evropských institucí
- sídlí v Lucemburku
- tvořen 27 členy - auditory
- úkolem je především kontrola příjmů a výdajů Unie

> DALŠÍ INSTITUCE EU:

- Evropský hospodářský a sociální výbor a Výbor regionů
- Evropská centrální banka
- Evropská investiční banka
- Evropský veřejný ochránce práv

ČESKÁ REPUBLIKA V MEZINÁRODNÍCH VZAZÍCH

- > ČR je suverénním akterem mezinárodních vztahů, v jejichž rámci usiluje o prosazení svých zahraničněpolitických cílů

ZAHRA NIČNĚPOLITICKÉ CÍLE ČR

- > ústředním cílem české zahraniční politiky je prosazování a obhajoba národních zájmů
- > v národních zájmech se odráží geografická poloha země a její historická zkušenost, stejně jako skutečnost, že je malým vyspělým státem, který je závislý na vnějším prostředí mnohem více než státy velké
- > po pádu komunistického režimu patřila mezi hlavní priority zejména obnova plné suverenity státu, reformulace vztahů s okolními zeměmi a zajištění pomoci při vytváření demokratické společnosti a přechodu na tržní hospodářství
- > s budováním demokratické společnosti souvisela nově nastolená prozápadní orientace státu a snaha o vstup ČR do EU a NATO

- **spolupráce na evropské úrovni, dobré vztahy s okolními státy a transatlantická spolupráce jsou prioritami i v současnosti**
- mezi další priority patří ekonomická diplomacie, boj proti šíření zbraní hromadného ničení, potírání teroristických aktivit a aktivní ochrana lidských práv a podpora demokratizačních procesů v ostatních zemích
- mezi státy je za nejdůležitějšího partnera považováno Německo, USA, Slovensko a Polsko
- ČR ve stále větší míře prosazuje své priority skrze členství v různých mezinárodních organizacích
- ČR je parlamentní demokracií, a tak by měla být hlavním tvůrcem a současně vykonavatelem zahraniční politiky vláda v čele s premiérem, která je odpovědná PS
- navzdory tomu se v ČR vytvořila tradice prezidentů se silně vyprofilovanými zahraničněpolitickými názory a ambicí je aktivně prosazovat, což někdy vede až k určité dvoukolejnosti naší zahraniční politiky (např. v oblasti evropské integrace, lidských práv či vztahu k Rusku a Číně)
- klíčovým aktérem je Ministerstvo zahraničních věcí -> nyní je ministrem Tomáš Petříček
- k prosazování cílů zahraniční politiky pomáhá ministerstvu zejména síť zastupitelských úřadů v zahraničí (velvyslanectví, generální konzuláty)

ČLENSTVÍ ČR V MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍCH

- ČR je v současnosti členem více než 450 mezinárodních organizací, ústavů, komisí či agentur (zajímavost: ČR je členem Mezinárodní organizace pro kakao)
- podílí se na činnosti všech typů mezinárodních organizací
- ČR JE ČLENEM:
 - OSN od roku 1993
 - členem se stala jako nástupnický stát rozpadlého Československa
 - NATO od 12. 3. 1999
 - Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
 - Světová obchodní organizace
- ČR V REGIONÁLNÍCH MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍCH
 - Visegrádská skupina - sdružení Polska, Slovenska, Maďarska a ČR
 - spolupráce nemá institucionální podobu
 - Středoevropská iniciativa
 - Středoevropská zóna volného obchodu
 - EU od 2004

EKONOMIE

předmět studia ekonomie, makroekonomická koncepce, způsoby řízení ekonomiky, ekonomické subjekty

EKONOMIE JAKO VĚDA

- **Ekonomie** (z řec. *oikos* - domácnost, *nomos* - zákon) je věda zkoumající rozhodování ekonomických subjektů v různých ekonomických situacích
- předmětem zkoumání ekonomie je **ekonomika** (hospodářství)
- **Ekonomika** je souhrn hospodářských činností ekonomických subjektů, které tyto subjekty vykonávají za účelem uspokojení svých potřeb
- ekonomie se zabývá ekonomikou nejen jako celkem, ale i jejími dílčími prvky
- na základě toho, můžeme ekonomii rozdělit na:
 - **mikroekonomii** - zkoumá individuální chování jednotlivých subjektů ekonomiky a jejich vzájemné vztahy (např. rozhodování lidí při uspokojování vlastních potřeb, chování firem)
 - **makroekonomii** - zkoumá národní ekonomiku země jako celek, zabývá se např. vztahy mezi národními ekonomikami, sleduje počet pracujících lidí, lidí bez práce nebo zda země více vyváží či dováží
- dle přístupu k ekonomickým problémům rozlišujeme směry ekonomické teorie:
 - **pozitivní ekonomie** - analyzuje a objektivně popisuje skutečný stav a chování ekonomiky, aniž by ji hodnotila z hlediska dokonalosti, efektivity, spravedlnosti, správnosti apod.
 - **normativní ekonomie** - hodnotí stav ekonomiky, snaží se odpovědět, jaká by ekonomika měla být, hledá její ideální stav a navrhuje řešení daného ekonomického problému, pracuje s hodnotovými soudy
- ekonomie má povahu interdisciplinární společenské vědy, která využívá poznatků mnoha jiných vědních disciplín - matematiky, statistiky, filosofie, psychologie, sociologie, atd

EKONOMICKÉ SYSTÉMY

- aby ekonomika fungovala efektivně a uspokojovala potřeby všech lidí a ekonomických subjektů, pokládá si tři základní otázky:
 - **Co vyrábět?** - Stanovení struktury výroby a množství jednotlivých statků
 - **Jak vyrábět?** - Stanovení toho, kdo bude vyrábět, jakým způsobem, z jakých zdrojů, pomocí čeho apod.
 - **Pro koho vyrábět?** - Stanovení toho, podle čeho se vyrobené statky rozdělí mezi spotřebitele
- **TYPY EKONOMICKÝCH SYSTÉMŮ**
 - podle odpovědí na tyto ekonomické otázky, vyjadřující základní problém ekonomického života společnosti, rozlišujeme tři ekonomické systémy:

- **A) zvykový** - veškeré ekonomické chování je založeno na tradicích a zvycích, jednotlivci mají přidělené činnosti, kterým se věnují
- **B) centrálně plánovaný (příkazový)** - vyznačuje se řízením celého ekonomického života centrální autoritou (např. diktátorem nebo vládou) pomocí centrálního plánu, který odpovídá na základní ekonomické otázky
 - stanovená je i cena, za kterou se budou statky prodávat
 - tento systém existoval v bývalých socialistických státech
- **C) tržní** - odpovídá situaci, kdy je ekonomika koordinována pouze prostřednictvím tržních sil (nabídky a poptávky)
 - neexistují zde žádné zásahy ze strany státu
 - tato situace je abstraktní, neboť vláda vždy alespoň v minimální míře do ekonomiky zasahuje
 - nejvíce se této situaci blíží kapitalismus volné soutěže 19. stol.
- **D) smíšený systém** - je převládajícím uspořádáním ekonomik vyspělých zemí světa
 - je to tržní systém doplněný o zásahy státu v některých situacích/oblastech (tam, kde samotný tržní mechanismus neposkytuje uspokojivé výsledky - např. stanovení minimální mzdy)

EKONOMICKÉ SUBJEKTY

- ekonomický subjekt jsou vykonavatelé hospodářských činností
- mikrosubjekty - domácnosti, firma
- makrosubjekty - stát, nadnárodní korporace
- z hlediska ekonomické teorie jsou nejdůležitější tři skupiny subjektů:
 - **1) Domácnosti (spotřebitelé)**
 - rodiny nebo jednotlivci, jejichž cílem je snaha o maximalizaci uspokojení svých potřeb
 - domácnosti mají příjmy - mzdy, platy, odměny, stipendia, starobní důchody -, které získávají zpravidla tím, že poskytují firmám výrobní faktory, které vlastní
 - příjmy směřují za statky a uspokojují tím své potřeby
 - domácnosti vystupují na straně poptávky i na straně nabídky
 - **2) Firmy**
 - jsou ekonomické subjekty, které organizují podnikání a zabývají se výrobou statků a poskytováním služeb
 - ve většině případů je smyslem jejich existence maximalizace zisku
 - vystupují jak na straně nabídky, kdy nabízejí své výrobky a služby, tak na straně poptávky jako spotřebitelé výrobních faktorů
 - **3) Stát (vláda)**
 - specifický subjekt trhu, který svou činností velmi výrazně zasahuje do ekonomiky a snaží se její chod ovlivňovat k veřejnému prospěchu

- stát stanovuje obecná pravidla ekonomické činnosti (např. prostřednictvím některých zákonů) a upravuje a ovlivňuje obecné podmínky hospodaření (například skrze daně a cla), vstupuje na trh jako nakupující, investor i producent
- dále můžeme dělit ekonomické subjekty na zahraniční a domácí
 - **Zahraniční** - mají většinou nadnárodní vliv
 - stát se je snaží motivovat k aktivitě na domácím trhu
 - největší překážkou jsou často rozdílné legislativy a obchodní normy v rámci mezistátních vztahů
 - **Domácí** - jsou v podstatě všechny, které nepřesahují svým daňovým působením hranice
- mezi zvláštní ekonomické subjekty patří **neziskové**
 - ačkoliv jejich úkolem není tvoření provozního zisku, mají určité náklady, z kterých profitují jejich dodavatelé, dále poskytují práci dalším lidem
 - Často zastupují stát v otázkách, kde by bylo náročné anebo zbytečné upravovat legislativu -> proto se mu vyplatí je financovat.

VÝVOJ EKONOMIE

- ANTIKA
 - zpočátku byla ekonomická teorie součástí filosofie
 - rané ekonomické úvahy se vyskytují již v pracích z období antického Řecka
 - řečtí filosofové formulovali názory na ideální uspořádání ekonomického života ve společnosti na principech **přirozené spravedlnosti**
 - PLATÓN odmítal soukromé vlastnictví u vládnoucí třídy, protože podle něj vede k rozpadu morálních hodnot a nadřazování zájmů vládnoucí třídy nad zájmy většiny
 - ARISTOTELES soukromé vlastnictví obhajoval pro jeho pozitivní vliv na odpovědnost a motivaci člověka
 - za nepřirozenou a nevhodnou považoval lichvu
- STŘEDOVĚK
 - feudální uspořádání společnosti se silným vlivem katolické církve dále rozvíjelo Aristotelův odkaz
 - zvyšování majetku obchodem a z úroku bylo odmítáno, lichva byla zcela zakázána
 - TOMÁŠ AKVINSKÝ rozvinul myšlenku spravedlivé ceny, která zahrnuje pouze výrobní náklady a mírný zisk
- na přelomu 15. a 16. stol. se prohloubil a urychlil rozpad starého feudálního řádu a byly položeny základy nového ekonomického myšlení směřujícího postupně ke kapitalismu

➤ MERKANTILISMUS

- ovládal ekonomické myšlení od 15. do 18. stol.
- merkantilisté považovali za zdroj bohatství obchod, zejména zahraniční, jelikož přinášel do země peníze (drahé kovy)
- merkantilisté neoceňovali obchod jako takový, ale pouze jeho aktivní bilanci
- => **prosazování politiky aktivní platební bilance** prostřednictvím vysokých dovozovacích cel, uvalovaných na hotové výrobky, a častých zákazů vývozu surovin
- tento přístup je v dnešní době nepřijatelný
- kladně můžeme hodnotit podporu zakládání manufaktur ze strany řady evropských států
- merkantilismus je úzce spjat s rozvojem mezinárodního koloniálního obchodu a s existencí absolutistických monarchií
- nejznámějším představitelem merkantilismu byl francouzský ekonom, právník a ministr financí na dvoře Ludvíka XIV: **Jean-Baptiste Colbert** (1619 - 1683)

➤ FYZIOKRATISMUS

- období vzniku klasické školy předchází úpadek merkantilismu
- velký podíl na tom měla díla francouzských myslitelů tzv. **fyziokratické školy**
- fyziokraté přišli s myšlenkou, že obchod nemůže sám osobě zvětšit bohatství země, neboť v něm dochází pouze k výměně jedné formy hodnoty za jinou, ale stejně velkou
- pokud tedy získá země z obchodu peníze určité hodnoty, ztrácí tím současně zboží stejné hodnoty, které vyvezla -> bohatství země se tím nemění
- fyziokraté tímto způsobem dokázali odlišit peníze a bohatství
- za zdroj bohatství pokládali primárně **zemědělství**, které díky zvyšování produktivity práce může zvýšit i celkové národní bohatství
- vystoupili s požadavky na snižování daní a omezení vměšování se státu do hospodářství
- lze je proto do určité míry považovat za průkopníky ekonomického liberalismu

➤ KLASICKÁ EKONOMIE

- zrodila se v Anglii v 18. stol.
- v této době ještě převládal merkantilismus a klasická ekonomie se prosadila až koncem 18. stol. a především ve století následujícím
- její šíření souvisí s nástupem průmyslové revoluce a se společenskými a politickými změnami v Evropě
- základem tohoto přístupu je představa, že ekonomika má své vlastní zákony, které mají povahu přírodních zákonů a jsou nezávislé na lidské vůli
- stoupenci klasické ekonomie prosazovali **hospodářský liberalismus**, který revidoval tradiční nazírání na ekonomickou problematiku

- mění se především pohled na stát a jeho úlohu v ekonomice spojenou s intervencemi a regulačními opatřeními
 - stát by se měl zdržet zasahování do ekonomiky a měl by ponechat její vývoj na působení neosobních tržních sil prosazujících se prostřednictvím aktivit jednotlivých tržních subjektů
 - v 70. letech 19. stol. navázala na klasickou školu **neoklasická ekonomie**, která se zaměřila na zkoumání principů chování mikroekonomických subjektů
 - za nejvýznamnějšího představitele klasické ekonomie je považován Adam Smith, dále Thomas R. Malthus, Davis Ricardo, John Stuart Mill
 - **Adam Smith** ve svém díle *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, vydaném v roce 1776, formuloval myšlenky ekonomického liberalismu
 - Smith chápal národní bohatství především jako souhrn individuálních bohatství
 - národní bohatství roste ve chvíli, když bohatnou jednotlivci
 - ovšem žádná vládní politika nemůže nahradit dobrovolné úsilí jedinců a jejich motivaci k práci, spoření a k investování
 - proto je podle Smithe hnací silou zvyšování bohatství sledování vlastního zájmu jednotlivých individuí
 - celé národní hospodářství Smith nechápal pouze jako souhrn individuálních činností, ale jako systém, který sám spontánně obnovuje svou rovnováhu a řád
 - tento systém nepotřebuje státní zásahy, neboť má svůj vlastní koordinující mechanismus spočívající především na dělbě práce a konkurenci
 - Smith tento mechanismus nazval **neviditelnou rukou (trhu)** spočívající v myšlence spontánní harmonie individuálního a společenského zájmu
 - neviditelná ruka sladí jednotlivé činnosti a v konečném důsledku mají dopady individuálního egoismu blahodárné účinky pro všechny, jelikož jednotlivci poskytují cenné služby jiným, aby maximalizovali svůj osobní prospěch
 - **Thomas Robert Malthus** se proslavil především svým dílem *Esej o principu populace*
 - v něm formuloval **teorii populačního zákona**
 - ústřední myšlenkou jeho teorie je tvrzení, že lidstvo je odsouzeno k věčné chudobě
 - přirozená tendence k populačnímu růstu je totiž velmi silná a vyvolává rychlejší růst populace, než jak rychle se mohou zvětšovat lidské zdroje obživy
- **KEYNESOVSKÁ EKONOMIE**
- zrodila se v polovině 30. let 20. stol. jako reakce na světovou hospodářskou krizi vyvolanou krachem NY burzy v roce 1929

- myšlenkovým otcem tohoto směru je **John Maynard Keynes**, autor díla *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* z roku 1936
- Keynes uznává, že tržní mechanismu alokuje zdroje efektivně a že soudobá společnost nenalezla alternativní systém, který by byl schopen tržní mechanismus nahradit
- tržní systém však podle něj obsahuje vnitřní tendence k nestabilnímu či cyklickému vývoji
- příčiny nestability tržní kapitalistické ekonomiky vyložil nedostatečnou agregátní poptávkou
- také kritizoval fakt, že tržní síly vytvářejí rovnovážný stav, ovšem na úkor nižší než plné zaměstnanosti
- => proto doporučoval státní zásahy do tržní ekonomiky využívající rozpočtové, peněžní a úvěrové politiky k **dosažení plné zaměstnanosti**
- tento přístup, kladoucí důraz na roli státu při chodu ekonomiky, převládal až do počátku 70. let 20. stol.

➤ MONETARISMUS

- přístup v ekonomické teorii, který získal významné postavení v polovině 70. let 20. stol.
- zdůrazňuje význam peněz včetně jejich samoregulační funkce
- změny nominálního národního důchodu jsou podle monetaristů zapříčiněny monetárními faktory (změnami v nabídce peněz) spíše než reálnými faktory (státními výdaji), jak zdůrazňovali keynesiáni
- odmítá státní zásahy do ekonomiky a hospodářská politika má mít pouze povahu stálých pravidel tvořících stabilní rámec pro působení tržních sil
- vůdčí osobností se stal americký ekonom **Milton Friedman** (1912 - 2006)

ZÁKLADNÍ MAKROEKONOMICKÉ VELIČINY A EKONOMICKÉ POJMY

objasnění základních makroekonomických hodnot a jejich význam, ekonomika, bankovníctví, peníze, ekonomické statky

ZÁKLADNÍ EKONOMICKÉ POJMY

POTŘEBA

- jeden ze stěžejních pojmů
- potřeba je subjektivně pociťovaný nedostatek něčeho pro člověka důležitého
- lidské potřeby jsou velmi různorodé, individuální a nepřetržité
- každý člověk má snahu pocit nedostatku odstranit či minimalizovat - snaží se tedy uspokojovat své potřeby => a právě uspokojování potřeb je hnací silou ekonomického života

EKONOMICKÉ SUBJEKTY

- ES jsou vykonavatelé hospodářských činností
- patří k nim domácnosti (spotřebitelé), firmy (výrobci) a stát
- rozlišujeme několik druhů ekonomických subjektů, mezi nimiž vznikají ekonomické vztahy
- z hlediska ekonomické teorie je dělíme na:
 - domácnosti
 - firmy
 - stát
- některé přístupy řadí k ekonomickým subjektům také zahraniční subjekty

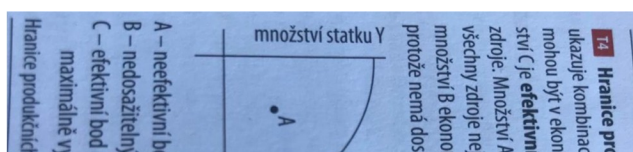
EKONOMICKÉ STATKY

- člověk uspokojuje většinu potřeb prostřednictvím ekonomických statků
- ekonomický (vzácný) statek je cokoli, co je užitečné (uspokojuje potřeby) a co je současně vzácné - např. zboží, práva, služby apod.
- statky jsou dostupné pouze v omezeném množství => vzácnost
 - **vzácný statek** není přístupný všem a je často výsledkem lidské činnosti - např. dům, auto,...
- **volné statky** jsou naopak dostupné v neomezeném množství a jsou většinou k dispozici v přírodě - např. písek na poušti, vzduch,...
- člověk je denně vystaven rozhodnutí, kterou potřebu uspokojit a který statek si k tomu vybrat => čelí **volbě** mezi různými **variantami**
- při zvolení jedné z variant se vzdává variant ostatních, což mu přináší tzv. **alternativní náklady** => ty můžeme chápat jako **ušlý užitek**
- hodnotou ušlého zisku z druhé nejpříznivější varianty pak označujeme jako **náklady obětované příležitosti**
- část potřeb je uspokojována prostřednictvím specifických statků - **služeb**

- služba je zvláštní druh statku, který nemá materializovanou podobu
- služby se obvykle charakterizují jako nehmotné, neskladovatelné a nezkažitelné ekonomické statky
- služby dělíme na **věcné** (zaměřené na obnovu statků - např. opravy, čistírny) a na **osobní** (zaměřené na člověka - např. kadeřnictví, divadlo, kino)

VÝROBA

- výroba je činnost spočívající v přeměně vstupů (výrobních faktorů) na výstupy (výrobky nebo služby)
- ekonomická teorie používá pro výrobní vstupy (ekonomické zdroje) označení **výrobní faktory**
- výrobní faktory se člení na **primární** (nejsou výsledkem předchozí výroby) a **sekundární** (byly již dříve vyrobeny)
- ZÁKLADNÍ VÝROBNÍ FAKTORY:
 - **1) Práce**
 - lidská činnost, která má formu odpracovaných hodin při výrobě výrobků či služeb
 - její celkové množství v ekonomice je limitováno počtem pracujících obyvatel a jejich pracovní dobou
 - odměnou za využití práce (její cenou) je **mzda**, jejíž výše závisí zejména na produktivitě práce
 - **2) Půda**
 - přímý produkt přírody
 - zahrnuje jak zemědělsky a k těžbě využívanou půdu, tak také pozemky určené k zástavbě
 - její množství je omezeno
 - odměnou za využití půdy je **renta**, jejíž výše je určována např. úrodností nebo polohou
 - **3) Kapitál**
 - = soubor statků, které nebyly bezprostředně spotřebovány a které slouží k výrobě dalších statků
 - v tržní ekonomice je kapitál oceňován obvykle penězi, odměnou za jeho využití je **úrok**
- všechny uvedené výrobní faktory jsou vzácné, proto i výsledky jejich využití jsou vzácnými statky
- výrobní faktory svým množstvím a vlastnostmi ovlivňují **produkční (výrobní) možnosti ekonomiky**
- kombinace využití těchto výrobních faktorů představuje tzv. **hranici produkčních možností** - ta znázorňuje, jaké maximální množství statků (resp. jejich kombinace) může být v ekonomice vyrobeno
- hranice produkčních možností vypovídá o efektivnosti výroby (produktivitě) národního hospodářství

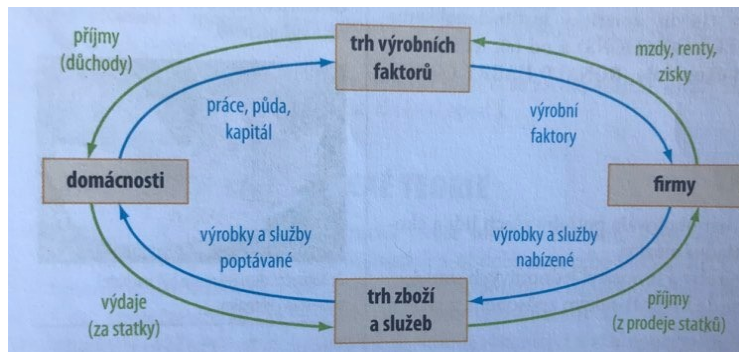
- jednotlivé ekonomiky se snaží vyrobit co největší množství statků k uspokojení potřeb, a to buď na základě **absolutní výhody** (stát se specializuje na produkci toho statku, který je schopen vyrobit nejlevněji), nebo **komparativní výhody** (ačkoliv ekonomika nemá absolutní výhodu ve výrobě žádného statku, je pro ni výhodné produkovat ten statek, jehož výroba je pro ni v porovnání s ostatními statky nejméně pracná)
- efektivitu výroby zásadně ovlivňuje **specializace** - soustředění se na výrobu určitých statků
- předpokladem specializace je **dělbá práce**, která probíhá na úrovni pracovních činností, na úrovni pracovních operací a mezi územími

SPOTŘEBA

- = konečné užití statků k uspokojení potřeb
- podle **subjektu**, který spotřebovává rozlišujeme spotřebu na:
 - **soukromou** - spotřeba domácností a firem při uspokojování jejich individuálních potřeb
 - **veřejnou** - spotřeba související s činnostmi státu či zabezpečením určitých služeb občanům (policie, armáda, školství apod.)

HOSPODÁŘSKÝ PROCES

- = koloběh ekonomických činností, které zahrnují fázi výroby, rozdělení, směny a spotřeby
- **výroba** je první fází hospodářského procesu
- za vyrobené statky získávají v další fázi - **rozdělení** - ti, kdo se na výrobě statků podíleli, odměnu (tj. důchod - např. mzdu)
- v následující fázi dochází ke **směně**, kdy lidé nakupují statky, které potřebují k uspokojení svých potřeb
- v konečné fázi - při **spotřebě** - dochází k samotnému uspokojování potřeb prostřednictvím těchto statků
- v HP vystupují domácnosti a firmy, které vstupují na **trh výrobních faktorů** a na **trh zboží a služeb**
- domácnosti na trhu výrobních faktorů nabízejí práci, půdu a kapitál a svůj důchod z prodeje výrobních faktorů používají na trhu zboží a služeb, kde poptávají statky k uspokojení svých potřeb
- firmy jsou v opačném postavení než domácnosti - na trhu výrobních faktorů jsou v roli poptávajícího a na trzích zboží a služeb nabízejí své výrobky
- do HP vstupuje i stát jako regulační prvek - k regulaci často používá **přerozdělování**, s jehož pomocí zmírňuje rozdíly v odměňování
 - díky tomu obdrží peníze i ti, kdo se na výrobě nepodíleli (důchodci, nemocní)

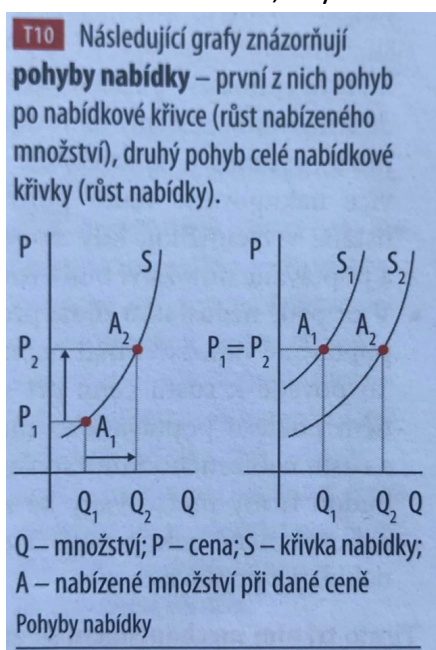
TRH A TRŽNÍ SYSTÉM

- trh je místo, kde se setkává nabídka (prodávající) a poptávka (kupující)
- v rámci tržního systému existuje velké množství trhů, které lze klasifikovat podle různých hledisek - např. podle statků, které se na daném trhu směňují, rozlišujeme:
 - **trh výrobních faktorů** (práce, půdy, kapitálu) - setkává se zde nabídka výrobních faktorů a poptávka po nich
 - **trh peněz** - setkává se zde nabídka a poptávka po penězích
 - **trh zboží a služeb** - setkává se zde nabídka a poptávka po zboží a službách
- **tržní systém** je založen na **volném působení sil**, které prostřednictvím trhů koordinují ekonomiku
- k základním pilířům tržní ekonomiky lze dále řadit důraz na soukromé vlastnictví, vynutitelnost práva, konkurenci, nabídku a poptávku, cenový mechanismus apod.
- existence trhu je nutným předpokladem pro **prohlubování specializace** jednotlivých ekonomických subjektů, neboť umožňuje následnou **směnu** vyrobených statků za statky, které subjekt potřebuje pro svou vlastní potřebu
- původně představovala směna prostou výměnu jednoho zboží za druhé (jednalo se o směnu naturální, tzv. barter)
- v průběhu času se vyhradil specifický statek, prostřednictvím něhož se dnes vyjadřuje hodnota všech jiných statků - **peníze**
- finanční ohodnocení statků, které se na trzích obchodují, vyjadřuje pojem **cena**
- ta se na trhu vytváří prostřednictvím setkávání nabídky a poptávky, přičemž nabízející chtějí za určitou cenu něco prodat a poptávající nakoupit
- cena plní především **informační funkci** - informuje o vzácnosti statku domácnosti a firmy, které na trzích vystupují, další funkce: motivační, alokační a distribuční
- cena je **vyjádřena v peněžních jednotkách**

NABÍDKA

- = ochota prodat určité množství statků za danou cenu
- charakterizuje funkční vztah mezi cenou a nabízeným množstvím statku
- pokud nabídku znázorníme graficky, získáme **rostoucí nabídkovou křivku**, která vyjadřuje různé kombinace ceny (svíslá osa) a nabízeného množství (vodorovná osa)

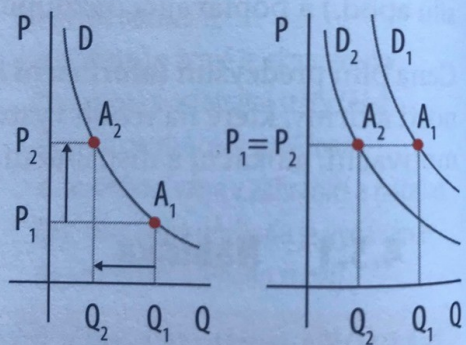
- tvar křivky nabídky vyplývá ze **zákonu rostoucí nabídky**, který říká, že s rostoucí cenou nabízených statků roste ochota takový statek nabízet (tj. když cena roste, roste nabízené množství)
- existují dvě možnosti pohybu nabídky:
 - **pohyb po nabídkové křivce** - dochází k němu pouze v případě změny ceny nabízeného statku
 - **pohyb nabídkové křivky** - dochází k němu např. při změně technologií výroby nebo při změně cen vstupů
 - nabídková křivka se může posouvat **doprava dolů**, kdy nabídka a nabízené množství rostou
 - nebo **doleva nahoru**, kdy nabídka a nabízené množství naopak klesají

POPTÁVKA

- = ochota nakoupit určité množství statků při dané ceně
- vztah mezi cenou a příslušným poptávaným množstvím
- v grafickém vyjádření odpovídá poptávce **klesající křivka**, která vyjadřuje vztah mezi cenou a poptávaným množstvím
- křivka zachycuje **zákon klesající poptávky**, který tvrdí, že s růstem ceny klesá poptávané množství
- **pohyby po poptávkové křivce** jsou způsobeny změnou výše ceny poptávaného statku
- naopak k **pohybu poptávkové křivky** dochází např. při změně příjmů poptávajících nebo při změně ceny substitutů a komplementů
- při posunu poptávkové křivky **doprava nahoru roste** poptávka a zároveň roste i poptávané množství
- při pohybu poptávkové křivky **doleva dolů klesá** poptávané množství

T14 Následující grafy znázorňují **pohyby poptávky** – první z nich pohyb po poptávkové křivce (pokles poptávaného množství), druhý pak pohyb celé poptávkové křivky (pokles poptávky).

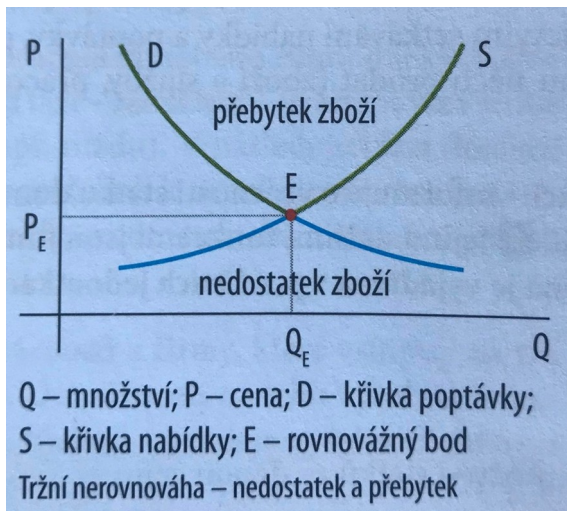

Q – množství; P – cena; D – křivka poptávky;
A – poptávané množství při dané ceně

Pohyby poptávky

TRŽNÍ MECHANISMUS A ROVNOVÁHA TRHU

- tržní mechanismus je princip, při němž se pomocí změny ceny vzájemně vyrovnává nabídka a poptávka
- tržní systém funguje na základě **tržního mechanismu**, který vede k ustanovení **rovnováhy na trzích**
- trh je v rovnováze, pokud se nabízené množství rovná poptávanému
- cena při níž nastává rovnováha, se označuje jako **rovnovážná cena**, množství **rovnovážným množstvím**
- trhy mají obvykle tendenci směřovat do rovnovážné situace
- **A)** pokud je na trhu **přebytek zboží**, převažuje nabízené množství nad poptávaným
 - k poklesu nabízeného množství a současně k růstu množství poptávaného povede snižování ceny
 - tento pohyb trhu ustane v okamžiku, kdy si nabízené a poptávané množství bude rovno
- **B)** v případě **nedostatku zboží** převažuje poptávané množství nad nabízeným
 - to povede k růstu ceny při současném poklesu poptávaného množství a růstu nabízeného množství až do bodu jejich vyrovnání
 - tímto způsobem dojde k vyrovnání nabídky a poptávky
- tímto tržním mechanismem se automaticky obnovuje rovnováha na všech trzích ekonomiky
- ty nejsou izolované, nýbrž se vzájemně ovlivňují

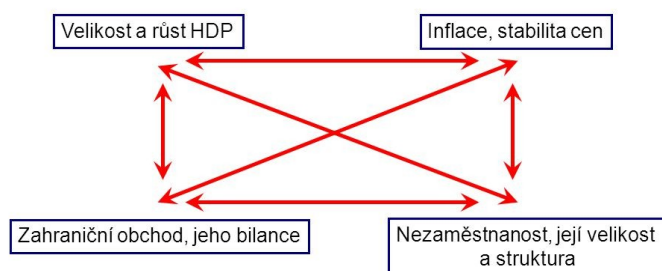
KONKURENCE

- = rivalita mezi subjekty, které se střetávají na trzích
- subjekty přicházejí na trhy s rozličnými cíli
- dosahování cíle jednoho subjektu obvykle omezuje subjekty jiné či alespoň ztěžuje dosahování jejich cílů
- konkurence na trhu nabývá několika forem, přičemž nejznámější je **konkurence na straně nabídky**
 - v rámci ní se konkurenční firmy snaží zmenšit vliv ostatních firem, posílit svůj podíl na trhu, a zvýšit tak svůj zisk
- existuje také **konkurence na straně poptávky**, v rámci níž poptávající soupeří o co nejvýhodnější nákup
- a také **konkurence napříč trhem**, kdy se nabízející snaží dosáhnout co nejvyšší prodejní ceny a kupující chtějí nakoupit co nejlevněji
- DRUHY KONKURENCE
 - A) podle metody konkurenčního boje na straně nabídky
 - **cenová** - snižování prodejní ceny => ovládnutí trhu => diktování prodejních podmínek
 - **necenová** - zlepšování kvality výrobků, reklamní kampaně, doplňkové služby
 - B) podle postavení výrobků na trhu na straně nabídky
 - **dokonalá** - velmi mnoho výrobců na trhu, kteří nabízejí shodný výrobek, volný vstup a výstup z odvětví, dokonalé informace o cenách a množství zboží na trhu
 - **nedokonalá** - vzniká při porušení alespoň jedné z podmínek dokonalé konkurence -> dělí se podle počtu nabízejících na:
 - **monopolistickou konkurenci** - velká skupina výrobců nabízí z hlediska zákazníka rozlišitelný výrobek, ceny se liší (ne moc)
 - **oligopol** - malý počet firem v odvětví, každá z nich disponuje možností ovlivnit cenu zboží

- zvláštní typ oligopolu: *kartel* - sdružení několika firem s cílem maximalizovat svůj zisk
- **monopol** - na trhu jediný výrobce, který má plnou kontrolu nad prodejní cenou

MAKROEKONOMICKÉ VELIČINY

MAGICKÝ ČTYŘÚHELNÍK

- termín, který označuje základní makroekonomické ukazatele sloužící k hodnocení a ocenění výkonnosti národního hospodářství
- makroekonomických ukazatelů je celá řada, ale mezi ty nejvýznamnější patří:
 - tempo růstu národního hospodářství
 - stabilita cen vyjádřena mírou inflace
 - velikost nezaměstnanosti vyjádřena mírou nezaměstnanosti
 - saldo obchodní bilance vyjádřené rozdílem mezi vývozem a dovozem zboží
- jako magický se tento čtyřúhelník označuje proto, že je velmi obtížné dosáhnout vyrovnaných a žádoucích výsledků u všech čtyř ukazatelů zároveň
- často např. v důsledku snahy státu o snížení nezaměstnanosti dochází k růstu míry inflace

HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT (HDP)

- = celková peněžní hodnota toku statků a služeb vytvořená za určité období (většinou 1 rok) na určitém území
- je to výsledek činnosti ekonomických subjektů umístěných v dané zemi bez ohledu na to, kdo je jejich vlastníkem
- pro posouzení vývoje výkonnosti národního hospodářství v čase slouží **tempo růstu HDP**, které vyjadřujeme jako poměr přírůstku HDP k HDP předcházejícího roku v procentech (tedy jako procentuální přírůstek HDP za rok)
- při porovnání údajů HDP z různých let je ale vhodné rozlišovat mezi **reálným HDP** (je očištěn o inflaci) a **nominálním HDP** (je vyjádřen v tržních cenách daného roku)
- k porovnání výkonnosti jednotlivých národních hospodářství se používá **hrubý národní produkt na jednoho obyvatele**
- s termínem HDP souvisí také pojem potenciální produkt, což je maximální produkt, kterého je ekonomika schopna dosáhnout při plném využití zdrojů

HRUBÝ NÁRODNÍ PRODUKT (HNP)

- zohledňuje vlastnictví a původ ekonomických zdrojů
- HNP vyjadřuje hodnotu vyrobených statků a služeb za určité období výrobními zdroji ve vlastnictví občanů a firem určitého státu

INFLACE

- = růst cenové hladiny v čase
- významně přispívá k ekonomické nestabilitě, jelikož má řadu negativních důsledků: snižuje kupní sílu peněz, znehodnocuje úspory a půjčky (věřitelé ztrácejí a získávají dlužníci), vede ke snížení poptávky apod.
- může mít celou řadu příčin:
 - **peněžní inflace** souvisí s nadměrnou emisí bankovek
 - **inflace tažená náklady** vzniká zvyšováním nákladů (na mzdy, technologie, suroviny) na straně nabídky
 - **inflace tažená poptávkou** vzniká z převahy poptávky nad nabídkou
- MÍRA INFLACE
 - je vyjádřena procentuálním přírůstkem cenové hladiny zboží a služeb
 - měří se pomocí různých cenových indexů, např. **indexu spotřebitelských cen** => poměřuje velikost změny nákladů domácností na nákup tzv. **spotřebního koše statků a služeb**, který obsahuje několik set položek a do něhož se zařazují statky a služby spotřebované průměrnou domácností
- FORMY INFLACE
 - **mírná inflace**: její výše je přibližně do 10 %, nemá vážné důsledky
 - **pádívá inflace**: pohybuje se v desítkách až stovkách procent ročně, negativní dopady na chod ekonomiky
 - **hyperinflace**: pohybuje se v tisících i milionech procent ročně, vede k naprosté dezorganizaci hospodářského života

NEZAMĚŠTNANOST

- pracovní síla je zbožím, které lidé nabízejí na trhu práce
- nezaměstnanost je stav na trhu práce, kdy je větší nabídka pracovní síly než poptávka po ní
- tedy stav, kdy určitá část práceschopného, **ekonomicky aktivního obyvatelstva** nenalézá na trhu práce uplatnění
- někteří nezaměstnaní práceschopní obyvatelé neusilují o nalezení zaměstnání => rozlišujeme dva základní druhy nezaměstnanosti: **dobrovolnou** a **nedobrovolnou**
- DOBROVOLNÁ
 - zahrnuje jedince, kteří jsou v produktivním věku, ale o získání práce neusilují, případně nejsou ochotni pracovat za nabízenou mzdu
- NEDOBROVOLNÁ
 - zahrnuje jedince kteří práci nemají, ale aktivně usilují o její nalezení a hledají zaměstnání za takovou mzdu, která na trhu práce převládá
 - má horší důsledky než dobrovolná

- míru neschopnosti ekonomiky využívat zdroje práceschopného obyvatelstva vyjadřuje **míra nezaměstnanosti**
 - předstává podíl nezaměstnaných, kteří aktivně usilují o nalzení zaměstnání, na ekonomicky aktivním obyvatelstvu vyjádřený v procentech
- TYPY NEZAMĚSTNANOSTI
 - **frikční** - krátkodobá, např. změna zaměstnání, po VŠ
 - **strukturální** - nezaměstnaný nemůže sehnat práci ve svém oboru - např. nadbytek horníků po uzavření dolu
 - **cyklická** - způsobena nedostatečnou poptávkou vyvolanou krizovou fází hospodářského cyklu
 - **sezónní** - stavebnictví, zemědělství

OBCHODNÍ BILANCE

- vyjadřuje rozdíl mezi objemem vývozu a dovozu zboží a služeb
- peněžní vyjádření obchodní bilance označujeme jako **saldo**
- saldo obchodní bilance může být aktivní (vývoz > dovoz), pasivní (vývoz < dovoz), vyrovnaný (vývoz = dovoz)

HOSPODÁŘSKÝ CYKLUS

- výkonnost tržního hospodářství se v čase nevyvíjí rovnoměrně
- dochází ke střídání fází hospodářského růstu s fázemi hospodářského poklesu
- vyjádřením cyklu jsou výkyvy přírůstků HDP, projevuje se ale ve většině makroekonomických ukazatelů (v inflaci, nezaměstnanosti, platební a obchodní bilanci)
- v rámci dlouhých období má tento vývoj cyklickou povahu a dochází ke střídání čtyř základních fází: expanze, vrcholu, recese a sedla
- EXPANZE
 - v této fázi cyklu roste poptávka rychleji než nabídka, ekonomickým subjektům se daří, nezaměstnanost je nízká a dochází k rychlému rozvoji ekonomiky
 - zvyšují se platy, nabídka zboží, spotřeba a zisky
- VRCHOL
 - postupně dochází k převisu nabídky nad poptávkou, firmy produkují vysokým tempem, trh je zahlcen zbožím, poptávka klesá
- RECESE
 - růst zpomaluje a dochází k poklesu reálného HDP pod potenciální produkt
 - ekonomové hovoří o recesi, když reálná HDP během dvou po sobě jdoucích čtvrtletí klesá
 - dochází k poklesu poptávky i nabídky, postupně krachují některé podniky a propouštějí se zaměstnanci
 - problémy se dotýkají prakticky všech ekonomických subjektů
 - to vede k úspornému chování domácností i firem, což prohlubuje krizi
 - hlubokému a dlouhotrvajícímu hospodářskému poklesu se říká deprese

- SEDLO (DNO)
 - situace, kdy firmy minimalizovaly náklady, snížily ceny a sladily nabídku s nízkou poptávkou
 - konkurence nutí firmy inovovat a hledat impulzy pro povzbuzení poptávky
 - stabilizace vede k postupnému ozdravení ekonomiky, její opětované zlepšení se projeví ve vyšší zaměstnanosti a domácí produkci jako expanze

EKONOMICKÉ SEKTORY

- **Primární sektor**
 - ve vyspělých ekonomikách je značně upozaděn
 - zahrnuje činnosti v zemědělství, těžebním průmyslu, lesnictví nebo rybolovu
- **Sekundární sektor**
 - je tvořen především zpracovatelským průmyslem -např. potravinářským nebo strojírenským
 - ve vyspělých ekonomikách pomalu význam sekundárního sektoru upadá
- **Terciální sektor**
 - tvoří odvětví zabývající se poskytováním služeb, ať již pro jednotlivce nebo pro podniky
 - ve vyspělých ekonomikách dominuje nad ostatními
- **Kvartérní sektor**
 - je tvořen vědou, výzkumem a vývojem nezbytným k produkci výrobků a služeb
 - bývá do něj zahrnováno i vzdělání

STÁTNÍ ROZPOČET

- ústřední fond státu, který spravuje příjmy a výdaje státu
- je schválen na určité rozpočtové období a má podobu zákona
- slouží k regulaci ekonomického a sociálního vývoje
- má funkci **alokační** (rozděluje statky), **redistribuční** (přerozděluje příjmy mezi skupinami obyvatel) a **stabilizační** (zmírňuje důsledky ekonomických cyklů)
- státní rozpočet sestavuje Ministerstvo financí a schvaluje ho PS PČR
- pokud PS rozpočet schválí do konce kalendářního roku, platí od prvního ledna roku následujícího tzv. **rozpočtové provizorium**, které navazuje na příjmy a výdaje státního rozpočtu předchozího roku
- Výdaje státního rozpočtu dělíme na:
 - **mandatorní** - výdaje stanovené zákonem, vláda je nemůže pružně měnit podle potřeb a možností ekonomiky, největší položku představují sociální transfery (starobní důchody, sociální dávky,...)
 - **kvazimandatorní** - jedná se o výdaje, které nejsou zakotveny v zákoně, ale přesto je stát vyplácet musí (plynou ze závazků - mzdy)
 - **nemandatorní** - nepovinné platby

- Příjmy státního rozpočtu tvoří zejména daňové platby, platby sociálního pojištění, poplatky a cla, příjmy z evropských fondů a z prodeje majetku, zisky státních podniků, příjmy z pokut atd.
- Státní rozpočet může být:
 - vyrovnaný - příjmy a výdaje jsou stejně vysoké
 - schodkový (deficitní) - výdaje > příjmy
 - přebytkové - výdaje < příjmy
- v případě schodkového státního rozpočtu si musí stát na pokrytí výdajů finanční prostředky půjčit, a to nejčastěji od státních či soukromých investorů na základě emise cenných papírů - dluhopisů

HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA

- fungování trhu je spojeno s určitými nežádoucími vývojovými tendencemi
- tento vývoj stát koriguje prostřednictvím opatření označovaných souhrnně jako hospodářská politika
- HP = soustava konkrétních pravidel a opatření, jimiž stát usměrňuje vývoj ekonomiky
- stanovuje základní cíle a k jejich dosažení používá nástroje fiskální a monetární politiky
- DĚLENÍ:
 - **A) makroekonomická (stabilizační)** - zaměřuje se na dosahování a udržování makroekonomické rovnováhy a omezování důsledků ekonomického cyklu v národním hospodářství, dělí se na politiku:
 - fiskální - k dosahování jejich cílů se používá příjmové a výdajové stránky státního rozpočtu, hlavním nástrojem je státní rozpočet a jeho příjmy a výdaje
 - monetární - uskutečňuje ji centrální banka nástroji, které regulují množství peněz v ekonomice, jejím základním cílem je stabilizace cenové hladiny
 - důchodovou - zaměřená na stabilizaci cenové hladiny ovlivňováním vývoje mezd, zisků a cen, může mít podobu dobrovolných směrnic, vládní kontroly mezd apod.
 - zahraniční obchodní - usiluje o regulaci zahraničního obchodu, může být protekcionistická či liberální
 - **B) mikroekonomická** - usiluje o dosažení dílčích cílů nebo o řešení problémů v některém ze sektorů ekonomiky

BANKOVNÍ SOUSTAVA

- = souhrn bank působících na území daného státu
- základ finančního systému tržní ekonomiky
- tržní ekonomiky mají zpravidla **dvoustupňovou bankovní soustavu**, kterou tvoří:
 - centrální banka
 - komerční banky

- v jednodupňovém bankovním systému vykonává centrální banka stejné činnosti jako banky komerční

KOMERČNÍ BANKY

- jsou to podnikatelské subjekty, které poskytováním finančních služeb usilují o dosažení zisku
- SLUŽBY KB:
 - **A) aktivní** - poskytování úvěrů, transakce s hotovostí, vklady u bank, nákup cenných papírů, pořizování hmotného či nehmotného majetku
 - **B) pasivní** - vkladové operace, přijímání úvěrů bankou, emise cenných papírů. zvyšování vlastního kapitálu atd.
 - **C) neutrální** - platební a zúčtovací operace (převod peněz z účtu na účet), služby zákazníkům, devizové a směnářenské operace, poradenské služby, úschova a správa majetku, poskytování záruk atd.
- KB vytvářejí svůj **zisk** především z rozdílu mezi přijímanými a vyplácenými úroky
- **úrok** je peněžní odměna za půjčení peněz a je procentně vyjádřen prostřednictvím **úrokové sazby**
- zisk přináší bankám i různé poplatky
- celkové náklady na poskytnutý úvěr vyjadřuje **roční procentní sazba nákladů (RPSN)**

CENTRÁLNÍ BANKY

- CB je instituce zřízená státem, která plní specifické funkce
 - péče o stabilitu měny, dohled nad finančním trhem a regulace podmínek působení finančních institucí, emise hotovostních peněz a vedení bankovních účtů státních orgánů
- CB svou činností sleduje různé cíle - stabilní cenovou hladinu, vysokou zaměstnanost, hospodářský růst či stabilní měnový kurz => k tomu využívá nástrojů **monetární politiky**, a to především:
 - **změn ve výši povinných minimálních rezerv** - CB stanovuje, kolik procent z vkladů musí mít KB uloženy u CB -> tím zvyšuje nebo snižuje rozsah finančních zdrojů, jež mohou komerční banky zapůjčit ostatním ekonomickým subjektům
 - **operací na avolném trhu** - CB zvyšuje nebo snižuje množství peněz v oběhu prostřednictvím nákupu nebo prodeje vládních cenných papírů (zejména dluhopisů) -> když cenné papíry prodává, snižuje množství peněz v ekonomice (stahuje je z oběhu) a naopak
 - **změn úrokových sazeb** - CB určuje *diskontní sazbu* (jsou jí úročeny krátkodobé vklady KB u CB), *lombardní sazbu* (touto sazbou jsou úročeny úvěry poskytnuté centrální bankou bankám komerčním) a *repo sazbu* (úroční hotovosti, kterou KB vydaly za dohodnuté cenné papíry CB) => od těchto sazeb se odvíjejí ostatní úrokové sazby v ekonomice

➤ **ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA (ČNB)**

- plní funkci centrální banky v ČR
- její funkci a postavení nezávislé na státu vymezuje Ústava ČR a zákon č. 6/1993., o České národní bance
- nejvyšším orgánem ČNB je bankovní rada, v jejímž čele stojí na šest let volený guvernér, který reprezentuje banku ve vnějších vztazích a předkládá zprávy o její činnosti PS PČR
 - guvernér ČNB: Jiří Rusnok

TRH PENĚŽ

- poptávku po penězích tvoří domácnosti, firmy i stát
- jedná se o množství peněz, které drží
- nabídka je pak představována množstvím peněz v oběhu
- cenou peněz je úrok, který je vyjádřen prostřednictvím úrokové míry

PENÍZE

- jsou zvláštním druhem ekonomického statku, který je všeobecně přijímán např. pro placení zboží služeb, mzdy nebo při úhradě dluhu
- tržní ekonomika je svou povahou ekonomikou peněžní
- vznik peněz vytvořil podmínky pro nahrazení barteru
- historický vývoj peněz vedl od různých typů komodit používaných k placení přes drahé kovy až k papírovým a depozitním penězům, které představují hlavně vklady na účtech bank
- u peněz rozlišujeme dvojí hodnotu - **nominální**, kterou mají na sobě vytištěnou a **reálnou**, která vyjadřuje množství zboží a služeb, jež lze za daný objem peněz pořídit

➤ **FCE PENĚŽ**

- **funkce prostředku směny** - vyjadřuje schopnost peněz směniti je za statky -> uvedená schopnost je založena na ochotě ekonomických subjektů přijímat peníze k úhradě závazků
- **funkce zúčtování jendotky** - vyjadřuje schopnost peněz měřit hodnotu všech ostatních statků -> peníze tak umožňují porovnávat hodnoty různého zboží
- **funkce uchovatele hodnoty** - vyjadřuje schopnost peněz uchovávat hodnoty v čase -> díky tomu můžeme svůj nákup odložit a uskutečnit ho až v budoucnu => peníze však plní tuto funkci dobře jen tehdy, pokud se jejich hodnota v čase příliš nemění - nepodléhají inflaci

➤ **VLASTNOSTI PENĚŽ**

- jsou **dělitelné** (nelze rozdělit krávu, ale peníze rozměníme)
- jsou **stejnorodé** (každý kus dobytka je jiný, ale všechny desetikorunové mince mají hodnotu 10 Kč)
- jsou **trvanlivé** (nepodléhají zkáze)
- mají **velkou hodnotu** (bankovka může mít hodnotu stáda krav)
- jsou **přenositelné**

- DRUHY PENĚŽ
 - **hotovostní** - bankovky a mince, tzv. oběživo
 - **bezhotovostní** - zápisy na bankovních účtech, tzv. depozita

CENNÉ PAPÍRY

- = dokument spojený s určitým nárokem vlastníka - na peněžní hodnotu nebo na majetek či zboží za předem stanovených podmínek
- DRUHY CENNÝCH PAPÍRŮ
 - **zbožové cenné papíry** - udávají, komu patří určité zboží a kdo má právo s ním disponovat, dokládají tedy právo na majetek - lodní či skladní listy
 - **cenné papíry peněžního trhu** - ztělesňují krátkodobé pohledávky (se splatností do 1 roku) - směňky, šeky, pokladniční poukázky ČNB, státní pokladniční poukázky vydávané (emitované) Ministerstvem financí a depozitní certifikáty vydávané KB
 - **směnka**: potvrzení závazku
 - vlastní (výstavce se zavazuje, že sám zaplatí uvedenou částku)
 - cizí (výstavce přikazuje, aby třetí osoba zaplatila věřiteli místo něho)
 - **šek**: výstavce dává šekem příkaz své bance, aby zaplatila osobě, která šek předkládá, finanční částku na něm uvedenou
 - **cenné papíry kapitálového trhu** - mají splatnost delší než jeden rok a buď představují právo na část majetku vystavovatele (cenné papíry majetkové - akcie, podílové listy), nebo finanční dluh (cenné papíry úvěrové - dluhopisy, hypoteční listy)
 - **dluhopisy**: potvrzují závazek dlužníka vůči věřiteli
 - státní
 - komunální
 - bankovní
 - podnikové
 - **akcie**: opravňuje jejího vlastníka (akcionáře) vykonávat práva společníka akciové společnosti (právo hlasovat) a podílet se na majetkových právech (mít podíl na zisku v podobě tzv. dividendy či podíl na likvidačním zůstatku společnosti)
 - kmenové
 - prioritní
- cenné papíry se finančním trhu vyskytují ve dvou formách:
 - **listinné** - mají fyzickou podobu
 - **zaknihované** - existují jen v elektronické podobě, jsou vedeny na účtech v Centrálním depozitáři cenných papírů

TRANSFORMACE EKONOMIKY ČESKÉ REPUBLIKY

průběh a vývoj, hlavní motivy a cíle, privatizace, změna ekonomického systému

MAKROEKONOMIE

- co to je, me subjekty a veličiny => **ZKOPÍROVAT AŽ BUDU MÍT HOTOVOU OTÁZKU**
24

TRANSFORMACE SPOLEČNOSTI

PŘED ROKEM 1989	PO ROKU 1989
nesvoboda	svoboda
totalitní stát	demokratický stát
vláda jedné strany	pluralita stran
soudní systém podřízený politice jedné strany	nezávislé soudy
direktivní hospodářství	tržní systém
státní majetek = 100 %	privatizace
garance cen	liberalizace cen
100 % zaměstnanost	nezaměstnanost
ČSSR	ČSFR, ČR a SR

DEMOKRATIZACE

- demokratizace = hlavní cíl transformace společnosti čs a českého státu
- byla spjata s politickou pluralitou, svobodnými vobami a touhou po svobodě
- souvisela se změnou právního prostředí

TRANSFORMACE EKONOMIKY

- Hlavní cíle
 - tržní hospodářství - fungování nabídky a poptávky bez státních regulací
 - fungování privátních subjektů (soukromých firem)
 - privatizace státního majetku
 - uvolnění státem garantovaných cen
 - restrukturalizace čs./českého hospodářství => přeměna zejména podniků těžkého průmyslu na strojírenství + posílení služeb na úkor výroby

TRŽNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

- princip tvorby cen na bázi střetu nabídky a poptávky
- podmínkou fungování je existence soukromých subjektů
- zavedení tržního hospodářství souviselo s privatizací
- bylo podmíněno změnou právního prostředí

RESTITUCE

- = proces navrácení státem zabraného (znárodněného) majetku bývalým vlastníkům či jejich dědicům
- týkala se majetku zabaveného po únoru 1948
- jednalo se zejména o nemovitosti, polnosti a lesy
- většina původně soukromého majetku byla restituovaná do konce 90. let
- významná část znárodněného majetku byla poškozena a nebylo o ni dobře pečováno
- stále není ukončena restituce církevního majetku => konec vyplácení ročních náhrad církvím skončí v roce 2043

PRIVATIZACE

- = proces převedení státního majetku do soukromého vlastnictví
- probíhala v 90. letech
- týkala se subjektů různé velikosti, kvality, povahy a hodnoty
- byla považována za zásadní součást transformace a stala se z ní politická tematika
- dva typy: malá privatizace a velká privatizace

MALÁ PRIVATIZACE

- privatizace malých podniků a nemovitostí v majetku obcí - tzv. komunální služby
- zpravidla se jednalo o obchody, hostince, servisy a služby (květinářství, kadeřnictví)
- probíhala na počátku 90. let
- zpravidla byla uskutečněna trojí cestou:
 - **1) Obálková metoda**
 - zájemci o privatizovaný majetek za něj nabídli určitý obnos peněz
 - sumu napsali na papír a ten vložili do obálky (=> obálková metoda)
 - kdo za privatizovaný objekt nabídl větší částku, ten ho získal
 - **2) Veřejná aukce**
 - zájemci o privatizovaný objekt byli pozváni na jeho dražbu
 - opět vítězila nejvyšší nabídka
 - **3) Holandská aukce**
 - opět princip veřejného prodeje, ale odlišný systém
 - používala se zejména u méně atraktivních privatizovaných položek, které nebyly prodány za vyhlášovací cenu
 - hodnota majetku byla postupně snižována

VELKÁ PRIVATIZACE

- privatizace středních a velkých ekonomických subjektů
- byla uskutečněna dvojí metodou:
 - A) Přímý prodej
 - uskutečnila se ještě za čs. federace
 - organizovala ji česká vláda v čele s premiérem Petrem Pithartem
 - 1991 -1992
 - princip: vláda vyhlížela možné zahraniční investory a snažila se jim nabídnout české průmyslové podniky - říkalo se, že domácí nevěsty čekají na cizí ženichy
 - B) Kupónová privatizace
 - dominantní forma (druhá možnost byla půjčit českým podnikatelům na privatizaci z úvěru polostátních českých bank s rizikem, že se v mnoha případech půjčené peníze bankám nevrátí)
 - byla započata roku 1992 (vítězstvím Klausovy ODS ve volbách do České národní rady - parlamentu české části federace) a trvala do druhé poloviny 90. let
 - autoři: Tomáš Ježek - ministr bez portfeje, Václav Klaus - první polistopadový ministr financí a premiér, Dušan Tříška - náměstek V. Klause
 - její realizaci předcházela zákonná úprava podnikání - zákon o akciových společnostech a fondech (IPF) č. 104/1990 Sb. a zákon o soukromém podnikání občanů č. 104/1990 Sb., jež znamenaly vysvobození podnikatelských aktivit z právního vakuu => Absence ekonomické debaty, účelové vypracování zákona o IPF a porušení kanonického pravidla říkajícího že majetek správce a spravovaného musí být oddělen, však měly za následek vytvoření korupčního podhoubí a jeho legální posvěcení
 - byla organizována v tzv. vlnách, které se dělily na kola => dvě vlny
 - celkově se KP zúčastnilo okolo 70 % občanů
 - KP byla hodně propagovaná (Discopříběh od Michala Davida)
 - ČR byla jedinou zemí, v níž byla metoda kupónové privatizace použita celostátně (další země kde, se KP v nějaké míře použila: Polsko, Maďarsko, Rusko)
 - PRINCIP:
 - účastníkem KP se mohl stát každý občan s aktivním volebním právem
 - za 1035 Kč si zakoupil tzv. kupónovou knížku = soubor poukázek, které se v průběhu privatizace změnilly na akcie
 - dik = držitel investičních kupónů
 - z občanů se stali akcionáři

- KP se stala důležitým tématem 90. let
 - významným fenoménem KP se staly investiční privatizační fondy
 - => byly to společnosti, které kupovaly od drobných akcionářů jejich podíly a kumulovaly je
 - v prvním kole přes 71 % všech investičních kupů, ve druhém 64 %
 - nyní nejbohatší češi
 - Harvardský privatizační fond Viktora Koženého sliboval tzv. jistotu desetinasobku, ale své závazky ve velké míře nedodržel
 - jiným významným fondem byl PPF Petra Kellnera
 - v rámci KP se odstátnil majetek v hodnotě 367,5 miliardy korun
- POZITIVA A NEGATIVA KP
- NEGATIVA
 - náchylnost k tunelování a rozkrádání státního majetku => označení "krádež století"
 - právní legalizace korupce -> v zákoně chyběla věta "*majetek zakladatelů fondů musí být oddělen od majetku akcionářů*" - v provizorním návrhu byla zařazena -> záměr?
 - etablování finanční elity zrozené z černého trhu socialismu
 - profitovali z toho, bývalí komunisté, kteří měli peníze a měli přehled o úspěšnosti podniků či byli jejich řediteli apod.
 - především první vlna byla velmi narychlo a občané na ni nebyli moc připraveni, často vůbec netušili, jaké podniky podpořit
 - roztržštění vlastnictví do rukou množství drobných akcionářů => akcionáři nebudou schopni kontrolovat efektivně management
 - => hrozilo nebezpečí, že v takovéto situaci bude brzděna restrukturalizace podniků
 - obavy, že KP podpoří inflaci
 - praktiky drobných akcionářů z kuponové privatizace, kteří blokovali valné hromady, podávali žaloby, což poškozovalo samotné akciové společnosti i stát, protože tím byla oddalována závěrečná fáze privatizace a narůstaly neefektivní náklady nejen samotných akciových společností, ale i státu
 - kritika nejčastěji zaznívala od gradualistů, kteří se domnívali, že privatizace má jít volnějším tempem
 - kritik KP: Miloš Zeman
 - POZITIVA
 - komparační studie dokazují, že země, které zvolily "šokovou terapii" vyšly z transformace s lepšími výsledky než země, které volily pomalejší cestu

- zprivatizování významného objemu majetku i při absenci odpovídajícího domácího kapitálu na pokrytí tržních cen
 - rychlost v obnovování standardních vlastnických práv v Česku => zatímco standardními metodami byl za 10 let zprivatizován majetek za cca 180 miliard korun, kuponovou privatizací byl zprivatizován majetek za zmíněných 342 miliard za pouhé čtyři roky, což by standardními metodami trvalo 19 let
 - právo každého občana Česka nabývat akcie za 1000 korun s následným průměrným 30 násobným ziskem a podpora (resp. upřednostnění) českých občanů před silným zahraničním kapitálem -> kuponová privatizace byla zásadním faktorem vzniku a vývoje kapitálového trhu v Česku a významným determinantem sociální transformace
- privatizační proces včetně kuponové privatizace rozhodně nebyl bez nedostatků, ale z výsledků výzkumu i zkušeností občanů s kuponovou privatizací vyplývá, že pozitiva nad negativy výrazně převyšují. To ostatně potvrzují nekonkrétní a odborně pokulhávající kritiky, které do současné doby neprezentovaly žádný relevantně odborný a konkrétní závěr

OSOBNOSTI PRIVATIZACE

VÁCLAV KLAUS

- jedna z nejvýznamnějších osobností české politiky po roce 1989
- ministr financí, premiér, předseda dolní komory Parlamentu, prezident
- => podílel se na většině zásadních událostí formující český stát
 - rozdělení Československa, vstup do Evropské unie a NATO, vytvoření některých nových institucí či na přijímání a změnách množství zákonů, je také jedním ze spoluvůrců českého stranického systému a zakladatelem ODS
- stoupenec volného trhu, minimální role státu v ekonomice a především rychlého provedení transformace (především privatizace podniků a cenová deregulace), čímž se dostával do sporu s významnou částí politické reprezentace, například s českou vládou či svým bývalým šéfem z Prognostického ústavu Valtrem Komárkem
- Klaus a spolupracovníci (např. Tomáš Ježek, Vladimír Dlouhý, Jan Stránský a další) se díky svým ekonomickým názorům vyprofilovali jako reprezentanti pravice v české politice
- měl významný podíl na podobě privatizace
- Klaus jako nejvýraznější proklamátor „kuponovky“ v lidech zaktivoval myšlenku, že být občanem znamená podnikat a také zhmotnil určité porevoluční sny o demokratickém kapitalismu, ve kterém všichni mohou být podnikatelé a akcionáři

DUŠAN TŘÍSKA

- český ekonom, „Otec Kuponové privatizace“
- byl náměstkem V. Klause

- spolupracoval s Stb -> lustrační zákon => musel z pozice náměstka odstoupit
- Za uskutečněním kuponové privatizace si Dušan Tříška bezvýhradně stojí a považuje ji za „geniální vynález“
- tvrdí, že Viktor Kožený, na nějž je vydán mezinárodní zatykač, je nevinný, protože během kuponové privatizace nic neukradl
- V současnosti pracuje jako odborný asistent na katedře ekonomie Vysoké školy ekonomické v Praze

TOMÁŠ JEŽEK

- *„Myšlenka kuponové privatizace vznikla těsně po listopadu. Zjistili jsme, že tu je zásadní, strategický fakt, a to jestli je dostatek kapitálu oproti stoprocentně státnímu majetku. Když lidé nemají peníze (kapitál), musí se najít nějaký způsob, jak majetek rozdat, protože prodávat se nedá. Od toho se pak rozvinula myšlenka kuponové privatizace.“*
- Ve vládě Petra Pitharta zastával funkci ministra bez portfeje pro správu národního majetku a jeho privatizaci
- Otec privatizace -> na myšlenku kuponové privatizace přišel s Dušanem Tříškou při procházce
- je kritikem postupu V. Klause - domnívá se, že k chybě zákona došlo záměrně, aby si majetek mohli rozdělit různí přátelé a kamarádi

VLADIMÍR DLOUHÝ

- ekonom
- v roce 1978 se přidal ke KSČ a v prosinci 1989 z ní vystoupil
- po revoluci byl navržen jako jeden z deseti komunistů do vlády ČSSR, byl jmenován místopředsedou federální vlády
- 1990 federální ministr hospodářství
- po volbách 1992 a rozpadu ČSFR vstoupil do koaliční vlády ČR Klause a byl jmenován ministrem průmyslu a obchodu
- Ve staronové koaliční vládě Václava Klause a ve stejné funkci zůstal i po volbách v roce 1996, ve kterých byl zvolen do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. V červnu roku 1997 odešel ze všech vládních i politických funkcí vzhledem k sponzorskému skandálu své strany na kterém se podílel
- privatizaci považuje za úspěšnou

PETR PITHART

- český politik, historik, spisovatel
- v roce 1960 vstoupil do KSČ, vystoupil z ní v roce 1968
- signatář Charty 77, angažoval se i v oblasti samizdatové literatury a pořádal bytové semináře
- 1990 - 1992 předseda české vlády v rámci federace

- byl zastáncem zachování Československa (x česká pravice)
- 1996 - 1998 a 2000 - 2004 předseda Senátu, 1998 - 2000 a od r. 2004 jeho místopředsedou
- ? kandidát na prezidenta 2023

VIKTOR KOŽENÝ

- emigroval se svými rodiči v roce 1979 do Spolkové republiky Německo, později studoval v USA -> bakalářský titul z ekonomie
- vrátil se do již svobodného Československa, kde spolupracoval s tehdejším náměstkem ministra financí Dušanem Třískou jako jeho (neoficiální) poradce
- Pro návrat do rodné země si Kožený zvolil ideální období, kdy se transformace ekonomiky a privatizace podniků teprve rozbíhala
- Jako poradce vysokého státního úředníka z resortu financí byl navíc nepochybně dobře informován o všech detailech a úskalích připravující se ekonomické proměny státu => stojí za zmínku uvést, že Dušan Tříška se i v současnosti Koženého za jeho podvodné sliby a aktivity z dob privatizace zastává
- v říjnu 1990 Kožený založil akciovou společnost Harvard Capital and Consulting => Skutečnost, že Kožený se pyšnil titulem z věhlasné americké univerzity Harvard, po které své podnikání pojmenoval, dodávala jeho firmě v očích držitelů kuponových knížek na důvěryhodnosti (sama univerzita označila užití svého jména v souvislosti s Koženého fondy za neoprávněné)
- Společnost do kuponové privatizace, která začala v roce 1992, vstoupila velmi razantním způsobem – založila celkem šest různých investičních fondů. Reklamní kampaň byla na tehdejší dobu neobvykle masivní a nákladná (údajně stála 35 milionů korun), v tisku navíc podporovaná známými osobnostmi (např. zpěvačkami Helenou Vondráčkovou a Bárou Basikovou, hercem Karlem Heřmánkem či oštěpařem Janem Železným)
- Na občany, kteří měli povětšinou nulové zkušenosti s obchodováním s akcemi a komplexností privatizačního procesu, silně zapůsobilo Koženého heslo, které se v průběhu let stalo legendárním. „Jistota desetinásobku“, [5] tedy vyplacení desetinásobné hodnoty investičních bodů (tj. přes deset tisíc Kčs) vložených do jeho fondů po uplynutí jednoho roku
- Koženého strategie zafungovala perfektně -> navzdory existující konkurenci několika stovek [7] jiných investičních fondů (vytvořené např. i státními bankami s rozvinutou sítí poboček a dlouhou historií) se Harvard Capital&Consulting zařadil mezi nejúspěšnější účastníky
- V první privatizační vlně, od května do prosince 1992, získal více než půl miliardy investičních bodů, což dokládá důvěru statisíců občanů, kteří takto investovali své

kuponové knížky => Harvardské investiční fondy tehdy dosáhly téměř desetiprocentního podílu na trhu

- podobně úspěšně lze hodnotit druhou vlnu privatizace, která proběhla v průběhu roku 1994 již pouze v České republice, a zúčastnily se jí již jen české investiční fondy
- Získané investiční body byly jednotlivými IPF využity na získání podílu ve státních podnicích, ale lišily se jejich investiční strategie
- Některé fondy dávaly přednost pouhému vstupu do státních podniků a pobírání dividend z jejich (případného) zisku, přičemž na samotném řízení společnosti se jako menšinoví akcionáři příliš nepodíleli => tímto způsobem investování bylo také diverzifikováno riziko případných ztrát
- Harvardské fondy v čele s Viktorem Koženým braly svoji akcionářskou roli naopak mnohem aktivněji do svých rukou: již po první privatizační vlně bylo jejich hlavním zájmem získat nad státními podniky kontrolu, a tím rozhodovat o nakládání s jejich majetkem
- I kvůli tomu obdržené investiční body vložily do pouze padesáti jedna podniků, což bylo poměrně malé číslo v poměru s ostatními účastníky investičního trhu, jejichž počet vlastnických podílů ve firmách šel až do řádu stovek
- Oficiálně byl Kožený „pouze“ správcem svých investičních fondů, tato funkce mu však kvůli špatné formulaci zákona o IPF z jara 1992 a odstranění věty, že „majetek zakladatelů fondů musí být oddělen od majetku akcionářů“ poskytovala mnohem větší pravomoci
- Status správce mu umožňoval získat kontrolu nad akciemi, které obdržel v letech 1993-94 od Fondu národního majetku, a které měly hodnotu ohromujících 40 miliard korun
- V té době však již Kožený začal dohánět jeho slib jistoty desetinásobku, který dal lidem v průběhu první privatizační vlny. V roce 1993 se začali někteří občané, kteří do jeho fondů investovali, domáhat své odměny. Správce fondů jim však nevyhověl a svůj slib nesplnil. Tím začala dlouhá řada problémů Viktora Koženého, která dalece přesahuje kauzu Harvardských fondů a není zcela vyřešena do současnosti.
- Po negativních dopadech špatně formulovaného zákona o IPF nyní jasně viditelných v praxi se začala připravovat jeho novela, jež by stanovovala přeměnu investičních privatizačních fondů na otevřené podílové fondy či přísnější režim jejich regulace a kontroly. V důsledku toho se Kožený v roce 1996 rozhodl své fondy (a k tomu společnost Sklo Union Teplice) sloučit do Harvardského průmyslového holdingu (HPH). Tímto krokem vymanil své podnikání z dohledu státu a navíc omezil práva akcionářů, která byla u obchodní společnosti nižší než u fondů.
- Další pád hodnoty akcií společnosti, kterou kvůli útěku do holdingu začínají opouštět investoři, přichází Koženému k dobru, neboť nakupuje tyto akcie a postupně získává majoritu. Po sérii dalších obchodních klíčků realizovaných Koženým a Dingmanem nakonec majetek holdingu končí v prosinci 1996 ve společnosti Daventree Ltd. sídlící

na Kypru, což znemožňuje kontrolu společnosti ze strany minoritních akcionářů a českých úřadů.

- Tyto operace pochopitelně značně otřáslы důvěryhodností holdingu a hodnota jeho akcií stále klesala, Kožený proto coby většinový vlastník rozhodl o likvidaci HPH, k čemuž pověřil svého společníka Borise Vostrého. Za podezřelých okolností se Koženému podařilo získat ve „veřejné“ soutěži majetek fondů, za který sliboval zaplatit přibližně 10 miliard korun, k čemuž ovšem nedošlo. Kožený se následně dostal do sporu s Vostrým, který byl z pozice likvidátora odvolán. Po dalších peripetích bylo v únoru 2001 Komisí pro cenné papíry konečně pozastaveno obchodování s akciemi holdingu a téměř současně zahájeno trestní stíhání Koženého (i Vostrého), v té době již na útěku.
- Kožený s Vostrým byli odsouzeni k odnětí svobody na deset a devět let. Vzhledem k faktu, že oba jsou na útěku a žijí v zahraničí, však rozsudek nemá valný význam.

PETR KELLNER

- Nejúspěšnější byznysmen vzešlý z kuponové privatizace
 - jeho majetek se odhaduje na čtvrt bilionu korun
- V osmdesátých letech vystudoval Vysokou školu ekonomickou v Praze a nastoupil jako asistent produkce na Barrandově
- po pádu režimu Kellner začínal prodejem kopírek, avšak vytušil, jakou příležitostí je privatizace => Peníze na velkorysý vstup do ní, 40 milionů korun, si vypůjčil od společnosti Sklo Union vedené Štěpánem Popovičem. Podnikatelem, který tuto sklářskou firmu řídil již za socialismu a dokázal se zorientovat v nové době.
- V 27 letech Kellner spolu s Milanem Maděryčem a Milanem Vinklerem, které později vyplatil, založil společnost Správa prvního privatizačního fondu, předchůdce dnešní PPF
 - Ta spravovala privatizační fondy, které díky obratné reklamě získaly akcie více než 200 firem v hodnotě přes pět miliard korun. Tedy skoro 2,5 procenta majetku nabízeného v první vlně privatizace. Co do počtu investičních bodů byl Kellner jedenáctý, když se ale odečtou fondy založené bankami, zůstal druhý za Koženým
- PPF se stala mohutnou investiční společností, která vybuodovala eBanku a načas získala televizi Nova. Tu odprodala společnosti CME se ziskem 10 miliard korun.
- V Česku nyní mimo jiné vlastní telekomunikační společnost O2 a firmu na splátkový prodej Home Credit.
- Od počátku tisíciletí se PPF přeměnila v jednu z největších investičních společností ve střední a východní Evropě a nyní se orientuje na byznys v Rusku a Číně. Při této expanzi rovněž využívá kontaktů s politiky.
 - Například prezident Miloš Zeman se před dvěma lety vracel z Pekingu letadlem pronajatým pro PPF, když předtím Kellnera přivedl na setkání s čínským prezidentem Si Ťin-pchingem.

PAVEL TYKAČ

- v době KP prostřednictvím společnosti Motoinvest ovládl některé banky a investiční fondy
- Figuroval i v několika kriminálních kauzách, jako například vytunelování CS fondů
- V roce 2010 se Tykač, který dlouhodobě patří mezi nejbohatší Čechy, stal majitelem firmy Czech Coal
- "uhlobaron"
- Koncem 80. let coby čerstvý absolvent výpočetní techniky na ČVUT živil jako technik výpočetního střediska v TOS Čelákovice. Po převratu se rozhodl začít podnikat, založil společnost Vikomt a jejím prostřednictvím dovážel do Čech počítačové příslušenství.
- Úspěšnou firmu ale ještě v první polovině 90. let vyměnil za skupinu Motoinvest, s níž se vrhnul do finančních vod. V rychlém sledu ovládl královéhradeckou Regiobanku, kterou po dvou letech se ziskem prodal IPB a v rámci tzv. třetí vlny privatizace již s Motoinvestem pod heslem "Drobní akcionáři, neplačte" ovládl několik bank a investičních fondů.
- Tykač se zapsal svou rolí v aféře kolem vytunelování CS fondů v roce 1997. Tehdy z nich zmizelo do zahraničí 1,23 miliardy korun. Tykač byl v této kauze obviněn, stíhání ale bylo pro nedostatek důkazů zastaveno. V roce 2012 svědek a podnikatel František Bušek před soudem uvedl, že to byli on a Tykač, kdo měli miliardový tunel na svědomí.
- V souvislosti s CS fondy Tykač v roce 1997 prodal Motoinvest a na několik let se vytratil z povědomí, aby se v roce 2006 objevil na scéně jako spolumajitel druhé největší uhelné společnosti Mostecké uhelné, dnes Czech Coal Investments.
- Do té doby se také datuje cenová válka Pavla Tykače s ČEZ, jemuž do roku 2011 šéfoval Martin Roman. Zatímco elektrárenský gigant vlastněný státem trpěl nedostatkem paliva pro své uhelné elektrárny, Czech Coal uhlí dvojnásobně zdražil.
- Svár obou společností eskaloval v roce 2011, když Roman označil svůj konec za výsledek tlaku, na jehož začátku stál právě Tykač. Podle Romana rozpoutal uhlobaron mediální kampaň, která informovala o možném propojení plzeňské Škody, jíž Roman v minulosti šéfoval s energetickou firmou.
- V roce 2013 koupil Elektrárnu Chvaletice. V roce 2018 daroval spolu s manželkou Ivanou 1,2 milionu liber Oxfordské univerzitě, díky čemuž bude na univerzitě moci pokračovat výuka češtiny a bohemistiky dalších 20 let.
- Tykač patří mezi nejbohatší Čechy. V žebříčku miliardářů z Česka a Slovenska se dlouhodobě objevuje na předních příčkách. Za rok 2011 se umístil na třetím místě s majetkem v hodnotě 28 až 33 miliard korun. V roce 2018 ho časopis Forbes zařadil do žebříčku nejbohatších Čechů na 6. místo. Jeho majetek odhadl na 31 miliard korun.

